

Heli Karjalainen

Uskontosuhde hengellisistä yhteisöistä irtaantuneiden elämänkulun narratiiveissa

HELI KARJALAINEN

**USKONTOSUHDE HENGELLISISTÄ
YHTEISÖISTÄ IRTAANTUNEIDEN
ELÄMÄNKULUN NARRATIIVEISSA**

Akateeminen väitöskirja, joka Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston luentosalissa 2 toukokuun 20. päivänä 2022 kello 12.

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Rovaniemi 2022

Lapin yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta

Väitöskirjan ohjaajat:

Professori Tuija Turunen, Lapin yliopisto
Yliopistonlehtori Aini Linjakumpu, Lapin yliopisto

Väitöskirjan esitarkastajat:

Professori Kati Tervo-Niemelä, Itä-Suomen yliopisto
Professori Hannu L.T. Heikkinen, Jyväskylän yliopisto

Vastaväittäjä:

Professori Hannu L.T. Heikkinen, Jyväskylän yliopisto

Taittäjä: Minna Komppa, Taittotalo PrintOne

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 337

ISBN: 978-952-337-312-9

ISSN: 1796-6310

Julkaisun pysyvä osoite: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-312-9>

TIIVISTELMÄ

Heli Karjalainen

USKONTOSUHDE HENGELLISISTÄ YHTEISÖISTÄ
IRTAANTUNEIDEN ELÄMÄNKULUN NARRATIIVEISSA

Lapin yliopisto 2022, 186 sivua

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 337

ISBN: 978-952-337-312-9

ISSN: 1796-6310

Tutkimus käsittelee hengellisistä yhteisöistä irtaantuneiden uskontosuhdetta. Tutkimuksen pääkysymys on, miten uskonnollisista yhteisöistä irtaantuneet rakentavat uskontosuhdettaan uskonnollisen elämäntunnetilansa narratiivissaan, millaisia uskontosuhteen generatiivisia käsikirjoituksia (uskontosuhteen kokoavia narratiiveja) kertomuksista paikantuu. Pääkysymystä tarkennetaan esittämällä kolme alakysymystä: 1) Mitkä ovat uskontosuhteen muotoutumisen ydintapahtumat? 2. Millainen uskonnollinen ympäristö kertomuksissa hahmottuu? ja 3) Millaisia uskontosuhteen imagoja kertomuksissa esiintyy?

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostaa uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista ilmiönä käsittelevä tarkastelu sekä uskontosuhteen asettaminen narratiiviseen ja elämäntunnetilalliseen kehykseen Dan McAdamsin narratiivisen identiteetin teorian avulla. Narratiivisen identiteetin teoria muodostuu tutkimuksen teoreettiseksi ja analyttiseksi kehykseksi.

Tutkimuksen aineisto koostuu 32 hengellisestä yhteisöstä irtaantumisen kokeneen kirjoittamasta uskonnollisesta elämäntunnetilasta. Elämäntunnetilat kerättiin joulukuussa 2017 ja tammikuussa 2018 julkaistujen kirjoituspyyntöjen avulla. Tutkimuksen metodologisen lähestymistapana on narratiivis-elämäntunnetilallinen tutkimusote.

Tutkimuksen lopputuloksena on seitsemän generatiivista käsikirjoitusta, jotka ilmentävät erilaisia uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneiden uskonnollisen elämäntunnetilansa narratiiveja. Käsikirjoitukset nimettiin niiden johtavan teeman perusteella: avartuva usko, riippumaton usko, etsivä usko, petetty usko, uudelleen suunnattu usko, epävarma usko ja uskon kyseenalaistaminen.

Tutkimus osoittaa, että hengellisistä yhteisöistä irtaantumisen kokeneet antavat elämäntunnetilassaan erityisen merkityksen lapsuuden ja nuoruuden kokemuksilleen. Näistä kokemuksista tulee myöhempää uskontosuhdetta ohjaavia kokemuksia. Lapsuuden ja nuoruuden kokemuksista tulee myöhempää uskontosuhdetta muovaavia ja peilaavia kokemuksia, vaikka myöhemmin elämässä koettaisiinkin irtaantuminen

lapsuuden uskosta tai kääntyminen toisenlaiseen uskonnollisuuteen. Yhteisössä vietetty aika tapahtumiseen, yhteisön toimintaan osallistuminen ja yhteisöllisyyden vaatimukset sekä pettymys yhteisön kykyyn kohdata jäsen odotuksineen ja elämäntapahtumiseen koetaan uskontosuhdetta, erityisesti yhteisösuhdetta, muuttavina. Irtaantuva kokee odotusten ja vaatimusten ristiriitaa, joka kilpistyy kokemukseen toiseudesta, kelpaamattomuudesta ja kohtaamattomuudesta. Irtaantuminen yhteisöstä ja toisenlaisen uskontosuhteen rakentaminen merkitsevät uskonnollisen toimijuuden säilyttämistä elämänsä aikana, mahdollisuutta rakentaa ja säilyttää oma-kohtainen usko ja tulla uskonnollisesti tai spirituaalisesti omaksi itsekseen.

Tutkimus asemoituu osaksi sekä aikuisiän identiteetin ja henkisyiden kehittymiseen liittyvää tutkimusta että uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisesta käytävää keskustelua. Tutkimus haastaa tarkastelemaan uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista laajemmassa biografisessa kehityksessä. Irtaantuneen uskontosuhde ei ole vain uskontosuhde ennen ja jälkeen irtaantumisen, vaan uskontosuhde, jossa menneisyys, nykyisyys ja mahdollinen tulevaisuus kohtaavat.

Avainsanat: uskonnollisesta yhteisöstä eroaminen, narratiivinen identiteetti, elämänsä kulkua, uskonnollisuus

ABSTRACT

Heli Karjalainen

FAITH RELATIONSHIP IN THE LIFE COURSE NARRATIVES OF
THOSE WHO HAVE SEPARATED FROM SPIRITUAL COMMUNITIES

Lapin yliopisto 2022, 186 pages

Acta electronica Universitatis Lapponienses 337

ISBN: 978-952-337-312-9

ISSN: 1796-6310

This study explores the relationship towards faith (later: faith relationship) of those who have separated from their spiritual communities and aims to determine how they construct their faith relationship in their narratives of the religious life course, including what kinds of generative scripts of their faith relationship (narratives summarising the relationship) are found in the narratives. The main question is clarified by asking three sub-questions: 1) Which nuclear episodes form the faith relationship? 2) What kind of religious environment is outlined in the accounts? 3) What kind of imagoes of faith relationship appear in the narratives?

The theoretical framework of the study is an examination on the phenomenon of secession from the religious community, and the placement of the faith relationship in a narrative and life-course framework, using Dan McAdams's theory of narrative identity. The theory of narrative identity forms the theoretical and analytical framework for this research.

The research material consists of 32 religious biographies, written by those who have experienced separation from their spiritual communities. The biographies were collected through writing requests published in December 2017 and January 2018. The methodological approach of the research is a narrative–biographical research approach.

The result of the study is seven generative scripts that embody various narratives of the religious life course of those who have separated from their religious communities. Each script was named after its leading theme: expanding faith, independent faith, searching faith, deceived faith, refocused faith, uncertain faith and questioning faith.

Research shows that those who have experienced separation from spiritual communities attach a special importance to their childhood and adolescence experiences. These experiences shape, mirror and guide subsequent faith relationships, even if one faces a separation from the faith of childhood, or a

conversion to a different kind of religiousness later in life. Time spent in the religious community with its events, participation in activities and meeting the requirements of the community, as well as disappointment with the community's ability to meet a member's expectations and life events are perceived as changing faith relations, especially community relations. The detached person experiences a conflict of expectations and demands that leads them into experiencing otherness, ineligibility and inconsistency. Breaking away from the community and building a different kind of faith relationship means maintaining religious agency in the course of life, the opportunity to build and maintain one's own faith and becoming religiously or spiritually themselves.

This study is positioned as a part of research related to both the development of adult identity and spirituality and the debate on secession from the religious community. This research challenges us to look at secession from the religious community within a broader biographical framework. The faith relationship of the disengaged is not only a relationship before and after the secession but also a faith relationship where the past, present and possible future meet.

ESIPUHE

Äiti, tässä tämä minun kirjani nyt on! Olen niin surullinen, etten voi väitöskirjaani sinulle enää ojentaa. Kuitenkin juuri sinun uteliaisuuteen ja opiskeluun kannustava asenteesi on kantanut kohdallani tänne saakka. Kiitos siitä!

Väitöskirjani on luonteeltaan poikkitieteellinen. On ollut opettavainen matka kulkea tässä poikkitieteellisessä maailmassa, hyödyntää kaikkea aiemmin oppimaansa ja oppia jatkuvasti uutta. Poikkitieteellisessä työssä mielestäni korostuu erityisellä tavalla ohjaus. Minulla on ollut ilo kulkea tätä tutkimusmatkaa professori Tuija Turusen ja yliopistonlehtori Aini Linjakummun ohjauksessa. Molemmat ovat vieneet työtäni eteenpäin ammattitaidolla, rakentavilla ehdotuksilla ja kannustavalla otteella. Kiitos myös ison seminaarin opponoinnista ja korjausehdotuksista professori Kirsti Lempiäiselle ja väitöskirjatutkija Hanna Oikariselle.

Esitarkastajilleni professori Kati Tervo-Niemelälle ja professori Hannu Heikkiselle kuuluvat suuret kiitokset rakentavasta ja uusia ajatuksia herättävästä kommentoinnista. Saamani palaute haastoi vielä loppuvaiheessa tarkentamaan ja syventämään käsikirjoitustani. Kiitän myös professori Hannu Heikkistä lupautumisesta vastaväittäjäkseni.

Työyhteisöäni Suomussalmen lukiossa kiitän kannustavasta ja uteliaan myönteisestä suhtautumisesta työtäni kohtaan näiden vuosien aikana. Työn valmistumisen kannalta oli myös merkittävää, kun sain mahdollisuuden pitää opintovapaata. Ilman irrottautumista päivätyöstä työni ei olisi varmaan edistynyt näin jouhevasti. Työkaveriani FM Tuula Uusitaloa kiitän väitöskirjan englanninkielisen tiivistelmän kielentarkistuksesta.

Ystävät ovat elämän suola. Minulla on ollut ilo löytää ympärilläni osaavia ja tukevia ystäviä. Erityisesti kiitän ystävydestä, ajatuksenvaihdosta ja kielenhuollosta FM Riitta Kylmäluomaa sekä ystävydestä ja englannin kielen kiemuroiden kanssa päihkälystä matkan varrella FM Tiina Mittsiä.

Olen saanut kasvaa aikuiseksi usean sukupolven suurperheessä. Erityisen tärkeäksi elämän tukipilariksi ovat muodostuneet läheiset suhteet sisaruksiin ja heidän jälkikasvuunsa. Heitä saan kiittää siitä, että yhä edelleen koen ammentavani juuret ja siivet elämäni tukevasti Simojärven rantatörmältä ponnistaen. Pian 20 vuotta yhteistä polkua on kuljettu myös Karin kanssa. Kiitos siitä, että jaksoit uskoa minuun myös niinä päivinä, kun oma uskoni horjui. Ja ihana karvaturrini Unna, kiitos varpaiden lämmittämisestä.

Suomussalmella Rasin rauhassa maaliskuussa 2022,
Heli Karjalainen

KUVIOT

<i>Kuvio 1</i>	<i>Kerrottu uskontosuhde</i>	27
<i>Kuvio 2</i>	<i>Aineiston analyysin vaiheet</i>	50

TAULUKOT

<i>Taulukko 1</i>	<i>Kirjoittajien lähtöyhteisöt</i>	48
<i>Taulukko 2</i>	<i>Mcadamsin imagotyypit</i>	55
<i>Taulukko 3</i>	<i>Kiteytys mcadamsin imagokäsityksestä</i>	56
<i>Taulukko 4</i>	<i>Aineistosta hahmottuvat imagotyypit</i>	57
<i>Taulukko 5</i>	<i>Tarinatyypit</i>	61
<i>Taulukko 6</i>	<i>Avartuvan uskon tarinatyypit</i>	63
<i>Taulukko 7</i>	<i>Riippumattoman uskon tarinatyypit</i>	74
<i>Taulukko 8</i>	<i>Etsivän uskon tarinatyypit</i>	89
<i>Taulukko 9</i>	<i>Petetyt uskon tarinatyypit</i>	103
<i>Taulukko 10</i>	<i>Uudelleen suunnatun uskon tarinatyypit</i>	117
<i>Taulukko 11</i>	<i>Epävarman uskon tarinatyypit</i>	126
<i>Taulukko 12</i>	<i>Uskon kyseenalaistamisen tarinatyypit</i>	141

Sisällys

TIIVISTELMÄ	3
ABSTRACT	5
ESIPUHE	7
1 JOHDANTO	10
2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	15
2.1. Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen ilmiönä	15
2.2 Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen osana yksilön uskonnollista kehitystä	20
2.3 Uskontosuhde yksilön elämänsä narratiivissa	25
2.3.1 Ydintapahtumat	27
2.3.2 Uskonnollinen ympäristö	30
2.3.3 Imagot	35
2.3.4 Generatiivinen käsikirjoitus	36
2.4 Tutkimustehtävän täsmentäminen	38
3 TUTKIMUKSEN METODOLOGINEN JUONI	40
3.1 Elämäkerrallisuus, narratiivisuus, kokemuksellisuus	40
3.2 Tutkimuksen aineisto ja sen luonne	44
3.3 Kirjeet ja niiden kirjoittajat	46
3.4 Aineiston analyysi	49
3.4.1 Analyysin 1. vaihe: teoriaohjaava sisällönanalyysi	51
3.4.2 Analyysin 2.vaihe: juonianalyysi, elämäntarina-analyysi	58
4 GENERATIIVISET KÄSIKIRJOITUKSET: USKONTOSUHDE MENNEISYYDEN, NYKYISYYDEN JA TULEVAISUUDEN JATKUMOSSA	63
4.1 Avartuvan uskon käsikirjoitus	63
4.2 Riippumattoman uskon käsikirjoitus	73
4.3 Etsivän uskon käsikirjoitus	89
4.4 Petetyt uskon käsikirjoitus	102
4.5 Uudelleen suunnatun uskon käsikirjoitus	116
4.6 Epävarman uskon käsikirjoitus	126
4.7 Uskon kyseenalaistamisen käsikirjoitus	141
5 POHDINTA	148
5.1 Tutkimuksen tulosten tarkastelu	148
5.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	153
LÄHTEET	159
LIITTEET	169

1 JOHDANTO

Sosiologi Christian Smith (2012) on sanonut, että ihminen on uskonnollinen eläin. Tällä hän tarkoittaa, että ihmisellä on kyky ja taipumus ajatella ja toimia uskonnollisesti. Uskonnollisuus on siis osa ihmisen luontaista tapaa elää. Toisaalta se, millaisen aseman tai merkityksen uskonto saa yksilön elämässä, on riippuvainen henkilökohtaisista kokemuksista ja kehityspoluista. Eri ihmiset kulkevat erilaisia uskonnollisia polkuja, jolloin voi sanoa, että uskonnollisuuskin ilmenee eri tavoilla. (Smith 2012.) Tässä tutkimuksessa pyrin kuvaamaan hengellisistä yhteisöistä irtaantuneiden uskonnollisia polkuja ja niissä ilmenevää uskontosuhdetta, suhdetta uskonnollisuuteen tai spiritualiteettiin. Uskontosuhde näyttääytyy tutkimuksessani elämänmittaisena, tulkittuna ja kerrottuna narratiivina, joka on tulosta uskonnollisen ajattelun kehityksestä, uskonnollisesta sosiaalistumisesta ja eletystä uskonnosta tapahtumiseen ja tulkintoihin. Kaikki tämä kiteytyy yksilön uskonnollisessa elämänsäkulussa, narratiivisessa uskonnollisessa identiteetissä, joka ilmentää yksilön uskontosuhdetta sellaisena kuin hän itse sen kokee.

Identiteetin muotoutuminen on läpi elämän kestävä prosessi. Uskontosuhde identiteetin osana ei tällöin myöskään ole jotain aikuistumisen myötä saavutettua ja pysyvää, vaan läpi elämän muotoutuvaa. Tutkimuksissa (esim. Fadjukoff, Pulkkinen & Kokko, 2005, 2016, 2020) on havaittu, että elämänsäkulun ja uskonnon alueella identiteettikehitys voi kulkea jopa kohti selkiintymätöntä iän karttuessa. Elämäntilanteella on myös havaittu olevan yhteys identiteetin muotoutumiseen (Fadjukoff, Pulkkinen & Kokko 2020, 215, 222), jolloin voi ajatella, että ihmisen uskonnollisella ympäristöllä, esimerkiksi yhteisöllisellä sitoutumisella ja sitoutumisen muutoksilla, on merkitystä uskontosuhteen kannalta. Hengellisestä yhteisöstä irtaantumisen kokeneen uskonnollinen elämänpolku ei ole kulkenut suoraan, vaan siihen on tullut mutkia, ehkä useampikin. Tavoitteeni on tässä tutkimuksessa kulkea tätä polkua mutkineen, ja pyrkiä ymmärtämään, minne polku lopulta johtaa. Kysyn tutkimuksessani, miten uskonnollisesta yhteisöstä irtaantunut rakentaa uskontosuhtettaan uskonnollisen elämänsäkulun narratiivissaan.

Tutkimukseni on luonteeltaan poikkitieteellinen. Siinä liikutaan kasvatustieteen, uskontotieteen, uskontososiologian ja uskonnonpedagogiikan tutkimusalueilla. Eriyisesti tutkimukseni asemoituu osaksi kasvavaa joukkoa tutkimuksia, joissa ollaan kiinnostuneita aikuisiän identiteetistä (Fadjukoff & Kroger 2016) ja henkisyyskehittymisestä aikuisuudessa (Kallio 2016, 40; Kallio 2015). Lähestymiskulmani identiteettiin ja henkisyyskehittymiseen on elämänsäkulullinen. Elämänsäkulututkimuksessa ajatellaan, ettei ihmisen kokemuksia, toimintaa tai olosuhteita voi

ymmärtää, jos tarkastelee vain nykyistä elämänvaihetta (esim. Elder & Giele 2009). Katsomukselliset kysymykset on nähty kysymyksiksi, joihin ihminen etsii vastauksia koko elämänsä ajan (Kallio 2016, 42). Elämänsä-käsite (life course) korostaa elämän ajallista luonnetta, lopulliseen päämäärään vievää mahdollisuuksien ja valintojen reittiä (Marin 2014, 28). Joistakin elämänsä-kulun vaiheista tulee erityisiä käännekohtia, jotka usein merkitsevät siirtymistä positivista tai roolista toiseen, ja nämä käännekohdat voivat myös suunnata elämänsä-kulkua uudelleen tai muuttaa yksilön identiteettimäärittelyä. Narratiivinen tietoisuus on ihmisen tapa jäsentää elämänsä-kokemuksiaan niin, että niistä tulee yhtenäinen kokonaisuus, joka säilyttää jatkuvuuden menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välillä. (Antikainen & Komonen 2003, 87–88.) Katsomuskasvatuskeskustelussa narratiivisuus on nähty mahdollisuutena tukea niin lapsen, nuoren kuin aikuisenkin katsomuksellisen identiteetin kehittymistä (Keränen-Pantsu & Heikkinen 2021). Tutkimuksessani esitän, ettei uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen uskontosuhte ole vain uskontosuhte ennen ja jälkeen irtaantumisen, vaan kyseessä on elämänsä-mittainen prosessi, jossa menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus kietoutuvat toisiinsa. Menneisyys heijastuu siihen, mitä nykyisyys ja tulevaisuus mahdollisesti ovat.

Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumiseen on useimmiten liitetty sekä sosiaalisen todellisuuden että yksilöllisen identiteettimäärittelyn muutos (Bromley 1988, 5–6). Uskontosuhte muotoutuu elämänsä-vaiheissa sosiaalistumisprosesseissa, joissa ihminen omaksuu uskontoa ympäristönsä vaikutteiden pohjalta. Tämän prosessin voi nähdä jatkuvan läpi elämän, ja uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisen voi nähdä tämän prosessin yhtenä osana. Yhteisöstä irtaantumista on sanottu pitkäksi luopumisprosessiksi. Siinä kääntyminen on tulosta ongelmatarkehtaisuprosessista, uudenlaisesta tavasta ajatella ja tulkita asioita. Muutoksen alkuunpanijana voi olla jokin sisäinen eksistentiaalinen kriisi, jota ihminen pyrkii ajattelutavan muutoksella ratkaisemaan, mutta myös ulkoinen ärsyke (esimerkiksi vaikea elämäntapahtuma) voi laukaista muutoksen. (Batson & Ventis 1982, 63; Argyle 2000, 20–22.) Luopumisen pituus ja vaikeus riippuu yhteisöön kuulumisen tiiviyydestä, kestosta ja siitä, miten ero tapahtuu. Mitä kauemmin ihminen on ollut uskonyhteisön jäsenenä, sitä vaikeampi ero on ja sitä vaikeampaa sopeutuminen toisenlaiseen elämään. Eroaminen yhteisöstä tarkoittaa usein koko aiemman identiteetin ja maailmankuvan uudelleenmuotoilua sekä uusien sosiaalisten suhteiden luomista. Voi olla hyvin vaikea eheyttää oma identiteetti entisen ”uskovan minän” ja nykyisen ”epäuskovan minän” välillä. Oma menneisyys voi tuntua joskus jopa täysin vieraalta. (Esim. Ronimus 2011, 173–174; 234–235.) Kääntyminen ei myöskään aina näydy yksittäisenä ja pysyvänä kertatapauhtumana, vaan irtaantumista voi seurata useita kääntymisiä, voidaan jopa puhua kääntymisurista (Richardson 1978; Streib & Keller 2004, 182–184; Gooren 2010). Myös Mantsinen (2015, 2) toteaa, että eroprosesseja voidaan tarkastella osana yksilön elämänsä-historiaa, jolloin irtaantujan uskonnollinen asema on muuttuvainen olosuhteiden ja sosiaalisten verkostojen muuttuessa. Väi-

töstutkimuksessaan suomalaisten psykoterapeuttien suhtautumista uskonnollisten kysymysten käsittelyyn terapiassa tutkinut Peppi Sievers (2016, 220–223) tulee siihen päätelmään, että tarvitsemme lisää tietoa hengellisten yhteisöjen vaikutuksesta ihmisen kasvuun, kehitykseen ja käsityksiin, koska erityisesti irtaantumisprosessit vaikuttavat niin ihmisten sosiaalisiin suhteisiin kuin hengelliseen elämäänkin. Hengellisen elämän on myös nähty olevan yhteydessä yksilön kokemaan fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin (Räsänen 2011).

Tutkimukseni asettuu myös osaksi uskonnollisista yhteisöistä irtaantumista koskettelevaa tutkimusta. Suomalainen uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisen tutkimus ei ole juurikaan kiinnittänyt huomiota irtaantumisen mahdolliseen elämäntilanteeseen. Ensimmäiset uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumiseen liittyvät tutkimukset keskittyivät vuonna 1923 voimaan tulleen uskonvapauslain vaikutuksiin (Esim. Siipi 1965, Seppo 1983). Myöhempi evankelisluterilaisesta kirkosta eroamisen tutkimus on keskittynyt lähinnä kirkosta eroamisen syiden tutkimukseen (Esim. Niemelä 2006, 2007, Spännäri 2014). Niemelän (2006, 2007) tutkimuksissa syissä nousevat esille uskonnolliset ja maailmankatsomukselliset syyt, mutta yhteisön jättämisen jälkeistä uskonnollista asemoitumista niissä ei juurikaan avata.

Tämän tutkimuksen kannalta merkityksellisimmiksi nousevat muista uskonnollisista yhteisöistä kuin evankelisluterilaisesta kirkosta tehty irtaantumistutkimukset. Väitöskirjatasolla niitä on Suomessa ilmestynyt kaksi. Seija Ronimus (2011) tutki väitöskirjassaan Jehovan todistajista eroamista keskittyen irtaantuneiden kokemuksiin eroprosessissa. Jukka Timonen (2013) puolestaan keskittyi väitöskirjassaan identiteetin rakentumiseen erokertomuksissa. Timosen (2013) tutkimuksessa käsitellään jonkin verran yhtenä identiteetin rakentumisen osa-alueena uskontosuhdetta. Irtaantuneet pohtivat suhdettaan uskonnolliseen uskoon ja yhteisöllisyyteen, kokevat uskonnollisuutensa yksilöllistyneen irtaantumisen myötä ja tulkitsevat uskonnollisia kokemuksiaan uudelleen irtaantumisen myötä. Omaa uskontosuhdettaan Timosen tutkittavat kuvaavat uskon kirkastumisena, väistämättömän ymmärtämisenä (mitään uskoa ei ollutkaan) tai oikean uskon löytymisenä. Oman tutkimusasetelmani kannalta mielenkiintoista on Timosen huomio siitä, kuinka nykyisyyttä pyritään selittämään kertomuksissa menneisyyden kautta. (Timonen 2013, 338–373.)

Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista on eniten tutkittu amerikkalaisessa uskontopsykologisessa ja -sosiologisessa tutkimuksessa. Näissä tutkimuksissa keskiössä ovat olleet uusiin uskonnollisiin liikkeisiin liittymisen ja poislähtemisen tutkimus 1980-luvulla lähtien (esim. Wright 1988, Bromley 1988, Jakobs 1989, myös Coates 2013a, Coates 2013b). Niissä irtaantumisen nähdään elämäntilanteesta usein nuoren aikuistumiseen liittyvänä käännekohtana, johon liittyy kriisi ja konflikti. Timonen (2013, 69) on todennut, että amerikkalainen uskonnollisuuden ääri-ilmiöihin keskittynyt tutkimus on osaltaan muokannut kuvaa irtaantumisesta ja sen

kokemisesta antamalla malleja irtaantumisen jälkeiseen identiteetin rakentumiseen. Tuoreemmassa tutkimuksessa (esim. Streib & Keller 2004; Streib, Hood, Keller, Chöff & Silver, 2009; Jindra 2011; Keller, Klein, Hood & Streib 2013) yhteisöstä irtaantumista aletaan nähdä ajallisesti pidempänä kehitysprosessina, ja tutkimuksessa keskitytään muuhunkin kuin uusiin uskonnollisiin liikkeisiin. Teoreettinen näkökulmakin on enemmän lähempänä tämän tutkimuksen näkökulmaa, kun uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista on lähestytty uskonnollisen kehittymisen näkökulmasta ja hyödynnetään narratiivista otetta.

Aikaisempi tutkimus näyttää keskittyvän siis irtaantumisprosessiin ja irtaantumisen jälkeiseen aikaan. Ihmisen uskonnollinen kehitys on kuitenkin läpi elämän muotoutuvaa ja jatkuvaa. Siksi elämänhistoria pitäisi nostaa uskonnollisen kehityksen tarkastelussa keskiöön. Uskonnollinen kehitys on monen tekijän summa sisältäen läpi elämän jatkuvaa ja vaihtelevaa rakenteellista kehitystä, erilaisia ihmissuhteita ja yksilöllisiä kokemuksia. (Streib 2001, 14–45.) Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisen vaikutuksia uskonnollisuuteen ei pitäisi tarkastella vain kerran elämässä tapahtuvana, vaan yksilön uskontosuhteen muutos asettuu laajempaan biografiseen kehykseen. Tähän tutkimuksellani pyrin: tarkastelemaan uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista ja uskontosuhteen rakentumista laajemmassa elämäntilanteissa kehyksessä. Tässä kehyksessä ei ole olennaista vain se, mitä tulee irtaantumisen jälkeen, vaan se, miten jälkeen tulevaan on päädytty, ja mitä tämä kuljettu matka merkitsee uskontosuhteen kannalta.

Tutkimukseni viitekehys muodostuu uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista ilmiönä käsittelevästä tarkastelusta sekä uskontosuhteen asettamisesta narratiivisen ja elämäntilanteeseen kehykseen Dan McAdamsin (1988, 1993) narratiivisen identiteetin teorian avulla. Narratiivisen identiteetin teorian valossa uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen uskontosuhte näyttäytyy elämänmittaisena, tulkittuna ja kerrottuna narratiivina, joka on tulosta elämänmittaisesta uskonnollisesta kehityksestä tapahtumiseen ja tulkintoihin. Narratiivisen identiteetin teoria muodostuu tutkimuksessani teoreettiseksi ja analyttiseksi kehykseksi, jonka avulla lähestyn tutkimusaineistoani, 32:ta hengellisestä yhteisöstä irtaantuneen uskonnollista elämäkertaa. Narratiivisen identiteetin teoria avaa uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen elämäntilanteeseen uskontosuhteeseen neljä näkökulmaa: uskontosuhteen muotoutumisen ja muutoksen ydintapahtumat, uskonnollinen ympäristö ja sen muutos sekä uskontosuhteen imagot, ja kokoavana näkökulmana uskontosuhteen generatiivisen käsikirjoituksen, jossa uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen uskontosuhte näyttäytyy menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden jatkumossa.

Tutkimukseni on narratiivis-elämäkerrallista tutkimusta. Tutkimusaineisto muodostuu hengellisistä yhteisöistä irtaantuneiden kirjoittamista uskonnollisista elämäkertoista, ja tutkimusmenetelmä on narratiivinen. Pyrin tutkimuksessani ymmärtämään uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen yksilöllistä ja muuttuvaakin näkökulmaa omaan uskonnollisuuteensa. Ymmärrän narratiivisen tutkimuksen

painottavan erityisesti yksilöllisen kokemusmaailman ymmärtämistä ja kuvaamista. Siten ajattelen tutkimukseni edustavan psykologista elämäkertatutkimusta, jossa painottuu yksilön kokemushistorian, subjektiivisten kokemusten ja merkityksien ymmärtäminen. Kokemusta ja elämänvalintoja tarkastellaan ensimmäisen persoonan, subjektin näkökulmasta. Tutkimuksen lähtökohtana ja tavoitteena on yksilön oman, subjektiivisen kokemuksen ymmärtäminen. Psykologisen elämäkertatutkimuksen tavoitteena on, että tutkija rekonstruoi elämäkerran taustalle oletetun elämäntarinan tutkittavan kuvauksen ja mielen toimintaa kuvaavan psykologisen tulkintateorian avulla. Tässä tutkimuksessa tällaiseksi tulkintateoriaksi muotoutuu McAdamsin narratiivisen identiteetin teoria ja sen käsitteet, joiden avulla uskonnollisia elämäkertoja lähestyn. Lopputuloksena on seitsemän generatiivista käsikirjoitusta, jotka ilmentävät erilaisia uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneiden uskonnollisen elämäntarinan narratiiveja.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1. Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen ilmiönä

Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista on erityisesti englanninkielisessä kirjallisuudessa kuvattu monilla eri termeillä: esimerkiksi religious disaffiliation, leaving the faith/church, religious defection, drops out, religious exits, deconversion, apostasy (Bradley ym. 2007). Tämä termien viidakko kertoo osaltaan siitä, kuinka moni-ilmeisestä ilmiöstä on kyse. Yhteisöön liittymiseen ja yhteisön jäsenyyteen liittyy erilaisia vivahteita, samoin irtaantumiseen, koska irtaantujan sosiaaliset tai psykiset tilanteet vaihtelevat, ja toisaalta yhteisökin suhtautuvat irtaantuneisiin eri tavoilla (esim. Streib & Keller 2004, 181). Ajattelen irtaantumisen olevan ennen kaikkea yksilön muutos suhteessa itseensä ja yhteisöönsä. Kyseessä on myös aina henkilökohtainen kokemus muutoksesta. Yksilö loppujen lopuksi itse määrittää, miten hän irtaantumisensa näkee ja kokee. (Vrt. Bromley 1988, 5–6; Hiltunen 2000, 135, myös Timonen 2013, 39–40; Enstedt, Larsson & Mantsinen 2020, 3) Suomalaisissa tutkimuksissa on käytetty myös termiä erkaantuminen kuvaamaan irtaantumisen monia vivahteita ja irtaantumisen jälkeisen uskontosuhteen vaihtelevuutta (Kejonen 2022, 165). Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen, jonka ymmärrän tarkoittavan toisaalta irrottautumista jonkin yhteisön jäsenyydestä, toisaalta loitontumista yhteisön vaalimasta opillisesta perustasta. Kyse ei välttämättä ole täydellisestä irtaantumisesta, poislähtemisestä yhteisöstä tai yhteisöllisyyden hylkäämisestä, vaan enemmänkin kokemuksesta, ettei enää tunne kuuluvansa yhteisöönsä tai kokevansa sen hengellisyyttä sellaisenaan omakseen.

Irtantuminen yhteisöstä ei kuitenkaan aina ole vapaaehtoista tai omasta päätöksestä syntyvää irtaantumista, vaan kyse voi olla myös siitä, että ihminen erotetaan yhteisöstä tai ihminen kokee, että hän on pakotettu eroamaan yhteisöstä. Yhteisöstä erottamiseen liittyy usein hengellisen väkivallan, kaltoin kohtelun tai hyväksikäytön kokemuksia. Kyse ei ole välttämättä sinänsä yhteisön vaaliman uskon menettämisestä, vaan yhteisössä ilmenneistä ongelmista, jotka herättävät halun lähteä tai johtavat erottamiseen yhteisöstä. Yhteisö on muodostanut ihmisen tärkeän sosiaalisen ja hengellisen ympäristön, jolloin irtaantuminen voi tarkoittaa sosiaalisten suhteiden katkeamista, mutta myös ihmiselle merkityksellisen hengellisen yhteyden katkeamista. Liikkeen silmissä erotettu jäsen voi näyttäytyä väärauskoisena tai luopiona, vaikka ihminen sisäisessä uskonkokemuksessaan pitääkin irtaantumisen jälkeenkin yhteisönsä opetuksia oikeina. Erottaminen katkaisee siis kuulumisen yhteisöön, mutta myös tunteen kuulumisesta uskovien joukkoon. (Linjakumpu 2015, 207, 212–216.)

Lähestyn uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista ja muuttuvaa uskontosuhdetta uskonnollisen kääntymyksen näkökulmasta. Uskonnollisen kääntymisen tutkimuksessa pohditaan usein sitä, onko kääntymyksessä kyse äkillisestä vai hitaasta tapahtumasta, toisaalta myös sitä, onko kääntymyksessä kyse kokonaisvaltaisesta muutoksesta. Oksasen (1994, 16–17) mukaan kääntymyksessä on nähty kaksi päätyyppiä: vähittäinen ja äkillinen kääntyminen. Äkillinen kääntymys on yhtäkkinen muutos asenteissa ja uskomuksissa, vähittäinen kääntyminen puolestaan hitaasti tapahtuva herätys- tai uskonkasvamisprosessi, jossa ei osata tarkkaan määritellä kääntymisen aikaa tai paikkaa. Uskonnollisen kokemuksen klassikkoteoksessa Uskonnollinen kokemus William James (1981, 151–153) määrittelee uskonnollisen kääntymyksen vähitellen tai äkillisesti tapahtuvaksi minuuden eheytymiseksi, jossa saadaan lujempi ote uskonnollisiin realiteetteihin. Michael Argyle (2000, 19–20) puolestaan näkee uskonnollisen kääntymyksen tarkoittavan muutosta ihmisen uskonnollisissa uskomuksissa, käyttäytymisessä ja sitoutumisessa. Usein muutos on äkillinen, mutta äkillisyyttä on voinut edeltää pitkäkin epäilyksen ja etsinnän kausi. Muutos näkyy yksilöllisellä ja sosiaalisella tasolla. Kyse voi olla suunnan muutoksesta, uudesta elämän päämäärästä tai tarkoituksesta ja elämään liittyvien asenteiden muutoksesta. Kääntymisen jälkeen ihminen määrittelee itsensä uudella tavalla. (Myös Väyrynen 1975, 171; Syrjänen 1993, 33; Pyysiäinen 2005, 150–51, Paloutzian 2005, 332; Hiltunen 2000, 135.)

Varsinkin kristillisessä perinteessä on ajateltu, että uskonnollinen kääntyminen on kokonaisvaltainen muutos. Kääntyminen vaatii koko ihmisen muutosta, henkilökohtaisen jumalasuhteen ja sen ilmenemisen täydellistä muutosta, ei vain moraalisen toiminnan tai asenteen muutosta. (Syrjänen 1984, 25–26.) Paloutzian (2005, 338; myös Bromley 1988, 5–6) kuitenkin painottaa, että uskonnollinen kääntyminen ei useinkaan tarkoita koko aiemman ajattelusysteemin muuttumista kokonaan toiseksi, vaan yksittäinen ajattelujärjestelmän osa voi muuttua. Ihminen voi kääntymisen seurauksena orientoitua uskontoon aiempaa enemmän tai vähemmän, uskonto tai maailmankuva voi muuttua täysin toiseksi, mutta myös vain jokin elementti uskonnosta tai maailmankuvasta voi muuttua, minäkuva tai tapa määritellä itseään voi muuttua tai yksilö voi omaksua uusia puolia tai tapoja määritellä elämän tarkoitustaan. (Vrt. McGuire 2002, 74–75.) Mantsinen ja Tervo-Niemelä (2020, 67–68) huomauttavatkin, että kristillisessä kontekstissa kirkon jättäminen voi tarkoittaa monenlaisia asioita: osallistumisen vähenemisestä yhteisöstä eroamiseen ja kristillisyyden hylkäämiseen.

Heinz Streib ja Barbara Keller (2004, 183–185) löytävät uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisesta piirteitä sekä äkillisestä kääntymisestä että hitaasta kääntymisprosessista. Äkillinen irtaantuminen yhteisöstä pitää sisällään voimakkaan kriisin, jonka seurauksena ikään kuin pudotaan pois uskosta (falling from faith), siirrytään uskovasta epäuskovaksi. Hidas irtaantuminen on puolestaan yksilön omaa aktiivista toimintaa merkitysten ja toiminnan muuttamiseksi. Toisaalta irtaantuminen liik-

keestä voi näyttää hitaalta prosessilta, koska irtaantuminen voidaan pyrkiä tekemään jäsenelle mahdollisimman hankalaksi. Jäsenen koko elämä voi olla sekä sosiaalisesti että hengellisesti niin voimakkaasti sidottua liikkeeseen, ettei yhtäkkinen irtaantuminen edes ole mahdollista, vaan vaatii pitkän prosessin päästä lopullisesti irti. Irtaantumista onkin tällöin usein kuvattu asteittain etenevänä prosessina ensiepäilystä kohti uuden uskonnollisen ja sosiaalisen identiteetin muodostamista (esim. Ebaugh 1988, Wright 1988).

Lewis Rambo (1993, 13–14) pohtii, kuinka pitkälle yksilön pitää mennä sosiaalisesti ja kulttuurisesti ollakseen kääntynyt. Tämä on tärkeä kysymys myös uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisessa, koska kyse ei välttämättä ole koko aikaisemman uskonnollisuuden hylkäämisestä kokonaan. Rambo määrittelee (1993, 13–14) viisi kääntymistyyppiä: apostasian, vahvistamisen, liittymisen, institutionaalisen siirtymän ja perinnesiirtymän. Apostasialla tarkoitetaan tietyn uskon tai tradition hylkäämistä kokonaan niin, että kääntymyksen jälkeen ei omaksuta uusia uskonnollisia oppeja tai liitytä uuteen yhteisöön. Vahvistamisessa tapahtuu puolestaan sitoutuminen uskoon tai ryhmään, joka on jo aikaisemmin tuttu. Vahvistaminen tapahtuu esimerkiksi jonkin siirtymäriitin (esimerkiksi kasteen) kautta, jolloin sitoutuminen ryhmään tiivistyy. Liittymisessä liitytään ennestään tuntemattomaan yhteisöön. Institutionaalisisessa siirtymässä kääntyytään yhteisöstä toiseen jonkin suuren tradition sisällä, esimerkiksi luterilaisuudesta katolisuuteen. Perinnesiirtymässä puolestaan kääntymisen tapahtuu kahden suuren uskonnollisen tradition välillä, esimerkiksi islamista kristinuskoon. (Rambo 1993, 13–14.)

Erityisesti termi apostasia on jossakin määrin ongelmallinen irtaantumisen määrittelyssä. Voi toki olla niin, että yhteisöstä irtaantunut luopuu uskosta, yhteisöllisyydestä tai uskonnollisista selityksistä kokonaan, mutta apostasia -termi voi irtaantumisen yhteydessä liittyä myös yhteisön tapaan määrittää yhteisöstä lähtenyt jäsen uskosta luopuneeksi, luopioksi tai ei-uskovaksi. Tällöin apostasia saa kielteisen sävyn, joka vaikuttaa osaltaan ihmisen tapaan määrittää itseään. Teemu Mantsinen (2015, 5) toteaa, että erilaiset erotyypit voivat selittää kulttuurisia asemoitumisia, joita irtaantuneilla on yhteisöönsä nähden, mutta ne voivat myös olla tapoja kertoa yhteisöstä tai irtaantuneesta ja luoda haluttua mielikuvaa näistä. Uskosta luopuminen ei välttämättä ole vain torjuvaa roolia, mutta luopumisessa on kuitenkin kyse aina asemoitumisesta ulkopuolelle. Sekä yhteisö itse että irtaantuva määrittävät uskosta luopumista. Uskosta luopuneeksi leimaaminen voi olla yhteisölle tapa pyrkiä sitouttamaan jäseniä ja estää irtaantumista (Iannaccone 1992, Linjakumpu 2015, 214–215).

Lofland ja Skonovd (1981, 374–382, myös Rambo 1993, 14–16) puhuvat kääntymismalleista tai -motiiveista. Kääntymismotiivit ovat kokemuksia, jotka tekevät jokaisesta kääntymyksestä ainutlaatuisen, koska jokainen uskonnollinen kokemuskin on erilainen. Kääntymistä pitääkin heidän mukaansa tarkastella aina kääntyjän omasta näkökulmasta, ja huomioida erityisesti kääntymyksen laatu. Kääntymismotiivi on piirre, jonka itse kääntyjä kokee merkityksellisimmäksi omassa käänty-

misessään. Eroja motiiveissa löytyy suhtautumisessa sosiaaliseen paineeseen, kääntymyksen ajallisessa kestossa, tunteen intensiteetissä, tunteiden sisällössä ja uskon syntyemisessä kääntymisessä. Kääntymis- eli konversiomalleja on kuusi: älyllinen, mystinen, kokeileva, ihastuva, herättävä ja pakottava. Näen uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisen kannalta mielenkiintoisina älyllisen ja kokeilevan kääntymyksen, koska useimmiten kyseessä näyttäisi olevan hidas prosessi. Älyllisessä konversiossa yksilö etsii aktiivisesti tietoa uskonnollisista ja henkisistä asioista. Etsintä tapahtuu kaikessa rauhassa ilman ulkopuolista sosiaalista painetta. Älyllinen etsintä päättyy jonkinlaiseen ymmärtävään valaistumiseen, ja usko johonkin oppiin syntyy ennen varsinaista liittymistä. Irtaantumisessakin usein epäily yhteisön oppiin syntyy oman pohdinnan kautta vähitellen, ja varsinainen yhteisön jättäminen tapahtuu sitten myöhemmin. Kokeilevassa kääntymyksessä puolestaan tapahtuu aktiivista erilaisten uskonnollisten vaihtoehtojen puntarointia ja kokeilua. Kääntymisprosessin aikana voidaan kokeilla erilaisia oppeja, rituaaleja tai organisaatioita. Sosiaalista painetta kääntymiseen ei tunneta, vaan kokeiluvaihe voi kestää pitkäänkin ja tunnetasolla sitä ohjaa uteliaisuus ja kokeilunhalu. (Lofland & Skonovd 1981, 374–382, myös Rambo 1993, 14–16.) Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisenkin voi nähdä tällaisen aktiivisen kokeilun yhtenä vaiheena. Ihmiset haluavat yhä enemmän etsiä elämälleen merkityksiä kokeilemalla erilaisia ideologioita ja elämäntapoja. (Streib & Keller 2003, myös Salomäki 2022, 228–229). Voidaan jopa puhua jonkinlaisista kääntymisurista (conversion career, myös Gooren 2010), jolla tarkoitetaan sitä, että ihminen voi kokea kääntymisen useamman kerran elämässään. Liittyminen johonkin yhteisöön edellyttää irtaantumista jostakin toisesta. (Streib, Hood, Keller, Csöff & Silver 2009, 20; Streib & Keller 2004.)

Streib ym. (2009; myös Streib 2014, 286–287) tutkivat uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista amerikkalaisessa ja saksalaisessa kontekstissa. Tutkimuksessa hahmottui neljä erilaista kääntymiskertomusta tai -tyyppiä, jotka onnistuneesti valottavat irtaantumista ilmiönä ja uskonnollisuuden muutoksen suuntaa irtaantumisen jälkeen. Nämä tyypit ovat itsenäisyyden tavoittelu (pursuit of autonomy), paratiisipaikan menettäminen (deparred from paradise), uuden viitekehyksen löytyminen (finding a new frame of reference) ja elämänpituinen etsintä - myöhäinen korjaaminen (life-long quest-late revisions). Itsenäisyyden tavoitteluun liittyy voimakas kriittisyys lähtöyhteisöä kohtaan ja omakohtainen uskon etsintä. Paratiisipaikan menettämiseen liittyy syvä pettymys siihen, että joutui jättämään yhteisön, johon oli emotionaalisesti vahvasti sitoutunut. Tällaisessa kertomuksissa kertojat kuvaavat itseään sankareina, selviytyjinä tai uhreina. Uuden viitekehyksen löytämisessä irtaantuminen merkitsee uuden uskonnollisen elämän ja yhteisön löytymistä. Elämänpituinen pyrkimys, myöhäinen korjaaminen -kertomuksissa uskonnollisesta yhteisöstä lähdetään, koska aiempi yhteisö ei täytä yksilön siihen kohdistamia odotuksia. Lähtöä voi seurata jonkinlainen ikuinen etsintä: tyydyttävää yhteisöä ei koskaan löydy. (Streib ym. 2009, 221–226.)

Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista voidaan määrittää myös hahmottelemalla irtaantumisen suuntaa, sitä mihin irtaantuja päätyy irtaantumisen jälkeen. Streib tutkimusryhmineen (Streib ym. 2009, myös Streib 2014) kuvaa irtaantumista siirtymisenä uskonnollisella kentällä ja hahmottaa kuusi mahdollista siirtymisen tyyppiä. Maallistumisessa (secularizing exit) luovutaan uskosta ja uskonnollista organisaatioista kokonaan. Oppositionaalisisessa (oppositonational exit) siirtymässä omaksutaan aiempaan verrattuna täysin erilainen uskonto ja uskonnolliset tavat, voidaan jopa liittyä fundamentalistiseen ryhmään. Uskonnon vaihtaminen (religious switching) tapahtuu saman uskonnon sisällä vaihtamalla ryhmästä toiseen, ilman että muutokset sinänsä ovat kovin suuria, tai sitoutumalla aiempaa voimakkaammin. Sopeutuvassa siirtymässä (integrating exit) omaksutaan uudenlaiset uskomukset ja tavat ja siirrytään samalla ryhmästä toiseen. Yksityistyvässä siirtymässä (privatizing exit) lähdetään pois uskonnollisesta ryhmästä, mutta jatketaan uskonnon harjoittamista yksityisesti. Harhaoppisessa siirtymässä (heretical exit) lähdetään pois aiemmasta yhteisöstä, eikä liitytä mihinkään toiseen yhteisöön, mutta jatketaan omaa, ”harhaoppisena” pidettyä uskonnon harjoittamista. Mantsinen (2015, 6) näkee tässä jaottelussa ongelmallisena sen, että ne kertovat ensisijaisesti eroprosessista ja sen lopputuloksesta, jolloin avoimeksi jää edelleen ihmisen laajempi asemoituminen uskuntoon yleensä ja erikseen.

Alan Jamieson (2003) tutki irtaantumista evankelisesta kirkosta, helluntailaisuudesta ja karismaattisista ryhmistä Uudessa Seelannissa ja Australiassa. Hän jakoi tutkimuksessaan kirkon jättäneet irtaantumisen jälkeisen uskonnollisen kehityksen mukaan neljään ryhmään. Nämä ryhmät olivat syrjäytyneet seuraajat (displaced followers), refleктоivat maanpakolaiset (reflentive exiles), siirtymävaiheessa olevat etsijät (transitional explorer) ja tiensä löytäneet (integrated way-finders). Syrjäytyneiden seuraajien usko ei juurikaan muuttunut lähdön jälkeen, vaan he tunsivat joutuneensa ulos yhteisöstään kokiessaan, etteivät saaneet haluamaansa turvaa yhteisöltään tai olivat joutuneet konfliktiin johdon kanssa. He eivät sinänsä kyseenalaistaneet lähtöyhteisönsä uskonkäsitystä, vaan toimintatapoja. Refleктоivien maanpakolaisten irtaantuminen oli pitkä prosessi, ja heidän uskoaan luonnehti refleктоtiivinen ja epäilevä asenne sekä lähtöyhteisön uskonkäsitystä että yleensäkin uskoa kohtaan. Irtantuminen näyttäytyi henkilökohtaisena valintana, ja uuden uskon rakentaminen muodostui pitkäksi uudelleenarvioinnin ja uudelleenrakentamisen prosessiksi. Siirtymävaiheessa olevat etsijät rakensivat itse uskonsa vanhan uskon elementtien pohjalta testaten ja kokeillen, tavoitteenaan uusi, itseä tyydyttävä usko. Uskon rakentaminen saattoi tapahtua tutustumalla teologiseen ja filosofiseen kirjallisuuteen, mutta myös vahvan intuitiivisen henkilökohtaisen kokemuksellisuuden kautta. Tiensä löytäneet olivat rakentaneet oman uskon näkemyksensä vanhan pohjalle, lisäten siihen uusia elementtejä ja muokaten näkemystään niin, että usko tuntui lopulta omalta. Heille oli myös ominaista uskon yhdistyminen luontevasti kaikille minuuden alueille. (Jamieson 2003, 217 – 221.)

Mantsinen (2015; 2020) pyrki tutkimuksessaan hahmottamaan helluntailaisesta uskonnosta irtaantuneiden suhdetta lähtöyhteisönsä ja uskonnollisuuteen yleensä. Samalla hän pyrki selvittämään, keitä luopujat ovat ja miten erilaiset kokemukset (esimerkiksi kasvuympäristö) vaikuttavat ihmisten asenteisiin. Luopujatyypit eivät hänen mukaansa ole pysyviä asemia, vaan yksilö voi siirtyä asemasta toiseen, kun uudet kokemukset muuttavat hänen asemoitumistaan suhteessa uskontoon ja sosiaalisiin verkostoihin. Asema tai sijainti kertoo yksilön subjektiivisesta suhteesta uskonnolliseen menneisyyteensä elämänsä kontekstissa. Irtaantuneen suhtautumiseen omaan uskonnollisuutensa ja lähtöyhteisönsä vaikuttaa toisaalta yhteisön asenne irtaantuneeseen: kyseessä on kuitenkin aina irtaantujan oma tulkittu asenne, johon vaikuttavat yhteisön maine ja irtaantumisprosessin tapahtumat. Omaa uskonnollisuuttaan helluntailaisuudesta irtaantuneet määrittelevät Mantsisen kategorisoinnissa jatkumolla jäsen (muussa yhteisössä) – uskovainen – agnostikko – ateisti. Elämäntilaa ja identiteettiä leimaa vahvasti puolestaan irtaantuneen suhtautuminen lähtöyhteisönsä, jota Mantsinen kuvaa jatkumolla hyväksyvä – ymmärtävä – arvosteleva – torjuva. (Mantsinen 2015; 2020.)

Eetu Kejonen (2022) tutki viidennestä herätysliikkeestä irtaantuneiden kokemuksia osana koettua elämänkaarta ja hengellisyyden muutosta. Hän hahmotti tutkimuksessaan kolme erkaantumisen jälkeistä uskonnollista polkua: siirtyminen maltillisemmaksi koettuun, yksilölliseen yhteisöön, siirtyminen konservatiivisempaan uskonnollisuuteen tai uskosta etäännyminen. Tyypillistä oli siirtyminen liberaalimpaan, yksityisempään ja omachtoiseksi koetun uskontulkinnan sallivaan uskonnollisuuteen.

2.2 Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen osana yksilön uskonnollista kehitystä

Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista ja uskontosuhteen muutosta voi tarkastella uskonnollisen kehityksen näkökulmasta. Yksilön uskonnollista kehitystä on perinteisesti hahmotettu erilaisilla vaiheittaisilla teorioilla, joista yksilön koko elämänkaarta tarkastelevat Fowlerin (1981) ja Oserin (Oser 1991, myös Oser & Gmünder 1991) teorit. Fowler (1981) näkee ihmisen uskonnollisen kehityksen kuusivaiheisena prosessina, jossa edetään uskontoon liittyvien käsitteiden konkreettisesta ymmärtämisestä abstraktille symbolitasolle. Keskeistä kehityksessä on uskon rakenteiden muuttuminen ja ihmisen kokonaisvaltainen kehittyminen. Jokaisen ihmisen elämässä näkyy uskon kehityskaari riippumatta uskonnollisesta sitoutumisesta tai elämäkaaren etenemisestä. Usko on siis yleensäkin ihmisyyteen kuuluva merkitysten rakentamisen prosessi, eikä se ole sinänsä sitoutunut mihinkään traditioon. Usko ei ilmene ihmisen elämässä erillisenä osa-alueena, vaan näkyy enemmänkin koko persoonan suuntautumisena. Usko ilmentää ihmisen suhdetta transendenttiin. (Oika-

rinen 1993, 13, 24, 25–26.) Aikuisen uskonnollisuutta kuvaavat Fowlerin teoriassa vaiheet 3 – 6 : synteettis-sovinnainen vaihe (nuoruus - nuori aikuinen), yksilöllis-reflektiivinen vaihe (aikuisuus), konjuktiivinen vaihe sekä universaalinen uskon vaihe.

Synteettis-sovinnaiseen vaiheeseen siirtymisen edellytys on loogisen ja abstraktin ajattelun kehittyminen: vähitellen irrottaudutaan konkreettisesta ja kirjaimellisesta uskontulkinnasta abstraktimman ajattelun tasolle. Synteettis-sovinnaisessa vaiheessa etsitään elämän tarkoitusta ja muodostetaan omaan identiteettiä ja elämäntarkoitusta. Ajattelu muovautuu pitkälti muiden mielipiteiden mukaiseksi, eikä auktoriteetteja haluta kyseenalaistaa. Usko voi muodostua melko jäykäksi tai ehdottomaksi. Usko nähdään jäsentävänä suuntautumisenä elämässä, joka nuoruuden elämäntarkoitusta laajenee voimakkaasti lapsuudenperheen ulkopuolelle. Usko tarjoaa perustaa nuoren kehittyvälle identiteetille ja elämäntarkoitukselle. Vaihe ilmenee tyypillisesti nuoruudessa, mutta siitä voi tulla aikuisellekin pysyvä uskon suuntautumisen tila. (Fowler 1981, 172–173.)

Varhaisaikuisuudessa osa nuorista siirtyy vähitellen uskonnollisessa kehityksessään neljänteen vaiheeseen eli yksilöllis-reflektiiviseen uskoon. Tähän ikävaiheeseen liittyy usein myös irrottautuminen lapsuuden perheen uskonnollisesta ympäristöstä. Yksilöllis-reflektiivisessä vaiheessa yksilö tarkastelee ja kyseenalaistaa aikaisempia uskomuksiaan ja uskonnollisia perinteitä sekä alkaa rakentaa niiden pohjalta omaa uskonnollista identiteettiään. Vaihe korostaa älyllistä pohdintaa ja kriittisyyttä auktoriteetteja kohtaan. Auktoriteetteja ei enää pidetä erehtymättöminä ja riippuvuus muista vähenee. Uskoa ei tyydytä enää rakentamaan muiden henkilöiden käsitysten varaan, vaan oman kriittisen pohdinnan kautta. (Fowler 1981, 182–183.) Räsänen (2006, 144) mukaan yksilöllis-reflektiivisessä vaiheessa ihminen haluaa ymmärtää uskon perusteita, esimerkiksi pyhiä kirjoituksia paremmin. Voi olla, että uskonnon oppeja omaksutaan valikoivasti ja muovataan tukemaan omaa yksilöllistä suuntautumista. Aina tällaista valikoivuutta ei voi toteuttaa yhteisön sisällä, joten seurauksena voi olla irtaantuminen yhteisöstä.

Siirtyminen viidenteen vaiheeseen eli konjuktiiviseen uskoon edellyttää Fowlerin (1981) mukaan aikaisemman uskon perustan murtumista. Muutokseen voivat vaikuttaa elämäntarkoitukset, jotka tekevät ihmisen avoimeksi erilaisille totuuksille ja uskomuksille. Konjuktiivinen vaihe edellyttää elämäntarkoitusten ja erilaisten kriisien läpikäymistä, ja on siksi harvinaista ennen keski-ikää. Voi sanoa, että elämäntilanteiden muutokset pakottavat uudelleen tulkitsemaan uskoa. Elämäntilanteiden muutokset voivat olla ristiriidassa vallitsevan uskonnollisen kehitysvaiheen kanssa, jolloin elämäntapahtumat haastavat sen hetkisen uskonnollisen ajattelun. Konjuktiivinen usko tarkoittaa avartumista elämän moninaisuudelle, erilaisille traditioille ja niiden yksilöllisille tulkinnoille ja totuuksille sekä kykyä dialogiin erilaisten katsomusten kanssa. Omaa näkemystä ei tarvitse kokonaan hylätä, mutta sitä ei myöskään tarvitse kiihkeästi puolustaa. Muiden näkemyksiä ei koeta uhkaavina, mutta oman näkemyksen rajallisuus uskalletaan tunnustaa. (Fowler 1981, 185–186.)

Kuudes vaihe Fowlerin teoriassa on universaalinen uskon vaihe. Universaalinen uskon vaihe on erittäin harvinainen. Universaalissa uskossa omaksutaan yleispäteviä normeja ja moraalialueita. Ihminen tuntee kaiken kattavaa rakkautta uhkakuvista välittämättä. Keskeistä on vain rakkauden ja oikeudenmukaisuuden toteuttaminen. Tällainen rakkaus ylittää ”normaalisuuden” rajat: ihminen ei ole erityisen herkkä reagoimaan transendenttiin todellisuuteen. Toiminta voi saada jopa marttyyriuden piirteitä. Fowler mainitsee esimerkkinä kuudenteen vaiheeseen päässeistä henkilöistä muun muassa Mahatma Gandhin, Martin Luther Kingin ja äiti Teresan. (Fowler 1981, 200 – 201.)

Fowlerin (1981) mukaan uskonnollisessa muutoksessa voi olla kyse kehitysmuutoksesta, rekonstruktivisesta muutoksesta tai muutoksesta reaktiona merkittävään elämäntapahtumaan. Kognitiivinen kehitystaso ja elämän eteen tuomat haasteet voivat siis olla ristiriidassa vallitsevan uskonnollisen kehitysvaiheen kanssa. Tämä synnyttää painetta siirtyä uuteen kehitysvaiheeseen. (Oikarinen 1993, 99, 103.) Kääntyminen voi merkitä muutoksia uskon rakenteissa, mutta myös sisällöissä. Rakenteellinen muutos johtaa muutoksiin vaiheissa, mutta sisällöllinen muutos ei välttämättä. Keller ym. (2013, 123–124) huomasivat tutkimuksessaan, että irtaantumiseen voi liittyä sekä rakenteellista että sisällöllistä muutosta: irtaantuja voi irtaantuessaan siirtyä uskon kehityksessään eri vaiheeseen tai irrouttua yhteisöstä ilman uskonnollista muutosta pysyen samassa kehitysvaiheessa.

Streib (2001, 144–145) on arvostellut Fowlerin teoriaa kognitiivisen kehityksen ylikorostamisesta. Streibin mukaan Fowler unohtaa sellaisia tärkeitä uskonnollisen muutokseen vaikuttavia asioita, kuten vaikutukset, tunteet tai elämänhistoria. Kognitiivinen kehitys toimii vain kehityksen moottorina, ja siksi elämänhistoria pitäisi nostaa keskiöön uskonnollisen muutoksen tarkastelussa. Uskonnollinen muutos, myös uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisen merkitys siinä, on monen tekijän summa sisältäen läpi elämän jatkuvaa ja vaihtelevaa rakenteellista muutosta, erilaisia ihmissuhteita ja yksilöllisiä kokemuksia. (Streib 2001, 144–145.) Streib (2001) päätyykin kuvaamaan ihmisen uskonnollista muutosta viiden uskonnollisen tyylin (religious styles) avulla. Nämä viisi tyyliä ovat subjektiivinen (subjective), instrumentaalinen – vastavuoroinen (instrumental-reciprocal), keskinäinen (mutual), yksilöllis – systeeminen (individuate-systematic) ja dialoginen (dialogical) tyyli. Kaksi ensimmäistä tyyliä ovat tyypillisiä lapsille, mutta voivat jatkua Streibin mukaan aikuisuuteen, jolloin ne nähdään lähinnä fundamentalistisena asenteena. Keskinäinen tyyli tarkoittaa yhtenäisyyden tunnetta yhteisöön ja yliluonnollisen näkemistä kumppanina. Tärkeintä on tuntee kunnioitusta ja läheisyyttä muihin ja yliluonnolliseen. Uskonnolliselta yhteisöltä odotetaan turvallisuutta ja yhteisöllisyyttä, joten jos sitä ei saada, voidaan olla valmiita radikaaleihin muutoksiin, jotta yhteisyyden tunne säilyisi. Yksilöllis – systeemisessä-tyylissä maailma nähdään systeeminä, jossa jokaisella asialla on oma, hyvin määritetty paikkansa. Jumala, yhteiskunta, uskonnollinen yhteisö ja ihminen ovat tämän systeemin osia. Yksilöllis –

systemisessä-vaiheessa esiintyy uskonnollisten kysymysten reflektointia ja halua etsiä selityksiä uskomuksille ja mahdollisesti skeptisen asenteen omaksumista. Dialogiselle asenteelle on tyypillistä avoimuus erilaisille uskonnollisille orientaatioille. Streibin teoriassa oletetaan, että ihmisen koko elämänsä historia vaikuttaa siihen, minä tyylin hän omaksuu, joten elämän eri vaiheissa on mahdollista taantua tai siirtyä aiempaan tyyliin. Joskus myös eri tyylit voivat olla aktiivisia samaan aikaan. (Streib 2001, Keller ym. 2013.)

Keller ym. (2013, 138) mukaan uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen aiheuttaa uskonnollisen muutoksen, jos kääntymisprosessiin liittyy kärsimystä, negatiivisia kokemuksia tai jos kääntymisen myötä on aidosti mahdollista valita toisin. Kääntymisprosessilla näyttäisi myös olevan vaikutusta siihen, miten irtaantunut itse haluaa omaa uskontosuhdetta määrittellä kääntymisensä jälkeen. Streib (2014) tutki irtaantumista Yhdysvalloissa ja Saksassa, ja huomasi, että irtaantuneet eivät useinkaan halunneet liittyä uudestaan yhteisöihin, jotka vaativat identiteetin luomista uskovana tai uskonnollisena. Irtantuneet halusivat mieluummin nähdä itsensä henkisenä (spiritual) tai eivät määrittäneet itseään mitenkään. Irtantuminen näyttää myös antavan mahdollisuuden vapauteen, autonomiaan ja persoonalliseen kasvuun määritteistä vapaana. Timosen (2013) mukaan tämä uskonnollisuuden määrittelyn yksilöllistyminen ilmenee kolmella eri tavalla (Vrt. Kejonen 2022, 176–177). Timonen nimittää näitä tapoja uskon kirkastumiseksi, välttämättömyyden ymmärtämiseksi ja uskon löytymiseksi. Uskon kirkastumisessa ymmärretään, miten usko oli jo olemassa ennen irtaantumista, mutta yhteisö ympärillä oli vain väärä. Välttämättömyyden ymmärtämisessä keskeistä on sen oivaltaminen, että uskonnollisuutta ei oikeastaan ollutkaan, vaan se, mitä joskus näyttäytyi uskonnollisuutena, johtuikin sosiaalisesta paineesta tai vaihtoehtojen puutteesta. Irtantuminen yhteisöstä vapauttaa uskomaan aidosti omalla tavalla, myös luopumaan uskosta kokonaan. Uskon löytymistä korostavissa kertomuksissa puolestaan painotetaan omia virheitä, jotka veivät pois oikeasta uskosta. Irtantumisen jälkeen nämä virheet voidaan korjata, ja löytää aito usko. (Timonen 2013, 360–367.)

Oserin (1991, myös Oser & Gmünder 1991) teoria on uskonnollisen arvioinnin kehityksen teoria. Uskonnollisuus nähdään siinä yksilöllisenä suhteena yliluonnolliseen. Uskonnollisuuden muutos ja kehitys liittyvät uskonnolliseen arviointiin, jossa ihminen työstää elämäntapahtumiaan suhteessa yliluonnolliseen. Elämän käännekohtat, erityisesti erilaiset kriisitilanteet, aktivoivat ihmistä arvioimaan suhdettaan yliluonnolliseen, pohtimaan elämän tarkoitusta ja perimmäistä. Ihmisen ja jumalan välinen suhde kuvataan viiden kehitysvaiheen muodossa: jokainen kehitysvaihe on rakenteeltaan itsenäinen ja liittyvät ikään sidonnaiseen kasvuun. Vaihe vaiheelta ihmisen suhde yliluonnolliseen tulee itsenäisemmäksi, eriytyneemmäksi ja eheytyneemmäksi.

Ensimmäistä vaihetta voi kuvata alistumisena yliluonnollisen (jumalan) tahtoon. Samalla tavalla kuin lapsi noudattaa vanhempien sääntöjä, ihmisen pitää noudattaa

jumalan tahtoa. Kun lapsi ymmärtää, ettei ainoastaan jumala aseta sääntöjä, vaan myös ihminen toiminnallaan vaikuttaa asioihin, alkaa siirtyminen toiseen vaiheeseen. Toista vaihetta kuvaa käsite kaupankäynti ihmisen ja jumalan välillä: kun ihmisen toimii jumalan tahdon mukaan, hän voi odottaa saavansa vastalahjaksi jotain. Kyse on jonkinlaisesta rangaistus-palkkio-ajattelusta: jos olen toiminut väärin, saan rangaistuksen, jos oikein, saan palkkion. Tavallaan yliluonnollisen suosio pitää ansaita tekemällä hyviä töitä. Ihminen voi kuitenkin jossain vaiheessa huomata, ettei pysty täyttämään jumalan tahtoa, vaan hän alkaa pohtia, mihin hän itse pystyy, mistä hän itse on vastuussa ja toisaalta, mistä jumala on vastuussa. Vaiheeseen voi liittyä uskonnollisten tapojen ja oppien epäilyä ja kieltämistä. Epäily ja mahdollinen kieltäminen voivat johtaa kolmanteen vaiheeseen eli erillisyyden tai itsemääräämisen vaiheeseen. Kolmas vaihe korostaa ihmisen itsenäisyyttä. Vastuu elämän ratkaisuista on ihmisellä itsellään, eikä jumalan toiminnalla nähdä olevan mitään vaikutusta siihen. (Oser & Gmünder 1991, 81–86.) Tavallaan tehdään erottelu maallisen ja hengellisen välillä: ihminen katsoo itse olevansa vastuussa maallisista asioista, eikä niiden ratkaisemisessa tarvita yliluonnollista. Uskonnosta tulee oma elämänaalueensa. Kolmas vaihe on tyyppillistä nuorille, jotka etsivät omaa identiteettiään ja haluavat irrottautua ulkoisesta kontrollista, esimerkiksi vanhempien uskonkäsityksestä. Nuori voi samalla ottaa etäisyyttä aiempaan uskonnolliseen yhteisöönsä, sen käsityksiin tai aiemmin oikeana pitämäänsä uskonnollisuuteen. (Oser 1991, 10–12.)

Siirtyminen neljänteen vaiheeseen alkaa, kun ihminen alkaa epäillä kaikkivoipaisuuttaan. Ihminen näkee, että vastuu omasta elämästään on hänellä itsellään, mutta samalla tulee enemmän tietoiseksi siitä, että oma vastuu ja vapaus ovat mahdollista jumalan säätämässä rajoissakin. Vaiheessa voi esiintyä monenlaisia uskonnollisuuden muotoja, joissa luotetaan tuonpuoleisen suunnitelmaan, joka tähtää lopulta hyvään päätökseen. Ihminen tunnustaa omat rajansa ja luottaa, että jumala toimii ihmisen parhaaksi. Jumala ei vaikuta suoraan maailman tapahtumiin, vaan epäsuorasti luonnossa, kulttuurissa tai inhimillisessä toiminnassa. Viidettä vaihetta on kutsuttu vapauden vaiheeksi. Jumalallisen paikka löytyy ihmisten välisistä suhteista. Pyhä toteutuu intersubjektiiivisesti, ja ihminen sitoutuu jumalaan oman valinnan kautta. Ihminen ymmärtää, että hän voisi halutessaan suunnitella elämänsä toisinkin. Jumalan paikka sisäistyy ihmisen olemukseen. Kyse on jonkinlaisesta universaalisuudesta, joka ei tarvitse ulkoisia organisaatioita olemassaolonsa takeeksi. Ihmisen vapaus on täydellisessä kuuliaisuudessa ja sitoutumisessa, jotka voivat ulkopuolisesta näyttää vapauden menetykseltäkin, mutta yksilölle itselleen kyse on mahdollisuudesta elää tuonpuoleisuuden läheisyydessä. (Oser 1991, 12-13; Oser & Gmünder 1991, 89-91, 93.) Jindra (2008) tutki kääntymisen vaikutusta uskonnollisuuteen käyttäen Oserin teoriaa ja hän huomasi, että jos irtaantuminen antaa mahdollisuuden vapauteen ja kriittiseen ajatteluun, ihminen usein käyttää tämän mahdollisuuden siirtyä korkeampaan vaiheeseen. Mutta on myös mahdollista siirtyä takaisin päin, vähemmän yksilölliseen uskoon.

Oserin teorian kolmas vaihe korostaa ihmisen itsenäisyyttä ja omaa päätösvaltaa, ja sen on nähty antavan mahdollisuuden tilanteeseen, jossa ihminen luopuu uskostaan. Räsänen (2002) tutki aikuisten uskonnollisuutta Oserin teoriaan nojaten, ja hän kysyi informanteiltaan, mitä sellaisessa tilanteessa tapahtuisi. Informantit antoivat positiivisia, negatiivisia ja neutraaleja vastauksia. Negatiiviset selitykset eivät nähneet uskosta luopumisen jälkeen mahdollisena kehittää parempaa suhdetta yliluonnolliseen, neutraalit kannanotot näkivät tilanteen vain osana elämäntarinaa, yhtenä vaiheena uskonnollista elämäntarinaa, ja positiiviset selitykset näkivät tilanteen uskonnollisena kriisinä, mutta eivät mitenkään lopullisena tilanteena. Positiivisesti suhtautuvat ajattelivat uskosta luopumisen mahdollisuutena olla rehellinen ja aloittaa alusta: se nähtiin mahdollisuutena löytää kypsä, oikeutettu usko. (Räsänen 2002, 231–235.)

Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisen vaikutusta yksilön uskontosuhteeseen on aiemmin tarkasteltu lähinnä siirtymisenä uskosta toisenlaiseen tai vaiheesta toiseen. Koko elämänkaaren mittaista uskonnollista kehitystä luotaavat teoriat kyllä valottavat mahdollisia suuntia, johon ihminen voi uskonnollisessa kehityksessään päätyä, mutta nekään eivät juurikaan pysty valottamaan sitä, miksi ja miten tämä tapahtuu. Tutkimuksissa on tuotu esille, että elämänhistorialla on vaikutusta ja merkitystä ihmisen uskonnolliseen kehitykseen, mutta aikaisempi tutkimus ei mielestäni vastaa kysymykseen, millainen tämä merkitys on. Tutkimukseni lähtökohtana on ajatus, että uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen uskontosuhde on laajempi konstruktio kuin vain uskontosuhde ennen ja jälkeen irtaantumisen. Millainen tämä konstruktio oikein on, siihen ei riitä, että tarkastelemme uskontosuhdetta ennen ja jälkeen, vaan meidän pitäisi pystyä tarkastelemaan uskontosuhdetta osana laajempaa elämänkulkua ja osana yksilöllistä kokemusta. Tietyntylaisen lineaarisuuden sijaan uskonnolliselle elämänkululle voisi olla ominaista monensuuntaisuus ja kokemuksellisuus. Haasteena on, miten tämän monensuuntaisuuden ja kokemuksellisuuden voisi saada esiin. Näen, että elämäkerrallinen ja narratiivinen tarkastelu voi olla yksi tapa lähestyä uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen uskontosuhdetta. Seuraavaksi pyrin hahmottelemaankin tutkimukseni viitekehystä tätä ajatusta vahvistaen.

2.3 Uskontosuhde yksilön elämänkulun narratiivissa

Tässä tutkimuksessa pyrin kuvaamaan uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen uskonnollista polkua ja siinä ilmenevää uskontosuhdetta, suhdetta uskonnollisuuteen tai spiritualiteettiin. Uskontosuhde näyttäytyy tutkimuksessani elämänmittaisena, tulkittuna ja kerrottuna narratiivina, joka on tulosta uskonnollisen ajattelun kehityksestä, uskonnollisesta sosiaalistumisesta ja eletystä uskonnosta tapahtumiseen ja tulkintoihin. Kaikki tämä kiteytyy yksilön uskonnollisessa elämänkulussa, narratiivisessa uskonnollisessa identiteetissä, joka ilmentää yksilön uskontosuhdetta sellaisena kuin hän itse sen kokee.

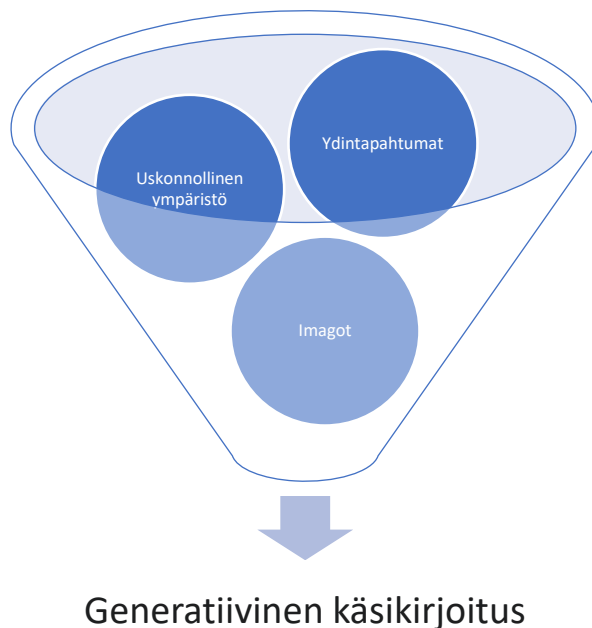
Nojaan tutkimuksessani Dan McAdamsin (1988, 1993) narratiivisen identiteetin¹ teoriaan. Narratiivisen identiteetin teoria on identiteetin muutosta ja kehitystä korostavaa. Narratiivisen identiteetin teoria on koko elämäkulun mittaista kehitystä korostava teoria, jonka mukaan ihminen luo identiteettinsä tarinoiden kautta. Elämäkertomus nähdään persoonallisena tarinana (personal myth), jota yksilö alkaa työstää erityisesti nuoruudessa ja varhaisaikuisuudessa, mutta jonka pohja syntyy jo lapsuudessa, mutta jonka työstäminen jatkuu aina vanhuuteen saakka. Tämä persoonallinen elämäntarina muodostaa yksilön identiteetin. (McAdams 1993, 5–6, 11–14.) Ricoeur (1992, 118–119) jakaa identiteetin kahteen osaan: itseysidentiteettiin ja samuusidentiteettiin. Itseysidentiteetti sisältää ihmisen ominaislaadun ja sen, miten hän erottuu ympäristöstään vastatessaan kysymykseen, kuka minä olen. Samuusidentiteetti taas puolestaan määrittelee ihmisen liittymistä yhteisönsä ja ympäristöönsä. Identiteetin muotoutumisen kannalta olennaista on se, mitä ihminen kokee ja vahvistaa merkitykselliseksi itselleen. Kyseessä on hermeneuttinen itsensä ymmärtämisen prosessi, jossa ihminen kehittää elämänsä aikana identiteettiään. Kun ihminen käsittää itsensä jonkinlaiseksi, se voi myös tehdä hänet sellaiseksi. (myös Laitinen & Kaunismaa 1998, 170.)

Uskonnollisen elämäntarinan voi ajatella heijastavan ihmisen koko uskonnollista elämäkulkua lapsuuden uskonnollisesta sosiaalistumisesta tähän päivään saakka. Uskonnollisen elämäntarina voi ajatella pitävän sisällään yksilön uskonnollisen ajattelun etenemisen, uskonnollisen sosiaalistumisen ja sen muutokset sekä yksilön tulkinnat näistä. Narratiivisessa identiteetissä ihminen rakentaa elämäkerrallisesta menneisyydestään ja tulevaisuuden mielikuvistaan tarinan, joka antaa elämälle yhtenäisyyttä, tarkoitusta ja merkitystä. Elämäntarinalla ihminen kertoo itselleen ja muille, kuka hän on nyt, mitä hän tulee olemaan ja miten elämä tulee menemään tulevaisuudessa. (McAdams & McLean 2013, myös Reimar & Dueck 2012, 252.)

McAdamsin (1988, 1993) mukaan elämäkertomus rakentuu neljän komponentin avulla: ydintapahtumat (nuclear episodes), imago (imagoes) ja ideologinen ympäristö (ideological setting) sekä kokoava generatiivinen käsikirjoitus (generativity script). Ydintapahtumat ovat elämäkulun merkkikohtia, käännekohtia, jotka ihminen kokee erityisen tärkeiksi elämänsä ja itsensä kannalta. Imago puolestaan ovat kertomuksen sisältämiä myyttisiä, idealisoituja, arkkityyppejä hahmoja, jotka kiteyttävät idealisoidussa muodossa ihmisen käsitystä itsestään. Ideologinen ympäristö voi pitää sisällään esimerkiksi uskonnollisia ja spirituaalisia uskomuksia, mutta myös poliittisia, yhteiskunnallisia, moraalisia tai esteettisiä käsityksiä. Ideologia tarkoittaa yksilön systemaattista sisäistä mallia tai järjestettyä ideoiden tai uskomus-

1 Paul Ricoeur (1992) on keskeinen filosofi, joka on tuonut esille käsitettä narratiivinen identiteetti. Hänen identiteetti-teoriaansa mukaan tulkinta itsestä muodostuu kertomuksen kautta. Kertomus on tapa tulkita itseä ja tulkinta välittää sen, minkä ihminen kokee ja vahvistaa merkitykselliseksi itselleen. (Kaunismaa & Laitinen 1998, 169 – 170.)

ten mallia, joka on rakentunut yksilön elämässä ja kulttuurissa. Tässä tutkimuksessa keskityn tarkastelemaan erityisesti uskontosuhdetta, joten käytän ideologisesta ympäristöstä termiä uskonnollinen ympäristö. Generatiivinen käsikirjoitus on jonkinlainen testamentti, yhteenveto eletystä, mutta myös käsikirjoitus tulevasta ja siitä, mitä eletystä ja koetusta haluaa jakaa muille. (McAdams 1988, 252–253; McAdams 1993, 82; 122.) Nämä neljä komponenttia ilmentävät yksilön narratiivista identiteettiä, tutkimuksessani kerrottua uskontosuhdetta, sellaisena kuin yksilö sitä uskonnollisessa elämäntarinassaan ilmentää. Alla oleva kuva tarkentaa, miten tutkimuksessani hahmotan McAdamsin elämäntarinan elementtejä uskonnollisen elämäntarinan osasina.

Kuvio 1 Kerrottu uskontosuhde

2.3.1 Ydintapahtumat

Ydintapahtumat (nuclear episodes) ovat elämänsä merkkipaikoita ja käännekohtia, jotka yksilö kokee erityisen tärkeiksi elämänsä ja itsensä kannalta. Nämä tapahtumat voivat olla positiivisia tai negatiivisia (huippuhetkiä tai aallonpohjia), ja ne tavallisesti ilmaisevat joko jatkuvuutta tai muutosta elämässä. Huippuhetki määrittää kaikkein hienoimman hetken elämässä, aallonpohja puolestaan kaikkein pahimman hetken elämässä. Käännekohta (turning point) on tapahtuma, jossa käydään läpi tärkeä muutos elämässä, ja tämä muutos muuttaa käsitystä itsestä. Käännekohta ei välttämättä tunnu erityiseltä käännekohtalta tapahtuessaan, mutta myöhemmin

tapahtuma nähdään vaikuttavana muutoksena elämässä. Ydintapahtumat heijastavat elämäkerrallisia päätöstilanteita ja kertovat, mitkä tilanteet ovat viitoittaneet elämää kohti nykyisyyttä. (McAdams 1988, 258–259.)

McAdams (1988, 258–259) nimeää kahdeksan avainkokemusta, jotka voivat sisältyä elämäkertaan: 1. huippukokemukset (elämän parhaat kokemukset), 2. aallonpohjat (elämän pahimmat kokemukset), 3. käännekohdat (tapahtuma, jossa käydään läpi muutos), 4. varhaisin muisto (varhaisin muisto, johon liittyy muun muassa tunteita, ajatuksia), 5. tärkeä lapsuuden muisto (positiivinen tai negatiivinen), 6. tärkeä nuoruuden muisto (positiivinen tai negatiivinen), 7. tärkeä aikuisuuden muisto (positiivinen tai negatiivinen) ja 8. muut tärkeä muisto menneisyydestä (positiivinen tai negatiivinen). Se, mitä elämäntapahtumia elämäkerrasta löytyy, on tulosta yksilöllisistä valinnoista. Ihminen on valinnut kertoa tietyt tapahtumat ja jättänyt kertomatta toiset. (vrt. Singer 2001, 256.) Valitut kokemukset heijastavat niitä omaelämäkerrallisia päätöksiä, joita yksilö on elämässään tehnyt. Tulkitsen ydintapahtumat uskonnollisen elämäntarinan tapahtumiksi, jotka erityisesti nähdään tärkeinä omaa uskontosuhdetta muokkaavana tai muuttavina tapahtumina.

Elämäntapahtumia ja valintoja lapsuudessa, nuoruudessa ja aikuisuudessa. Nämä elämäntapahtumat ja käännekohdat toimivat muutoksen ja siirtymisen mahdollistajina ja laukaisijoina. (Elder, Johnson & Crosnoe 2003, 3.) Elämäntapahtumia on jaettu neljään eri ryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä ovat normatiiviset, kaikille yhteiset ikään liittyvät elämäntapahtumat, joiden ajoitusta määrittää kypsyminen ja kasvaminen. Suomalaisessa uskonnollisessa kontekstissa tällainen voisi olla esimerkiksi rippikoulun käyminen. Toisena ryhmänä ovat normatiiviset, historian kulkuun liittyvät elämäntapahtumat. Tähän ryhmään kuuluvat ikäluokka- tai sukupolvikokemukset, jotka muotoutuvat voimakkaimmin lapsuudessa tai nuoruudessa. Tällöin historialliset tai yhteiskunnalliset tapahtumat muovaavat ihmisten tietoisuutta ja vaikuttavat elämäntapahtumien tulkintaan. Uskonnolliseen yhteisöllisyyteen liittyen esimerkiksi yhteiskunnan kehittymiseen liittyvien arvomuutoksien heijastumista yhteisön toimintaan voisi pitää tällaisena. Kolmantena tulevat odottamattomat, ei-normatiiviset elämäntapahtumat, joita ei tapahdu kaikille, mutta jotka yksilötasolla voivat muodostua merkittäviksi elämän käännekohtiksi. Tällaisena tapahtumana voisi pitää esimerkiksi vakavaa sairastumista. Odottamattomien tapahtumien määrä lisääntyy aikuisuudessa ja niissä korostuu yksilön tulkinta tapahtuman merkittävydestä omassa elämässä. Neljäntenä elämäntapahtumana voi nähdä ihmisen elämää jäsentävän toimintaympäristön, esimerkiksi lapsuuden kodin, kaveripiirin tai aikuisen ihmisen suhdeverkoston. Aikuisuuteen liittyvät aikuisen erilaiset roolit niin töissä, kotona kuin erilaisissa yhteisöissä. Lisäksi yksilön persoonallisuus ja valinnat vaikuttavat elämäntapahtumien tulkintaan ja merkityksellistään. (Vrt. Korhonen 2003, 2–5.)

Elämäntarinan ydintapahtumat ja erityiset käännekohtat rakentavat ja muuttavat uskontosuhdetta ja uskonnollista identiteettiä. Erikson (1980) liittää identiteetin muutoksen ja muotoutumisen elämäntulussa ennen kaikkea nuoruuteen. Uskonnollisen kehityksen vaiheteoriat korostavat myös uskonnollisen ajattelun itsenäistymisen sijoittuvan nuoruuteen. Ihmisen nähdään silloin olevan riittävän kypsä pohtimaan minuitaan. Nuoruuteen liittyy myös sosiaalisia odotuksia rakentaa oma identiteetti sekä mahdollisuus formaaliin ajatteluun, joten nuoruus on ikävaiheena otollinen aika myös uskonnollisen ajattelun muutoksille. (Myös McAdams 1988, McLean 2008.) Nuoruudessa luotua identiteettiä ei kuitenkaan nähdä valmiina ja staattisena, vaan identiteettitarina ja siten identiteetti muokkaantuvat läpi elämän, vaikkakin identiteetin pysyvyys näyttää iän myötä lisääntyvän (McLean 2008). Singer (2004, 443) huomauttaakin, että ihmisen kyky rakentaa tarinoita muuttuu ja laajenee elämän eri vaiheissa, joten samalla kyky perustella ja merkityksellistää tapahtumia muuttuu. Siten kerrotusta, narratiivisesta uskontosuhteesta tulee jatkuvasti muokkautuva.

Elämäntarinarajattelussa ihmisen kehityksen nähdään jatkuvan koko elämäntulun ajan: myös lapsuuden ja nuoruuden jälkeen tapahtuu kehitystä ja muutosta. Elämäntarinarajattelu painottaa jokaisen ihmisen elämää yksilöllisenä kokonaisuutena, mutta samalla näkee, että yksilöllisyydestä huolimatta ihmisen elämäntarinarissa voidaan löytää kehityksen yleisiä periaatteita. Kehitys tai muutos määrittyykin elämäntarinarajattelussa prosessiksi, jossa aiemmat elämäntarinarvaiheet tapahtumiseen heijastuvat tuleviin vaiheisiin. (Dunderfelt 2011, 14–18.) Lapsuuden ja nuoruuden tapahtumat vaikuttavat aikuisuudessa ja vanhuudessa (Vrt. McAdams 1993, 45–53). Muutos on eräänlaista liikettä: välillä mennään eteenpäin, välillä taaksepäin, välillä pysähdytään risteyskohtiin, ja jatketaan sitten eteenpäin. Elämäntarinarajattelussa ihmisen uskontosuhteen muotoutuminen nähdään luonnollisena osana inhimillistä kehitystä: ihmisen ajatellaan joissakin elämäntarinarvaiheissa törmäävän elämäntarinaroksumuksellisiin kysymyksiin. (Dunderfelt 2011, 184–185.) Lapsuuden ja nuoruuden kokemukset luovat pohjaa myöhemmälle uskontosuhteelle, mutta aikuisen uskontosuhteen muotoutuminen ei ole samaan suuntaan tai samojen vaiheiden kautta etenevää, vaan yksilöllistä, mihin vaikuttavat erityisesti kasvatus, yhteisö ja sosiaaliset suhteet (Räsänen 2002, 177, 180).

Elämäntarinkulkuun liittyy olennaisesti sosialisatio, jolla kuvataan ihmisen kehittymistä yhteisönsä jäseneksi ja jäsenenä elämäntulussa. Sosialisatio tarkoittaa ihmisen sosiaalistumista toiminnan kautta vuorovaikutuksessa. Sillä voi nähdä kaksi tehtävää. Toisaalta sosiaalistuminen on integroitumista eli toisiin ihmisiin liittymistä, toisaalta yksilöitymistä eli identiteetin muodostamista. Lapsuudessa sosiaalistumisessa korostuu minuuden ja identiteetin muodostuminen, aikuisuudessa enemmän erilaisten roolien omaksuminen ja yhteisön jäsenenä oleminen ja kasvaminen. (Antikainen 1998, 103–105.)

Vaattovaara (2015, 40) näkee, että yksilön elämäntarinkulku tapahtumiseen kietoutuu sosiaalsiin rakenteisiin sosiaalistumisen kautta. Sosiaalisen konstruktivismiin

mukaan uskonto on merkitysjärjestelmä, jonka omaksuminen tapahtuu sosiaalistumisen kautta. Uskontosuhde muotoutuu ja sisäistyy yksilön elämänvaiheissa sosiaalistumisprosessissa ja siihen liittyvissä tapahtumissa ja kokemuksissa, joissa yksilö ohjautuu yhteisön omaksumaan merkitysjärjestelmään. Uskonnollisen sosiaalistumisen keskeisenä vaiheena nähdään lapsuus, jolloin lapsi omaksuu lähellä olevien ihmisten (perhe, uskonnollinen yhteisö) välittämää todellisuuskäsitystä. Kyse on voimakkaasta emotionaalista kiinnittymisestä tärkeisiin ihmisiin ja heidän ajattelumalleihinsa. Elämänpiirin laajentuessa nuoruudessa sosiaalistajien määrä kasvaa, ja toisaalta aikuisuudessa uskonnollisen kääntymisen myötä voidaan joutua omaksumaan täysin toisenlainen kuva todellisuudesta. Tässä vaiheessa sosiaalistumista ihmiseltä vaaditaan erityistä ponnistelua, jotta omaksutut uskomukset tulevat osaksi merkitysjärjestelmää. (Berger & Luckmann 1994, 145–166; Geels & Wikström 2009, 63–64.) Uskonnolliselle yhteisölle sosiaalistaminen on väline, jolla luodaan kuuliaisuutta yhteisöä kohtaan. Yhteisö pyrkii antamaan sellaista hengellistä ja yhteisöllistä kasvatusta, jonka tavoitteena on yhteisössä toimiminen ja yhteisön täysivaltainen jäsenyys. Yksilön sosiaalistuminen on yhteisöön pitää sisällään tapahtumia, joiden kautta yhteisön välittämät ehdot hyväksytään ja omaksutaan niiden mukainen elämäntapa. (Linjakumpu 2015, 90.)

Sosiaalistuminen ei kuitenkaan koskaan ole täydellistä, vaan se on jatkuvasti altis muutoksille. Omaksuttua todellisuutta pitää ylläpitää ja uusintaa jatkuvasti. (Berger & Luckmann 1994, 167–168; myös Hovi 2007, 225–231.) Uskonnoissa tämä tapahtuu harjoittamalla uskontoa, osallistumalla yhteisön toimintaan tai olemalla vuorovaikutuksessa samalla tavalla uskovien kanssa. Toisaalta on mahdollista, että elämäkulussa törmää vaihtoehtoisin todelluuksiin tai elämäkulun tapahtumiin, jotka haastavat omaksuttua todellisuutta tai loitontavat yhteydestä samalla tavalla uskoviin. Tällaiset tapahtumat mahdollistavat sosiaalisen todellisuuden muuttumisen osittain tai kokonaan. Osittainen tai täydellinen muutos voi vaatia vanhan maailmankuvan kieltämistä tai eletyn elämän ja ajattelumallin uudelleentulkintaa. (Berger & Luckmann 1994, 168–183; Geels & Wikström 2004, 67.) Uskontosuhteen muotoutumisen ja merkityksen kannalta olennaista on se, mitä sosiaalistuminen uskontoon ja uskonnollinen uudelleen sosiaalistuminen merkitsee ihmisen koko elämän kannalta (vrt. Linjakumpu 2015, 94–95). Uskonnolliseen elämäntarinaa valitut ydintapahtumat ja niille annetut merkitykset avaavat uskonnollisen sosiaalistumisen suuntaa ja sitä, millaiseksi yksilön uskonnollinen ympäristö muotoutuu elämäkulussa.

2.3.2 Uskonnollinen ympäristö

Uskonnollista sosiaalistumista ilmentävät ydintapahtumat luovat pohjaa elämäntarinan ideologiselle ympäristölle (ideological settings) ja sen mahdolliselle muutokselle. Ideologinen ympäristö voi pitää sisällään esimerkiksi uskonnollisia ja spirituaalisia uskomuksia, mutta myös poliittisia, yhteiskunnallisia, moraalisia tai esteettisiä

käsityksiä (McAdams 1993, 82). Ideologia tarkoittaa yksilön systemaattista sisäistä mallia tai järjestettyä ideoiden tai uskomusten mallia, joka on rakentunut yksilön elämässä ja kulttuurissa. Ideologialla on sekä sisällöllinen että rakenteellinen puolensa. Sisältö vastaa kysymykseen, mitä ideologia sisältää, rakenne puolestaan pyrkii vastaamaan, miten. Ideologian muutos voi tarkoittaa muutoksia sekä sisällössä että rakenteessa. (McAdams 1988, 215, 247–248; 1993, 87.)

Tässä tutkimuksessa tutkimustehtävän mukaisesti ideologinen ympäristön tarkastelu kohdistuu ennen kaikkea uskonnolliseen tai spirituaaliseen ympäristöön. Ymmärrän uskonnollisen ympäristön pitävän sisällään sekä yksilöllisen että yhteisöllisen uskontosuhteen. Oikarinen (1993, 63) on määritellyt uskonnon sisällöllisen muutoksen tarkoittavan muutoksia perimmäistä todellisuutta koskevista käsityksistä, kun taas rakenteellinen muutos tarkoittaa muutosta tavassa tulkita ja hahmottaa perimmäistä todellisuutta sekä muutosta sitoutumisesta tähän tulkintaan. Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisen on katsottu muuttavan sekä yksilön yksilöllistä uskonnollista ajattelua että myös yhteisöllistä sitoutumista. Pyrin tarkastelemaan siis yksilöllistä uskonnollista ympäristöä ja siinä tapahtuvia muutoksia, että myös yhteisöllistä sitoutumista ja sen muutoksia. Kääntymys merkitsee McAdamsille muutosta ideologian sisällössä. Ihmisen pyrkii luomaan elämäkertomukseen sellaisen ideologisen sisällön, jonka voi hyväksyä ja jonka pohjalta voi elämäänsä elää. Useimmat tavoitteet ja ihmisen tapa arvottaa asioita pohjautuvat ihmisen uskomuksiin ja arvoihin. Toisaalta on myös mahdollista muuttaa tapaansa suhtautua uskomuksiinsa ja sitoumuksiinsa. (McAdams 1988, 242–243.)

Uskonnollisen ympäristön muutos voi tarkoittaa laadullisia ja määrällisiä muutoksia uskonnollisuudessa, sitoutuneisuudessa ja uskonnollisuuden eri osa-alueiden (kokemukset, uskomukset, ajattelu ja käsitteistö, harjoittaminen ja seuraukset elämässä) välisissä painotuksissa. Kehitys-käsitteellä viitataan usein iän mukana kehityksessä tapahtuviin tiedostamattomiin muutoksiin, mutta uskontosuhteen kehitys ja muutos rinnastuu enemmänkin oppimiseen. (Tamminen 1991, 15). Aikuisuudessa kehitys tarkoittaa laadullisia ja määrällisiä muutoksia yksilön kyvyissä ja käyttäytymisessä. Nämä muutokset voivat syntyä vuorovaikutuksessa sisäisen ja ulkoisen ympäristön kanssa (Kallio 2016, 19.) Uskonnollisen ympäristön muutoksen voi nähdä tavoitteisena ja kokemuksellisenä prosessina, joka tapahtuu yksilöllisten edellytysten ja ympäristön yhteisvaikutuksesta. (Tamminen 1991, 15, 20.) Kun oppimista tarkastellaan elämäkulun näkökulmasta, tarkastelu laajenee elinikäiseksi oppimiseksi. Tällainen elinikäinen oppiminen tai biografinen oppiminen on sekä yksilöllistä että sosiaalista: yksilölliset kokemukset saavat merkityksiä vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa (Alheit 1997, 18–19). Uskontosuhte määrittäyty tällöin läpi elämän muotoutuvana biografisena konstruktiona.

Uskonnollista ympäristöä voi tarkastella uskonnollisuuden tai spirituaalisuuden kautta. Uskonnollisuudella tarkoitetaan tavallisimmin riippuvuutta jumaluudesta tai Jumalasta ja tuonpuoleisesta. Uskonnollisuus ilmenee yksilön persoonallisuudes-

sa: kokemuksissa, uskomuksissa ja ajattelussa. Se antaa motivaation käyttäytymiselle, esimerkiksi uskonnon harjoittamiselle tai moraaliseen käyttäytymiselle (Tamminen 1991, 15). Tällainen tapa määritellä uskonnollisuutta painottaa uskontoa substanssina: usko on näkyvää maailmaa todellisempaa maailmaa koskevia uskonkäsityksiä, jotka ilmenevät yksilöllisesti, kulttuurisesti ja moraalisesti. Kyseessä on tietynlainen asenne, joka kohdistuu ”voimaan”, tavallisimmin johonkin yliluonnolliseen, joka toimii ohjaavana tekijänä yksilön elämässä. Jos asennetta ei ole, ei ole myöskään uskoa tai uskonnollisuutta. Uskonnon määrittelemisen substanssina pitää uskoa sosiaalisena: usko ilmenee aina jossakin tulkintakehyksessä, traditiossa. (Geels & Wikström 2009, 20–21.)

Jäsenyys jossakin uskonnollisessa traditiossa tai yhteisössä ei määrity mitenkään yksiselitteisesti. Jäsenyyden tasoja on nähty olevan ainakin kolmenlaisia: yksilölähtöinen, yhteisön legitoima ja lainsäädännöllinen taso. Näkisin, että irtaantumisessa korostuvat yksilölähtöinen ja yhteisön legitoima jäsenyys. Kyse on siitä, millä tavalla yhteisö suhtautuu ulkopuolisiin ja millaisia vaatimuksia se asettaa jäsenilleen. Jos opin alkuperäisyyttä ja yhdenmukaisuutta pidetään yhteisössä tärkeänä, jäsentä pyritään sitouttamaan yhteisöön opillisella tasolla tiukemmin. Yhteisön normit ja niihin sitoutuminen määrittävät tällöin jäsenyyttä. Jäsenyys voi näyttäytyä periytyvänä kulttuurisena jäsenyytenä, mutta myös omana tai toisten tekemänä valintana, esimerkiksi lapsen liittämisenä kirkkoon kasteen kautta jo vauvana. Vaikka jäsenyydessä ei tällöin ole kyse tietoisesta sitoutumisesta, voi jäsenyydestä muodostua merkittävä osa identiteettiä. Monet vapaat suuntaukset puolestaan edellyttävät jäsenyydeltä vapaaehtoisuutta ja omaa valintaa, jonka perustana on uskonnollinen kääntymisen ja sen myötä sitoutuminen yhteisön arvoihin. Merkkinä tästä sitoutumisesta pidetään aikuiskastetta. Tällöin jäsenyyden ehtona on kokemuksellinen ja katsomuksellinen identifioituminen johonkin uskonnollisuuteen. Tutkimuksissa on kuitenkin huomattu, että julkinen sitoutuminen ei kuitenkaan välttämättä johda lopulliseen sitoutumiseen yhteisöön, vaan kerran sitoutuneet voivat kokeilla ja olla usean yhteisön piirissä ennen sopivan ryhmän löytymistä. (Hovi 2018, 208–214, 220.) Laajemminkin länsimaissa on nähtävissä instituutioihin sitoutuneen uskonnollisuuden väheneminen, erityisesti nuoremmissa sukupolvissa. Nuoret kyseenalaistavat yhteisöllistä jäsenyyttä ja pyrkivät hahmottamaan uudella tavalla uskonto-suhdettaan ja katsomuksellista identiteettiään. (Salomäki 2022, 228.)

Uskoa ja uskontoa voi myös lähestyä funktionaalista näkökulmasta. Tällöin pyritään kuvaamaan niitä merkityksiä, joita uskonnolla voi olla tietyille yksilöille tai yhteisölle. Uskonto voi antaa esimerkiksi turvallisuutta, vastauksia eksistentiaalisiin kysymyksiin tai motivoida yhteiskunnan muuttamiseen. Uskonnon avulla ihminen etsii tarkoitusta elämäänsä. (Geels & Wikström 2009, 20–21.) Funktionaalinen määritelmä korostaa uskonnon psykologista funktiota. Uskonnollisuuden tarkastelussa pyritään ihmisen toiminnan kuvaamiseen ja ymmärtämiseen sekä käyttäytymisen ennustamiseen. Silloin ollaan kiinnostuneita niistä rakenteista ja lainalaisuuksista,

joilla usko ilmenee ihmisen persoonassa ja elämässä. Tarkastellaan enemmänkin sitä, miten ihminen uskoo kuin mitä hän uskoo. (Räsänen 2006, 133.)

Räsänen (2002, 52–53) painottaa uskon funktionaalisen puolen korostumista yksilön uskonnollisuuden tutkimuksessa. Uskonnollisuutta tutkittaessa valmiiden määritelmien sijaan pitäisi selvittää, miten ihminen itse käsitteellistää uskonnollisuutta. Uskonnollisuus ei merkitse tietyn tradition omaksumista, vaan mitä tahansa perinnettä, jonka yksilö näkee tarjoavan tulkinnan elämälleen ja elämäntavalleen. Uskonto on osa ihmisen elämäntapaa, arvoja ja asenteita sekä tietoisuutta. (Anttonen 1999, 34–35.) Suomalaisessa uskonnollisuudessa on viime vuosina ollut nähtävissä yhteisöjen määrän kasvu ja uskonnollisen moninaisuuden lisääntyminen. Hengellisen yhteisön jäsenyys tai siitä irtaantuminen on lisääntyvässä määrin tietoinen valinta, jolla ilmennetään myös omia arvoja. Jäsenyyden halutaan antavan jotain henkilökohtaisesti. Uskonnollisuudessa korostuvat omien kokemusten merkitys ja yksilölliset tarpeet. (Ketola 2020; Sohlberg & Ketola 2020, 66)

Jäsenyyteen uskonnollisessa yhteisössä kuuluvat osallistuminen, oma kokemus ja rituaalisesti vahvistettu asema. Julkinen osallistuminen on usein nähty selkeimmin jäsenyyttä ilmaisevaksi, mutta on selvää, että oppiin sitoutuminen tai kokemuksellisuus rakentaa yhteisöön kuulumista. Kokemukset luovat yhteenkuuluvuutta ja yhteisöllisyyden tunnetta. Jäsenyys näyttää määrittyvän uskomisen, kuulumisen, osallistumisen, sitoutumisen ja toimimisen kautta. Yhteisön jäsenyys ei kuitenkaan vääjäämättä tarkoita sitä, että ihminen pitäisi itseään uskonnollisena. Suhtautumisesta uskontoon on tullut yhä enemmän tunneasia ja tapa ilmaista toimijuutta. Tällöin yhteisöön kuuluminen ja toimintaan osallistuminen on riippuvainen yhteisömuodosta ja sen odotuksista, mutta myös elämäntilanteesta tai henkilökohtaisista uskonnollisista tarpeista. Osallistuminen ja sitoutumisen intensiteetti vaihtelevat. (Hovi 2018, 214–217.) Uskonnolliset liikkeet myös eroavat toisistaan siinä, mikä on yhteisöllisyyden ja normien rooli liikkeessä, ja millaisia vaatimuksia ne jäsenilleen asettavat (Linjakumpu 2021, 117).

Uskonnollisuuden ja uskon lähikäsitteenä voi pitää spiritualiteettia. Uskonnollisuus ja spiritualiteetti eivät kuitenkaan tarkoita samaa asiaa, vaikka niitä usein käytetäänkin synonyymisinä. Uskonnollisuus viittaa enemmänkin uskonnon harjoittamiseen, rituaaleihin ja ideologioihin, kun taas spiritualiteetti puolestaan viittaa tunne-elämään, kokemuksiin ja syvään pohdintaan (Tirri 2004, 119–120; Tuominen 2005, 25–36; Geels & Wikström 2009, 401–403). Uskonto ja moraalit voivat olla spiritualiteetin ilmenemismuotoja, mutta eivät aina. Spiritualiteetti voi saada muitakin ilmenemismuotoja kuin uskonto tai moraalit, vaikka usein nämä kolme ruokkivatkin toisiaan. (Tirri 2004, 124.)

Spiritualiteettia on usein määritelty kahdesta suunnasta: on puhuttu kristillisestä spiritualiteetista ja inhimillisestä spiritualiteetista. Inhimillinen spiritualiteetti nähdään jokaiselle ihmiselle luonnollisesti kuuluvana asiana, kun taas kristillinen spiritualiteetti (tai muu uskonnollinen spiritualiteetti) korostaa yksilön uskon merkitys-

tä. Inhimillinen spiritualiteetti käsittelee eksistentiaalisia peruskysymyksiä, joihin eri katsomukset tai uskonnot vastaavat oman traditionsa mukaisesti. Inhimillinen spiritualiteetti nähdään kaikille ihmisille yhteisenä ominaisuutena, joka ilmenee yksilön maailmankatsomuksessa ja arvoissa. Spiritualiteettia voi pitää ihmisyyden ytimenä, joka on sidoksissa ihmisenä kasvamiseen ja ihmisen syvimpään olemukseen. (Halme 2008, 61–65; Hay 1998, 17–22; Tuominen 2005, 35–36.) Tirri (2004, 123–124) vertaa spiritualiteetin kehittymistä itsensä toteuttamisen tarpeeseen, omaksi itseksi tulemiseen, oman ihmisyyden löytämiseen ja toteuttamiseen.

Martha McCarthyn (2000) mukaan spiritualiteetti tuo esiin aina eletyn syvän kokemuksen erilaisina ilmenemismuotoineen, erityiset spiritualiteetit, jotka ovat kulttuuri- tai kontekstisidonnaisia. Spiritualiteetti on kuitenkin merkitykseltään laajempi alue kuin uskonto. Spiritualiteetti ilmaisee yksilön syvimpiä arvoja ja sitoumuksia, ja siihen saattaa liittyä kokemus jostakin itseään suuremmasta. Spiritualiteetti on usein yhteydessä uskonnollisiin perinteisiin ja oppeihin tai uskonnollisten yhteisöjen perinteisiin ja säännöksiin, koska uskonnolliset perinteet antavat valmiita väyliä, joiden kautta ihmisen spiritualiteetti saa ilmaisunsa. Spiritualiteetissa on kuitenkin aina kysymys tarkoituksen etsimisestä. Silloin kun tuo etsintä kohdistuu Jumalaan tai jumalalliseen, voidaan puhua uskonnollisesta spiritualiteetista. (McCarthy 2000, 196–197.) Näin määriteltynä spiritualiteetti pitää sisällään sekä uskonnollisen että ei-uskonnollisen muodon.

Spiritualiteetti käsitteenä voi siis ilmaista ihmisen yksityistä hengellisyyttä, henkisyyttä, uskonnollisuutta, vakaumusta tai elämäntutkimusta laajemmin kuin käsite uskonnollisuus, joka helposti ymmärretään perinteisiin uskomusjärjestelmiin sitoutumisena. Ymmärrän tämän niin, että tutkiessani uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen uskonnollista ympäristöä elämäntutkimuksessa, on tarpeen pitää mielessä uskonnollisuutta laajempi käsite eli ymmärtää muutosta enemmän inhimillisen spiritualiteetin muutoksen kautta. Yhteisön jäsenen voi ajatella olevan sitoutunut yhteisön edustamaan spiritualiteettiin tai uskonnollisuuteen. Yhteisöstä irtaantumisen jälkeen tämä sidos katkeaa, ja ihminen rakentaa uudelleen spiritualiteettiaan tai uskonnollisuuttaan. Yhteisön jäsenenä uskonto ehkä määrittäytyy enemmänkin substanssin kautta, irtaantumisen jälkeen funktionaalisesti, jolloin ajattelussa voi korostua spiritualiteetin uudelleen muotoutuminen. (Vrt. Streib 2014.)

Uskonnollisuutta ja spiritualiteettia yhdistävänä käsitteenä voi pitää käsitettä eletty uskonto. Eletty uskonto viittaa uskontoon sellaisena kuin se toteutuu ihmisen elämässä. Eletty uskonto -käsite korostaa ihmistä aktiivisena omien käytäntöjensä ja tulkintojensa luoja. Ihmisen toimintaa ohjaavat toisaalta olemassa olevat uskonnolliset rakenteet, mutta toisaalta ihmisen niiden toimintaan liittämät kokemukset ja merkitykset. Eletty uskonto -käsite huomioi myös elämäntutkimuksen vaikutuksen uskontoon. Uskonto nähdään elettyinä, omaan elämään sovitettuna ja omaa elämää heijastavana. Uskonnollinen ympäristö näyttäytyy keskeneräisenä projektina, jota yksilöt ja yhteisöt muokkaavat jatkuvasti. (McGuire 2008; Kupari 2015.) Salminen

ja Huttunen (2022) näkevät, että suomalaisessa uskonnollisuudessa vaikuttavat uskonnoista irtaantumisen ja kulttuurikristillisyyden lisäksi elettyä ja arkista uskonnollisuutta ja spiritualiteetin moninaisuutta korostava ajattelu.

McGuire (2008, 6) painottaa, etteivät ainoastaan uskonnot muutu ajan kuluessa, vaan myös ihmisten ymmärrys siitä, mitä olla uskonnollinen, muuttuu. Yksilön uskonnollisuus on monimutkaista ja dynaamista. Se, miten ihminen määrittää uskonnollisuuttaan, on ajassa ja kontekstissa, yksilön omassa elämässä, muuttuva asia. Uskonnon tarkastelu yksilön elettyinä uskontona korostaa, ettei yksilöllinen uskonnollisuus ole kiinteä, yhtenäinen tai johdonmukainen, vaan alati muuttuva, mukautuva ja kasvava. Toisaalta se ei kuitenkaan ole täysin subjektiivinenkaan. Ihminen rakentaa omaa uskonnollista ympäristöään jakamalla kokemuksia ympäröivän maailman kanssa. (McGuire 2008, 12–13.)

2.3.3 *Imagot*

Uskontoon sosiaalistuminen tapahtuu useimmiten merkittävien toisten ihmisten vaikutuksesta, erityisesti lapsuudessa. Uskontoon sosiaalistuminen ja uskonnollisen yhteisön jäsenyys antavat mallin uskontosuhteesta ja sen ilmentämisestä. Dan McAdamsin (1993, 122–132) mukaan ihmisen elämäkertomukset pitävät sisällään erilaisia imagoja², jonkinlaisia ominaisuuksia tai tarinassa esiintyviä päärooleja, jotka kiteyttävät ihmisen käsityksen itsestään. Aikuistumisen myötä tapahtuva identiteetin psykologinen etsintä johtaa sosiaalisten roolien ja minän eri puolien yhdistymiseen yhtenäiseksi imagoksi. Imagot muodostuvat usein elämäntarinassa esiintyvien konfliktien ja käännekohtien seurauksina. Imago saattaa muuttua ja kehittyä tarinan mukana, jolloin ymmärrys itsestä syventyy ja muuttuu. Imago pyrkii ilmaisemaan yksilön piirteitä ja toistuvaa käyttäytymistä, ja sitä voisi luonnehtia myös huolella rakennetuksi minäksi, koska ihminen pyrkii rakentamaan imagoaan niin tietoisesti kuin tiedostamattakin. Imagot omaksutaan kulttuurista. Niiden taustalla on usein arkkityyppejä käsityksiä, jotka ihminen omaksuu minäkuvansa aineksiksi. Imagot tuovat esille ihmisen elämään liittyviä jännitteitä, jotka ilmentä-

2 Imago-käsitteen merkityksen avaaminen osoittautui tutkimuksen edetessä ongelmalliseksi. McAdams käyttää tekstissä englannin kielen termiä *imago(es)*, joka on *imago*-sanana monikkumuoto, eikä *image*-sanana monikko. *Image*-sana voidaan kääntää mm. ”*imago*”, mutta *imago*-sanana suomennos ei ole yhtä selkeä. Oxford dictionary määrittää *imago*a termiä seuraavasti: ”An unconscious idealized mental image of someone, especially parents, which influences a person’s behavior”. Kielitoimiston sanakirjassa (2020) termillä *imago* tarkoitetaan henkilön tai liikeyrityksen useimmiten tietoisesti itsestään antamaa kuvaa. Toisaalta *imago*-termiä tutkinut Karvonen (1997, 33, 53, 293) näkee, että *imago* voidaan tulkita lähettäjän tuottamaksi esitykseksi itsestään, mutta esityksen oleminen ei riitä tuottamaan mielikuvaa, vaan jonkun pitää aina tulkita *imago*, jotta sen tuottama mielikuva tulisi ymmärretyksi. *Imago* tulee ymmärretyksi tulkinnan kautta. Ymmärrän McAdamsin käyttävän termiä *imago* juuri sen psykologisessa merkityksessä, ihmismielessä syntyvänä tulkintana jostakin kohteesta. Elämäntarinassaan ihminen antaa itsestään tietyn kuvan, joka tulee ymmärretyksi tulkinnan kautta. Tämä kuva muotoutuu osaksi identiteettiä. McAdams (1988, 1993) tarjoaa myös malleja tulkita ja etsiä *imago*ja elämäntarinoista.

vät ihmisen pyrkimystä erillisyyteen, autonomiaan ja valtaan sekä toisaalta ihmisen pyrkimystä yhteisyyteen ja läheisyyteen. Imagot ovat löydettävissä kulttuurisina arkkityypeinä, mutta tavallisimmin ihminen rakentaa imagonsa lähipiirin merkittävien toisten pohjalle. (McAdams 1993, 122–123.) Esimerkiksi oma äiti voi tarjota mallin huolehtija-imagolle tai uskontokulttuurissa omaksuttu uskonnollisuuden malli luoda mielikuvaa ”hyvästä uskovasta” tai irtaantuneesta yhteisön ulkopuolisena ”luopiona”.

McAdamsin (1988, 131–132) mukaan imagot voivat tuoda esille myös identiteettikonflikteja, heijastaa vaikeuksia yhdistää elämänkulun erilaisia ja eriaikaisia rooleja toisiinsa. Elämäntarinassa saattaa esiintyä yksi tai useampi keskeinen imago. Tavallista on, että tarinassa esiintyy kaksi keskenään ristiriitaista imagoa, jotka tulevat esille elämäntarinan teemoissa. McAdamsin mukaan kaksi keskeistä teemaa elämäntarinassa liittyvät toimijuuteen (agency) ja läheisyyteen (communion). Toimijuuteen liittyvä imagotyyppi tulee esille esimerkiksi itsevarmuutena, vahvuutena, valta-asemana tai toiminnallisuutena. Läheisyys imagotyyppinä tulee esille esimerkiksi hoivaajan tai ystävän roolina, myötätuntoisuutena ja haluna toimia yhteisöllisesti tai yhdessä muiden ihmisten kanssa, mutta myös läheisyyden kokemuksena jumalaan tai korkeampaan voimaan. Joskus toimijuus ja läheisyys voivat yhdistyä imagotyyppissä, ja on myös mahdollista, että imagotyyppi ei ilmennä kumpaakaan teemaa. Imagotyyppit voidaan siis jakaa neljään kategoriaan: toimijuutta ja läheisyyttä ilmaisevat imagotyyppit, vain toimijuutta ilmaisevat imagotyyppit, vain läheisyyttä ilmaisevat imagotyyppit sekä matalaa toimijuutta ja matalaa läheisyyttä ilmaisevat imagotyyppit. (McAdams 1993, 122–124.) McAdams (1988, 1993) tarjoaa malleja tulkita ja etsiä imagoja ja niitä ilmentäviä rooleja elämäntarinassa. Avaan näitä imagotyyppisiä ja rooleja tarkemmin aineiston analyysin yhteydessä.

2.3.4 Generatiivinen käsikirjoitus

Elämäntarinan ydintapahtumat, uskonnollinen ympäristö ja imagot yhdistyvät generatiivisessa käsikirjoituksessa. Generatiivinen käsikirjoitus on jonkinlainen testamentti, yhteenveto eletystä, mutta myös käsikirjoitus tulevasta ja siitä, mitä eletystä ja koetusta haluaa jakaa muille. Generatiivinen käsikirjoitus muodostaa vastauksen siihen, kuka minä olen. (McAdams 1988, 252–253.)

Generatiivisuus on Eriksonin (1963, 1980) psykososiaalisen kehityksen teoriaan liittyvä käsite. Erikson liittyy generatiivisuuden erityisesti keski-ikäisen kehitykseen, jolloin ihminen alkaa pohtia paikkaansa elämässä, huolenpitoa muista ja merkitystään muille. Generatiivisuus ilmenee tahtona huolehtia muista ja ohjata tulevia sukupolvia, mutta myös laajemmin suuntautumisena yhteisölliseen toimintaan, esimerkiksi työelämässä, yhteiskunnallisessa osallistumisessa tai lähiyhteisöjen toiminnassa. Ihmisellä voi nähdä kykyä ja halua huolehtia muista, luoda uutta, jakaa elämäkokemustaan muille ja sitoutua laajemmin yhteisöön, sen jatkumiseen ja hyvinvointiin. Aikuinen tavallaan toimii esimerkkinä tuleville sukupolville jakamalla arvokkaaksi

kokemiaan ihanteita eteenpäin. (Perho & Korhonen 1996.) McAdams (2017, 38) esittää, että generatiivinen käsikirjoitus kokoavana narratiivina ennakoii osaltaan elämäntarinan loppua, jonkinlaista perintöä, jonka kertoja haluaa jättää. Generatiivinen käsikirjoitus on toisaalta yhteenveto kaikesta eletystä, mutta samalla suuntaus kohti tulevaa.

Eriksonin (1963, 1980) mukaan aikuisen pitää ratkaista elämässään (keski-iässä) ristiriita tuotteliaisuuden ja lamaantumisen välillä voidakseen toimia generatiivisesti. Myönteisen ratkaisun taustalla on mahdollisuus rakentaa identiteetti eheäksi ja myönteiseksi, luoda vakiintuneita ihmissuhteita ja kiinnittyä positiivisesti. Jos ihmiseltä puuttuu myönteiset samaistumisen kohteet tai elämää leimaavat kielteiset kokemukset, uhkana voi olla keski-iässä pysähtyneisyys ja itsensä ympärille kätkeytyneisyys. Ihminen on kyvytön ja haluton huolehtimaan muista tai välittämään kokeamaansa muille. Toisaalta huolehtimisessa voidaan ylittää omien mahdollisuuksien rajat lähipiiri unohtaen, koska ihminen voi kokea tärkeämmäksi suuntautua laajempiin tai kaukaisempiin tavoitteisiin (Perho & Korhonen 1996).

Ideologisen (uskonnollisen) ympäristön muutokset voivat pakottaa ihmisen kirjoittamaan elämäkertomustaan uusilla käsitteillä. Varsinkin aikuisuudessa tapahtuva uskonnollinen muutos on usein syvällisempää ja ravistelee identiteettiä syvällisemmin kuin nuoruudessa tapahtunut muutos. McAdamsin (1988, 247) mukaan tällainen muutos herättää enemmänkin toimintaan kuin uskomiseen liittyviä kysymyksiä. Kriisissä ei niinkään uudelleen arvioida uskonnollista ajattelua sinänsä, vaan pohditaan ennen kaikkea tulevaisuuteen suuntautuvaa generatiivista käsikirjoitusta. Ihmisellä on tarve jättää jotain perinnöksi tuleville sukupolville. Uskonnollisen ympäristön muutos voi jättää ihmisen jollakin tavalla tyhjän päälle sen suhteen, millaisen arvomaailman tai maailmankuvan haluaa jättää perinnöksi. Omaa elämää ohjannutta vakaumusta ei koeta enää tyydyttävänä, mutta ei välttämättä tiedetä, mitä sen tilalle mahdollisesti tulee. Mitkä ovat niitä tavoittelemisen arvoisia ihanteita, johon haluaisi esimerkiksi seuraavaa sukupolvea kasvattaa? Tulkitsen generatiivisuuden koskevan uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen elämäntarinassa sitä, mitä irtaantunut haluaa kokemastaan jakaa tuleville sukupolville ja mitä hän toisaalta kokee oppineensa elämästään ja sen tapahtumista. Tässä kohtaa kertojat tarkastelevat elettyä ja sen vaikutusta omaan elämäänsä ja uskontosuhteeseensa. He pohtivat, mitä haluavat kokemastaan välittää jälkipolville tai millaista uskonnollista perintöä, arvomaailmaa vaalia. Toisaalta kyse voi olla myös siitä, millaisena kertoja näkevät uskonnollisen tulevaisuutensa ja paikkansa nyt ja jatkossa: miten haluavat uskonnollista kehitystään, kasvuaan jatkaa. Singer (2001, 256) toteaa, että generatiivinen käsikirjoitus vaatii katsomaan taaksepäin elämäkertomusta, kuvailemaan ja tulkitsemaan tapahtumia sekä tuomaan ne merkityksellistämisen kautta osaksi omaa itseymmärrystä ja identiteettiä. Uskontosuhteen generatiivinen käsikirjoitus vaatii myös tätä: eletyn, nykyhetken ja tulevan yhteensovittamista.

Uskontosuhteen tarkastelu elämäkulussa ja kerrottuna sitoo siis yhteen menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden. Uskonnollisen elämän ydintapahtumat, imagot ja uskonnollinen ympäristö yhdistyvät menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta ilmentäväksi generatiiviseksi käsikirjoitukseksi. McAdams (1988, 253) kuvaa elämäkertomuksen rakentumista identiteetiksi piaget'laisin termein: kyseessä on assimilaation ja akkommodaation jatkuva prosessi. Elämäkertomus on ikään kuin suuri sisäinen malli, johon uudet kokemukset sulautuvat, mutta toisaalta aina helppo sulautuminen ei onnistu, vaan kertomus tai osa kertomusta joutuu mukautumaan uuteen. Jatkuva sulautuminen ja mukautuminen, jatkuvuus ja muutos, määrittävät identiteetin ja kokemuksen välistä suhdetta. Kyseessä ei ole vain siirtyminen uuteen vaiheeseen elämässä. Uskonnollisesta yhteisön irtaantumisen vaikutus uskontosuhteeseen ei ole vain yksittäinen muutos, vaan uskontosuhte rakentuu jonkinlaisessa sulautumisen ja mukautumisen prosessissa läpi koko elämäkulun. Uskonnollinen elämäkertomus ilmaisee yksilön uskontosuhteen menneisyyden, nykyiseen ja tulevaisuuden kontekstissa.

2.4 Tutkimustehtävän täsmentäminen

Tutkimustehtäväni on vastata kysymykseen, **miten uskonnollisesta yhteisöstä irtaantunut rakentaa uskontosuhtettaan elämäkulun narratiivissaan**. Uskontosuhte näyttäytyy tutkimuksessani elämänmittaisena, tulkittuna ja kerrottuna narratiivina, joka on tulosta uskonnollisen ajattelun kehityksestä, uskonnollisesta sosiaalistumisesta ja eletystä uskonnosta tapahtumiseen ja tulkintoihin. Kaikki tämä kiteytyy yksilön uskonnollisessa elämäkulussa, narratiivisessa uskonnollisessa identiteetissä, joka ilmentää yksilön uskontosuhdetta sellaisena, kun hän itse sen kokee.

Elämäkulun käsitteelle on ominaista ajatus elämän prosessimaisuudesta. Ihmisen kokemuksia, toimintaa ja niihin vaikuttavia olosuhteita ei voi ymmärtää tarkastelemalla vain tiettyä elämänvaihetta, vaan on tarkasteltava myös aiempia elämäntapahtumia, ihmissuhteita tai laajempia yhteiskunnallisia tai kulttuurisia muutoksia (Tiilikainen 2016, 28). Elämäkulussa voidaan kuitenkin nähdä erityisiä merkittäviä elämäntapahtumia, jotka toimivat elämäkulun suuntaa muuttavina. Näitä tapahtumia on nimitetty pysäkeiksi tai elämän avainkokemuksiksi, jotka muuttavat ihmisen käsitystä itsestä tai omasta elämästä. Joistakin siirtymistä tulee elämän käännekohtia, jotka suuntaavat elämäkulkua uudelleen tai muuttavat yksilön identiteettiä. Tällöin voidaan jopa puhua elämäkulun muutoksesta merkittävänä oppimiskokemuksena, joka muuttaa tai vahvistaa identiteettiä (Antikainen & Komonen 2003, 86–88, 106).

Uskontosuhteen kehittymistä tai muutosta on verrattu oppimiseen, joka tapahtuu yksilöllisten edellytysten ja ympäristön yhteisvaikutuksesta (Tamminen 1991,

15). Elämäkulun näkökulmasta voi puhua uskonnon biografisesta oppimisesta elämäkulussa. Biografisen oppimisen käsitteeseen liittyy ajatus siitä, että tietyt elämäntapahtumat voivat saada yksilön refleктоimaan ja prosessoimaan elämäänsä, jolloin voi tapahtua oppimista ja muutosta. Tätä oppimista tehdään näkyväksi elämäkertomuksissa. Ihmisen pyrkimys on aina ymmärtää kokemuksiaan ja antaa niille merkitys. Merkitys luodaan vuorovaikutuksessa yksilön, erilaisten yhteisöjen, yhteiskunnan, ajan, tilan ja paikan välillä. Merkityksenluomisprosessissa yksilölle kehittyy vähitellen uusi tapa tulkita tilanteita. Omien kokemusten konstruointi kartuttaa jokaisen henkilökohtaista, jatkuvasta karttuvaa biografista tietovarastoa, ja tämä vaikuttaa tapaamme suuntautua ja tulkita ympäristöä ja itseämme (Dausien 1998, 509-510; Alheit & Dausien 2002). Tämän oman uskonnollisen biografisen tietovaraston pohjalle rakentuu myös uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen uskontosuhde ja uskontosuhdetta luotaava uskonnollinen elämäntarina.

Esitän, että irtaantuneen uskontosuhteessa ei ole kyse ainoastaan muutoksesta ennen ja jälkeen irtaantumisen, vaan kyseessä on elämänmittainen muotoutumisen ja muutoksen kokemus, jota irtaantuneen uskonnollinen elämäntarina ilmentää. Lähestyn uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen uskonnollista elämäkertomusta Dan McAdamsin narratiivisen identiteetin teorian tarjoaman viitekehyksen kautta.

Tutkimukseni pääkysymys kuuluu, **miten uskonnollisesta yhteisöstä irtaantunut rakentaa uskontosuhdettaan elämäkulun narratiivissaan:** millaisia generatiivisia käsikirjoituksia (uskontosuhteen kokoavia narratiiveja) kertomuksista voidaan paikantaa? Pääkysymystä syvennän esittämällä aineistolleni kolme tarkentavaa kysymystä soveltaen McAdamsin tarjoamaa viitekehystä tarkastella elämäkulkua:

1. Mitkä ovat uskontosuhteen muotoutumisen ydintapahtumat?
2. Millainen uskonnollinen ympäristö kertomuksista hahmottuu?
3. Millaisia uskontosuhteen imagoja kertomuksissa esiintyy?

Ensimmäinen kysymys tekee näkyväksi sen, mitkä ydintapahtumat muovaavat ja muokkaavat irtaantuneen uskontosuhdetta elämäkulussa. Toisella kysymyksellä pyrin tuomaan esille, millainen ideologinen ympäristö, erityisesti uskonnollinen ja spirituaalinen ympäristö, kertomuksissa hahmottuu ja miten tämä ympäristö muuttuu elämäkulussa. Kolmas kysymys tuo esille irtaantuneen uskontosuhdetta ohjaavat ominaisuudet, roolit, jotka kiteyttävät irtaantuneen käsitystä itsestään. Vastaukset näihin kolmeen kysymykseen yhdistyvät generatiiviseksi käsikirjoitukseksi, kerrotuksi uskontosuhteen narratiiviksi, joka ilmentää uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen uskontosuhdetta menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumona.

3 TUTKIMUKSEN METODOLOGINEN JUONI

3.1 Elämäkerrallisuus, narratiivisuus, kokemuksellisuus

Tutkimukseni on narratiivis-elämäkerrallista tutkimusta. Olen pyrkinyt omaksuamaan asenteen, jossa pyrin ymmärtämään uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen yksilöllistä ja muuttuvaakin näkökulmaa omaan uskontosuhteeseensa. Ymmärrän narratiivisen ja elämäkerrallisen tutkimuksen painottavan erityisesti yksilöllisen kokemusmaailman ymmärtämistä ja kuvaamista.

Narratiivisuus on käsitteenä monimerkityksinen. Narratiivisuudella voidaan viitata tiedonprosessiin sinänsä, jolloin sillä tarkoitetaan tietämisen tapaa ja tiedon luonnetta: ajatusta, että tieto rakentuu tarinoina. Narratiivisuudella voidaan myös viitata tutkimusaineiston luonteeseen, aineiston analyysitapaan tai narratiivien käytännölliseen merkitykseen. (Polkinghorne 1995; Heikkinen 2001, 118.) Tässä tutkimuksessa narratiivisuus kuvaa tutkimusaineiston luonnetta, mutta myös tiedon tuottamisen ja analyysin tapaa. Tutkimuksen aineisto muodostuu irtaantuneiden uskonnollisista elämäkertoista, ja toisaalta oletan ihmisten jäsentävän kokemuksiaan kerrottuna ja lähestyn aineistoani narratiivisen tutkimuksen menetelmin. Brunerin (1987, 11–12) mukaan ihminen jäsentää kokemuksensa ja muistonsa narratiivisen ajattelun avulla. Kertomukset eivät tapahdu niin kutsutussa todellisessa maailmassa vaan rakentuvat ihmisten mielessä. Tämä mielessä tapahtuva narratiivinen ajattelu liittyy erityisesti inhimilliseen toimintaan, jota pyritään selittämään esimerkiksi toiveilla, haluilla tai uskomuksilla. Narratiiviselle ajattelulle on luonteenomaista myös etsiä tiettyjä yhteyksiä tapahtumien välille. (Bruner 1986, 11–13.)

Elämäkerrallisuus viittaa tutkimuksessani toisaalta ihmisen kokemusmaailman rakentumiseen läpi elämän jatkuvana prosessina, toisaalta aineiston hankintaan. Kertomukset ovat keino päästä kiinni tutkittavaan ilmiöön. Narratiivisuus ja elämäkerrallisuus liittyvät siis luontevasti toisiinsa. Elämäkerrallisessa tutkimuksessa tutkittavaa asiaa tarkastellaan suhteessa kerrottuun elämään. Molemmat lähestymistavat sisältävät myös ajatuksen, että ihmisen maailmassa oleminen on kokemuksellista. Kerrotut tarinat kuvaavat kokemusmaailmaa. (Erkkilä 2015, 201.) Kokemus välittyy muille kerrottuna, jolloin tutkitaan kokemuksen jättämiä tulkittuja muistoja (Hovi 2009, 378). Omista kokemuksista kertominen on osa ihmisten välistä sosiaalista vuorovaikutusta. Kertominen on toisaalta tiedon välittämistä, mutta myös tapa kokemuksellistaa havaittua ja järjestää muistia. (Bruner 1987, 15.) Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisesta ja uskonnollisuuden muutoksesta kerrottu ovat siis jälkikäteen tapahtuvaa rekonstruktiota tapahtuneesta. Ne ovat kokemuskerrontaa, mutta

myös osa elämäkertomusta. Elämäkertomus on elämän tapahtumien editio, jota kerrotaan tietyn tilanteen ja kuulijoiden ehdoilla. Elämäkertomuksella ihminen jäsentää tapahtunutta ja juonellistaa elämänsä jatkuvaksi ja eheäksi. (Hovi 2009, 389–390.) Elämäkertomuksen sisältönä ovat ihmiselle itselleen tärkeät subjektiiviset merkitykset, suhteiden kuvaukset, roolit ja vuorovaikutuksen ja asemoinnin kuvaukset. Kertomukset muodostuvat ja muokkaantuvat kokemuksia tulkitsemalla ja merkityksellistämällä. Nämä syntyneet merkitykset tallentuvat muistiin ja niistä voi muodostua myöhemmin tilanteisia, luotuja kertomuksia. Prosessin luonne ja kesto vaikuttavat siihen, kuinka koherentteja ja täydellisiä nämä itseä koskevat kertomukset ovat. (Ropo 2015, 36–37.)

Latomaa nimittää tällaista tutkimusta psykologiseksi elämäkertatutkimukseksi. Tällöin tutkitaan yksilön kokemushistoriaa, subjektiivisten kokemusten ja merkitysantojen rakentumista yksilön elämäkulussa. Ihmisen elämäkerta rakentuu elämäkulusta ja kokemushistoriasta. Elämäkulku kuvaa tapahtumahistoriaa, sitä, mitä on tapahtunut, miten elämä edennyt, mitä on tehty. Kokemushistoria kuvaa taas elämäkulun tapahtumiin liittyviä tulkintoja, kokemuksia, merkityksiä, tunteita, ajatuksia, toisin sanoen sitä, miten elämäkulku on koettu. (Latomaa 2014, 125–129.) Ihmisen uskonnollisen elämäkerran voi nähdä rakentuvan uskonnollisesta elämäkulusta ja uskonnollisesta kokemushistoriasta. Tällöin uskonnollinen elämäkulku kuvaa uskonnollisen elämän kannalta merkittäviä tapahtumia, ja uskonnollinen kokemushistoria näihin tapahtumiin liittyviä tulkintoja, tapahtumia, kokemuksia. Uskonnollisen elämäkulun ymmärtäminen edellyttää yksilön kokemushistorian ja elämäntilanteiden, menneiden ja ajankohtaisten huomioimista. (Vrt. Latomaa 2014.)

Tutkimuksessani lähestyn uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen kokemusta uskontosuhteensa muotoutumisesta ja muuttumisesta elämäkerrallisesti. Kokemusta lähestyn fenomenologisesti. Fenomenologia ymmärtää kokemuksen ihmisen ja hänen todellisuutensa väliseksi erityiseksi suhteeksi, merkityssuhteeksi (Perttula 2011, 117). Kokemus ilmentää tällöin ihmisen suhdetta siihen todellisuuteen, maailmaan, jossa hän elää. Kokemus syntyy vuorovaikutuksessa tämän eletyn todellisuuden kanssa. (Laine 2015, 26–27.) Kokemus määrittyykin tässä tutkimuksessa yksilön omakohtaiseksi, tajunnalliseksi suhteeksi todellisuuteen ja elämäntilanteeseen, jossa ihminen elää.

Kokemus ilmentää fenomenologien mukaan ihmisen todellisuussuhteen perusmuotoa. Todellisuus ei ole ihmiselle olemassa ensisijaisesti käsitteellisenä, vaan omakohtaisena merkityksenä. Ihmisen kokemuksellinen suhde maailmaan on intentionaalinen, sillä kaikki kokemamme merkitsevät meille jotain. Siten kokemukset koostuvat olennaisesti merkityksistä. Koettu näyttäytyy meille merkityksinä, jotka ovat toisaalta yksilöllisiä, mutta myös yhteisöllisiä. Toisen kokemuksen pystymme ymmärtämään jaettuna kokemuksena, johon yhteinen yhteisöllinen tapa kokea maailmaa antaa mielekkyyden. (Laine 2015, 31–32.)

Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut irtaantumiskokemuksen vaikutuksesta uskontosuhteeseen osana laajempaa uskonnollista elämänkulkua. Perttula (2011, 150–151) hahmottaa ihmisen elämäntilanteen muodostuvan neljästä erilaisesta ulottuvuudesta: ideaalisesta, kehollisesta, aineellisesta ja elämänmuodollisesta. Ajattelen, että tässä tutkimuksessa kokemukset ovat erityisesti ideaalisen ja elämänmuodollisen elämäntilanteen ulottuvuudessa tapahtuvia. Ideaalinen todellisuus muodostuu, kun ihminen rakentaa jo tapahtuneista kokemuksista itselleen uusia kokemuksia. Ihminen muistelee, ennakoii ja arvioi loputtomasti, ja tulee näin luoneeksi uusia kokemuksia. Elämänmuodollinen todellisuus tarkoittaa ihmisten välisiä vuorovaikutuksellisia sääntöjä, joiden mukaan ihmisyyhteisöt elävät. Elämänmuodollinen todellisuus näyttäytyy monitahoisena elämäntilanteena. (Perttula 2011, 150–151.) Uskonnollisesta yhteisössä oleminen ja siinä eläminen ja siitä poiskääntyminen ovat jo tapahtuneita kokemuksia, joita muistellaan ja arvioidaan nykyhetken näkökulmasta. Tämän muistelukokemuksen myötä jo tapahtuneelle luodaan uusia merkityksiä ja jäsennetään koettua uudelleen. Näitä tutkittavia kokemuksia Perttula nimittää eläviksi kokemuksiksi. Kokemuksen tekee eläväksi sen side elämäntilanteeseen. (Perttula 2011, 137.)

Latomaa (2014, 121) ajoittaa psykologisen elämäkertatutkimuksen synnyn juuret Charlotte Bühleriin (1933), joka kuvasi ja vertaili tunnettujen henkilöiden elämänkulkua, elämäntapahtumia ja elämäalueita kaavakuvina. Behaviorismin valtakaudella psykologinen elämäkertatutkimus oli marginaalissa, lukuun ottamatta Daniel Levinsonia (1978). Tämän tutkimuksen kannalta merkittävä psykologisen elämäkertatutkimuksen varhainen hahmo on Erik H. Erikson, joka teorisoinnissaan alkoi tarkastella identiteetin rakentumista osana sosiaalista ja kulttuurista ympäristöä. Kolmas merkittävä hahmo psykologisen elämäkertatutkimuksen kehityksessä on Jerome Bruner (1987). Brunerin mukaan ihmiselle on kaksi tapaa kuvata todellisuutta: looginen, paradigmaattinen sekä narratiivinen, kertomuksellinen. Sitä kautta yksilöllä on myös erilaisia tapoja käsitellä kokemuksiaan.

Latomaa (2014, 125) esittää, että perinteinen psykologinen elämäkertatutkimus ei ole ollut kovin psykologista, vaan ollut lähellä sosiologista elämäkertatutkimusta. Perinteisesti on keskitytty yksilön persoonallisuuden ja identiteetin rakentumisen tutkimukseen yksilön elämänkulussa, ja tarkasteltu yhteiskunnan rakenteen ja kulttuurin yksilön elämänkulkuun tuomia säännönmukaisuuksia. Latomaa (2014, 125) mukaan psykologisen elämäkertatutkimuksen muotoileminen kokemushistoriallisena tutkimuksena korostaa yksilön kokemusten rakentumista tämän elämänkulussa. Kyseessä on siis ”historiallinen, kehityksellinen ote yksilön elämään, ja spesifisti yksilön kasvun, kokevan ja toimivan subjektin, mielen rakentumisen näkökulma”. Tieteenteoreettisesti kokemusta ja toiminnan mielekkyyttä (esimerkiksi elämänvalintoja) tarkastellaan ensimmäisen persoonan, subjektin, näkökulmasta. Myös tämän tutkimuksen lähtökohtana on yksilön oma, subjektiivinen kokemus uskontosuhteen muotoutumisesta ja muutoksesta elämänkulussa.

Psykologisessa elämäkertatutkimuksessa pitää tehdä ero elämänkulun ja kokemushistorian välillä. Elämänkulku kuvaa kokemushistoriaa, ja nämä yhdessä muodostavat yksilön elämäkerran. Elämäkerta on siis elettyä ja koettua. Tämä eletty ja koettu muodostaa elämäntarinan, joka ilmentää sitä, mitä yksilön elämässä on tapahtunut, mitä hän on tehnyt ja miten hän on tapahtumat kokenut. Elämäkerta ja elämäntarina eivät ole yksi yhteen, vaan elämäntarinassa on kyse muistetusta, jossa kerrotaan elämänkulusta valikoiden. Tämä kerrottu elämäkerta muodostaa tutkimuksen aineiston, josta tutkija sitten rekonstruoi elämäntarinan. Psykologisessa elämäkertatutkimuksessa pyritään lähtemään liikkeelle kerrotusta elämäkerrasta, ilmaisusta, tutkimusaineistona ja edetään siitä kohti elämäntarinaa, merkityssisältöä, tutkimuskohdetta. (Latomaa 2014, 131–136.) Tässä tutkimuksessa siis uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneiden kirjoittamat uskonnolliset elämäkerrat muodostavat tutkimuksen aineiston, ja tämän aineiston pohjalta syntyy tutkijan analyysin ja tulkinnan myötä rekonstruoitu uskonnollinen elämäntarina, joka ilmentää uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen kokemuksellista uskontosuhdetta.

Hannu Heikkinen (2015, 152–155) näkee, että narratiivisessa tutkimuksessa on tärkeää pohtia juuri kertomuksen ja tarinan käsitteitä. Kertomusta (elämäkerta) ja tarinaa (elämäntarina) käytetään usein suomen arkikielessä synonyymisinä, mutta tutkimuksessa pyritään yleensä tekemään ero käsitteiden välille. Tarina (elämäntarina) on ikään kuin kertomuksen (elämäkerta) sisällä. Se on kertomuksen tapahtumarakenne eli tapahtumien kulun kuvaus, joka voidaan kertoa monin eri tavoin. Lisäksi Heikkisen mukaan pitää hahmottaa kerronnallisen diskurssin käsite, joka viittaa kertomisen tapaan, muotoon ja välineisiin, joiden avulla kertomuksia kerrotaan. Kerronnallisessa diskurssissa on kyse kulttuurisesti ja historiallisesti muodostuneista kerronnan ilmaisutavoista. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa voisi näkyä elämäkertakerrontaan liittyvä tapa hahmottaa omaa elämää ikäkausittaisesti lapsuudesta vanhuuteen. Käsitteiden erottelu auttaa hahmottamaan eroavaisuuksia kerronnallisen tutkimuksen sisällä: erottelemaan narratologinen ja elämäkerrallinen tutkimus toisistaan. Narratologinen tutkimus on kielitieteellinen suuntaus, joka on kiinnostunut kertomuksen rakenteista, kun taas elämäkerrallinen tutkimus keskittyy tarinan taustalla olevien tapahtumien ja tapahtumakulkujen selvittelyyn. Elämäkerrallisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, mitä ”todella tapahtui”. Molemmille on yhteistä kiinnostus tarinaan, joka ikään kuin kaivetaan esiin kertomuksesta. Narratiivisten diskurssien tutkimuksessa puolestaan keskitytään tarinoiden tulkitsemiseen kertomisen tapoina tai teksteinä. (Heikkinen 2015, 152–156.)

Psykologisessa elämäkertatutkimuksessa tutkija pyrkii rekonstruoimaan elämäkerran taustalle oletetun elämäntarinan tutkittavan kuvauksen ja mielentoimintaa kuvaavan psykologisen tulkintateorian avulla. Tuloksena pitäisi olla tutkijan tulkitsema ja teoreettisesti perusteltu kuvaus yksilön elämäntarinasta (Latomaa 2014, 141–142.). Tässä tutkimuksessa tutkimustehtävä rajaa mielentoiminnan kuvauksen uskontosuhteen muutoksen kuvaukseen. Uskontosuhdetta lähestyn McAdamsin

(1988, 1993) narratiivisen identiteetin teorian käsitteiden avulla. Siten pyrin myös lähestymään yksilön uskonnollista elämäkertaa McAdamsin teorian tarjoaman kehyksen kautta. Narratiivisen identiteetin teoria on siis tutkimukseni teoreettinen lähtökohta, mutta myös analyttinen suurennuslasi, jonka avulla uskonnollisia elämäkertoja tarkastelen.

3.2 Tutkimuksen aineisto ja sen luonne

Tämän tutkimuksen aineiston hankinnassa käytin kirjoituspyyntöä (liite1), jota julkaistiin useiden sanomalehtien yleisöosastoilla sekä uskonnollisista yhteisöistä irtaantuneiden vertaistukipalstoilla (Uskontojen uhrien tuki ry:n facebook -ryhmät sekä entisten Jehovan todistajien verkkoyhteisö Veljesseura.org). Kirjoituspyyntö (liite1) mukaili löyhästi teoreettisen viitekehyksen hengessä McAdamsin (1988, 1993) muotoilemaa elämäkertahaastattelun mallia. Taustalla oli myös ajatus uskontosuhteen kehkeytymisestä narratiivisena identiteettinä, kerrottuna elämäkertomuksena. Pyysin informanteja kertomaan uskonnollisen elämäntarinansa vapaamuotoisella kirjoituksella, mutta suuntasin lisäksi kysymyksillä kirjoittamista siten, että saisin kertomisen kohdistumaan asioihin, jotka olisivat tutkimukseni keskiössä. Tavoite oli, että kirjoituksissa käsiteltäisiin erityisesti uskontosuhdetta ja sen muutosta irtaantumisen myötä, eikä keskityttäisi vain irtaantumistapahtumaan sinänsä. Kysymysten oli tarkoitus helpottaa vastauksen rakentamista, mutta ei kahlita vastaamista liikaa. Tavoite oli tarinamuotoinen aineisto, koska erityisesti elämäntuotosten tarkastelun kannalta tarinallinen lähestyminen on hedelmällistä (Hänninen 2000, 95). Onnekseni kirjoittajat eivät olleet jääneet kysymysten vangeiksi, vaan tuottivat aineistopyynnön pohjalta hyvin erilaisia kertomuksia. Osa vastasi kysymyksiin tarkasti ja osa kirjoitti uskontosuhteestaan ja sen muutoksista hyvinkin vapaamuotoisesti. Osa yhdisti molemmat puolet: kirjoitti ensin oman uskonnollisen elämäntarinansa ja sitten vastasi tarkemmin pyynnössä oleviin kysymyksiin. Tämä oli tutkimukseni kannalta vain hyvä asia, koska esimerkiksi Alasuutarin (2011, 84) mukaan laadulliselle aineistolle ominaista on sen monitasoisuus ja kompleksisuus, jolloin mahdollistuu mahdollisimman monenlaiset tarkastelut. Halusin saada siis koko ilmiön kirjon esiin, mutta samalla voida suunnata tarkastelua tutkimuskysymysteni kannalta olennaiseen.

Keräsin aineiston joulukuussa 2017 ja tammikuussa 2018. Osa kirjoituspyynnöistä julkaistiin joulukuun alkupuolella ja osa tammikuun alkupuolella. Vastausajan rajasin tammikuun 2018 loppuun, mutta osa kirjoittajista pyysi ja sai lisää aikaa kertomuksensa muotoiluun. Lisäksi Uskontojen uhrien tuki ry:n facebook-ryhmissä julkaistusta tutkimuspyynnöstä muistutettiin tammikuun puolivälissä, samoin muistutin itse tutkimuksesta Veljesseura.org-foorumin keskustelupalstalla. Tutkimuspyyntöön oli mahdollista vastata joko sähköpostikirjeellä tai kirjeitse. Suurin osa

vastauksista saapuikin sähköpostilla, vain viisi postin kautta kirjeenä. Tutkimukseen olisi voinut osallistua täysin anonyymisti, mutta kaikki vastaajat antoivat ainakin jonkin yhteystiedon itselleen.

Uskontosuhde ja oma uskonnollisuus koetaan henkilökohtaisena ja arkaluontoisenakin aiheena. Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen ja siitä kertominen voidaan kokea vaikeaksi, samoin voi olla, ettei oman uskontosuhteen sanallistaminen välttämättä ole kovinkaan helppoa. Toisaalta kirjoittajiksi varmasti valikoitui sellaisia, joille kirjoittaminen on luonteva tapa ilmaista itseä. Sántti (2004, 188) tuo esille, että kirjoittamismuotoisessa aineistonhankinnassa kirjoittajan kirjallinen kyvykkyys voi olla valikoiva tekijä. Tutkimuksesta voi jäädä ulos tarinoita siksi, että kirjoittaja ei yksinkertaisesti pysty kertomaan tarinaansa. Monien kirjoittajien taustayhteisö oli sellainen, joka edellyttää jäseniltään uskosta todistamista ja uskosta kertomista, joten siinä mielessä voi ajatella, että uskoon liittyvistä asioista kertominen oli osalle kirjoittajista hyvinkin luontevaa. Vain yhdessä kertomuksessa kirjoittaja toi esille, että hänellä olisi varmaan enemmän sanottavaa ”juttelemalla” kuin kirjoittamalla. Tosin tämäkin kertomus oli hyvin monipuolinen ja monipolvinen kirjoitettunakin, mutta kirjoittaja koki, että hän olisi tarvinnut lisää aikaa kertomuksen muokkaamiseen.

Eskolan ja Suorannan (2003, 62–64) mukaan aineiston hankinnan luotettavuutta arvioitaessa on pohdittava keräämistapaa, informantteja ja aineiston saturaatiota eli kylläntymistä. Aineiston luotettavuutta lisäävänä voi pitää sitä, etteivät kirjoittajat tavanneet tutkijaa, jolloin tutkijan persoonallisuus ei ollut vaikuttamassa siihen, mitä tutkittavat kirjoittivat. Kirjoituspyynnön muotoilu varmasti ohjasi kirjoitusten sisältöä, mutta kirjoitusten erilaisuus kertoi siitä, että kirjoittajat olivat keskittyneet itselle merkityksellisiin teemoihin kirjoittaessaan. Kun kiitin sähköpostilla tulleista kirjoituksista, laitoin mukaan myös kehotuksen ottaa yhteyttä, jos uusia ajatuksia tai kysymyksiä tutkimuksen pohjalta herää. Osa tarttuikin tähän mahdollisuuteen ja täydensi kertomustaan jopa useampaan kertaan. Liitin nämä täydennykset osaksi informantin kertomusta, koska ajattelen, että uskoon liittyvien asioiden jäsentäminen voi vaatia aikaa ajatusten ja tapahtumien jäsentämiseen. Osa myös mainitsi, että vasta kirjoittamisen myötä asiat alkoivat todella elää mielessä. Jotkut kirjoitukset olivat toki melko lyhyitä, mutta kun monipuolisia kirjoituksia kuitenkin kertyi, eivät nämä lyhyet kirjoitukset tulleet ongelmaksi.

Kirjoitetun aineiston rajoitteena voi pitää sitä, että tutkija ei voi esittää tutkitaville tarkentavia tai syventäviä lisäkysymyksiä (Nieminen 1997, 201). Ratkaisuna tähän ongelmaan olisi ollut aineisto- triangulaatio (Eskola & Suoranta 2003, 69), mutta koska tein tutkimustyötä enimmäkseen päivätyöni ohella, en tutkimusekonomisista syistä päätenyt täydentämään aineistoa haastattelujen avulla.

Luotettavan aineiston eräs edellytys on, että informantit tietävät tai ovat kokeneet asioita, joihin tutkimus kohdentuu (Eskola & Suoranta 2003, 18; Tuomi & Sarajärvi 2018, 98). Tämän tutkimuksen kaikki informantit olivat kokeneet tutkimuksen kohteena olevan ilmiön eli uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisen. Yh-

dessä kertomuksessa kokemus sinänsä ei ollut omakohtainen, vaan kirjoittaja kertoi lapsuudestaan ja kasvamisestaan perheessä, jota varjosti isän erottaminen yhteisöstä. Kirjoittajan kokemus oli, että tämä lapsuuden kokemus oli osaltaan vaikuttanut hänen uskontosuhteeseensa. Irtaantumisen kokemus oli siis henkilökohtainen ja kirjoittajat tuntuivat kertovan itselleen tärkeästä asiasta rehellisesti. Blumenfeld-Jones (1995, 28) on todennut, että narratiivisen tutkimuksen yhtenä luotettavuuden kriteerinä voi pitää sitä, että kertoja kertoo kertomuksensa niin rehellisesti kuin mahdollista. Motivaatiosta osallistua tutkimukseen kertoo osaltaan se, että useissa kirjeissä toivotettiin menestystä tutkimustyöhöni, ja tuotiin esille kuinka tärkeää ja merkityksellistä asiaa olen kirjoittajan mielestä tutkimassa. Tästä on pääteltävissä, että kirjoittajat todella halusivat osallistua tutkimukseeni, kuvata kokemuksiaan totuudenmukaisesti ja tuottaa siten luotettavaa kerrontaa.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston riittävyyden määrittely on usein hankalaa. Aineiston suhteen narratiivisessa tai elämäkerrallisessa tutkimuksessa voidaan arvioida sitä, onko aineisto kattavaa eli onko tutkijalla riittävästi havaintoja tutkittavasta asiasta (Lieblich ym. 1998, 173). Estolan (1999, 138) mukaan tutkimusaineiston pitäisi olla määrällisesti ja laadullisesti riittävää. Narratiivisessa aineistossa tämä tarkoittaisi aineiston autenttisuutta eli sitä, että kertojan ääni todella pääsisi esille. Tämän tutkimuksen aineiston muodostavat 32 uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen kertomusta. Irtaantuneet ovat lähteneet seitsemästä eri yhteisöstä. Tutkimuksen rajaaminen koskettamaan, mitä tahansa uskonnollista yhteisöä, tuo aineistoon kattavuutta ja erilaisia näkökulmia, ja auttaa ymmärtämään ilmiötä laaja-alaisemminkin kuin jos tarkastelu olisi rajattu koskemaan vain yhdestä yhteisöstä irtaantumista. Toki monet yhteisöt erilaisine uskonnollisine tapoineen ovat myös tutkijalle melkoinen haaste. En ole tutkimuksessani pyrkinyt saturaatioon. Enemmänkin olen ollut taipuvainen kannattamaan ajatusta laadullisen tutkimuksen tekemisestä sellaisella aineistolla, johon tutkijalla on pääsy ja johon hänellä on mahdollisuus (Silverman 2000, 102).

3.3 Kirjeet ja niiden kirjoittajat

Uskontosuhteen muutoksesta kertovia kirjoituksia saapui yhteensä 32. Yhteydenottoja tutkimukseeni liittyen oli yhteensä 35: eräs halusi keskustella asiasta puhelimitse ja lähetti yhteydenottopyynnön seurakuntansa diakonin kautta sähköpostiini. Soitin hänelle ja hän kertoi tarinaansa puhelimesta luvaten myös lähettää kirjoitetun kertomuksen, mutta kirjettä ei koskaan saapunut. Toisessa sähköpostissa kerrottiin kirjasta, jonka yhteydenottaja oli kirjoittanut aiheeseen liittyen pseudonyymisti. Tutustuin kirjaan, mutta en varsinaisesti käytä sitä tutkimukseni aineistona. Kolmannessa tutkimukseen liittyvässä yhteydenotossa kirjoittaja kertoi lyhyesti, että aihe on koskettanut hänen perhettään ja häntäkin, mutta ei varsinaisesti kertonut

mitään itse tutkimuksen aiheeseen liittyvää. Sähköposti oli lähinnä jonkinlainen kannustava ilmaus siihen, että tutkin kiinnostavaa ja tärkeää aihetta. Varsinainen tutkimusaineisto muodostui siis 32 kirjeestä. Tutkimusaineiston muodostamista kirjoituksista 27 tuli sähköpostitse ja viisi postin kautta.

Kirjeet olivat keskenään varsin erilaisia. Niiden pituus vaihtelee yhdestä käsin kirjoitetusta A4-arkista viiteentoista käsin kirjoitettuun A4-arkkiin. Kirjoitin kaikki postin kautta tulleet kirjeet puhtaaksi tietokoneella, ja siirsin sähköpostikirjeet myös word-tiedostoiksi. Riviväli word-muotoisissa tiedostoissa oli tämän jälkeen kaikissa 1 ja fonttikoko 12, jolloin aineistoa tuli sivumääräisesti 94 sivua, jolloin keskimääräinen kirjeen pituus oli 3 liuskaa.

Kaikki kirjeiden kirjoittajat olivat oletettavasti lähettäneet kirjeet omalla nimellä, vaikka tutkimukseen oli mahdollisuus osallistua myös nimettömänä. Valtaosa oli myös laittanut mukaan myös sähköpostiosoitteen lisäksi muita osoitetietojaan tai puhelinnumeron, ja hyvin monet myös ilmaisivat olevansa valmiita mahdolliseen jatkohaastatteluun. Tämä kertoo minusta siitä, että vaikka omasta uskosta kertominen koetaan usein hyvin henkilökohtaiseksi, asiasta ollaan valmiita kertomaan silloin, jos voidaan luottaa luottamuksellisuuden säilymiseen. Tutkimuksen luottamuksellisuutta pyrin korostamaan jo tutkimuspyynnössäni.

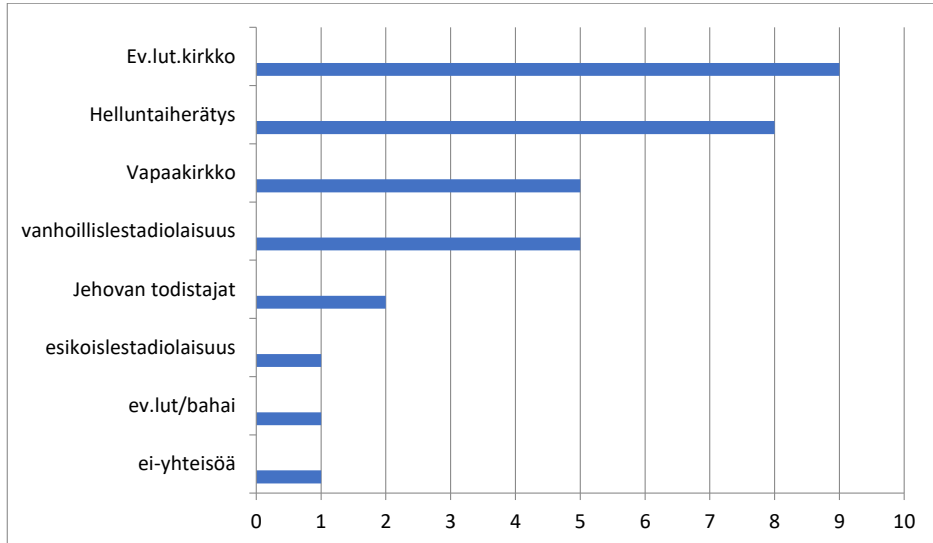
Kirjeiden kirjoittajista 18 oli miehiä ja 14 naisia. Yllättävää olikin, että miehet osallistuivat tähän tutkimukseen innokkaammin kuin naiset. Esimerkiksi Jukka Timosen (2013) tutkimuksessa haastateltavista enemmistö on naisia. Samoin Seija Ronimuksen (2011) Jehovan todistajista eroamista koskettelevassa tutkimuksessa hienoinen enemmistö haastatteluun osallistuneista oli naisia: 20 haastatellusta 11.

Tutkimuspyynnössä kirjoittajia pyydettiin kertomaan sukupuolen lisäksi ikänsä ja yhteisö, josta ovat eronneet. Kirjoittajan ikä selvisi 28 kirjeestä. Kolmessa kirjeessä ikää ei kerrottu, eikä sitä voinut muuten selkeästi päätellä. Yhdessä kirjeessä kirjoittaja mainitsee olevansa eläkkeellä. Ikänsä maininneiden joukossa nuorin vastaaja oli 28-vuotias ja vanhin 78-vuotias. Vastaajien keski-ikäsi tuli 56 vuotta. Timosen (2013) tutkittavat sijoittuvat ikähaitarille 20 - 50 vuotta ja Ronimuksen (2011) 20 - 60 vuotta. Tämän tutkimuksen informantit näyttävät olevan siis jonkin verran iäkkäämpiä kuin aikaisemmissa väitöstutkimuksissa mukana olleet informantit.

Hengellisen taustayhteisönsä kertoi 31 vastaajaa. Yhdessä kirjeessä kertoja ei suoraan maininnut yhteisöä, eikä sitä voinut täysin luotettavasti kertomuksesta päätellä. Osalla kertojista uskonnollinen elämänhistoria piti sisällään useampia yhteisöjä. Tavallista oli, että kirjoittaja oli kuulunut lapsuudessa evankelisluterilaiseen kirkkoon ja kääntynyt sitten aikuisena johonkin pieniyhteisöön, josta sitten myöhemmin erosi. Määritinkin irtaantuneen lähtöyhteisön sen mukaan, mistä yhteisöstä irtaantumisen kertoja itse koki ja nosti tärkeimmäksi kertomuksessaan. Taulukossa 1 näkyy kirjoittajien lähtöyhteisöt. Varsinaisessa tutkimuksessa lähtöyhteisöjä ei sinänsä korosteta, koska tutkimuksen tavoitteena ei ole osoitella mitään yhteisöä, vaan kuvata uskontosuhteen muotoutumista ja muutosta ennen kaikkea yksilötasolla. Silloin

toki lähtöyhteisöllä, sen opeilla ja tavoilla sekä tapahtumilla on oma merkityksensä yksilön uskontosuhteessa.

Taulukko 1 Kirjoittajien lähtöyhteisöt

Irtaantumisen ajankohtaa ei kaikista kertomuksista voinut luotettavasti päätellä, eikä sitä varsinaisesti kirjoituspyynnössä tiedusteltu. Näyttää kuitenkin siltä, että useimmista irtaantumisista oli jo kulunut aikaa, jopa vuosikymmeniä. Muutamassa kertomuksessa irtaantumisesta oli taas kulunut vain vähän aikaa, lyhimmillään alle vuosi. Osasta kertomuksista tuli esille, että irtaantuminen sinänsä näyttäytyi pitkänä prosessina, varsinkin kun sitä tarkasteli nykyisen uskontosuhteen muotoutumisen näkökulmasta. Yhteisöstä eroamisen ajankohta oli helpompi määrittää kuin varsinaisen uskontosuhteen muuttumisen ajankohta. Uskontosuhde ja yksilön uskonnollisuus on laajempi asia kuin yhteisöön kuuluminen, eikä siksi ole mielekästä tarkastella sitä vain yhteisöön kuulumisen ja kuulumattomuuden kautta. Yhdessä kertomuksessa varsinaista irrottautumista yhteisön jäsenyydestä ei ollut vielä tapahtunut, vaan kertoja koki lähinnä irrottautuneensa yhteisön uskonkäsityksestä, mutta koki joutuvansa elämään yhteisössä, koska muu perhe yhä kuului yhteisöön. Oli myös tarinoita, joissa oli ikään kuin tehty muutaman vuoden ”syrjähyppy” toiseen yhteisöön irrottautumatta varsinaisesti edellisestä yhteisöstä. Kirjoittajan kokemus kuitenkin oli, että hän irrottautui ennen kaikkea tästä väliaikaisesta yhteisöstä, ja tässä yhteisössä vietetyllä ajalla oli erityinen merkitys hänen uskontosuhteensa kannalta.

3.4 Aineiston analyysi

Elämäkertatutkimuksen tekemiseen ei ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa tapaa. Analyysi muotoutuu ja etenee usein tapaus- ja tutkijakohtaisesti. Analyysi pitää myöskin ymmärtää laajasti, sillä elämäkerrallisen tutkimuksen kohdalla analyysia ja tulkintaa voi olla vaikea erottaa toisistaan. Voidaan siis puhua rinnakkain aineiston analyysista, tulkinnasta, lähestymistavasta tai lukutavasta. Useimmiten elämäkerrallisen aineiston analyysi on laadullista, mutta on mahdollista tehdä määrällistäkin analyysia tai yhdistää sekä määrällistä että laadullista analyysia. (Goodson & Sikes 2001, 19; Roos 1987, 39–42.)

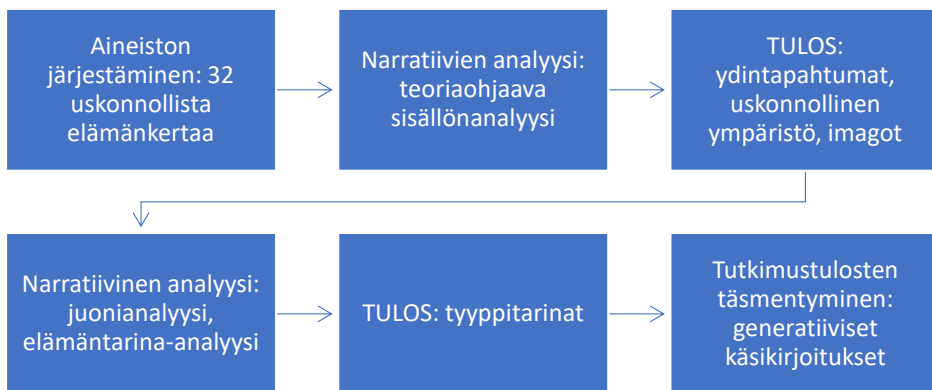
Miller (2000, 11–14) luokittelee elämäkertatutkijat kolmeen ryhmään: realistit, neo-positivistit ja narrativistit. Ryhmittelyn tavoitteena on selvittää elämäkertatutkimuksen analyysitapojen suurta vaihtelevuutta. Yksittäistä tutkijaa ei sinänsä voi sijoittaa yksinomaan yhteen ryhmään, vaan yleensä vaikutteita saadaan kaikista näkökulmista. Realistit luottavat induktiiviseen päättelyyn, ja ajattelevat, että todellisuus on mahdollista saavuttaa elämäkerrallisen aineiston avulla. Heidän työskentelynsä on usein teoriaa muodostavaa, grounded theory -ajattelua hyödyntävää. Neo-positivistit puolestaan hyödyntävät deduktiivista päättelyä. He pyrkivät testaamaan, vahvistamaan tai kehittämään tutkimuksensa myötä aiemmin tiedettyä. Heillä teoria on siis tutkimuksen lähtökohta. Voi sanoa, että realistit lähtevät analyysissa aineistosta käsin tyypitellen tai teemoitellen aineistoa, kun taas neo-positivistit lähtevät etukäteen määritellyistä kategorioista. (Miller 2000, 113–114, 125.) Narratiivisessa tutkimuksessa on nähty kaksi päätapaa lähestyä aineisto: aineistoa voidaan lähestyä kokonaisuudesta käsin tai kokonaisuutta kohti. On puhuttu kategorisesta ja holistisesta lähestymisestä tai narratiivien analyysista ja narratiivisesta analyysista. Realistit ja neo-positivistit painottavat siis kategorista ja narratiivien analyysia. Narratiivisesti orientoituneet tutkijat pitävät realistien ja neopositivistien lähestymistapoja hyödyllisinä, mutta sen rinnalla on lisäksi myös holistisen lähestyminen. (Polkinghorne 1995, 5–6; Lieblich, Tuval-Mashiach & Zilber 1998, 12; Miller 2000, 10–13.)

Tässä tutkimuksessa analyysissa hyödynnetään narrativistista otetta, sillä aineistoa lähestytään sekä kokonaisuudesta käsin että kokonaisuutta kohti. Polkinghorne (1995, 6–8) mukaan narratiivisen aineiston analyysiin on olemassa kaksi eri tapaa: narratiivien analyysi ja narratiivinen analyysi. Tämän jaottelun taustalla on Brunerin (1986) ajatus kahdesta tietämisen tavasta, paradigmaattisesta ja narratiivisesta tietämisestä. Paradigmaattisen tietämisen tavoitteena on vakuuttaa totuudesta, narratiivisen tietämisen tavoitteena on todentuntuisuus. Heikkisen (2000, 53) mukaan narratiivien analyysissa kertomusta luokitellaan ja jäsennellään erilaisiin kategorioihin ja tapaustyyppisiin, kun taas narratiivisessa analyysissa tavoitteena on tuottaa uusi kertomus aineiston kertomusten avulla.

Narratiivista aineistoa voi lähestyä useilla erilaisilla tavoilla. Lieblich ym. (1998, 13–14) jakavat lähestymistavat holistiseen ja kategoriseen luku- ja tulkintapaan. Ka-

tegorisessa lähestymistavassa aineistoa ositetaan, jaetaan ja luokitellaan useimmiten sisällönanalyysin keinoin, kun taas holistisessa lähestymisessä kertomusta tulkitaan kokonaisuutena. Tapoja voidaan myös yhdistellä, jolloin syntyy neljä mahdollista tapaa lukea aineistoa. Holistis-sisällöllinen tapa lähestyy kertomusta kokonaisuutena painottaen sen sisältöä. Tällöin tarkastelun keskiössä on henkilö ja hänen koko elämänsä. Holistis-muodollinen tapa kiinnittää huomiota kertomuksen rakenteeseen. Silloin tarkastellaan kertomustyyppiä, kertomuksen etenemistä ja yhtenäisyyttä. Kertomuksen muoto voidaan tyyppitellä romanssiksi, komediaksi, tragediaksi tai satiiriksi. Kertomuksen etenemistä voi puolestaan luonnehtia eteneväksi, taantuvaksi tai pysähtyneeksi. Kertomuksen yhtenäisyydestä kertovat hyvän kertomukset tekijät: juoni, tavoite ja sarja tapahtumia, jotka kulkevat kohti tavoitetta sekä näiden tapahtumien väliset syy-seuraussuhteet. Kertomukset sisältö ja muoto tuovat esille tutkittavien identiteettiä ja arvoja. Holistis-muodollisen tavan tavoitteena on luoda kertomuksista mallitarinoita. Kategoris-sisällöllinen tapa on lähellä sisällönanalyysia. Kategorinen-muodollinen lähestymistapa tarkastelee kertomuksen kielellisiä ja tyyllisiä metaforia. (Lieblich ym. 1998, 62–63, 88–91, 112–114.)

Tässä tutkimuksessa olen soveltanut sekä kategoris-sisällöllistä tapaa että holistis-muodollista tai holistis-sisällöllistä tapaa. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa erittelin aineistoani McAdamsin elämäntarinan elementtien avulla luokitellen. Kuvasin analyysiani ensimmäisessä vaiheessa teoriaohjaavaksi sisällönanalyysiksi (Flick 1998, 192–193; Tuomi & Sarajärvi 2018, 109). Toisessa vaiheessa sitten lähestyin tarinaa holistis-muodollisesti ja holistis-sisällöllisesti hyödyntäen juonianalyysia ja elämäntarina-analyysia. Seuraava kuva kuvaa aineistoni analyysin eri vaiheita.

Kuvio 2 Aineiston analyysin vaiheet

3.4.1 Analyysin 1. vaihe: teoriaohjaava sisällönanalyysi

Olen teoreettisessa viitekehyksessäni hahmotellut uskontosuhdetta Dan McAdamsin (1988, 1993) narratiivisen identiteetin teorian tarjoamassa viitekehyksessä. McAdams esittää ihmisen persoonallisen elämäkertomuksen ilmentävän yksilön identiteettiä. Esitän, että uskonnollinen elämäkertomus ilmentää yksilön subjektiivista uskontosuhdetta. Jo aineiston hankintavaiheessa nojasin McAdamsin elämäkertahaastattelun malliin muotoillessani tutkimuspyyntöä. McAdamsin mukaan ihmisen elämäkertomus rakentuu neljän komponentin kautta: ydintapahtumat, ideologinen (uskonnollinen) ympäristö ja imagot sekä komponentit kokoava narratiivi, jota McAdams nimittää generatiiviseksi käsikirjoitukseksi. Tarkastelin aineistoani näiden elämäntarinan komponenttien kautta. McAdamsin teoria muodostuu tutkimukseni analyysi- ja tulkintakehikoksi eli analyysiani ohjaavaksi teoriaksi.

Sisällönanalyysia voi pitää laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä. Sitä voi pitää yksittäisenä metodina, mutta myös väljänä teoreettisena kehyksenä, jonka sisälle voidaan tuoda erilaisia analyysikokonaisuuksia. Tavallisimmin sisällönanalyysi jaetaan kolmeen ryhmään: aineistolähtöinen sisällönanalyysi, teorialähtöinen sisällönanalyysi ja teoriaohjaava sisällönanalyysi. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä analyysiyksiköt muodostuvat aineistosta käsin tutkimustehtävän mukaisesti. Silloin ajatellaan, että aikaisempi tietoa ei vaikuta analyysin toteuttamiseen tai tutkimuksen lopputulokseen, vaikka tietysti tutkimuksen metodologiset sitoumukset ovat ohjaamassa analyysia. Teorialähtöistä analyysia käytetään yleensä luonnontieteissä, jossa analyysin lähtökohdaksi otetaan tietty teorettinen malli, joka määrittelee tutkimuksen kohteena olevat käsitteet. Tutkittava ilmiö siis määritellään jo jonkin tiedetyn pohjalta, ja tämä ohjaa aineiston analyysia. On havaittu, että puhtaasti aineistolähtöistä analyysia on vaikea toteuttaa, koska tutkijan esiyymmärrys väijäämättä vaikuttaa tutkimusasetelman rakentumiseen. Teoriaohjaava sisällönanalyysi onkin kehittynyt jonkinlaisena ratkaisuna aineistolähtöisyyden ongelmiin. Teoriaohjaavassa analyysissä lähtökohdaksi otetaan ajatus, että teoria toimii apuna, mutta analyysiyksiköt eivät suoraan pohjaudu teoriaan. Teoriaohjaavassa analyysissä analyysiyksiköt muotoutuvat aineistosta, mutta teoria ohjaa tai auttaa analyysia tiettyyn suuntaan. Aikaisemman tiedon tarkoitus ei kuitenkaan ole testata aikaisemmin tiedettyä, kuten teorialähtöisessä analyysissä, vaan enemmänkin ohjata tulkintaa uusille urille. (Hsieh & Shannon 2005; Tuomi & Sarajärvi 2018, 103–112.)

Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä, ja analyysin tavoite on kuvata aineiston kuvaamaa ilmiötä selkeästi. Sisällönanalyysi on tapa järjestää aineisto tiiviisti ja selkeästi, jotta voitaisiin tehdä luotettavia johtopäätöksiä ilmiöstä. Kyseessä on siis looginen päättely ja tulkinta, jossa aineisto ensin hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan sitten uudestaan uudenlaiseksi kokonaisuudeksi. (Vrt. Elo & Kyngäs 2008, 109–111.) Laadullisen analyysin tarkoitus on aineiston pelkistäminen, aineiston esittäminen ja lopulta johtopäätösten tekeminen (Miles, Huberman & Saldaña 2014). Sisällönanalyysissä tämä tapahtuu kolmen vaiheen kautta: 1)

aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3) aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen. Pelkistämisen tavoitteena on karsia aineistosta pois tutkimuksen kannalta epäolennainen aines. Ryhmittelyssä pelkistetyistä aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia. Samantapaiset asiat ryhmitellään ja yhdistetään luokiksi ja niille annetaan sisältöä kuvaavat nimet. Klusterointia seuraa abstrahointi eli käsitteellistäminen. Ryhmittely ja käsitteellistäminen ovat osin päällekkäisiä prosesseja, koska tavoitteena on edetä alkuperäisen aineiston ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Käsitteellistämistä voi jatkaa niin kauan kuin se aineiston sisällön näkökulmasta on mielekästä. Tärkeää on kiinnittää huomiota siihen, että koko ajan säilyy tuntuma alkuperäiseen aineistoon. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 119–127, 133.)

Sekä aineistolähtöinen että teoriaohjaava analyysi etenevät samalla tavalla. Ero tulee vain siitä, miten käsitteellistämisessä empiirinen aineisto yhdistetään teoreettisiin käsitteisiin. Aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet muodostetaan aineistosta, teoriaohjaavassa analyysissä ne tuodaan valmiina. (Shieh & Shannon 2005, 1279–1286; Tuomi & Sarajärvi 2018, 133.) Ydintapahtumien ja imagojen analyysissä nojaan alussa McAdamsin teorian tarjoamiin käsitteisiin siinä, mitä lähdin aineistosta etsimään, mutta ensimmäisen pelkistämisen jälkeen analyysi etenee enemmän aineistosta käsin, kun taas uskonnollisen ympäristön analyysi etenee kokonaisuudessaan aineistolähtöisemmin. Imagojen tarkastelussa lähden liikkeelle McAdamsin imagoluokittelusta, mutta myöhemmin käsitteellistäminen on enemmän aineistolähtöisempää. Seuraavaksi avaan analyysini etenemisen logiikkaa tarkemmin eri elementtien analyysin etenemisen osalta.

Ydintapahtumien analyysi

Ydintapahtumien analyysin lähtökohtana ovat McAdamsin (1988, 258–259) nimeämät kahdeksan avainkokemusta, jotka voivat sisältyä elämäkertaan. Näitä avainkokemuksia ovat 1. huippukokemukset (elämän parhaat kokemukset), 2. aallonpohjat (elämän pahimmat kokemukset), 3. käännekohdat (tapahtuma, jossa käydään läpi muutos), 4. varhaisin muisto (varhaisin muisto, johon liittyy muun muassa tunteita, ajatuksia), 5. tärkeä lapsuuden muisto (positiivinen tai negatiivinen), 6. tärkeä nuoruuden muisto (positiivinen tai negatiivinen), 7. tärkeä aikuisuuden muisto (positiivinen tai negatiivinen) ja 8. muut tärkeä muisto menneisyydestä (positiivinen tai negatiivinen). Yksilölliset valinnat vaikuttavat siihen, mitä avainkokemuksia elämäkerrasta löytyy. Ihminen valitsee tapahtumat, jotka kertoo ja jättää kertomatta toiset. Kerrotuksi valitut kokemukset heijastavat niitä omaelämäkerrallisia päätöksiä, joita yksilö on elämässään tehnyt.

Sovelsin ydintapahtumat -käsitteen viittaavan tutkimuksessani erityisesti uskonnollisen elämäkerran merkkikohtiin ja käännekohtiin. Kirjoittajat eivät kertoneet ensisijaisesti elämästään yleensä, vaan painottivat kertomuksessaan uskonnollista elämänkulkuaan. Ensimmäisellä lukukerralla pyrin poimimaan jokaisesta kertomuk-

sesta tarkasti kaikki elämänsä kulkuaan liittyvät muistot. Sitten tarkensin lukemistani kohtiin, joissa kerrottiin erityisesti uskonnollisesta elämänsä kulkusta. Aineisto pelkistyi siis avainkokemusten perusteella. Esimerkki tästä vaiheesta liitteessä 2. Esimerkit ovat samasta kertomuksesta. Kertomukset eivät valtaosin tietenkään olleet kaikkia muistoja sisältäviä, koska kyse on aina yksilöllisistä valinnoista sen suhteen, mitä kirjoittaja pitää uskontosuhteensa kannalta kertomisen arvoisina.

Seuraavaksi tarkensin analyysiani tarkastelemalla sitä, millaisia muistoja lapsuuteen, nuoruuteen ja aikuisuuteen sisällöllisesti liittyy. Näytti siltä, että lapsuuden ja nuoruuden muistot nivoutuivat yhteen kertomuksissa, joten ei tuntunut mielekkäältä erotella niitä toisistaan, vaan tarkastella niitä yhteisesti lapsuuden muistoina. Lapsuuden muistoissa kertomuksia jakavaksi linjaksi nousi kirjoittajien kokemus siitä, millaista lapsuuden perheen uskonnollisuus oli ollut: oliko kirjoittaja syntynyt uskonnolliseen perheeseen vai oliko kirjoittajien kokemus, ettei lapsuuden perhe ollut erityisen uskonnollinen. Tämä jako näytti muodostuvan merkittäväksi kokemukselle uskontosuhteen muotoutumisessa. Jaoinkin aineiston tässä vaiheessa kahteen osaan: kirjoittajiin, jotka olivat eläneet uskonnollisen lapsuuden ja kirjoittajiin, jotka kokivat eläneensä ei-uskonnollisen lapsuuden. Uskonnollisuus ja ei-uskonnollisuus määrittäytyivät kirjoittajan oman kokemuksen mukaisesti. Lisäksi aineistosta nousi esille lapsuuden uskontosuhtetta määrittäväksi tekijäksi kodin ulkopuolelta saadut uskonnolliset vaikutteet. Esimerkki ydintapahtumien toiseen vaiheen analyysistä liitteessä 2.

Seuraavaksi keskityin tarkastelemaan tarkemmin aikuisuuteen sijoittuvia tapahtumia. Aikuisuuteen liittyvät muistot näyttivät jakaantuvan karkeasti neljään ryhmään: uskonnolliseen kääntymiseen aikuisuudessa ja sitä kautta yhteisöön liittymiseen, uskonnollisessa yhteisössä olemiseen ja toimimiseen, uskontosuhtetta muuttaviin elämänsä kulkun tapahtumiin sekä uuden uskontosuhteen rakentumiseen heti irtaantumisen jälkeen. Esimerkki aikuisuuden ydintapahtumien pelkistymisestä löytyy liitteestä 2.

Uskonnollisen ympäristön analyysi

Uskonnollisen elämän ydintapahtumat kietoutuvat yhteen uskonnollisen ympäristön muotoutumisen ja muuttumisen kanssa. McAdams (1993, 82) puhuu ideologisesta ympäristöstä, joka voi pitää sisällään esimerkiksi uskonnollisia ja spirituaalisia uskomuksia, mutta myös poliittisia, yhteiskunnallisia, moraalisia tai esteettisiä käsitteitä. Ideologia tarkoittaa hänelle yksilön systemaattista sisäistä mallia tai järjestettyä ideoiden ja uskomusten mallia, joka on rakentunut yksilön elämässä ja kulttuurissa. Tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan uskonnollista ympäristöä ja sen muutosta. Ideologialla, myös uskonnolla/uskolla on sekä sisällöllinen että rakenteellinen puolensa. Sisältö vastaa kysymykseen, mitä uskonto/usko sisältää, rakenne puolestaan pyrkii antamaan vastauksen kysymykseen, miten. Uskonnollinen muutos tarkoittaa muutoksia sekä sisällössä että rakenteessa (vrt. McAdams 1988,

215, 247–248; McAdams 1993, 87). Oikarinen (1993, 63) on määritellyt uskonnon sisällöllisen muutoksen tarkoittavan muutoksia perimmäistä todellisuutta koskevis- sa käsityksissä, kun taas rakenteellinen muutos tarkoittaa muutosta tavassa tulkita ja hahmottaa perimmäistä todellisuutta sekä muutosta sitoutumisessa tähän tulkinta- taan. Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisen on katsottu muuttavan sekä yksilön yksilöllistä uskonnollista ajattelua että myös sitoutumista yhteisöllisesti. Pyrin tarkastelemaan siis yksilöllistä uskonnollista asennetta ja siinä tapahtuvia muutoksia, mutta myös suhdetta yhteisölliseen sitoutumiseen ja sen muuttumista.

Tämä tutkimus kohdistuu tutkimuskysymyksen mukaisesti erityisesti uskonto- suhteeseen, jolloin keskityn tarkastelemaan ideologisessa ympäristössä erityisesti uskonnollista tai spirituaalista ympäristöä. Olen kiinnostunut uskonnollisesta yhtei- söstä irtaantuneen uskontosuhteessa sekä sisällöllisistä että rakenteellisista muutok- sista. Lähtökohtana tarkastelussani on yksilön oma kokemus uskonnollisuudesta/ spirituaaliteetistaan: miten hän itse käsitteellistää uskonnollisuuttaan eli korostan tarkastelussani uskonnon tai spirituaaliteetin funktionaalista puolta, yksilön ko- kemusta omasta uskonnollisuudestaan ja sen merkitystä (Räsänen 2002, 52–53). Aineistoa lähestyessäni en siis lähtenyt liikkeelle mistään valmiista uskon tai uskon- nollisuuden määrittelystä, vaan pyrin nostamaan esille asioita, joita kirjoittajat itse liittävät uskonnollisuuteensa.

Lähestyin aineistoani tässä kohdin enemmänkin aineistolähtöisesti. Etsin ai- neistosta kohtia, joissa kuvailtiin uskoa ja uskonnollisuutta. Keräsin nämä kohdat, alkuperäisilmaukset, omaksi tiedostoksi. Koska tutkimuksen tavoitteena oli kuvata uskonnollista ympäristön muutosta, lähdin analyysissäni liikkeelle kertomuksen lopputilan määrittelystä: jaoin kertomukset lopputilaa tai nykyistä uskontosuhdet- ta kuvaaviin ryhmiin (liite 2). Tässä jaottelussa olennaista oli se, miten kirjoittaja itse kuvasi nykyistä uskontosuhdettaan: erityisesti suhdetta yhteisöllisyyteen ja us- koon yleisesti sekä uskoa henkilökohtaisena kokemuksena. Lopputilan analyysin tuloksena aineisto jakaantui kuuteen pääluokkaan: uskonnottomuus, henkisyuden korostaminen, henkilökohtainen usko ilman yhteisöä, henkilökohtainen usko valta- yhteisössä, henkilökohtainen usko pieniyhteisössä ja epävarma usko.

Seuraavaksi tarkastelin aineistosta uskonnollista ympäristöä ennen irtaantumista. Jatkoin siis pelkistämistä tämän aineiston parissa. Aluksi pelkistin alkuperäisil- maukset pelkistetyiksi ilmauksiksi. Alkuperäisilmauksien pelkistämisen jälkeen siirryin pelkistettyjen ilmauksien ryhmittelyyn. Tässä vaiheessa etsin pelkistetyistä ilmauksista samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaavia ilmauksia. Vähitellen samaa asiaa kuvaavat asiat alkoivat järjestäytyä alaluokiksi, jotka nimesin sisältöä ku- vaavalla käsitteellä. Uskonnollista ympäristöä ennen irtaantumista kuvaava aineisto tiivistyi edelleen alaluokkien muodostamisen myötä. Aineiston ryhmittelyn jälkeen analyysin seuraava vaihe oli aineiston käsitteellistäminen. Käsitteellistämisen tarkoi- tuksena on erottaa toisistaan olennainen tieto ja muodostaa teoreettisia käsitteitä. Käsitteellistämisessä edetään alkuperäisilmauksista kohti teoreettisia käsitteitä ja

johtopäätöksiä: alaluokista yläluokkaan ja pääluokkaan sekä lopulta yhdistävään luokkaan. Yhdistävänä luokkana oli uskonnollinen ympäristö ennen irtaantumista, joka jakaantui analyysissäni neljäksi pääluokaksi: 1. lapsen usko, 2. nuoren ja aikuisen usko, 3. kysymys oikeasta ja väärästä uskosta ja 4. uskovan rooli ja ei-uskovan rooli. Analyysin tarkempi eteneminen esimerkkeineen on liitteessä 2.

Imagojen analyysi

Imagojen analyysissä lähdin liikkeelle teoriaohjaavasti. McAdamsin mukaan elämäntarinassa saattaa esiintyä yksi tai useampi keskeinen imago. Tavallista on, että tarinassa esiintyy kaksi keskenään ristiriitaista imagoa, jotka tulevat esille elämäntarinan teemoissa. McAdamsin mukaan kaksi keskeistä teemaa elämäntarinassa liittyvät toimijuuteen (agency) ja läheisyyteen (communion). Toimijuuteen liittyvä imagotyyppi tulee esille esimerkiksi itsevarmuutena, vahvuutena, valta-asemana tai toiminnallisuutena. Läheisyys imagotyyppinä tulee esille esimerkiksi hoivaajan tai ystävän roolina, myötätuntoisuutena ja haluna toimia yhteisöllisesti tai yhdessä muiden kanssa, mutta myös läheisyyden kokemuksena jumalaan tai korkeampaan voimaan. Joskus toimijuus ja läheisyys voivat yhdistyä imagotyyppissä, ja on myös mahdollista, että imagotyyppi ei ilmennä kumpaakaan teemaa. Imagotyypit voidaan siis jakaa neljään kategoriaan: toimijuutta ja läheisyyttä ilmaisevat imagotyypit, vain toimijuutta ilmaisevat imagotyypit, vain läheisyyttä ilmaisevat imagotyypit sekä matalaa toimijuutta ja matalaa läheisyyttä ilmaisevat imagotyypit. (McAdams 1993, 122–124.) Seuraavaan taulukkoon on koottu McAdamsin (1993, 124) ehdotukset nimetä imagotyyppinä:

Taulukko 2 McAdamsin imagotyypit

Toimijuutta ja läheisyyttä yhdistävät	parantaja opettaja neuvonantaja humanisti sovittelija
Toimijuutta korostavat	soturi matkaaja älykkö tekijä
Läheisyyttä korostavat	rakastaja huolehtija ystävä perinteenvaalija
Vähän toimijuutta, vähän läheisyyttä sisältävät	eskapisti selviytyjä

McAdams (1988, 1993) etsii ja nimeää imagotyyppejä kreikkalaisen mytologian tarjoamien arkkityyppien avulla. En kokenut niitä sellaisenaan täysin omaan tutkimukseeni sopiviksi, vaikkakin analyysin edetessä osoittautui, että osa McAdamsin tyyppittelyistä sopikin kuvaamaan aineistostani hahmottuvia imagoja. McAdams (1988, 186–87) tarjoaa välineitä identifioida prototyyppisiä imagoita elämäntarinasta. Tarinassa voidaan kuvailla tapahtuma, joka synnyttää imagon. Keskeisiä ovat myös tarinassa esiintyvät henkilöt, jotka voivat toimia jonkinlaisena roolimallina, mentorina tai kohteena imagon rakentamisessa. Imagoon voi liittyä piirteitä, joita pidetään esimerkillisinä tai imago voi heijastaa sitä, millaisia toiveita tai odotuksia yksilöllä on tai millaista käyttäytymistä vertautuu imagoon. Myös tarinassa esiintyvät arvot tai uskomukset voivat tuoda esille imagon. Toisaalta mielenkiintoista on tarinassa esiintyvät anti-imagot, jotka tarjoavat antiteesin perusimagolle: tätä en haluaisi olla. McAdams (1993, 125) on myös todennut, ettei imagon tarvitse aina olla positiivinen, vaan joskus ihminen voi luoda negatiivisen imagon, joka voi toimia vastakohtana ja peilauksena positiivisille käsitteille itsensä.

McAdams (1993, 260) korostaa, että imagojen rakentuminen liittyy usein kertojan lähipiiriin ja tarinassa esiintyviin merkittäviin henkilöihin, merkittäviin toisiin. Uskontoon sosiaalistuminen tapahtuu useimmiten merkittävien toisten vaikutuksesta, erityisesti lapsuudessa. Uskontoon sosiaalistuminen ja uskonnollisen yhteisön jäsenyys tarjoavat mallin uskontosuhteesta ja sen ilmentämisestä. Uskontokulttuurissa, esimerkiksi lapsuuden perheessä tai uskonnollisessa yhteisössä, omakuttu uskonnollisuuden malli voi ohjata irtaantumisen jälkeistä uskontosuhteen rakentumista ja yksilön käsitystä itsestään. Siksi keskityin imagojen analyysissa ja tulkinnassa etsimään erityisesti tarinassa esiintyviä merkittäviä henkilöitä ja heidän vaikutustaan uskontosuhteen imagossa. Oheinen taulukko selventää, miten kiteytin McAdamsin imagokäsitteen aineiston analyysia varten;

Taulukko 3 Kiteytys McAdamsin imagokäsityksestä

IMAGOT	personoitu ja idealisoitu käsitys itsestä, tarinan prototyyppit/ideaaliset mallit	tärkeät ihmiset ja heidän merkityksensä tarinassa: tapahtumat, toiveet, piirteet, käyttäytyminen, arvot ja uskomukset, anti-imagot
--------	---	---

Luin aineistoa tässä kohdin siten, että poimin kertomuksista kohtia, joissa tulee esille uskontosuhteen muodostumisen kannalta tärkeitä ihmisiä ja tapahtumia, joihin nämä ihmiset jollakin tavalla liittyvät tai ovat mukana. Kiinnitin myös huomiota tapahtumien lisäksi toiveisiin, käyttäytymiseen, arvoihin ja uskomuksiin sekä mahdollisiin anti-imagoihin, joita tärkeisiin henkilöihin tai tapahtumiin liittyi. Esimerkki aineiston pelkistämisestä tässä vaiheessa löytyy liitteestä 2.

Seuraavaksi tarkastelin kertomuksia siitä näkökulmasta, millaista toimijuutta tai läheisyyttä ne ilmensivät. Toimijuus tulee esille esimerkiksi yksilön itsevarmuutena, vallankäyttönä tai toiminnallisuutena. Toimijuutta arvioidessani kiinnitin huomiota myös sanavalintoihin, jotka kielivät informantin aktiivisesta roolista oman elämänsä suhteen. Läheisyyttä arvioitaessa kiinnitin huomiota tarinassa esiintyvien ihmisten merkitykseen tapahtumissa, toisaalta myös pyrkimykseen toimia yhdessä muiden ihmisten kanssa ja uskonnollisen yhteisön kanssa: pyrittiinkö toimimaan itsenäisesti vai nojattiinko jollakin tavalla toisiin ihmisiin, yhteisöön tai jumalaan elämänvalinnoissa. Myös läheisyyden ilmaisun sävyllä oli mielestäni merkitys: esimerkiksi matalaa läheisyyttä ilmaisi minusta negatiivinen sävy lähipiirin ihmisten tai yhteisön merkityksestä itselle, samoin matalaa toimijuutta jonkinlainen ajautuminen tapahtumissa, kokemus, ettei oikein voinut itse vaikuttaa tapahtumiin. Esimerkki aineiston ryhmittelystä toimijuuden ja läheisyyden ilmausten mukaisesti liitteessä 2.

Aineisto jakaantui toimijuutta korostaviin kertomuksiin, läheisyyttä korostaviin kertomuksiin, sekä toimijuutta että läheisyyttä korostaviin kertomuksiin sekä kertomuksiin, joissa ei toteutunut toimijuus eikä läheisyys. Seuraavassa taulukossa esitän esimerkit erilaisista imagotyypeistä ja niitä ilmentävistä rooleista, jotka hahmotin aineistoista. Avaan nimeäni imagotyyppejä tarkemmin tulosluvuissa (luku 4).

Taulukko 4 Aineistosta hahmottuvat imagotyypit

Toimijuutta ja läheisyyttä yhdistävät	etsijä paikkansa löytänyt
Toimijuutta korostavat	älykkö
Läheisyyttä korostavat	uskonvaalija perinteenvaalija kanssamatkaaja
Vähän toimijuutta, vähän läheisyyttä sisältävät	selviytyjä

McAdamsin mukaan imago saattaa muuttua elämäntarinan edetessä ja imagot esiintyvät usein ristiriitaisina vastinpareina. Vaikka olen tuonut esille imagot tiukasti luokiteltuna, pyrin tuomaan esille myös sitä, kuinka imago muuttuu tarinan edetessä. Esimerkiksi selviytyjän imagossa irtaantumisen jälkeen tulee esille piirteitä älykön imagon omaksumisesta, kun selviytyjä alkaa käsitellä menneisyyttään tutustumalla irtaantumista käsittelevään kirjallisuuteen ja toisaalta tutkia yhteisön uskonkäsitystä kriittisesti esimerkiksi erilaisen raamatuntulkinnan avulla. Imagon mahdollinen muuttumisen lisäksi pyrin tulkitsemaan omaksutun imagon heijastamaa uskonkäsitystä: millaista uskonnollisuutta, uskontosuhdetta imagon omaksunut näyttää pitävän toivottavana ja millaista vältettävänä. Imagon roolilla pyrin siis kuvaamaan toisaalta sekä yhteisöllistä että yksilöllistä käyttäytymistä suhteessa uskonnollisuuteen ja sen rakentumiseen.

3.4.2 Analyysin 2.vaihe: juonianalyysi, elämäntarina-analyysi

Narratiivinen analyysi ei kiinnitä huomiota aineiston luokitteluun, vaan sen tavoitteena on liittää samankaltaista ainesta yhteen ja luoda kokonaisuuksia. Ajatuksena on muodostaa aineiston pohjalta uusia kertomuksia. (Polkinghorne 1995, 15–21; Heikkinen 2001, 52–53.) Tässä tutkimuksessa näitä narratiivisen analyysin avulla muodostettuja uusia kertomuksia nimitetään McAdamsin käyttämällä termillä generatiivinen käsikirjoitus. Generatiivinen käsikirjoitus on McAdamsin mukaan jonkinlainen testamentti, yhteenveto eletystä ja koetusta, mutta myös käsikirjoitus tulevasta ja siitä, mitä eletystä ja koetusta haluaa jakaa muille. Generatiivinen käsikirjoitus tarjoaa lopullisen vastauksen kysymykseen, kuka minä olen. (McAdams 1988, 252–253.) Generatiivista käsikirjoitusta voisi luonnehtia tutkimuksessani myös tyyppikertomukseksi, joihin on liitetty eri uskonnollisten elämäntarinojen sisältämiä samoja aiheita tai jotka sisältävät samankaltaista tapahtumien kuvausta. Polkinghornen (1995, 21) mukaan samaa aihetta käsittelevät erilaiset kuvaukset mahdollistavat laajemman ymmärryksen tutkimuksen ilmiöstä kuin vain yhden kuvauksen tarkastelu.

Olen nojautunut narratiivisessa analyysissä juonianalyysiin ja elämäntarina-analyysiin. Juonianalyysi pyrkii saamaan esille kertomuksen tarinan juonen: sen, millainen on tarinan lopputilanne suhteessa alkutilanteeseen ja tarinassa arvokkaaksi määriteltyyn asiantilaan. Juonianalyysissä ollaan myös kiinnostuneita siitä, millaisten tapahtumien kautta ja millaisten henkilöhahmojen varassa tarina etenee alkutilasta lopputilanteeseen. (Hänninen 2015, 176.) Polkinghorne (1995, 5–7) on nimittänyt juonta erillisiä tapahtumia toisiinsa yhdistäväksi siteeksi: tarinan osat saavat merkityksensä juuri juonen myötä. Juonen avulla kokemus järjestyy tarinalliseen muotoon. (Myös Tolska 2002, 102; Hänninen 2000, 16, 20.) McAdamsin (1988, 1993) mukaan elämäntarinojen yhdistää jonkinlainen temaattinen linja.

Juonen kulun perusteella tarinoita voidaan jakaa eri tavoilla. Gergen ja Gergen (1986, 26–27) jakavat tarinat progressiivisiin, regressiivisiin ja stabiileihin tarinoin. Progressiivisissa tarinoissa tarinan päämäärä saavutetaan, regressiivisessä tarinassa päämäärän saavuttaminen estyy ja stabiileissa tarinoissa ei tapahdu mitään muutosta. McAdams (1993, 50–53) puolestaan viittaa Fryen (1957) länsimaisen tarinaperinteen pohjalta tekemään juonityypittelyyn, jossa tarinat jaetaan neljään keskeiseen tarinatyyppiin: romanssi (sankaritarina), tragedia, komedia ja ironia. Romanssissa hyvä ja paha asettuvat vastakkain: sankari taistelee hyvän puolella ja lopulta voittaa pahan. Tragedia muistuttaa romanssia, mutta sankari ei onnistu ratkaisemaan ongelmaa, vaan paha saa voiton. Komediasa lähtötilanteessa yhteisö pyrkii tukahduttamaan yksilön haluja, ristiriita kärjistyy vähitellen konfliktiksi, joka kuitenkin paljastuu ohi meneväksi vaiheeksi, ja lopulta konflikti laukeaa ja syntyy uudenlainen yhteys. Ironiassa (tai satiirissa) ei ole selkeästi hyvää tai pahaa, vaan ironian päähenkilö on usein älyllinen tyyppi, joka pyrkii rikkomaan rajoja tai herättämään hämmennystä. (Myös Lieblich ym. 1998, Hänninen 2000, Tolska 2002, 106.)

McAdamsin elämäntarina-analyysi on kehitetty ennen kaikkea psykologisen tutkimuksen tarpeisiin (Hänninen 2015, 179). McAdams (1993) pyrkii tulkitsemaan elämäntarinaa kiinnittämällä huomion sen keskeisiin teemoihin, sävyyn, kielikuviin, huippukokemuksiin ja aallonpohjiin sekä tarinassa esiintyviin henkilöhaamoihin (imagoihin). Lähtökohtana on elämästä kerrottu persoonallinen myytti, jonka pohjavireen muodostaa ihmiselle ominainen narratiivinen sävy (narrative tone). Tarinan narratiivisen sävyn pohja luodaan lapsuuden kokemuksissa, mutta sävy voi muuttua voimakkaiden elämäkokemusten myötä. Elämäkertomuksen narratiivinen sävy useimmiten joko optimistinen tai pessimistinen. Optimistisen sävyn omaava luottaa siihen, että kaikki menee elämässä parhain päin, kun puolestaan pessimistisen sävyn omaava ennakoi jatkuvasti onnettomuuksia. Narratiivinen perussävy kertoo ihmisen taipumuksesta omaksua tarinallisia malleja. Romanssi ja komedia liittyvät optimistiseen sävyyn, tragedia ja ironia pessimistiseen sävyyn. (McAdams 1993, 47–52; myös Sugarman 2001, 100–101; Hänninen 2000, 52–53.) Persoonallista myyttiä määrittävät narratiivisen sävyn lisäksi ydinkokemukset ja imagot. Lisäksi koska tutkimukseni erityiskysymyksenä oli uskontosuhteen tarkastelu, otin yhdeksi huomioitavaksi osaseksi mukaan uskonnollisen ympäristön.

Polkinghornen (1995,18) mukaan kertomuksen muodostamisen voi aloittaa usein kertomuksen lopusta tai loppuratkaisusta. Loppuratkaisu määrittää sen, mitkä aineiston osat valikoituvat valmiiseen kertomukseen. Tutkijan pitää kysyä, mitkä tapahtumat ja tilanteet ovat johtaneet loppuratkaisuun. Lähdin siis tyyppitarinoiden muodostamisessa liikkeelle loppuratkaisusta eli jaoin aineiston kuuteen ryhmään irtaantumisen jälkeisen uskonnollisen ympäristön mukaan. Sen jälkeen kävin läpi, millaisia ydintapahtumia eri ryhmien kertomukseen sisältyy eli pyrin selvittämään, millaisten tapahtumien kautta loppuratkaisua kohti edetään. Tässä kohti huomasin,

että erilaiset tapahtumakulut saattoivat johtaa samanlaisiin loppuratkaisuihin tai samanlaiset tapahtumakulut saattoivat johtaa erilaisiin loppuratkaisuihin. Ei tuntunut mielekkäältä tyytyä vain loppuratkaisun mukaiseen tarinatyyppittelyyn, koska silloin jotain olennaista ilmiöstä voisi jäädä tavoittamatta.

Tarkastelinkin seuraavaksi kertomusten narratiivista sävyä: oliko kyseessä sävyllään optimistinen vai pessimistinen tarina ja olisiko tarinoita mahdollista luokitella erilaisiin tarinatyyppeihin juonen tyyppin mukaan. Löysin aineistostani kaikkia tarinatyyppijä: romanssi (sankaritarina), komedia, tragedia ja ironia. Tämä tarkastelu auttoi minua arvioimaan paremmin tarinoiden sävyä ja jonkinlaista teemaa, jonka varassa tarina etenee kohti loppuratkaisua: nämä teemat olivat avartuminen, riippumattomuus, etsintä, pettymys, uudelleen suuntautuminen, epävarmuus ja kyseenalaistaminen. Näiden kertomuksen sävyä ja teemaa kuvastavien teemojen avulla sitten kirjoitukset jakaantuivat seitsemään eri tarinatyyppiin. Nimesin tarinatyyppit niiden johtavan teeman mukaisesti.

Alla oleva taulukko kuvaa tarinatyyppijä ja niihin liittyviä ydintapahtumia, uskonnollista ympäristöä ja imagoja. Lopullisen tarinatyyppin mallitarinan rakensin yhden tai kahden ”runkokertomuksen” varaan. (Vrt. Valtonen 2009, 154.) Runkokertomuksena toimineet kirjoitukset on lihavoitu taulukossa. Runkokertomukseen on sitten liitetty tapahtumia ja teemoja muista kertomuksista. Runkokertomuksessa ilmenevät ydintapahtumat muodostavat tarinatyyppin juonen, jonka varassa tarina etenee kohti loppuratkaisua. Seuraava taulukko tiivistää, mitkä ydintapahtumat, millainen uskonnollinen ympäristö ja mitkä imagot liittyvät mihinkin tarinatyyppiin.

Taulukko 5 Tarinatyyppit

Tarinatyyppi	Ydintapahtumat	Uskonnollinen ympäristö	Imago (t)
avartuva usko K11, K26 , K12,	uskonnollinen lapsuus kodin ulkopuoliset vaikutteet yhteisössä eläminen	turvallinen usko kysymys oikeasta ja väärästä uskosta henkilökohtainen usko valtayhteisössä	uskonvaalija kanssamatkaaja
riippumaton usko K16, K6 , K21, K28, K29, K15, K20, K3, K7, K1	uskonnollinen lapsuus yhteisössä eläminen hidas irtaantuminen uskonnollinen etsintä	vaativa usko uskontoon liittyvät tunteet henkilökohtainen usko uskonnottomuus	selviytyjä/uhri älykkö
etsivä usko K5, K22 , K13, K23	ei-uskonnollinen lapsuus tietoinen uskonratkaisu yhteisössä eläminen uskonnollinen etsintä	henkilökohtainen usko yhteisöllinen usko	etsijä uskonvaalija
petetty usko K17, K25 , K30, K8, K2, K9, K31	uskonnon sävyttämä lapsuus tietoinen uskonratkaisu yhteisössä eläminen elämänkulun käänneet	turvallinen/vaativa usko kysymys oikeasta ja väärästä uskosta uskovan rooli henkilökohtainen usko	selviytyjä/uhri kanssamatkaaja uskonvaalija perinteenvaalija
uudelleen suunnattu usko K18, K14 , K19, K24, K4	ei-uskonnollinen lapsuus kodin ulkopuoliset vaikutteet uskonnollinen etsintä tietoinen uskonratkaisu	henkilökohtainen usko pienyhteisössä henkisyys	paikkansa löytänyt etsijä älykkö
epävarma usko K27, K13 , K23, K1, K3, K20, K21, K12, K2,	uskonnon sävyttämä lapsuus/nuoruus elämänkulun käänneet hidas irtaantuminen uskonnollinen etsintä	vaativa usko kysymys oikeasta ja väärästä uskosta uskovan rooli epävarma usko	selviytyjä/uhri kanssamatkaaja
uskon kyseenalaistaminen K10, K32 ,	ei-uskonnollinen lapsuus kodin ulkopuoliset vaikutteet	uskonnottomuus ateismi	älykkö

Tämän jälkeen kirjoitin tarinatyyppien pohjalta rekonstruoidut tarinat (liite 3) minämuodossa, koska se tuntui luontevalta, koska tarinatyyppeihin liittyvät kirjeetkin oli kirjoitettu minämuodossa. Minämuodolla haluan myös korostaa tarinoiden subjektiivisen kokemuksen merkityksellisyyttä, vaikkakin kyseessä on nyt tutkijan rekonstruktio tutkittavien tuottamien tarinoiden pohjalta. Minämuotoiset tyyppitarinat tai käsikirjoitukset löytyvät liitteestä 3. Liitteessä olevia tyyppitarinoiden tulkintaa syvennän tulosluvussa 4 tarkastelen käsikirjoitusten sisältöä, rakentumista ja erityispiirteitä. Tässä tarkastelussa nojaan McAdamsin elämäntarinan elementteihin, sisällönanalyysin tulkintoihin ja aikaisempaan tutkimustietoon. Pyrin tuomaan esille, millaisia ydintapahtumia, uskonnollista ympäristöä ja imagoja eri tarinatyypeissä esiintyy. Tarkastelen myös tarinaa generatiivisuuden näkökulmasta pohtien, millainen menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden jatkumo tarinassa rakentuu. Näin minämuotoisista tyyppitarinoista muodostuvat generatiiviset käsikirjoitukset, tutkijan tulkinnat erilaisista uskontosuhteen generatiivisista käsikirjoituksista.

4 GENERATIIVISET KÄSIKIRJOITUKSET: USKONTOSUHDE MENNEISYYDEN, NYKYISYYDEN JA TULEVAISUUDEN JATKUMOSSA

4.1 Avartuvan uskon käsikirjoitus

Avartuvan uskon käsikirjoituksen päähenkilö on elänyt positiivisen uskonnollisen lapsuuden. Peruskokemus uskosta on turvallinen usko. Usko ja yhteisön opetus kyseenalaistuvat kuitenkin varhain, kun päähenkilö huomaa, ettei kaikki olekaan niin hyvää yhteisön opetuksessa ja uskossa. Lapsuuden harmoninen uskonkokemus rikkoontuu, ja päähenkilö joutuu pohtimaan kysymystä oikeasta uskosta ja uskovan roolistaan uudelleen. Uskontosuhteen muutoksessa ei ole kyse isoista, mullistavista muutoksista, vaan vähittäisestä uloskasvamisesta lapsuuden uskosta ja yhteisöstä, joka alkaa tuntua ahtaalta. Lopputuloksena on irtaantuminen ahtaaksi koetusta yhteisöllisyydestä kohti avarampaa yhteisöllisyyttä. Oma usko ja uskonnollinen yhteisöllisyys koetaan edelleen tärkeäksi osaksi uskonelämää, mutta samalla eri tavalla uskoviin halutaan suhtautua avarasti ja sallivasti. Seuraava taulukko kiteyttää avartuvan uskon käsikirjoituksen keskeiset elementit ja käsikirjoituksen taustalla vaikuttavat kertomukset:

Taulukko 6 Avartuvan uskon tarinatyyppi

Tarinatyyppi	Ydintapahtumat	Uskonnollinen ympäristö	Imago (t)
avartuva usko K11, K26, K12,	uskonnollinen lapsuus kodin ulkopuoliset vaikutteet yhteisössä eläminen	turvallinen usko kysymys oikeasta ja väärästä uskosta henkilökohtainen usko valta-yhteisössä	uskonvaalija kanssamatkaaja

Avartuvan uskon käsikirjoituksen päähenkilön hallitsevana imagona on uskonvaalija. Alusta asti vahva henkilökohtainen uskonkokemus ohjaa tarinaa, ja toisaalta yhteisöllisyys ja läheiset ihmiset koetaan tärkeiksi tarinassa ja uskossa. Tarinassa esiintyy myös kanssamatkaajan imago. Käsitys itsestä peilautuu tärkeisiin henkilöihin, ja usko rakentuu osin reaktiona toisiin ihmisiin ja yhteisössä tapahtuviin muutoksiin. Yhteisöllisyyden vaalimista ohjaa lapsuuden peruskokemus turvallisesta yhteisöstä. Uskonnollisen ympäristön muuttuessa pohditaan erityisesti kysymystä oikeasta ja väärästä uskosta sekä uskovan roolista. Lopputuloksena avartuvan uskon

käsikirjoituksessa päähenkilö löytäen sopivan yhteisöllisyyden ja uskon valta-yhteisöstä (evangelisluterilainen kirkko tai ortodoksinen kirkko). Peruskokemus on, ettei tämä yhteisö ole sitova, vaan antaa mahdollisuuden elää omaa uskoa todeksi juuri oikealla tavalla. Päähenkilö kokee tärkeäksi henkilökohtaisen uskon lisäksi yhteisöllisyyden. Oma usko ja yhteisö ovat tärkeitä, mutta eri tavalla uskoviin halutaan suhtautua sallivasti. Tarinan lopuksi matkan varrella rikkoutunut harmoninen uskonsuhde vähitellen palautuu, ja päähenkilö suhtautuu uskonnolliseen tulevaisuuteensa luottavaisesti. Tarinaa voi luonnehtia jossakin määrin myös stabiiliksi, sillä mitään suurta muutosta alkuperäisestä uskontosuhteesta ei tapahdu, vaan matkan varren ristiriitaisuuksien ratkaisun jälkeen alun turvallisenä koettu usko palautuu.

Ydintapahtumat

Avartuvan uskon käsikirjoituksen päähenkilön elämässä uskontosuhteen muotoutumisen kannalta keskeiseksi ydintapahtumaksi muodostuu syntyminen ja kasvaminen uskonnollisessa ympäristössä. Lapsuuden perhe sinänsä voi olla uskonnollinen tai ei-uskonnollinen, mutta keskeistä on kokemus uskonnollisuuden myönteisyydestä lapsuuden ympäristössä. Päähenkilön kokemus on, että usko ja yhteisössä toimiminen ovat luonteva osa lapsuutta, jolloin kokemukset lapsuuden perheen uskonnollisuudesta muodostuvat sävyltään positiivisiksi ja suhde perheen ja yhteisön uskoon luontevaksi osaksi elämää. Vanhoillislestadiolaiseen herätysliikkeeseen kuulunut kertoja kuvaa uskonnollista lapsuuttaan ja sen positiivisuutta ja luontevuutta seuraavasti:

”Lestadiolainen herätys oli vaikuttanut seudulla jo pitkään ja koskettanut kyläyhteisöä ja pitäjässäkkin lähes kaikkia... Sekä isän että äidin puolelta taaksepäin suvun jäsenet olivat uskovaisia. Ei siinä mitään erityistä ollut.” (Kertomus 11)

Sosiaalistumista voidaan pitää vuorovaikutuksellisenä tapahtumana, jossa lapsi omaksuu ympäristöstään erilaisia arvoja. Koti on varhaisen sosialisatioprosessin keskeinen tekijä, ja sitä kautta lapsen uskonnollisen sosiaalistumisenkin kannalta olennainen. Uskonnollisesta perheestä tulee ihmisen ensimmäinen uskonnollinen ryhmä, ja lapsi omaksuu vahvasti perheen uskonnon osaksi merkitysjärjestelmäänsä ja identiteettiään. Myös tunne kuulumisesta johonkin laajempaan ryhmään, esimerkiksi sukuun, naapurustoon tai etniseen ryhmään, antaa aineksia lapsen identiteetin muotoutumiselle. (McGuire 2002, 56–57.) Niemelä (2011) tuo esille, että kodin uskonnollinen tausta ja sieltä saatu uskonnollinen kasvatus ovat voimakas selittävä tekijä yksilön uskontosuhteelle vielä aikuisuudessakin. Äidin merkitys uskontosuhteen vaikuttajana on merkittävämpi kuin isän, sillä lapsi näyttää seuraavan useimmiten äidin uskontokuntaa. Toisaalta samaa sukupuolta olevan vanhemman merkitys on keskeinen. Erityisesti poikien uskontosuhteen muotoutumiseen vaikuttaa isän esimerkki, vaikka äiti olisikin ollut aktiivinen uskonnollinen toimija lapsuuden per-

heessä. Niemelän mukaan aikakaudella on oma vaikutuksensa yksilön uskonnollisuuteen, mutta uskonnollinen kotikasvatus nousee siitä huolimatta merkittävämmäksi uskonnollisuutta selittäväksi tekijäksi kuin aikakausi. Myös Antti Räsänen (2002, 150–154) tutkimus osoittaa lapsuuden uskonnollisuuden ja uskontokasvatuksen ja isän roolin merkityksen myöhemmälle uskontosuhteelle. Kertojat tuovatkin esille, kuinka lapsuuden perheessä yhtenäisestä uskonnollisesta ilmapiiristä huolimatta, tulee esille myös mahdollisuus ajatella asioista toisinkin:

”Isäni kaivostyöläisenä oli ottanut etäisyyttä isiensä uskoon, vaikka uskon sen olleen taustaturva hänellekin. Se oli tietysti viesti minullekin ja esimerkki oikeutuksesta ajatella asioita toisin.” (Kertomus 11)

Uskontosuhteen muutoksen kannalta olennaisiksi ydintapahtumiksi muodostuvat muistot kodin ulkopuolisista uskonnollisista vaikutteista ja tapahtumista. Toisaalta kyse on törmäämisestä normatiivisiin, historian kulkuun liittyviin tapahtumiin yhteisössä, jotka muokkaavat kertojan tietoisuutta ja vaikuttavat elämäntapahtumien merkityksellistämiseen. Yhteisön sisäiset opilliset kiistat ja jäsenten suhtautumiset niihin heijastuvat myös yksilön uskontosuhteeseen ja asemoitumiseen yhteisössä. Nämä tapahtumat saavat päähenkilön vähitellen arvioimaan lapsuuden uskoa ja yhteisön uskontokäsitystä kriittisesti ja johtavat loitontumiseen lapsuuden uskonnollisesta ympäristöstä. (Kts. myös sivu 73.)

Kodin ulkopuoliset uskonnolliset vaikutteet ovat toisaalta lapsuuden uskonnollista ympäristöä ja uskoa vahvistavia, toisaalta siitä loitontavia. Kertoja kirjoittaa lapsena osallistuneensa yhteisönsä pyhäkouluopetukseen ja yhteisöön kuuluvan papin pitämiin jumalanpalveluksiin. Vaikka pyhäkoulu ei organisatorisesti ollut yhteisön omaa opetusta, se sai yhteisön kuuluvan opettajan vakaumuksen myötä yhteisön opetusta vahvistavan sävyn. Tällaisesta kertoo esimerkiksi vanhoillislestadiolaisen yhteisöön kuulunut kertoja, jonka kotikylällä evankelisluterilaisen seurakunnan ylläpitämä pyhäkoulu oli periaatteessa ainoa ei-vanhoillislestadiolaisuuteen liittyvä uskonnollinen toimintamuoto, mutta yhteisöön kuuluvan opettajan myötä opetus oli yhteisön hengen mukaista:

”Seurojen ohessa kylällä pidettiin lapsille pyhäkoulua. Niitä pidettiin uskovien pyhäkoulunopettajien toimesta. Pyhäkouluun lähdettiin jo alle kouluikäisenä ja siellä käytiin lähes rippikouluikään saakka. Pyhäkoulut eivät olleet herätysliikkeen omaa toimintaa. Seurakunta toimitti pyhäkoululle pyhäkoulutalut, -lehdet ja -merkit. Muukin opetusmateriaali oli Pyhäkouluyhdistykseltä. Uskova opettaja kuitenkin opetti oman vakaumuksensa mukaisesti”. (Kertomus 11)

Kodin ulkopuolisten uskontokasvattajien toimintaan liittyy avartuvan uskon käsitteellisyksessä uskontosuhdetta muuttavia tapahtumia. Vanhoillislestadiolaisen

yhteisöön kuulunut kertoja kertoo, kuinka pyhäkoulun opettaja osoittautuikin ”kyläkunnan ahkerimmaksi ja ankarimmaksi uskonmittaajaksi ja hengen haistelijaksi”, ja horjuttaa toiminnallaan lapsen luottamusta uskon lämminhenkisyyteen ja turvallisuuteen ja kylvää epäilyksen siemenen yhteisön uskonkäsityksen oikeellisuudesta. Perheeseen oli syntynyt vammaisen lapsi ja pyhäkoulun opettaja saapui katsomaan lasta. Vauvaa katsoessaan pyhäkoulun opettaja tokaisi äidille: ”Mitä pahhaa se -- -rukka on tehnyt, kun Jumala sille tuommoisen pojnan anto?”. Kertoja näkee, kuinka kipeästi sanat sattuvat äitiin ja häneen itseenkään. Tapauksen myötä kertojalle selviää, ettei kaikki hänen ympäristönsä uskonnollisuudessa ollutkaan hänelle niin selvää. Kertoja kokee kognitiivisen dissonanssin suhteessa lapsuudessa omaksutun uskonkäsityksen ja ympäristön tarjoaman uskonkäsityksen välillä. Kertoja ottaa tehtäväkseen selvittää tuota uskon piirrettä, ja jos se ei pitäisi paikkansa, tehdä elämässään kaikkensa, ettei tuollainen ajatus orjuuta ketään. Hän kokee, että juuri tuo tapaus osaltaan herkisti häntä huomaamaan vastaavaa ”hengenhaistelua” yhteisössään, ja johtaa lukioikäisestä lähtien irtaantumaan yhteisöstä, kun hän joutuu ikätoveriensä taholta kohtaamaan vastaavan uskon arvioimisen tilanteen. Nämä uskon arvioimisen tilanteet muodostuvat käännekohtiksi uskonnollisessa elämäntarinassa, ja saavat epäilemään omaa uskoa ja yhteisön uskonkäsityksen oikeellisuutta.

Avartuvan uskon käsikirjoituksen uskontosuhteen muutoksessa olennaiseksi muodostuu uskonnollisen sosiaalistumisen toinen vaihe. Perheen parissa tapahtunutta primaarisosialisaatiota seuraa sekundaarisosiaalistuminen, jossa omaksutaan perheen ulkopuolisten vaikuttajien välittämää tietoa. Nämä vaikutukset voivat laajentaa tai muuttaa lapsen todellisuuskuvaa. Toissijaisten vaikuttajien merkitys on kuitenkin rikkonaisempaa ja hauraampaa kuin perheen merkitys, koska heihin ei välttämättä liity samanlaista emotionaalista sidettä kuin primaarisosialisaatiossa. Sen takia sekundaaristen vaikuttajien (esimerkiksi yhteisön muiden jäsenten) uskomukset on helpompi ohittaa, varsinkin jos ne ovat selkeästi ristiriidassa perheen käsitysten kanssa. (Berger & Luckmann 1994, 145–166, Geels & Wikström 2009, 63–66.)

Yksilön sosiaalistuminen yhteisöön on sen välittämien ehtojen hyväksymistä ja niiden mukaisen elämäntavan omaksumista (Linjakumpu 2015, 90). Avartuvan uskon käsikirjoituksen päähenkilön on vaikea sovittaa yhteisössä kokemiaan asioita yhteen oman uskonkäsityksensä kanssa. Uskontosuhteen muutoksen kannalta merkittäviksi ydintapahtumiksi muodostuvat tapahtumat, joissa pyritään osoittamaan kertojan paikka ei-uskovana. Rajan tekemisestä yhteisöstä irtaantuvaan ja takaisin käännästämisestä kertoo vanhoillisestadiolaisesta yhteisöstä irtaantuneen kokemus äitinsä sairastuoteella. Yhteisöön edelleen kuulunut äiti halusi luokseen rauhanyhdistyksen saarnaajan ripittäytyäkseen. Kertoja kutsuu saarnamiehen, joka saavutuaan alkaakin käännästä kirjoittajaa ja uskosta osin vieraantunutta isää.

”Kutsuin useammankin kerran saarnamiehen. Kerran olin äidin luona, kun saarnamies tuli. Mitä hän tekikään? Havaittuaan tutun, uskovan mummun uskovan tyttären potilassängyn pohjalla, hän jätti tämän oman onnensa nojaan ja kävi käännättämään teologiaopiskelijapoikaa ja tämän vähän epäilyä aiheuttavaa isää, jota ei oltu nähty Rauhanyhdistyksellä aikoihin. Sanoin saarnamiehelle, että äitini on pyytänyt Teitä luokseen. ”Ei sinua pappuus pelasta!”, hän jatkoi... Kävin äitini kanssa kirkossa. Jos ehtoollista oli toimittamassa lestadiolainen pappi, äitini sai tietyt päätössanat, minä taas toiset. Hiusteni pituuskin paljasti minut.” (Kertomus 11)

Tilanteessa tulee esille vanhoillislestadiolaisen yhteisön käsitys pelastuksesta, jonka ajatellaan kuuluvan vain yhteisöön kuuluvalla (Ruokanen 1980, 15–28). Tämä käsitys näyttää olevan saarnamiehen käännetyrityksen motiivina. Yhteisön harjoittamasta rajanvedosta yhteisöön kuuluvan uskovan ja ei-uskovan välillä kertoo myös kertojan kokemus ehtoollisella käymisestä. Yhteisöstä loitontuneena hän saa lestadiolaiselta papilta eri päästösanat kuin yhteisöön kuuluva äiti. Päähenkilö asetetaan tilanteessa yhteisön ulkopuoliseksi, ei-uskovaksi, mikä johtaa siihen, että päähenkilö erotetaan tai irtaannutetaan yhteisöstä ilman, että hän itse sinänsä aktiivisesti toimii irtaantuakseen.

Uskonnollinen ympäristö

Lapsuuden uskonnollinen ympäristö ja usko kuvataan kertomuksissa itsestään selvänä, mutta myös syvästi henkilökohtaisena. Lapsen kokemus uskosta on voimakas ja yhteisön opetukseen syvästi luottava. Usko näyttäytyy turvallisena asiana, joka luo pohjaa koko lapsen elämälle. Lapsen usko näyttäytyy vankkumattomana, syvänä luottamuksena. Turvallisuuden tunne ja uskomisen positiivinen merkitys nousevat malleista, joita lapsi saa lähiympäristöstä. Perheen suhtautuminen uskon kysymyksiin, yhteisön opetukseen ja uskon merkityksellisyyteen, luovat lapselle mallin turvallisuutta antavasta uskosta. Uskon opetukset saattavat vaikuttaa pelottavilta, mutta lapselle tärkeiden ihmisten (vanhemmat, isovanhemmat) suhtautuminen niihin vaikuttavat lapsen mielikuviin opetuksista. Vanhoillislestadiolaisuuteen kuulunut kertoja kuvaa sitä, miten vanhempien antama malli siitä, että vaikeuksia kohdatessa saattoi turvautua Jumalaan, antoi lapselle kaikesta huolimatta turvallisuuden tunteen. Turvallinen usko antaa mallin uskon merkityksellisyydestä myös myöhemmin elämässä.

”Varhaislapsuudessa äidin ja isovanhempien turvallinen usko oli koko elämän pohja. Helvetti oli vakava, mutta ei kauhistuttava asia, koska Kristus oli voittanut sen vallat. Näin äitini turvautuvan elämän arjessa ja vaikeuksien kohdatessa Jumalaan. Kuulin hänen laulavan iloaan ja suruaan. Se antoi minullekin mallin elämässä vastaantulevan kohtaamiseen.” (Kertomus 11)

Antti Räsänen (2002) tutkimuksessa kasvukristittyjen-ryhmä voisi kuvata positiivisesti uskonnollista lapsuutta kuvanneita. Kasvukristityille kristinusko on lapsuudesta asti tuttu, eikä uskon omaksumiseen liity dramaattisia käännteitä, vaan usko koetaan luonnolliseksi osaksi lapsuuden elämää ja ympäristöä. Räsänen (2002, 151) mukaan kasvukristittyjä kuvaa erityisesti kaksi piirrettä: 1) kotitausta on harmoninen, molemmat vanhemmat osallistuvat lasten uskontokasvatukseen, isän merkitys korostuu uskontokasvattajana ja 2) yhteisössä aktiivisesti jo lapsuudessa mukana olleet ovat mukana toiminnassa vielä aikuisenakin. Tämä ei näytä toteutuvan täysin avartuvan uskon käsikirjoituksen päähenkilön kohdalla. Vaikka lapsuutta kuvataan positiivisesti uskon säilyttämänä, liittyy uskonnolliseen lapsuuteen tapahtumia, jotka koetaan myöhemmän uskontosuhteen kannalta ongelmallisiksi ja uskontosuhteen muutosta selittäviksi. Räsänen (2002, 151; 166) aineistossa nousee esille yksi lapsuuden uskonnollisen ilmapiirin perusteella kasvukristittyihin luokiteltu, jonka kasvuympäristössä esiintyy hengellisiin kysymyksiin liittyviä ristiriitoja, ja joka myöhemmin irtaantuu yhteisöstään.

Erkaantuminen ja lopulta irtaantuminen yhteisöstä herättävät avartuvan uskon käsikirjoituksessa ristiriitaisia tunteita. Toisaalta irtaantuminen koetaan vapauttavaksi, toisaalta koetaan syyllisyyttä ja huolta läheisten jaksamisesta ja oman hengellisyyden säilymisestä. Irtaantumisen jälkeinen olotila kuvastuu tyhjyyden ja surun tunteena. Tyhjyyden tunne ja suru liittyvät osaltaan ihmissuhteiden muuttamiseen irtaantumisen myötä, mutta myös jonkinlaiseen pettymykseen siitä, että irtaantuminen on välttämätöntä. Vanhoillislestadiolaisuudesta irtaantunut kertoja kirjoittaa, kuinka yhteisöstä loitontumisen myötä hän kokee ulkopuolisuutta ja hylätyksi tulemisen tunnetta. Hän ei varsinaisesti koskaan eronnut tai häntä ei edes koskaan virallisesti erotettu yhteisöstä, vaan yhteisön oppierimielisyydet loitontavat hänet erilleen lapsuuden yhteisöstään. Samalla hän ajautuu kauemmaksi aiemmin tärkeistä suhteista yhteisöön kuuluviin opiskelijatovereihin. Hylätyksi tulemisen ja yksinäisyyden tunteet saavat kertojan pelkäämään oman hengellisyytensä puolesta. Kertojan kokemus on, että uskovon rooliin kuuluu jonkinlainen mahdollisuus yhteisölliseen jakamiseen. Ei-uskovon rooli (yhteisön ulkopuolinen rooli) ei ole mitenkään tavoiteltava rooli, vaan se näyttäytyy roolina, johon on väijäämättä ajaututtu, koska oma sisäinen uskonkokemus ei enää vastaa yhteisöllisesti jaettua kokemusta.

”Myllynkivi roikkuu kaulassani, sielussani vallitsi autius ja suru... suurin osa entisistä opiskelijatoveristani jäi turvallisesti vanhoillislestadiolaiseen yhteyteen, mutta paljon lienee ollut silloin ja ehkä vielä enemmän tänään minun kaltaisijani kyselijöitä... Koin silloin joskus olevani hylättyinä maailmassa. Hengellisyyskö oli varissut ja syöpynyt pois sielustani.” (Kertomus 26)

Irtaantumisen myötä avartuvan uskon käsikirjoituksen päähenkilö menettää hengellisen kotinsa, mutta ei uskoaan. Ilman hengellistä kotia uskonelämän yl-

läpittäminen voi tuntua vaikealta. Avartuvan uskon päähenkilön peruskokemus uskosta ja yhteisöstä mukana olemisesta on kuitenkin positiivinen, joten hänelle on luontevaa hakeutua mukaan yhteisölliseen toimintaan. Irtaantumisen jälkeisessä uskonnollisessa ympäristössä korostuu henkilökohtainen usko. Henkilökohtainen usko tarkoittaa uskon kokemista merkityksellisesti omakohtaisena asiana elämässä. Tärkeintä on sisäinen uskon kokemus ja henkilökohtainen jumalasuhte. Omakohtaisen uskon rinnalla kulkee kuitenkin sitoutuminen ja toiminta uskonnollisessa yhteisössä. Uskonnollinen yhteisö on joko evankelisluterilainen kirkko tai ortodoksinen kirkko, johon päädytty jostakin vapaasta suunnasta tai evankelisluterilaisen kirkon herätysliikkeestä. Olennaista on, että yhteisöön on haluttu omakohtaisesti sitoutua ja yhteisö koetaan tärkeäksi, mutta ei omaa uskonelämää rajoittavaksi tai kontrolloivaksi. Kertomuksissa on myös nähtävissä jonkinlainen kaipuu avaraan uskonnollisuuteen, joka parhaimmillaan ylittää uskontokuntien rajat.

Irtaantumisen jälkeen usko koetaan luonnolliseksi osaksi omaa itseä ja elämää. Kokemus on, että usko on aina ollut, ja se on ollut jollakin tavalla ensisijainen yhteisöön verrattuna.

” -- uskoni on kuin hengitykseni. Koen olevani osa tuota kaikkeuden Jumalaa—”
(Kertomus 12)

Lapsuuden turvallisen uskon kokemus näyttää jatkuvan edelleen. Kertoja 11 kirjoittaa, kuinka usko on edelleen turvallisuuden lähde, joka ei vaadi erityistä tekemistä.

”--uskon tuoma turvallisuus on vain avartunut. On voinut luopua hätäilystä ja uskon omin voimin todeksi tekemisestä.” (Kertomus 11)

Kertojat eivät näytä kuvaavan uskoaan nykyisen yhteisönsä opetuksen kautta, vaan korostavat omaa henkilökohtaista jumalasuhdettaan. He eivät puhu luterilaisesta tai ortodoksisesta uskosta, vaan omasta kristillisestä vakaumuksestaan, joka koetaan omaa elämää viitoittavaksi.

Kertojilla on kuitenkin kokemus, että usko tarvitsee tuekseen yhteisön. Kertomuksissa heijastuu nykyisen yhteisön näkeminen positiivisena uskon ylläpitäjänä. Positiivisuus tulee siitä, että valtayhteisö (evankelisluterilainen kirkko, ortodoksinen kirkko) koetaan lähtöyhteisöä avarampana ja sallivampana.

”Usko tarvitsee mielestäni yhteisöä, se tulee todeksi vuorovaikutuksessa toisten kanssa, opetuksen mukaan olemme Kristuksen ruumiin eri jäseniä ja tarvitsemme toisiamme.” (Kertomus 12)

”Tarvitsen muita uskovia, maailmanlaajaa Kristuksen kirkkoa... En kaipaa rajoittavaa, vaan avaraa ja ihmiset vakavasti ottavaa yhteisöä.” (Kertomus 11)

Kaipaus avaraan uskoon ja uskonnollisuuteen tulee esille ekumeenisuuden ja uskon moninaisuuden korostamisena. Oma usko on tärkeä, mutta se ei ole ainoa oikea, vaan samanlaista uskoa löytyy muualtakin. Kertojat tuntuvat harmittelevan kirkkojen rajoja, jotka tekevät rajoja myös uskoon. Kertojille usko näyttäytyy jonakin suurempana kuin keinotekoiset rajat yhteisöjen välillä. Yhteisön opit nähdään ohjeellisina, mutta Jumala itsessään on vielä suurempaa kuin ihmisten laatimat opit. Tässä näkyy henkilökohtaisen jumalasuhteen ja uskon ensisijaisuus yhteisöllisyyteen nähden.

”Jumalamme on jotain suurempaa kuin nuo meidän käsitykset ja kunnioitan myös muita uskontoja kuin kristittyjä. Tulevaisuudessa haluaisin rikkoa enemmän kirkkokuntien rajoja. Asun pienellä paikkakunnalla, jossa tietenkin luterilaisuus on hallitseva. Mahdollisuuksien mukaan haluaisin osallistua myös heidän toimintaansa ja toivoisin ortodoksina olevani siihen hyväksytty -- Kannatan elävää ekumeniaa, mutta oma ortodoksikirkkomme on tässä itse vähän jäykkä koska se on alkukirkko josta muut ovat irtaantuneet. Minulle nuo opit ovat ohjeita mutta uskon että Jumalamme on jotain suurempaa kuin nuo meidän käsityksemme ja kunnioitan myös muita uskontoja kuin kristittyjä.” (Kertomus 12)

Avartuvan uskon käsikirjoituksen päähenkilön uskonnollista ympäristöä irtaantumisen jälkeen voisi kuvata henkilökohtaisena uskona valtayhteisössä. Muutos alkuperäiseen uskonnollisuuteen ei ole suuri, vaan siirtymää voisi kuvata uskonnonvaihtamiseksi saman uskonnon sisällä ilman, että muutos sinänsä on kovinkaan mullistava (vrt. Streib ym. 2009, Streib 2014). Muutos alkuperäiseen uskonnollisuuteen ei ole merkittävä, vaan avartuvan uskon päähenkilö kokee joutuneensa ulos yhteisöstä osin itsestä riippumattomista syistä, erilaisten konfliktien seurauksena (vrt. Jamieson 2003: syrjäytyneet seuraajat). Avaran uskon käsikirjoituksen nykyistä uskonsuhdetta voisi verrata myös tiensä löytäneisiin (Jamieson 2003), jolloin omaa uskonnäkemyistä on muokattu vanhan pohjalta, kunnes se on lopulta tuntunut omalta. Lapsuudessa omaksuttu turvallisen uskon malli säilyy merkityksellisenä läpi uskonnollisen elämäntarinan. Keskeistä uskossa on henkilökohtainen jumalasuhte ja sen vaaliminen. Kuitenkin päähenkilö ajattelee, että usko tarvitsee tuekseen yhteisöä. Yhteisön pitää kuitenkin olla salliva ja avara, ei poissulkeva. Päähenkilöllä tuntuu olevan kaipuu ekumeenisuuteen ja universaaliin uskoon, joka ylittää parhaimmillaan kirkkokuntien ja uskontojen rajat.

Imagot

Avartuvan uskon käsikirjoituksen päähenkilön tarinassa korostuu uskonvaalijan imago. Dan McAdams (1993, 148–151) nimeää yhdeksi läheisyyttä korostavaksi imagoksi rakastajan (lover) roolin. Rakastajan rooli voi tarkoittaa intohimoista suhdetta työhön tai yksityiselämän ihmissuhteisiin, mutta myös voimakasta antautumista jollekin aatteelle tai uskonnolle. Termin lover kääntäminen suoraan rakastajaksi ei tuntunut luontealta kuvaamaan aineistossani ilmenevää henkilökohtaista uskoa korostavaa imagoa, joten käytän sen sijaan termiä uskonvaalija.

Uskonvaalijan imago korostaa läheisyyttä. Uskonvaalijalle on tyypillistä omakohtaisen uskon säilymisen korostaminen läpi elämäntarinan: yhteisöllisistä tai elämäkulullisista muutoksista huolimatta omakohtaisesti koettu suhde Jumalaan ja omakohtainen uskonkokemus säilyvät ja korostuvat. Uskonvaalija on voinut elää sekä uskonnollisen että ei-uskonnollisen lapsuuden: lapsuuden uskonnollisuus kuvataan hyvin positiivisena ja uskoa koetaan siten hyvin turvallisena asiana. Uskonnollisen lapsuuden eläen uskonvaalijan uskontosuhde kumpuaa siis lapsuuden positiivisesta uskonnollisesta ilmapiiristä. Keskeistä on malli, jonka uskonvaalija on saanut lapsuudessa. Usko ja yhteys Jumalaan ovat uskonvaalijan uskonkäsitöksessä keskeistä: uskonnollinen elämäntarina voi sisältää esimerkkejä siitä, kuinka elämän aikana on saanut turvautua uskoon ja Jumalaan elämän vaikeina hetkinä.

Uskonvaalijan usko on peruskokemuksena siis elämään turvaa antava asia. Tätä peruskokemusta ei uskonvaalijan mukaan yhteisössä koetut asiat pysty rikkomaan. Usko on siis uskonvaalijalle ensisijainen yhteisöön verrattuna. Uskonvaalijan kokemus on, että yhteisössä tapahtuvat negatiiviset kokemukset eivät pysty rikkomaan tätä ensisijaista uskonkokemusta. Voisi sanoa, että uskonvaalija keskittyy tarinassaan vaalimaan tätä ensisijaista turvallista uskonkokemustaan. Vaikka yhteisöllinen sitoumus muuttuikin, sisäinen uskonkokemus ei muutu.

Uskonvaalijan tarinasta löytyy konflikteja, joissa yhteisö pyrkii kyseenalaistamaan henkilökohtaista uskonkokemusta. Uskonvaalija kokee nämä tilanteet vaikeiksi, koska hänen mukaansa uskon arviointi ei ole yhteisön tai ihmisen tehtävä: henkilökohtainen usko on ensisijaista, ei yhteisöllinen usko. Avartuvan uskon käsikirjoituksen päähenkilön tarinassa tällaisia henkilökohtaisen uskon kokemuksen kyseenalaistamisen tilanteita esiintyy monia, esimerkiksi tilanne, jossa päähenkilön uskontila kyseenalaistetaan ja häntä painostetaan parannukseen muiden nuorten osalta, tai tilanne, jossa äiti ja sisko pitävät päähenkilöä uskonnollisesti harhautuneena. Uskonvaalijan kokemus on, ettei toisilla ihmisillä ole oikeutta kyseenalaistaa jokaisen omaa sisäistä uskonkokemusta. Uskonvaalija haluaa myös tehdä eron uskoon ja uskomiseen liittyvien asioiden ja muiden asioiden välillä. Tämä tulee esille avartuvan uskon käsikirjoituksessa tapahtumassa, jossa pyhäkoulunopettaja epäilee äidin tehneen jotain paha, kun perheeseen on syntynyt vammaisen lapsi. Tapaus herättää kirjoittajan pohtimaan, ettei hänen omaksumassaan lapsuuden uskonnollisuudessa kaikki olekaan niin selvää. Vapaakirkollisuuteen kuulunut nuori (Kertomus 12)

puolestaan kertoo pettymyksestään uskoviin ja yhteisössä kohtaamiinsa asioihin, jotka aiheuttivat hänelle kelpaamattomuuden tunteita. Hän ei kokenut olevan uskossaan riittävän hyvä yhteisössään.

”Irtaantumiseeni liittyi suuri pettymys ns. uskoviin. Olen siksi aina vierastanut tätä uskova sanaa -- Pettymys henkiseen ahtauteen sai minut kokemaan, etten persoonana mahdu tiukkaan raamitettuun yhteisöön. Tupakointi, alkoholi, meikki, tanssi ym. olivat tuolloin kiellettyjä yhteisössä, mutta typerii pahantahtoisia juoruja sai puhua -- mielestäni uskova ihminen voi myös tanssia ja nauttia viiniä, ja tätä taas ei ahtaimissa piireissä hyväksytä”. (Kertomus 12)

Uskonvaalijan uskonkäsitykseen ei liity uskon mittaaminen ulkoisilla asioilla tai joidenkin sääntöjen noudattamisella. Uskonvaalijan imagon rinnalla esiintyy jonkinlaista älykön imagoa: uskonvaalija haluaa selvittää itse, mitkä asiat hän voi hyväksyä osaksi uskonnollisuuttaan. Kokemukset, joissa usko asetetaan koetukselle tai kyseenalaiseksi vahvistavat uskonvaalijan toimijuutta oman uskonnollisen ympäristön rakentamisen suhteen. Jos uskonvaalijan usko joutuu kyseenalaiseksi tai uhatuksi, uskonvaalija voimaantuu toimijuudessaan: omakohtainen usko on jotain sellaista, minkä puolesta uskonvaalija on valmis taistelemaan.

Avaran uskon käsikirjoituksessa tulee uskonvaalijan imagon lisäksi esille kanssamatkaajan imago. McAdams (1993, 157–158) tuo läheisyyttä korostavana imagona esiin ystävän (friend) roolin. Ystävä roolina merkitsee läheisten ihmissuhteiden ja tärkeiden henkilöiden esiintymistä läpi elämäntarinan. Uskonnollisessa elämäntarinassa esiintyy useita henkilöitä, joiden kertoja kokee ohjaavan ja vaikuttavan hänen uskontosuhteensa muotoutumiseen ja muutokseen. Ratkaisuja eri vaiheissa tehdään yhdessä tai toisen henkilön vaikutuksesta, ei niin itsenäisten päätösten kautta kuten etsijän imagoissa. Tarinan edetessä joudutaan yhdessä läheisten ihmisten kanssa tilanteisiin, jotka muuttavat uskontosuhdetta. Jossakin määrin kyse voisi olla etsijän tai matkaajan roolista (McAdams 1993, 137–140), jossa keskeistä on matkan teko joko fyysisesti tai henkisesti. En näe matkaajan roolissa kuitenkaan itsenäisen toimijuuden korostumista vaan kertojat kokevat ikään kuin ajautuvansa läheisten ihmisten rinnalla itselle tärkeässä yhteisössä vääjäämättömästi erilaisiin tilanteisiin. Matkanteossa on keskeisempää läheisyyden kokemus kuin toimijuuden kokemus. Siksi nimitänkin tätä läheisyyttä ilmentävää imagoa kanssamatkaajan rooliksi. Läheiset, merkitykselliset ihmissuhteet nousevat keskiöön, ja uskonnollista matkaa tehdään reaktioina näihin ihmissuhteisiin. Avaran uskon käsikirjoituksessa tällaisia merkityksellisiä suhteita ovat esimerkiksi vanhemmat, sisko, pyhäkoulunopettaja, uskovainen pappi, saarnamies.

Kanssamatkaaja voi joutua keskelle yhteisönsä ristiriitoja haluamattaan ja tämä ravastelee uskontosuhdetta ja vaikuttaa erityisesti yhteisösuhteeseen. Yhteisössä mukanaololla on tärkeä merkitys. Näin tapahtuu kertomuksessa 26. Kertoja eli

lapsuutensa vanhoillislestadiolaisessa perheessä ja kokee lapsuudesta asti uskon tärkeäksi itselleen ja osallistuu mielellään yhteisön tilaisuuksiin. Tilanne kuitenkin muuttuu, kun seurakuntaan saadaan yhteisöön kuuluva, uskovainen pappi, jonka jumalanpalveluksissa perhe alkaa käydä. Kertoja pitää uuden papin sananjulistuksesta, jonka hän kokee täysin erilaiseksi kuin aiemmat maallikkosaarnaajien saarnat, joita hän oli kuullut. Uudesta papista tuleekin tärkeä vaikuttaja kertojan elämässä. Kaikki yhteisössä eivät kuitenkaan suhtaudu pappiin yhtä positiivisesti. Kertoja toteaa, että ”avaraa sananjulistusta ei kuitenkaan 1960-luvun loppupuolelta alkaen maallikkosaarnaajien parissa katseltu hyvällä”. Tilanne kärjistyy yhteisössä pappien arvosteluun, myös kirjoittajan arvostaman papin. Kertoja tulee ”kotona sanoneeksi, että kysymyksessä taitaa olla valtataistelu maallikkopuhujien ja pappien välillä”. Äiti ja sisko tuomitsevat tällaiset puheet ”aivan pimeäksi, harhautuneeksi ja mitään ymmärtämättömäksi”. Kertojan pettymykseksi myös isä asettuu maallikkosaarnaajien puolelle, ja kertoja ajautuu paitsioon suhteessa muuhun perheeseen ja omaan yhteisöönsä puolustamaan ”pappislinjaa”. Tämä ajautuminen muuttaa hänen suhtautumistaan yhteisöönsä ja uskoonsa. Kanssamatkaajan rooliin liittyy konflikti oman sisäisen uskonkokemuksen ja yhteisön odottaman, vaaliman uskonkäsityksen välillä. Kanssamatkaaja ei koe saavansa vastakaikua omalle sisäiselle uskonkokemukselleen, vaikka hän ei sinänsä koe muutosta alkuperäisestä uskonkokemuksestaan. Vähitellen kanssamatkaaja ikään kuin ajautuu yhteisönsä ulkopuolelle tahtomattaan.

4.2 Riippumattoman uskon käsikirjoitus

Riippumattoman uskon käsikirjoituksen päähenkilö on elänyt uskonnollisen lapsuuden, mutta hänelle lapsuuden uskonnollinen ympäristö näyttäytyy vaativana ja pelottavana. Lapsuuden uskonnolliseen ympäristöön liittyy sekä henkistä että fyysistä väkivaltaa. Päähenkilö kokee uskon ja yhteisössä toimimisen tulleen hänelle annettuna: sellaisena, mitä ei voinut epäillä tai kyseenalaistaa. Tarinallisesti kyseessä voisi olla kertomus, jossa alkutilanne näyttäytyy tilanteena, josta ei näytä olevan ulospääsyä, mutta tarinan edetessä tilanne paljastuu välitulaksi, josta päähenkilö pystyy vähitellen irrottautumaan ja suuntautumaan elämässään uudella tavalla. Seuraava taulukko kiteyttää riippumattoman uskon käsikirjoituksen keskeiset elementit ja käsikirjoituksen taustalla vaikuttavat kertomukset.

Taulukko 7 Riippumattoman uskon tarinatyyppi

Tarinatyyppi	Ydintapahtumat	Uskonnollinen ympäristö	Imago(t)
riippumaton usko K16, K6, K21, K28, K29, K15, K20, K3, K7, K1	uskonnollinen lapsuus yhteisössä eläminen hidas irtaantuminen uskonnollinen etsintä	vaativa usko uskontoon liittyvät tunteet henkilökohtainen usko uskonnottomuus	selviytyjä/uhri älykkö

Menneisyyden negatiiviset kokemukset hallitsevat tarinaa ja heijastuvat uskontosuhteen rakentumiseen. Päähenkilö kokee olevansa selviytyjä, jonka elämään huonot kokemukset vaikuttavat edelleenkin. Uskontosuhdetta halutaan rakentaa ennen kaikkea riippumattomana yhteisöllisyydestä. Riippumattomuutta korostetaan erityisesti suhteessa seuraavan sukupolven uskontokasvatukseen. Päähenkilö ei halua siirtää ongelmallista suhdetta yhteisöllisyyteen jälkipolville, mutta haluaa toisaalta välittää uskon myönteiset piirteet lapsilleen.

Riippumattoman uskon käsikirjoitusta hallitsevat monet lapsuuden ja nuoruuden uskonnollisuudessa koetut negatiiviset tapahtumat. Lapsuuden kokemukset rikkovat uskontosuhdetta ja erityisesti suhdetta yhteisöllisyyteen. Riippumattoman uskon käsikirjoituksen päähenkilön käsitystä itsestään ohjaa selviytyjän (uhrin) imago, joka irtaantumisen hetkellä muuttuu osittain älykön imagoksi, kun selviytyjä etsii tukea irtaantumiselleen ja uuden identiteetin rakentumiselle. Menneisyyttä kuitenkin katsotaan selviytyjän silmälasien läpi. Ongelmista huolimatta elämässä ei ole lannistuttu, vaikka uskoon liittyvillä ongelmilla on vieläkin merkitystä elämässä. Kokemus on, että ongelmat ovat kuitenkin hallittavissa. Tarinassa ei tuoda esille suuria tekoja, vaan enemmänkin korostetaan selviytymistä haittatekijöistä. Vaikeista kokemuksista huolimatta on onnistuttu rakentamaan omaa, riippumatonta uskonnollista ajattelua. Uskonnollinen elämäntarina etenee progressiivisesti, sillä vähitellen ongelmat saavat ratkaisunsa.

Ydintapahtumat

Riippumattoman uskon käsikirjoituksen päähenkilön uskontosuhteen muodostumisen kannalta keskeiset muistoksi ja ydintapahtumaksi muodostuu eläminen ja kasvaminen uskonnollisessa perheessä. Kertojat kuvaavat uskonnon ja yhteisössä elämisen sekä toimimisen hallinneen perheen elämää. Uskonto, yhteisö ja sen opetukset ovat vahvasti läsnä varhaisesta lapsuudesta lähtien. Samoin kuin avartuvan uskon käsikirjoituksessa uskonto on läsnä kokonaisvaltaisesti ja määrittää perheen elämää voimakkaasti, koska myös koko lähisuku on mukana yhteisön elämässä. Riippumattoman uskon käsikirjoituksen päähenkilön kokemus lapsuuden uskonnolli-

sesta ympäristöstä on kuitenkin toisenlainen kuin avartuvan uskon käsikirjoituksen päähenkilön. Päähenkilö kokee lapsuuden perheen uskonnollisuuden vaativaksi, ristiriitaiseksi ja vanhempien aikaa kokonaisvaltaisesti vieväksi. Yhteisössä oleminen ja eläminen kietoutuvat vahvasti osaksi perhe-elämää, jopa niin, että lapsen kokemus on, että yhteisö menee muun perhe-elämän edelle ja arkea eletään uskonnon raamittamana. Linjakumpu (2021, 116–118) nimittää tätä aikuisvallaksi, jota määrittää vanhempien kasvatustuuna lisäksi uskonnollisen yhteisön voimakas läsnäolo ja vaikutusvalta perheen elämässä. Uskonnollinen yhteisö tarjoaa puitteet uskonnolliselle kehitymiselle, mutta samalla pyrkii varmistamaan myös oman jatkuvuutensa. Tässä keskeistä on varmistaa vanhempien ja muun lähiympäristön merkitys uskonnon määrittelijöinä, tuottajina ja toisintajina. Siksi lapset pyritään ottamaan jo varhain osaksi liikkeen uskonnollista toimintaa.

”Synnyin helluntailaiseen perheeseen ja vanhempani olivat toisen polven helluntailaisia. Myös isot sukuni kummankin vanhempani puolelta olivat helluntailaisia seurakunta ja sen toiminta määrittivät arkeamme ja elämäämme hyvin pitkälle. Elin perheessä ja yhteisössä, joka näennäisesti oli hyvin rakastava ja hyvä, mutta pinnan alla oli monenlaista ahdistavaa ja kasvuuni ja kehitykseeni negatiivisesti vaikuttavaa toimintaa. Helluntaiseurakunta, johon kuuluimme oli hyvin vakavamielinen, vaativa ja täydellisyyteen pyrkivä.” (Kertomus 6)

”Oma taustani on helluntailaisuudessa. Olen syntynyt vanhimpana lapsena perheeseen, jossa vanhempani ja heidän molempien suku oli vahvasti helluntaistaustaista... Vanhempani olivat todella paljon mukana milloin missäkin myyjäisissä ja vapaaehtoistoissa: lähetystyöntekijöiden avustuspaketteja tekemässä, linja-autoa ajamassa, käsitöissä, tekemässä lähetystyötä venäläisille. Kaikki tämä oli todella iso osa perheemme arkea.” (Kertomus 16)

Riippumattoman uskon käsikirjoituksen päähenkilön muistona on, että lasten kasvatuksessa vanhemmat kokevat keskeiseksi tavoitteekseen kasvattaa lapsista ”kunnan uskovaisia”. Siksi on ymmärrettävää uskonnollisuuden voimakas korostuminen perhe-elämässä ja lasten kasvatuksessa. Myöhemmin kertojat kertovat vanhempien kokeneen syyllisyyttä ja epäonnistumisen tunnetta epäonnistuessaan tässä kasvatustehtävässä, kun lapsi ei seurannutkaan vanhemman uskoa, vaan irtaantuu yhteisöstä. Myös lasten kasvatustuuna jääminen uskonnolliselle vanhemmalle koetaan tuhoisaksi oman kehityksen ja kasvun kannalta.

”Vanhempien kasvatustyön päätarkoitus oli saada meidät lapset johdateltua esikoislestadiolaisen uskon pariin, missä ”epäonnistumisesta” he kantavat suurta surua tänä päivänä” (Kertomus 21)

”Syntyessäni äiti oli juuri kääntynyt Jehovan todistajaksi ja minut kasvatettiin siis aivan pienokaisesta saakka tähän uskontoon, vaikka isäni ei ollutkaan Jehovan todistaja... Uskonto leimasi ja määritteli elämäni -perheemme elämää – kokonaisvaltaisesti. Isä jättäytyi asiasta etämmäksi ja salli äidin kasvattaa lapset kuten parhaaksi katsoi. Isä siis vastasi taloudesta ja äiti kulttuurista ja kasvatuksesta, mikä oli mielestäni tuhoisa ja ajattelematon ratkaisu. Äidin valta meidän lasten suhteen oli siten suuri.” (Kertomus 1)

Viimeisessä lainauksessa tulee esille vanhempien erilainen osallistuminen lapsen uskonnolliseen kasvatukseen. Niemelä (2010) on tuonut esille, että suomalaisessa kontekstissa lapsi seuraa useimmiten äidin uskonnollista vakaumusta. Toisaalta isän merkitys voi olla tärkeä pojan uskonnollisen kasvun kannalta. Isän osallistuminen heijastuu pojan myöhempään uskontosuhteeseen. Vanhempien ja suvun erilaiset asemoitumiset uskontoon ja yhteisöön heijastuvat kertomuksissa jännitteinä perhe-elämässä. Kertojat kuvaavat, kuinka yhteisöön kuulumattomien sukulaisten tapaaminen saattoi olla jännitteistä, ja yhteisön kieltämien juhlien viettäminen aiheuttivat perhe-elämässä ristiriitaisia hetkiä.

”Esimerkiksi se tosiasia, että isä ei ollut kääntynyt todistajaksi, aiheutti joskus jännitteitä joulun alla. Muu suku myös halveksi äitini ratkaisua, mikä tuntui jännitteenä silloin kun tapasimme sukulaisia. Nuorempi siskoni oli kerran tällaisen sukuvierailun aikana niin jännittynyt, että oksensi ruokapöydässä.” (Kertomus 1)

Tutkimuksissa on huomattu, että vanhempien erilainen asemoituminen uskontoon ja erilainen suhtautuminen lapsen uskontokasvatukseen ennustaa uskon muuttumista ja lapsuuden uskosta etäännyntä nuoruudessa ja varhaisessa aikuisuudessa (Tervo-Niemelä, 2020). Riippumattoman uskonnon käsikirjoituksessa irtaantuminen yhteisöstä näyttäytyy hitaana irtaantumisena nuoruudesta lähtien. Nuoruuteen kertojat sijoittavat elämänsä tapahtumia, jotka saavat päähenkilön pohtimaan suhdettaan yhteisöönsä ja omaan elämään uudella tavalla. Toisaalta kyse voi olla myös ajattelun kypsymisestä iän lisääntyessä. Kokemus on, että yhteisöllistä uskonkäsitystä voi olla vaikea sovittaa yhteen henkilökohtaisen uskonkäsityksen kanssa. Kertoja kertoo, kuinka yhteisössä toimimiseen alkaa liittyä teinivuosien aikana pakon tunnetta. Seuratilaisuuksiin on pakko lähteä, toisaalta kehittyvän nuoren on yhä vaikeampi hyväksyä kaikkea, mitä yhteisön tilaisuuksissa kokee. Oma uskontila muuttuu teinivuosina sellaiseksi, että on vaikea keskittyä ja kuunnella tilanteissa, joten osallistumisesta tulee näennäistä. Kertoja kirjoittaa, kuinka hänen on vaikea hyväksyä ja ymmärtää seuroissa kokemiaan asioita: saarnojen manipuloivaa sävyä ja ihmisten nöyryyttämistä. Tällaiset pakon kokemukset tavallaan summautuvat nuoruusvuosien aikana ja loitontavat nuorta yhteisöstään.

”Lähestyessäni teini-ikää jouduin vielä siihen asemaan, että seuratilaisuuksiin oli pakko lähteä. Kuitenkin olin jo kypsynyt sellaiseksi, etten voinut saarnoihin keskittyä ja niitä kuunnella, vaan osallistuin muuhun toimintaan. Viimeisin suviseurakokemukseni antoi jo osviittaa siihen, ettei se ole minun elämäni. Syy siihen oli ilmeinen: en hyväksynyt milloinkaan saarnojen manipuloivaa sävyä ja heikkojen ihmisten johdattamista puhujamiesten nöyryyttäväksi. (Kertomus 29).

Nuoruuteen ja varhaisaikuisuuteen liitetään usein irrottautumisen lapsuuden perheen uskonnollisesta ympäristöstä. Silloin nuori alkaa kyseenalaistaa aikaisempia uskomuksiaan ja uskonnollisia perinteitä sekä alkaa koota niiden pohjalta omaa uskonnollista identiteettiään. Uskonnollisia auktoriteetteja (esimerkiksi perhettä tai yhteisöä) ei pidetä enää erehtymättöminä ja riippuvuus muista vähenee. Uskoa ei tyydytä enää rakentamaan muiden henkilöiden välittämien käsitysten varassa, vaan halutaan nojata omaan kriittiseen pohdintaan. (Fowler 1981, 182–183.) Näin näyttää käyvän riippumattoman uskon käsikirjoituksen päähenkilölle. Lapsuuden ja nuoruuden negatiiviset kokemukset ikään kuin summautuvat nuoruudessa, eikä lapsuuden uskonnollisuus tarjoa perustaa nuoren kehittyvälle elämäkatsomukselle. Vaihtoehtona on irtaantuminen lapsuuden uskonnollisuudesta. (Vrt. Räsänen 2006, 144.)

Pakon kokemusten lisäksi irtaantumista käynnistäviksi käännekohtiksi muodostuvat kertomuksissa tapahtumat, joissa kertojat kokevat, että heidän elämäänsä puututaan tavalla, jota kasvavan, itsenäistyvän nuoren voi olla vaikea hyväksyä. Kertoja ihastuu rippileirillä yhteisöön kuulumattomaan, jonka tapailun vanhemmat rippikoululeirin jälkeen ankarasti kieltävät perustellen sen olevan hyväksi kertojan uskonelämälle. Kertojan on vaikea hyväksyä tällaista puuttumista. Täysi-ikäiseksi tultuaan ja yhteisöstä jo osittain irrottautuneena kertoja ottaa sitten yhteyttä ihastuksensa kohteeseen, ja myöhemmin he solmivat avioliiton. Samalla kertoja alkaa vähitellen rakentaa elämäänsä omanlaisekseen, käy lukion loppuun ja pääsee opiskelemaan yliopistoon. Ja aiemmin peruskoulun loppuessa kertoja on ottanut etäisyyttä lapsuuden perheeseen ja yhteisöönsä muuttamalla toiselle paikkakunnalle. Siellä hänen elämänsä luisuu monella tavalla eri suuntaan kuin yhteisössä oli sallittua: ”käytin päihteitä ja olin kipeästi juureton -- Kävin enää harvakseltaan seuroissa. Minulla oli henkisesti hankalaa, mutta oloni ei lainkaan helpottunut entisten uskonystävien seurassa -päinvastoin”.

Etäännyminen maantieteellisesti lapsuuden perheestä, oman elämän rakentaminen kaukana lapsuuden ympäristöstä, opiskelu ja ammatillinen suuntautuminen nostetaan kertomuksissa uskontosuhdetta muuttaviksi ydintapahtumiksi. Niiden koetaan toisaalta palvelevan yhteisöstä irtaantumista, mutta myös auttavan irtaantumisen toipumisessa. Mervi Kutuniva (2007, 26) on kirjoittanut siitä, kuinka oma identiteetti voidaan saavuttaa joskus vasta pakenemisen kautta. Loitontuminen ja irtiotto yhteisön vaikutuspiiristä mahdollistavat asioiden katsomisen toisin ja

identiteetin omakohtaisen pohdinnan. Kertoja alkaa osana opintojaan tehdä opin- näytetyötä, jonka aiheena lähisuhdeväkivalta. Aloittaessaan työtä hän ei koe, että hänellä olisi omakohtaista kokemusta aiheesta, mutta työn edetessä hän huomaakin yhtymäkohtia omaan elämäänsä. Hän kokee työn tekemisen jonkinlaisena johda- tuksena omassa elämässään, sillä työn myötä lähtee liikkeelle toipuminen lapsuuden kokemuksista. Kokemusten läpikäyminen ja oman menneisyyden peilaaminen työn kautta merkitsee kertojalle vähitellen totaalista irtautumista lapsuuden uskonnol- lisesta ympäristöstä.

”En osannut sillä hetkellä nähdä, mihin kaikkeen lähisuhdeväkivallan läpi käyminen voisi johtaa ja itsellänihan on aiheesta kokemusta. Olen kiitollinen siitä johdatukses- ta, sattumasta mistä vaan, että tämä aihe annettiin minulle, koska siitä lähti käyntiin eheytyminen hengellisten kokemusten läpikäymisessä ja tällä hetkellä voimakkaasti koen, että myös aika lailla totaalisisena irtautumisena.” (Kertomus 16)

Irtautuminen lapsuuden uskonnollisesta ympäristöstä näyttäytyy siis pitkänä prosessina. Tähän prosessiin liittyy paljon erilaisia tunteita. Tunteet nousevat eri- tyisesti esiin uuden uskontosuhteen muodostumisen kannalta merkittäväksi nouse- vissa tapahtumissa, joissa kertoja rakentavat uutta suhdetta uskontoon heti irtaantu- misen jälkeen. Helluntaisuusudesta irtaantunut kertoja kirjoittaa, kuinka hän heti irtautumisen jälkeen liittyy evankelisluterilaiseen kirkkoon. Oman hengellisyyden kannalta merkittävä kokemus hänelle on aikuisrippikoulu, jonka aikana kertoja kokee, että hänen aiemmin ankara jumalasuhteensa lieventyy ja hän näkee Jumalan toisenlaisena kuin aiemmin. Kertoja myös pohtii, miksi hän ylipäätänsä liittyi uu- teen yhteisöön heti eronsa jälkeen. Oliko taustalla perinteet vai pelko, jonkinlainen häpeä yhteisöön kuulumattomuudesta? Yhteisöön liittymisellä ehkä halutaan myös viestiä ympäristölle, ettei usko ole mihinkään kadonnut irtautumisesta huolimatta.

”Minulla on aina ollut hyvin ankara Jumalasuhte. Helluntaiseurakunnasta eroami- sen jälkeen liityin luterilaiseen kirkkoon ja kävin aikuisrippikoulun. Oman nykyisen hengellisyyteni ja Jumalasuhteeni kannalta aikuisrippikoulu on ollut erittäin merkit- tävä uskonnollinen tapahtuma. Eheydyin hengellisesti rippikoulun aikana valtavasti. Sain käydä rippikoulun kahden kesken papin kanssa ja keskustelut olivat hyvin antoisia. Tuolloin sain pienen käsityksen siitä, miten helppoa usko voisikaan olla ja kuinka rakastavaksi Jumalan voisi kokea. Olen kyllä pohtinut sitäkin, miksi minun piti liittyä kirkkoon helluntaiseurakunnasta eroamisen jälkeen. Halusinko sitä? Enkö ”uskaltanut” jäädä seurakuntien ulkopuolelle? Enkö kehdannut olla ulkona kaikista seurakunnista vai velvoittiko minua vain perinteet. En osaa sanoa, mutta olen tänä päivänä ihan tyytyväinen ratkaisuuni. Evankelisluterilainen kirkko ei ole painostanut minua millään tavoin.” (Kertomus 6)

Uuteen yhteisöön liittyminen näyttäytyy jonkinlaisena välivaiheena ennen täydellistä itsenäistymistä uskonnollisen yhteisöllisyyden sitovuudesta. Kertojat tuntuvat haluavan testata ratkaisunsa oikeellisuutta, varmistaa, että tehty päätös yhteisöjen ulkopuolelle asettumisesta on oikea.

”Liityin aikuisiällä lasteni kanssa Suomen vapaakirkon jäseneksi entisellä paikkakunnalla. Jostain syystä ajattelin, että haluan kuulua johonkin seurakuntaan, vaikka en ollut päätöksestäni kuitenkaan täysin varma. Muutettuamme vajaa vuosi sitten uudelle paikkakunnalle en kokenut enää mitään halua palata seurakuntaelämään. Vaikka em. seurakunnassa oli kiva käydä, koin hyvin paljon siellä samoja tunteita kuin lapsuuteni seurakunnassa.” (Kertomus 16)

Kertomuksen 16 kertoja kirjoittaa, kuinka hän liittyy irtaantumisen jälkeen hetkeksi vapaaseurakuntaan, koska ajattelee, että haluaa kuulua johonkin seurakuntaan. Muuttaessaan toiselle paikkakunnalle, hän kuitenkin kokee, ettei halua palata enää seurakuntayhteyteen, koska yhteisössä mukana olo herättää pitkälti samoja, negatiivisia tuntemuksia kuin lapsuuden yhteisöllisyys oli herättänyt. Kokeiluvaihe osaltaan varmistaa, että tehty ratkaisu yhteisöllisyydestä irtaantumisen on oikea. Toisaalta kokeilu, varmistaminen kertoo siitä, että tehty päätös ei ollut mitenkään hätiköity, vaan itselle oikeaksi koettu. Kertoja haluaa olla varma, että paluu vanhaan ei ole mahdollista.

Uskonnollinen ympäristö

Riippumattoman uskon käsikirjoituksen päähenkilön kokemus lapsuuden uskonnollisesta ympäristöstä on negatiivinen. Äärimmillään lapsuuden perheen uskonnollisuus näyttäytyy kertomuksissa henkisenä ja fyysisenä väkivaltana lasta kohtaan. Väkivalta hengellistyy ja saa uskonnollisen sävyn, kun vanhempi (yhdessä kertomuksessa vanhempi veli) oikeuttaa sen uskonnolla. Lapsen kokemus voi olla, että väkivalta on oikeutettu rangaistus väärin toimimisesta. Henkisen ja fyysisen väkivallan tapahtuminen tai uhka saa uskonnon näyttäytymään pelottavana tai pakonomaisena sekä lapsen näkemään jo varhain uskon sinänsä vastenmielisenä. Kokemus hengellisestä väkivallasta rajoittaa lapsen toimijuutta oman hengellisyytensä suhteen. Kielteisistä kokemuksista voi tulla kaikkea myöhempää hengellisyyttä ohjaavia kokemuksia. (Vrt. Linjakumpu 2015, 105–107; 2021, 119–120.)

”Koska olin syntynyt vanhoillislestadiolaiseen perheeseen, oli uskonnollisiin tilaisuuksiin pakonomainen osallistuminen. Ei ollut vaihtoehtoja... Silloin kun kotini hirsipirttiin kokoontui seurakansaa, ei minua hevin sisällä näkynyt. Syy siihen saattoi olla vanhimman veljeni muissa tilanteissa käyttämä väkivalta minua kohtaan. Hänen (isän, tekijän huomautus) heikkoudesta johtuen vanhin veljeni (ikäero 14 v) otti kotonani vallan käsiinsä ja piti ainakin minua natsimaisessa otteessa aina silloin kun ei

ollut äiti valvomassa. Tuollainen ankaruus, pahoinpitely ja henkinen orjuuttaminen saivat sen aikaan, että aloin taistella kaikessa vastaan myöskin kirkollisuudessa... tuon kaltaiset pahoinpitelyt aiheuttivat sen, miksi lapsena teini-ikään saakka oli pakon tunne, kun piti osallistua seura- ja kirkkotilaisuuksiin. Vastarinta aiheutti sen, etten voinut mitenkään hyväksyä uskonnollisuutta, koska sen nimissä sai moista harjoitaa.” (Kertomus 29)

Kertomuksissa tulee esille perhe-elämän ristiriitaisuuksia ja sitä, että ulospäin yritetään pitää jonkinlaista kulissia yllä, etteivät perheen sisäiset ristiriitaisuudet paljastuisi. Perheen ongelmista ei puhuta perheen sisällä, eikä ulkopuolella. Perheen aikuisten käytös näyttäytyy lapsen silmissä ristiriitaiselta. Aikuiset voivat olla arvostetussa asemassa uskonyhteisössään, mutta samalla toimia julmasti ja epäoikeudenmukaisesti perhettään kohtaan. Kertomuksessa 6 kerrotaan isovanhemmista, jotka ovat arvostettuja yhteisönsä jäseniä ja toimivat vastuullisissa tehtävissä seurakunnassa, mutta samalla perheen kulissien takana harjoittavat kertojan mukaan henkistä väkivaltaa muuta perhettä kohtaan: ”haukkumiset, valehtelu ja erilainen juonittelu olivat arkipäivää lapsille ja äidillemme”. Kertoja kokee, että ”sama henkilö oli siis lähipiirilleen julma ja epäoikeudenmukainen ja samanaikaisesti vahvasti Jumalan käytössä”.

Lapsuuden uskonnollinen ympäristö luo kertojille mielikuvan vaativasta, pelottavasta ja ahdistavasta uskosta. Nämä lapsuuden uskonnolliset pelot seuraavat osaa kertojista aikuisuuteen saakka. Lähiympäristön aikuisten käyttäytyminen ja yhteisön opetukset luovat lapsen mieleen kuvan ankarasta Jumalasta, pelottavasta ja vaativasta uskosta, jolta lapsi ei tunne olevansa missään turvassa. Lapsen suhdetta uskoon ja uskomiseen hallitsevat pelko ja epävarmuus. Seuraava sitaatti kuvaa, miten lapsi samaistaa ympäristön käytöksen ja luo jumalakuvansa tärkeiden ihmisten kautta. Lapsi ikään kuin pyrkii luovimaan perheen sääntöjen, yhteisön sääntöjen ja uskon opetusten viidakossa siinä onnistumatta. Lapsi ei pysty käsittelemään kaikkia asioita, joten usko saa lapsen mielessä pelottavan ja vaativan sävyn. Yhteisön opetukset voivat herättää lapsessa voimakkaan hylkäämisen ja kuoleman pelon. Opetuksessa voidaan kehottaa valmistautumaan Jeesuksen paluuseen, jolloin lapsi voi pelätä, ettei ole ”valmis”, vaan paha ja syntinen, ja jää siksi yksin ilman vanhempiaan maailmanlopun koittaessa. Nämä pelot saattavat seurata ihmistä lapsuudesta aikuisuuteen. Kirjoittajat kertovat tuomion pelosta ja riittämättömyyden tunteista. Pelko Jumalan tuomiosta voi yleistyä elämässä muihin asioihin, joista mahdollisesti voisi tulla tuomituksi. (Vrt. Linjakumpu, 2021, 124–125.)

”Mummun ja papan edellä kuvaamani ristiriitainen ja sairas käytös eivät luoneet käsitystä rakastavasta jumalasta tai ylipäätänsä turvallisuudesta. Lisäksi seurakunnassa oli paljon ohjeita ja sääntöjä, joiden mukaan piti yrittää elää. Demonit ja henkivallat olivat tosiasioita, joiden vaaroista sain kuulla opetusta pienestä pitäen. Oli siis pelot-

tava ja epävarma näkyvä maailma ja hallitsemattomampi henkimaailma. Jumala kuuli ajatuksetkin, joten missään ei ollut turvassa.” (Kertomus 6)

”Kuoleman pelko on ollut asia, joka on säädellyt elämäni aivan hirvittävän paljon. Siihen liittyi seurakunnan pauhaavat saarnat. ”Oletko valmis, kun Jeesus tulee”. Samaan hengenvetoon on saarnattu synnistä ja siitä, että olemme läpeensä pahoja. Pienen lapsen mieli ei voi ymmärtää näitä asioita enkä ymmärrä näitä aikuisenakaan. Olen pelännyt, että olen niin paha, että jos Jumala tulee yöllä hakemaan Häneen uskovat, minä en niihin kuulu, vaan ne vievät vain minun äitini ja isäni ja minä jään yksin. Olen myös pelännyt elämässäni erilaisia asioita, joista pelkään, että minut tuomitaan.” (Kertomus 16)

Uskon kokeminen vaativana ja uskoon liittyvät pelot johtavat yhteisöllisen toiminnan ja osallistumisen välttelyyn, jopa suoranaiseen kieltäytymiseen. Kieltäytyminen ja välttely ei ole lapselle helppoa, koska se ei ole perheessä tai yhteisössä sallittua. Osallistumisen kontrolli osaltaan pitää yllä kokemusta uskon vaativuudesta ja pelottavuudesta. Uskoa tai yhteisön toimintaa ei saa epäillä, koska se asettaa lapsen uskon kyseenalaiseksi. Lapsen kokemus on, ettei hänellä ole toisin toimimisen tai ajattelemisen mahdollisuutta. Usko ja uskon mukaisen elämän vaatimukset tulevat lapselle annettuna, eikä sitä saa epäillä. Lapsen kokemus on, että pitää sopeutua ja yrittää elää yhteisön antaman uskovaisen mallin mukaisesti, jotta tulisi hyväksytyksi. Mallin rikkominen saattaisi sekä lapsen että ehkä myös koko perheen epäilyksen alle. Toisaalta yhteisön tapoihin sopeutuminen koetaan myöhemmin horjuttaneen niitä merkityksellisyden tunteita, joita lapsuudessa liitti uskonnollisiin kokemuksiin. Aikuinen voi hävetä yhteisössä kokemiaan uskonnollisia elämyksiä, jotka koetaan vain yhteisöön kuuluvien tapojen suorittamisena. Lapsena ei ollut kuitenkaan mahdollisuutta valita toisin, vaan oli pakotettu toimimaan yhteisön hyväksymällä tavalla ollakseen hyväksyty. (Vrt. Timonen 2013, 313–314.)

”Muistan jo hyvin pienenä alle kouluikäisenä lähteneeni sunnuntaikokouksiin itkien, koska kokouksen sisällöt olivat pienelle lapselle todella ahdistavia. Seurakunnassa käymiseen liittyi myös sosiaalinen puoli, siellä oli istuttava joka sunnuntai, koska ei voinut ottaa seurausta siitä, että mitä muut seurakuntalaiset olisivat asiasta ajatelleet... Olin varmaan nuori alakoululainen, kun yksinkertaisesti kieltäydyin lähtemästä tai osallistumatta mihinkään tilaisuuksiin.” (Kertomus 16)

”Luulin, että 11-vuotiaana otettu aikuiskaste ja alakouluikäisenä pyhällä hengellä täyttyminen ovat minulle merkittäviä asioita. Tuolloin ne sitä olivatkin, koska suoritin yhteisöön kuuluvaa tapaa, jolla ilmaistaan sekä seurakunnalle, perheelle, että itselleni olevani ”oikealla tiellä” ja olevani ”kunnon uskovainen”. Nyt nuo tapahtumat harmittavat ja hävettävät vaikka tajuan, etten ole mitenkään voinut valita toisin, saati

edes kyseenalaistaa sen aikaista toimintakulttuuria. Usko tuli minulle annettuna eikä sitä voinut epäillä. Epäily oli merkki huonosta Jumalasuhteesta ja ”kylmällä paikalla olemisesta”. (Kertomus 6)

Toisin kuin avartuvan uskon käsikirjoituksen päähenkilöllä, riippumattoman uskon käsikirjoituksen päähenkilön kokemus lapsuuden uskonnollisesta ympäristöstä on vaativa. Sekä turvallisen uskon kokemus että vaativan uskon kokemus nousevat kokemuksesta perheen uskonnollisesta ilmapiiristä. Tutkimuksissa on huomattu, että lapsi siirtää sekä positiiviset että negatiiviset tunnekokemukset osaksi jumalakuvaansa ja suhdetta uskontoonsa. Kasvu ympäristö ja sen tunneilmasto heijastuvat siihen, miten lapsi ymmärtää uskoon liittyviä asioita. (Tamm 1988, 15–17, 27.) Lapsi käsittelee uskoon liittyviä asioita kokemusten kautta, ja näissä kokemuksissa tunteilla on suuri merkitys. Myös perheen ja tuttujen uskonnollisten auktoriteettien vaikutus on suurta. (Fowler 1981; Tamminen 1981, 42–43.) Lapsen elämässä vanhemmilta saatu hoiva ja vuorovaikutus ovat merkittäviä peruskokemuksia, joihin perusturvallisuus rakentuvat. Varhaisilla kokemuksilla on myös merkitystä lapsen ja aikuisen myöhempään uskonnollisuuteen. Se, millä tavalla lapsi sosiaalistuu vanhempiensa uskonnollisuuteen, on yhteydessä lapsen ja vanhemman väliseen kiintymyssuhteeseen. Tutkimuksissa on havaittu, että turvallinen kiintymyssuhde ennustaa lapsen sosiaalistumista vanhempien uskonnollisuuteen, turvaton puolestaan ei. (Granquist 1998; Kirkpatrick 2005.) Lapsen voi olla vaikea ymmärtää ja käsitellä yhteisössä kokemiaan asioita, siksi pelottavista ja ahdistavista kokemuksista voi tulla koko elämää määrittäviä asioita. Kielteiset tunteet voivat vaikuttaa hengelliseen ja yhteisölliseen elämään vielä aikuisuudessa. (Linjakumpu 2015, 105–107; Linjakumpu 2021, 124–126.) Arniika Kuusisto (2011) on myös tuonut esille tutkimuksessaan lapsuuden kokemusten merkitystä uskontosuhteen muotoutumisessa ja arvioinnissa. Hänen mukaansa perheen ja yhteisön uskontokasvatuksen luonne vaikuttaa siihen, miten uskontoon sosiaalistutaan. Lasta arvostava suhtautuminen ja vanhempien myönteinen esimerkki merkityksellisestä elämäntavasta mahdollistaa omakohtaiset arvovalinnat, kun taas liian ehdoton tai epä johdonmukainen kasvatus kannustaa hakemaan vaikutteita perheen tai yhteisön ulkopuolelta.

Riippumattoman uskon käsikirjoituksen päähenkilölle uskonnollisen ympäristön muutos näyttäytyy pitkänä prosessina, johon liittyy paljon erilaisia tunteita, joiden syntytausta juontuu yhteisössä vietettyyn aikaan. Tunteiden kautta irtaantuva asemoi itseään yhteisön ulkopuolisen roolissa. Myönteisinä tunteina kirjoituksissa nousevat esille vapauden tunne, helpotus ja levollisuus. Myönteiset tunteet liittyvät pakon ja kontrollin loppumiseen, kun koetaan, ettei ole pakko uskoa tai toimia tietyllä tavalla. Aiempaan yhteisön määrittämään rooliin uskovana on liitetty pakon tai kontrollin tunnetta, nyt uskovana tai ei-uskovana rooliin koetaan liittyvän vakautta, helpotusta ja levollisuutta.

”Helluntaiseurakunnasta irtaantumisen jälkeen olen kokenut suurta, vähitellen lisääntyvää vapautta. On suuri muutos ettei minun ole pakko tehdä mitään eikä mennä seurakunnan tilaisuuksiin, jos en tahdo.” (Kertomus 6)

Toisaalta irtaantumisen jälkeiseen uskovan ja ei-uskovan rooliin asettumiseen liittyy paljon kielteisiä tunteita: pelkoa, katkeruutta, syyllisyyttä, häpeää, pettymystä, surua. Kielteiset tunteet kohdistuvat toisaalta jätettyyn yhteisöön ja irtaantumisen aikaisiin tapahtumiin, mutta myös uskonnollisiin kokemuksiin ja oppeihin, jotka aktivoituvat irtaantumisprosessin aikana. Yhteisön vaaliman uskon ja opin herättämät tunteet seuraavat irtaantujaa, ja yleistyvät eri elämänalueille. Yhteisön määrittämässä uskovan roolissa on tunnettu syyllisyyttä ja häpeää, kun on tehty asioita, jotka ovat väärin yhteisön tai Jumalan silmissä. Nyt häpeää tai syyllisyyttä tunnetaan, kun tehdään niitä asioita, jotka eivät aiemmin olleet sallittuja uskovan roolissa. Ei-uskovan rooliin (tai yhteisön ulkopuolisen uskovan rooliin) asettuminen voikin olla vapautumista syyllisyydestä ja häpeästä, ja toisenlaisen moraalisen koodiston omaksumista.

Kertomuksissa korostuvat erityisesti syyllisyys ja pelko. Syyllisyyttä herättää perheelle ja suvulle tuotettu häpeä yhteisöstä lähtemisestä, mutta toisaalta pelätään myös sitä, mitä itselle tapahtuu irtaantumisen jälkeen. Syyllisyys kietoutuu kertomuksissa häpeään ja uskonnollisiin pelkoihin. Uskonnolliset pelot liittyvät lähtöyhteisön opetukseen pelastuksesta. Lähtijä voi pelätä voimakkaasti kuolemaa, helvettiä, sitä mitä hänelle yhteisön määrittämänä ei-uskovana kuoleman jälkeen tapahtuu. Onko pelastus mahdollista ilman yhteisöä? Uskonnolliset pelot voivat tulla omantunnontuskien lisäksi esiin erilaisina psykosomaattisina oireina. Irtantuja voi pelätä oman identiteettinsä luhistumista, koska uskovan roolin lisäksi, on menettänyt koko aiemman maailmankuvansa. Vanhoillislestadiolaiseen liikkeeseen kuulunut kertoja kirjoittaa, kuinka hän koki irtaantumisen jälkeen voimakkaista psykosomaattisia oireita. Oireet hän liittää juuri pelkoon, että joutuu mahdollisen kuolemansa jälkeen helvettiin. Pahinta on kuitenkin pelkojen taustalla oleva tunne lapsenuskon menettämistä. Tunne, että menettää hyvin keskeisen osan identiteettiään. Kirjoittajalle usko ja uskovan rooli ei ollut vain yhteisön opin ulkoista noudattamista, vaan tärkeintä uskovan roolissa oli ollut oma sisäinen uskonkokeemus. Ei-uskovan rooliin siirtyminen tai siirtäminen vei kirjoittajalta myös sisäisen kokemuksen uskon merkityksellisyydestä.

”Päätettyäni irtaantua lestadiolaisuudesta koin psykosomaattisia oireita liittyen ehkä kuolemanpelkoon, helvettiin joutumisen pelkoon. Koko identiteetin luhistumisen pelkoon, joka oli rakentunut pääasiallisesti uskon varaan... Pahinta asiassa oli sellainen lapsenuskon menettäminen, ylipäättänsä sisäisessä maailmankuvassani, ei vain lestadiolaiseen yhteisöön liittyvänä.” (Kertomus 20)

Paavo Kettunen (2011) liittää hengellisen häpeän yksilön jumalasuhteessa tai yhteisösuhteessa koetuksi häpeäksi. Ihminen voi kokea hengellistä häpeää, vaikka ei enää uskoisikaan Jumalaan tai yhteisön opettamalla tavalla. Häpeän sisältö tai syntytausta on uskonnollisuudessa tai hengellisyydessä. Usein häpeä on jollakin tavalla kytköksissä paineisiin tai vaatimuksiin, joita yksilö asettaa itselleen tai joita lähiympäristö tai uskonyhteisö ihmiselle asettaa. Hengellistä häpeää on, että ihminen ei koe täyttävänsä uskonnollisia mittoja tai olevansa hengellisesti kelvollinen suhteessa Jumalaan tai omassa sisäisessä kokemuksessaan. Tätä tunnetta ihminen perustelee suhteessa omaksumaansa yhteisön opetukseen tai kirjallisuuteen. Ihminen voi kokea, ettei hänen elämäntapansa ehkä ole uskonnollisesti hyväksyttävää. Uskonyhteisön täydellisyyden ja kuuliaisuuden vaatimus voi osaltaan olla synnyttämässä häpeää, kun ihminen kokee, ettei pysty asetettuja vaatimuksia täyttämään. Irtaantumisesta tästä normista ei välttämättä pysty nopeasti luopumaan, koska usein ihminen on hengellisessä opetuksessa tai kasvatuksessa sisäistänyt tavan, miten tulisi menetellä tai uskoa. Irtaantumisen myötäkin yhteisön opetus voi olla se normi, jota irtaantuva kokee velvollisuudekseen seurata. Ihmisellä on taipumus vertailla hengellistä elämäänsä omaansa tai toisten hengelliseen elämään. Vertailulla ihminen myös rakentaa hengellistä identiteettiään. Ihminen voi myös jäädä aiemman hengellisyytensä vangiksi, jolloin omassa ajattelussa koetaan irtaannutun yhteisön näkemyksistä, mutta ei ole kuitenkaan otettu tarpeeksi konkreettista etäisyyttä liikkeeseen. Silloin omaa vakaumusta voidaan hävetä, eikä uskalleta vielä elää omaa elämää. Ihminen voi jopa luopua itsestään säilyttääkseen tärkeiden ihmisten tai yhteisön hyväksynnän. Tässä voi esiintyä pelkoa, että yhteisön menettämisen lisäksi joutuu Jumalan hylkäämäksi. Itsenäistymistä uskonnollisessa ajattelussa tai etääntymistä voi vaikeuttaa myös vahva sisäinen kuva ihanneuskovasta. (Kettunen 2011, 25–27; 122; 149; 186–187.)

Lapsuuden negatiiviset tapahtumat, yhteisössä ja irtaantumisen aikana koetut tapahtumat ja tunteet sekä irtaantumisen jälkeiseen uskonnolliseen etsintään liittyvät tapahtumat vaikuttavat kokemukseen nykyisestä uskonnollisesta ympäristöstä. Riippumattoman uskon käsikirjoituksen päähenkilö voi kuulua yhteisöön tai olla kuulumatta yhteisöön. Keskeistä on kuitenkin ajatus, että oma nykyinen elämäntapomus (usko) on riippumatonta yhteisöllisistä sitoumuksista. Sitovaa yhteisöllisyyttä halutaan viimeiseen asti vältellä. Nykyistä uskonnollisuutta voisi kuvata joko henkilökohtaisena uskona ilman yhteisöä tai kokemuksena uskonnottomuudesta. Oma usko koetaan itsenäisenä, henkilökohtaisena kokemuksena ylikuonnollisesta, eikä se välttämättä tarvitse tai kaipaa yhteisöä välittäjäksi tai takeeksi. Uskonkäsityksessä korostetaan uskon vaikutusta ja merkitystä eettisiin valintoihin ja elämän rakentamiseen moraalisten valintojen kautta. Hengellisten arvojen rinnalla voi tulla esiin henkisiä arvoja, esimerkiksi luonnon merkityksellisyden korostamista arvoissa.

Yhteisöstä irtaantuminen ei välttämättä merkitse uskosta tai jumalasuhteesta luopumista. Kertojat korostavat kokemusta henkilökohtaisen jumalasuhteen säilymisestä. Kertomuksen 15 kertoja kertoo elävänsä ”jatkuvassa suhteessa Jumalan kanssa”

ja kokevansa ”että Jumala vasta vaikuttaa, en minä muuten tässä porisisi hänen kanssaan”. Kertomuksen 16 kertoja tuo esille, että ”kaikista kokemuksista huolimatta en ole koskaan, en edes heikoimmilla hetkelläni luopunut uskosta Taivaan Isään. Usko on edelleen ja tulee olemaan elämäni tuki ja voima, mutta ei missään seurakunnassa”. Yhteisöstä irtaantuminen ei merkitse uskosta tai jumalasuhteesta luopumista, vaan enemmänkin näyttää siltä, että irtaantuminen ja siihen liittyvät tapahtumat koetaan uskon merkityksellisyyttä vahvistaviksi tapahtumiksi. Omassa uskonkäsityksessä halutaan kuitenkin sanoutua selkeästi irti valmiiksi annetuista yhteisöllisistä tulkinnoista: ”en usko, että taivaanportilla kysytään, minkä seurakunnan jäsenkortti sinulla on mukana” (Kertomus 16).

Suhde uskonnolliseen yhteisöllisyyteen muodostuu kriittiseksi ja jopa kielteiseksi. Kertojat näyttävät liittävän käsitteet uskonnollinen ja uskovainen yhteisölliseen uskoon, ja he eivät pidä tällaista uskoa niin sanotusti oikeana, koska se on heidän mielestään välikäsien kautta tapahtuvaa uskomista, josta puuttuu aito suhde Jumalaan. Uskonnollisen yhteisön uskovan roolista puuttuu kirjoittajien mielestä aitous. Tässä näkyy jollakin tavalla lähtöyhteisön vaikutus kertojien ajattelussa. Monissa vapaissa suunnissa vierastetaan käsitteitä uskonnollinen ja uskovainen, koska näiden käsitteiden ajatellaan viittaavan jonkinlaiseen tapaususkonnollisuuteen, vastakohtana elävälle, uudestisyntyneelle uskolla, jossa uskoa eletään todeksi jokapäiväisessä elämässä. Irtantuneen näkökulmasta yhteisöön kuuluvat näyttäytyvät nyt niin kutsutusti epäaitoina, kun yhteisöön kuuluessa yhteisön ulkopuoliset edustivat epäaitoa uskonnollisuutta ja uskovaisuutta. Siksi itseä ei haluta irtaantumisen jälkeenkään nimittää uskonnolliseksi, koska käsitteen ei koeta oikealla tavalla määrittävän omaa sisäistä uskonkokemusta.

”Uskonnolliseksi en itseäni nimitä... uskonnollisuus on kaukana Jumalasta: siinä on vissi ero, on uskonnollisuus, uskovaisuus ja usko Jumalaan...minulla on vahva usko ja vuorovaikutus Jumalan kanssa, ilman välikäsiä.” (Kertomus 15)

”Seurakunta ja usko muuttaa ihmisiä erilaisiksi. Seurakunnassa ihmisistä näkee jotenkin läpi, että he vetävät ihmeellistä uskovaisen roolia, jossa esiintyvät kaikki hyvät ja ihailtavat piirteet.” (Kertomus 16)

Uskonnottomuus tulee esille uskontokriittisyytenä ja jonkinlaisena välinpitämättömänä suhtautumisena uskontoihin. Päähenkilö saattaa edelleen virallisesti kuulua uskonnolliseen yhteisöön (evangelisluterilainen kirkko), mutta mieltää itsensä ei-uskonnolliseksi ja passiiviseksi. Vanhoillilestadiolaiseen yhteisöstä irtaantunut kertoja (Kertomus 29) kuvaa suhtautumistaan uskontoihin välinpitämättömäksi: ”Uskonnot ovat minulle täysin vähäpätöisiä asioita nykyisin.” Toisaalta hän kertoo olevansa valmis hyväksymään sen, että joku uskoo: ”Jos joku uskoo siihen, että on olemassa joku korkeampi voima, niin uskokoon.” Kertoja kuitenkin tuntuu vastustavan uskon

levittämistä ja ihmisten käännättämistä: ”uskonhan minäkin korkeampaan älyyn, mutten palvo sitä, enkä kehoita ketään palvomaankaan. Siinä on vissi ero. Kenenkään ei pitäisi manipuloitua eikä suggeroida itseään siihen tilaan, että alkaisi käyttää väkivaltaa toisen käännättämiseen”. Menneisyyden kokemukset pakottamisesta heijastuvat tässä kertojan nykyiseen uskontosuhteeseen. Uskonnottomuuden perustelut nousevat siis omista kokemuksista, mutta yleistyvät uskontojen yleiseen kritiikkiin ja uskontojen näkemiseen ongelmallisina. Kertomuksen 29 kertoja tuo esille, että ”monet maailman rumimmat ja iljettävimmät asiat ovat uskontojen, yleensä kristinuskon, aikaansaannoksia”. Myös nykyään itsensä enemmän agnostikoksi identifioiva Kertomuksen 7 kertoja toteaa: ”Uskonnon varjolla tehdään niin paljon pahaa ja sitä on aina käytetty vallan välineenä. Maailma olisi niin paljon parempi paikka elää ilman yhtään uskontoa.” Molempien kertojien taustalla löytyy painostamisen ja väkivallan kokemuksia lähtöyhteisössä. Näyttää siltä, että nämä kokemukset johtavat yleiseen uskontojen kritiikkiin ja uskonnon näkemiseen negatiivisena ja haitallisena. Kertojat näyttävät painottavan uskonnonvapautta, joka nähdään vapautena uskoa mihin haluaa tai vapautena olla uskomatta. Uskonnollinen valinnanvapaus toteutuu, kun uskon tai ei-uskon voi valita vapaasti, ilman painostusta. Kertomuksen 7 kertoja kiteyttää tämän ajatuksen näin: ”Jokaisella meistä pitäisi olla oikeus uskoa siihen mihin haluaa, ilman minkäänlaista aivopesua.”

Riippumattoman uskon käsikirjoituksen uskonnollista muutosta voisi kuvata Streibin (2009, 2014) termin maallistumisen siirtymäksi, vaikka uskonnollisesta yhteisöllisyydestä tai uskonnon harjoittamisesta ei ole kokonaan luovuttu. Kyseessä on kuitenkin selkeästi maallistuminen verrattuna aikaisempaan, erityisesti yhteisöllisen sitoutumisen osalta. Toisaalta kyse voisi olla reflektioivista maanpakolaisista (Jamieson 2003), joiden irtaantuminen on pitkä prosessi, ja irtaantumisen jälkeistä uskontosuhdetta luonnehtii reflektiivinen ja osin epäileväkin suhde sekä uskonnollista yhteisöllisyyttä ja että uskoa kohtaan. Irtaantuminen näyttäytyy omana valintana, jota seuraa uudelleenarvioinnin prosessi.

Menneisyys, nykyhetki ja tulevaisuus kohtaavat erityisesti siinä, miten riippumattoman uskon käsikirjoituksen päähenkilö suhtautuu seuraavan sukupolven uskontokasvatukseen. Oman lapsuuden huonojen kokemusten siirtymistä halutaan välttää. Pyrkimys riippumattomuuteen yhteisöllisyydestä saa perustelunsa halusta olla altistamatta omia lapsia yhteisöllisyyden haittavaikutuksille.

”Siinä vaiheessa elämää, kun lapseni kasvoivat sellaiseen ikään, että kyselivät elämän ja kuoleman kysymyksiä: mistä tulemme, mihin menemme, uskonnollinen ajatteluni ja osittain kasvukipuni aktivoituivat taas. Tuosta on aikaa kuutisen vuotta. Yritin lohduttaa kuolemaa pelkääviä, vaikkakin hyvin perusturvallista elämää eläviä poikiani, eikä minulla ollut (eikä ole edelleenkaan) oikein välineitä siihen. Vastaukseni ei tyydyttäneet poikiani.” (Kertomus 21)

”Omien lasteni kohdalla olen toiminut täysin toisin kuin omalla kohdallani ja se on ehkä näkyvin muutos omassa suhtautumisessani hengellisyyteen. En painosta heitä mihinkään valmiiseen muottiin tai toimintatapaan. Pohdimme yhdessä hengellisiä asioita ja voimme keskustella hyvin vapaasti kaikesta asiaan liittyvästä.” (Kertomus 6)

Yhteisöstä irtaantuminen ja yhteisön uskonkäsityksestä luopuminen voi jättää irtaantuneen eksistentiaalisesti tyhjän päälle, jolloin voi syntyä tunne, ettei osaa vastata lasten perimmäistä koskettaviin kysymyksiin. Toisaalta halutaan välttää siirtämistä hankalaa uskontosuhdetta jälkipolville, toisaalta voi olla halu välittää uskon myönteiset piirteet lapsilleen. Irtantamisen myötä vanhemmilla ei ole enää uskoa, jota jättää perinnöksi lapsilleen, eivätkä vanhemmat välttämättä koe tärkeäksi kasvattaa lapsiaan johonkin tiettyyn uskontoon. Kun suhde aikaisempaan perinteeseen halutaan katkaista ja uskonnollinen identiteetti rakentaa uudelleen henkilökohtaisen etsinnän kautta, aiemman perinteen välittämisen ketju katkeaa (Hervieu-Léger 2000, 123–140).

Imagot

Riippumattoman uskon käsikirjoituksen päähenkilön käsitys itsestään ilmentää selviytyjän imagoa. Selviytyjä on imagotyyppi, johon ei tunnu liittyvän selkeää toimijuutta tai läheisyyttä, vaan enemmänkin pyrkimystä pois kontrolloivasta läheisyydestä tai toimijuudesta, jotta voisi ohjata ja hallita sekä omaa elämäänsä että uskoa. McAdams (1988, 190–202) nimittää tällaista vähän toimijuutta tai läheisyyttä korostavaa imagon roolia uhrin tai selviytyjän rooliksi. Selviytyjä näyttää yksinään voittavan häntä hallitsevat voimat saavuttaakseen itsenäisyyden ja voidakseen kontrolloida omaa elämäänsä. Hallitsevina voimina selviytyjän kertomuksessa esiintyvät niin perhe, yhteisö kuin uskonkäsityksetkin. Selviytyjä kokee olevansa yhteisönsä ja yhteisön opetuksien uhri, ja selviytyminen näyttäytyy pitkällisenä henkilökohtaisena kamppailuna, jossa irrottaudutaan siitä uskonnollisuudesta, johon on kerran sosiaalistuttu tai sosiaalistettu, ja jonka mukaan on uhrina pakotettu elämään. Jonkinlaisena selviytyjän anti-imagona McAdams (1988, 202) mainitsee antautujan, joka alistuu ulkopuoliselle kontrollille. Selviytyjä ei tätä halua, vaan haluaa saavuttaa oman elämänsä kontrollin.

Selviytyjän rakentaa imagonsa kokemukselle, että on yhteisönsä uskonnollisuuden uhri, jonka on pitänyt kulkea pitkä tie selviytyäkseen ja tullakseen siksi mikä on. Imagoa rakentavat kuvaukset lapsuuden uskonnollisuudesta ja uskonnon vaikutuksesta lapsen elämässä. Lapsuuden kokemusten sävy on negatiivinen, lapsuuden uskonnollisuuteen liittyvät ihmiset koetaan negatiivisiksi ja oman uskontosuhteen muodostumisen kannalta vahingollisiksi. Lapsuuden uskonnollisuuden kokemuksia värittää kokemus uhriudesta, joka kumpuaa kokemuksesta, ettei lapselle annettu mahdollisuutta vaikuttaa tapahtumiin. Uhrin kokemus on, että kaikki tapahtumat olivat annettuja ja pakotettuja, osin jopa itsestään selvinä tarjoiltuja, asioita, joita ei

voinut kyseenalaistaa. Toisaalta selviytyjän uskontosuhdetta muokkaa jollakin tavalla ristiriita sen suhteen, miten asioiden pitäisi olla ja miten asiat ovat. Lapsuuden uskonnollisuudesta on kaikesta huolimatta omaksuttu myös positiivisia asioita, jotka hukkuvat negatiivisiin kokemuksiin. Suhde uskoon ja yhteisöllisyyteen muodostuu ristiriitaiseksi, jolloin selviytyjä joutuu tasapainottelemaan todellisuuden ja sisäisten odotustensa ristiriidassa.

Selviytyjän uskonkäsitystä ja imagon muodostumista ohjaa ajatus uskosta hallitsemattomana kontrollijärjestelmänä, jota voi olla vaikea toteuttaa. Kontrollointia koetaan tulevan sekä lähiympäristöltä, yhteisöltä että uskon kohteelta, Jumalalta. Selviytyjän suhteita lähiympäristöönsä voi määrittää suhde uskoon. Kertoja kirjoittaa, kuinka ”suhteeni äitiini on myötäillyt suhdettani hänen uskoonsa: kun uskoin, olin hänelle hyvin läheinen. Kun uskoni alkoi rakoilla, meille tuli riitoja jotka johtivat joskus mykkäkouluihin, mutta ne menivät ohi. Kun menetin uskoni, olin edelleen äitini lempilapsi (hän on sanonut näin), kunhan vain esitin uskovani. Kun erosin seurakunnasta, äitini etääntyi minusta paljon, mutta saatoin edelleen vieraila -- ilman dramatiikkaa --”. Informantin tarinassa on toisaalta selviytymistä (itsenäistymistä) yhteisöstä ja sen uskonkäsityksen kontrollista, mutta myös itsenäistymistä äidin kontrollista. Yhteisöstä irtaantuminen alkaa vasta, kun kirjoittaja muuttaa toisella paikkakunnalle ja avioituu samaan yhteisöön kuuluvan kanssa, joka myös haluaa irtaantua yhteisöstä. Pitkä irtaantumisprosessi käynnistyy yhdessä puolison kanssa.

Selviytyjä voi myös selittää uhrikokemuksiaan näkemällä lähiympäristönsä samalla tavalla uhrina kuin itsensä. Tällöin omista kokemuksista ei syytetä sinänsä perhettä tai läheisiä ihmisiä, vaan järjestelmää, jonka otteeseen myös vanhempien nähdään jääneen. Kertoja kertoo: ”Olen myös kertonut vanhemmilleni, etten syytä heitä, vaan enemmänkin järjestelmää ja ideologiaa, jonka mukaan he halusivat elää ja toimia.” Samalla tavalla kirjoittaa myös toinen kertoja todetessaan: ”Kaikkien eniten elämäni on vaikuttanut hylkäämisen ja kontrollin pelko. Syytän siitä puhtaasti seurakuntaa. En ole vanhemmilleni katkera tai vihainen, koska he ovat omalta osaltaan yhtä lailla uskonnollisen väkivallan uhreja. He ovat toimineet sillä hetkellä sen tiedon ja heille opetetun tavan mukaisesti.” Peruskokemus siis on, että yhteisö ja uskonto ovat vaikuttaneet elämää rajoittavasti, omalle toimijuudelle tai toisin toimimiselle ei ole yhteisössä tai omassa elämässä jäänyt tilaa.

Irtantuminen voi saada aikaan toimijuuden vahvistumista. Selviytyjän tarinassa esiintyy irtaantumisen aikana tai sen jälkeen vaihe, jossa irtaantumista tai uutta uskonnollisuutta rakennetaan omaksumalla älykön rooli. Esimerkiksi omia kokemuksia ja menneisyyttä tarkastellaan uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumiseen liittyvän kirjallisuuden avulla tai käsitellään terapiassa. Osittain tämän voisi myös nähdä jonkinlaisena selviytyjän tai uhrin roolin vahvistamisenakin. Toisaalta yhteisön kontrollista irtaantuminen mahdollistaa itsensä ja yhteisön uskonkäsityksen tarkastelun etäämpää ja oman kriittisen ajattelun kautta. Tämähän ei ollut mahdollista yhteisön jäsenenä, kun uskonkäsitys annettiin ikään kuin annettuna ja ainoana oikeana.

Selviytyjälle uskontosuhteen rakentuminen on pyrkimystä pois kontrolloivasta läheisyydestä ja toimijuudesta. Selviytyjä näkee itsensä yhteisönsä uskonnollisuuden uhrina, joka on kulkenut pitkän tien irtaantuakseen siitä ja saadakseen mahdollisuuden rakentaa omaa uskontosuhdettaan. Usko ja erityisesti yhteisöllinen usko näyttävät selviytyjälle hallitsemattomana kontrollijärjestelmänä, joka ei vastaa hänen sisäistä odotustaan uskosta. Selviytyjä ei halua olla antautuja. Selviytyminen eli vähittäinen irtaantuminen yhteisöstä merkitsee selviytyjälle mahdollisuutta rakentaa uutta suhdetta uskoon. Tämä voi tapahtua omaksumalla älykön rooli (mikä ei ehkä ollut mahdollista yhteisön jäsenenä) tai säilyttämällä selviytyjän sisimmässä ollut uskonvaalijan imago. Selviytyjän suhde uskonnollisuuteen, erityisesti yhteisölliseen uskonnollisuuteen, säilyy kuitenkin ristiriitaisena.

4.3 Etsivän uskon käsikirjoitus

Etsivän uskon käsikirjoituksen päähenkilön uskontosuhde rakentuu jatkuvan etsinnän ja yhteisöistä irtaantumisten kautta. Käsikirjoituksessa on monia vaihteita ja monia yhteisöjä. Käsikirjoituksen ydintapahtumat liittyvät uskonnolliseen kääntymiseen ja yhteisöön liittymiseen sen jälkeen. Uskoontulon kokemuksesta tulee keskeinen uskonnollinen kokemus, joka ohjaa suuntautumista läpi koko uskonnollinen elämäntarinan. Ensimmäinen irtaantuminen yhteisöstä koetaan voimakkaimmin ja merkityksellisimmäksi. Sen jälkeen tarina rakentuu jatkuvan uskonnollisen etsinnän kautta, mihin ohjaa tarve toteuttaa uskonnollisia tarpeita itseä tyydyttävällä tavalla. Uskonnollisesta elämäkulusta tulee sarja yhteisöihin liittymisiä, olemisia ja irtaantumisia. Uskonnollista elämää ohjaa kuitenkin tunne Jumalan johdatuksesta elämässä kohti nykytilaa ja tulevaisuutta. Tulevaisuus näyttää vielä avoimena, koska ei tiedä, miten Jumala siinä johdattaa. Tarina näyttää siis osin regressiivisenä, sillä tulevaisuuden uskontosuhde jää avoimeksi. Seuraavaan taulukkoon on kiteytetty etsivän uskon käsikirjoituksen keskeiset elementit ja käsikirjoituksen taustalla vaikuttavat kertomukset,

Taulukko 8 Etsivän uskon tarinatyyppi

Tarinatyyppi	Ydintapahtumat	Uskonnollinen ympäristö	Imago(t)
etsivä usko K5, K22, K13, K23	ei-uskonnollinen lapsuus tietoinen uskonratkaisu yhteisössä eläminen uskonnollinen etsintä	henkilökohtainen usko yhteisöllinen usko	etsijä uskonvaalija

Päähenkilön käsitystä itsestään hallitsee etsijän imago. Päähenkilö ohjaa omaa uskonnollista etsintäänsä vahvasti itse. Jos yhteisö ei päähenkilöä miellytä, päähenkilö tekee ratkaisunsa itse ja lähtee etsimään toisenlaista uskonnollisuutta. Etsijää ohjaa kuitenkin vahva henkilökohtaisesti usko, joka rakentuu vahvasti koetun tietoisesta uskonratkaisun varaan. Henkilökohtainen jumalasuhte säilyy ja ohjaa suuntautumista uskonelämän eri vaiheissa. Etsivän uskon käsikirjoituksessa vahvana on ajatus etsiä yhteisöllisyyttä, joka mahdollistaa uskon elämisen todeksi jokapäiväisessä elämässä. Generatiivisesti kyse on mahdollisuudesta ja tarpeesta toimia yhteiseksi hyväksi, jakaa saamaansa uskon lahjaa muille.

Etsivän uskon käsikirjoituksen päähenkilön uskontosuhte on syvästi sisäistettyä uskonnollisuutta, mutta samalla pyrkimystä säilyttää autonomisuus suhteessa yhteisöllisyyteen. Batson, Schoenrade ja Ventis (1993) määrittelevät etsivän uskonnollisuuden olevan syvästi sisäistettyä uskonnollisuutta, jossa uskonnosta on mahdollista saada vastauksia syviin pohdintoihinsa, ja kokea se elämään voimakkaasti vaikuttavana asiana. Sisäistettykin uskonnollisuus voi muodostua rajoittavaksi, koska siinä yksilö on sidottu tiettyyn merkitysjärjestelmään. Jos uskonto koetaan vapauttavaksi, se muodostuu tärkeäksi ja siitä halutaan pitää kiinni ja omalle uskonkokemukselle haetaan vahvistusta. Tämä vahvistuminen tapahtuu hakeutumalla saman ajattelumaailman jakavien ihmisten seuraan, jolloin uskonon vahvistuminen tapahtuu sosiaalisen sitoutumisen kautta. Sosiaaliseen sitoutumiseen voi liittyä alttius joutua ryhmän ohjailemaksi ja sitä kautta yksilöllisen päätöksenteon kapeutumisen. Etsivään uskonnollisuuteen ei liity tuollaista sitoutumisen tunnetta, jolloin kriittisen etsijän voi olla helpompi vastustaa sosiaalista painetta ja säilyttää autonominen toimijuutensa. (Batson ym. 1993, 158–161; 166–168; 219–229.)

Ydintapahtumat

Etsivän uskon käsikirjoituksen päähenkilö on elänyt ei-uskonnollisen lapsuuden, jossa uskonto on läsnä perheen arjessa, mutta lapsuuden perhettä ei kuvata erityisen uskonnolliseksi, eikä uskolla koeta olleen merkitystä lapsuudessa. Käsikirjoituksessa uskontosuhte muotouttavaksi ydintapahtumaksi nousevatkin muistot lapsuuden perheen ulkopuolisista uskonnollisista vaikutteista, jotka ohjaavat päähenkilön uskonnollista etsintää ja tietoista uskonratkaisua etsinnän lopputuloksena. Rippikoulu kuvataan kertomuksissa aikana, jolloin koetaan ensimmäinen uskonnollinen herääminen, vaikkakin tämä herääminen koetaan jääneen väliaikaiseksi. Rippikoulun on todettu vahvistavan uskoa, mutta on myös tavallista, että rippikoulun jälkeen moni etäännyy uskosta (Tervo-Niemelä 2020).

”Jo rippikoulussa tulin uskoon, mutta sitten menin takaisin ns. maailmaan.” (Kertomus 22)

Kertomuksissa kuvastuu jonkinlainen uskonnollinen kaipuu. Tämä kaipuu saa sitten täyttymyksensä tietoisessa uskonratkaisussa. Etsivän uskon käsikirjoituksessa kääntyminen kuvataan pitkällisen uskonnollisen etsinnän tuloksena tapahtuvana. Uskonratkaisu koetaan Jumalan johdatuksena omassa elämässä, ja siten selkeänä käännekohtana. Keskeistä on voimakkaan henkilökohtaisen jumalasuhteen syntyminen ja kokeminen. Usko näyttäytyy ennen kaikkea ihmisen ja Jumalan välisenä erityisenä suhteena. Kertojat nimittävät tapahtumaa uudestisyntymiseksi, joka on erityisesti protestanttisessa teologiassa käytetty termi kuvaamaan ihmisen hengellistä uudistumista, jossa uskotaan Jumalan armo omakohtaisesti ja luodaan uusi suhde Jumalaan. Uudestisyntymiseen liittyy olennaisesti uskon mukainen elämä, Jumalan armon eläminen todeksi omassa elämässä. Sisäistä uudestisyntymistä seuraakin kertomuksissa liittyminen johonkin uskonnolliseen yhteisöön ja toiminta yhteisössä, mutta myös uskonmukaisen elämäntavan omaksuminen kaikessa elämässä.

Uskoontulo merkitsee selkeää käännekohtaa elämässä. Kertojat ovat etsineet elämäänsä hengellisyyttä ja kokeneet elämänsä epätydyttävänä ennen kääntymiskokemusta ja uskonratkaisua. Elämässä on koettu monenlaisia ongelmia (esimerkiksi avioero, yksinhuoltajuus) tai ahdistuksen tunnetta, joka uskonnollisen kääntymyksen myötä hellittää. Kääntymistä kuvataan uutena suuntana elämässä. Kääntymisen jälkeinen olotila on ilo ja helpotus, ja yhteisöstä löytyy itselle tärkeä ryhmä. Yhteisöön liittyminen koetaan Jumalan johdatuksena elämässä ja siksi halutaan löytää yhteisö, jossa voisi toteuttaa uskoa yhdessä muiden kanssa.

”Uudistuin sitten 35 -vuotiaana ja silloin tiesin, että tämä on minun kohdallani suuri armo ja pelastus... Jumala antoi minulle uuden mahdollisuuden, ja tulin uskoon siis yli 34 vuotta sitten. Rukoilin seurakuntaa, jossa voisin toimia niillä lahjoilla, jotka Jumala minulle antaa. Ja niin liityin Vapaasrk:aan. Se tuntui ihmeelliseltä. Oli ihana seurakunta ja paljon uskovia ympärillä. Olin kuin omieni joukossa.” (Kertomus 22)

Kertoja (Kertomus 5) kuvaa uskoontuloaan pitkällisen etsinnän tulokseksi. Hän kertoo eronneensa nuorena aikuisena kirkosta. Puolison löydettyään hän kuitenkin liittyy takaisin kirkkoon ajatuksenaan saada kirkollinen vihkiminen. Pariskunta kuitenkin päätty elämään avoparina, mutta uskonnollinen etsintä jatkuu yhdessä puolison kanssa. Kertoja kertoo itse olleensa vailla henkilökohtaista uskoa, mutta puoliso tulee uskoon. Puoliso toimii kertomuksessa ”merkittävänä toisena”, joka näyttää kertojalle mallia siitä, mitä elävässä uskossa eläminen voisi tarkoittaa. Kertojan kertomuksessa uskonnollisen elämän sosialisatioagentteina toimivat puoliso, satunnainen kadulla tavattu uskossa oleva mies ja herätyskokouksessa esiintyvä puhuja. He kaikki toimivat esimerkkinä siitä, millaista uskossa eläminen voisi parhaimmillaan merkitä.

Uskoontulon hetki kuvataan kertomuksissa tarkasti. Kertoja kirjoittaa menneensä puolisonsa kanssa vapaaseurakunnan tilaisuuteen, ja kokee tässä tilaisuudessa uudes-

tisyntymisen ja uskoontulon. Kokemus on kaikkienensa hyvin positiivinen. Kertoja haluaa korostaa, ettei kokemus sinänsä liittynyt juuri tähän yhteisöön, vaan hänelle kyse on hänen ja Jumalan välisen suhteen syntymisestä. Kertoja liittyy kuitenkin tapahtuman jälkeen vapaakirkkoon yhdessä vaimonsa kanssa. Hänelle kuitenkin alkuperäinen uudestisyntymisen kokemuksesta tulee uskonelämän kannalta ensisijainen tapahtuma, vaikka myöhemmin tapahtuukin monia yhteisöllisiä muutoksia. Aikuisena uskonratkaisun tehneet ja myöhemmin yhteisöstä irtaantuneet korostavat kertomuksissaan usein, että kääntymisessä syntynyt uskontosuhde on ennen kaikkea henkilökohtainen suhde Jumalaan ja uskonkysymyksiin, ei niinkään suhde tiettyyn yhteisöön tai sen opillisiin painotuksiin sitoutumista.

”Nuorena aikuisena erosin kirkosta, jonkinlaisena lapsellisena päänäpistona ja koska tuolla kirkon jäsenyydellä ei tuntunut olevan minulle mitään merkitystä... Löydettyäni puolison jossain vaiheessa liityin takaisin kirkkoon. Ajatuksena oli lähinnä se, että voisimme mennä kirkollisen vihkimisen kautta naimisiin. Päädyimme kuitenkin ensin elämään avoparina jonkun aikaa. Uskonasiat kiinnostivat jonkun verran meitä ja kuuntelimme hengellistä musiikkia ja kävimme jopa eri hengellisissä tilaisuuksissa. Olin kuitenkin edelleen vailla henkilökohtaista uskoa. Puolisoni oli kyllä tullut jo aiemmin uskoon.” (Kertomus 5)

”Joulun lähestyessä AD 1979 jotkut asiat puhuttelivat hengellisessä mielessä, mm. Mikkelin kaupungin kadulla rohkeasti evankeliumia julistanut mies, jonka kanssa keskustelin. (Mies oli toiselta paikkakunnalta ja käsitykseni mukaan kansanlähetyksen piirissä. Hän koki johdatusta Jumalalta tehtävässään, oli siis elävässä uskossa.)... Menimme puolisoni kanssa niinä aikoina käymään Vapaakirkossa. Siellä oli vieraillevana julistajana lakitieteen tohtori Tapio Nousiainen (tunnettu vapaakirkollinen julistaja ja kirjailija). Se oli tyyppillinen vapaiden suuntien herätyskokous. Olin siellä niin kosketettu, että menin kokouksen lopussa rukousalttarille. Tapio Nousiainen tuli keskustelemaan kanssani, ohjasi selvään ratkaisuun ja rukoili puolestani. Koin tuossa hetkessä ns. uudestisyntymisen, tulin uskoon. Se oli joulukuun 2.päivä 1979 n. klo 19.30. Sisäisen maailmani puolestani vapauduin, pääsin aistimaan Jumalan Hengen läsnäoloa ja sain kokea uudenlaista iloa. Tahdon korostaa, että tuon uudestisyntymisen kokemuksen olen ymmärtänyt silloin, ja senkin jälkeen, monista myöhemmistä tilanteen muutoksista huolimatta, liittyvän nimenomaan minun ja Jumalan väliseen suhteeseen. Se kokemus toi minulle elävän uskon ja armosuhteen Jumalaan. Ratkaisuni ja taivaallinen kiittäminen siihen, ei siis liity ensisijaisesti mihinkään kirkkoon tai oppiin. Tosin liityin sitten tammikuussa, samoin kuin vaimoni Vapaakirkkoon.” (Kertomus 5)

Etsivän uskon käsikirjoituksessa yhteisössä elämiseen ja olemiseen liittyvät tapahtumat nousevat uskontosuhtetta, erityisesti yhteisösuhtetta, muuttaviksi

tapahtumiksi. Tiiviissä uskonnollisessa yhteisössä jäseneltä odotetaan tiivistä osallistumista yhteisön toimintaan. Yksilön uskon perusta on henkilökohtainen usko, joka osaltaan ilmenee myös seurakuntayhteyden kautta eli osallistumisena yhteisön toimintaan. Kertojat kokevat aluksi osallistumisen tyydyttävänä, mutta vähitellen alkaa syntyä kokemus, että vaatimukset kasvavat ja osallistuminen alkaa viedä liikaa aikaa muulta elämältä. Toisaalta kertomuksissa tulee esille, että aktiivista toimintaa yhteisössä vieroksutaan ja jopa paheksutaan. Tällöin kertojille syntyy kokemus, etteivät he saakaan toteuttaa kutsumustaan yhteisössä haluamallaan tavalla. Kertojan toimintaa ohjaa voimakas tunne johdatuksesta toimia lähimmäisen hyväksi ja viedä uskon sanomaa eteenpäin. Sinänsä tämän pitäisi olla yhteisön opetuksen mukaista, mutta kertoja kokeekin joutuvansa vainon ja kateuden kohteeksi yhteisössään. Alla olevan kertojan kokemuksena on, että aktiivisen toiminnan myötä hänestä tulee jonkinlainen uhka yhteisön pastorille ja vanhemmistolle, ja kertojaa aletaan savustaa pois yhteisöstä. Kertoja kokee voimakasta pettymystä, kun ei voikaan toteuttaa kutsumustaan, ja eron yhteisöstä raskaana kuin avioeron.

”Sitten sain kutsun vankilatyöhön... Siitä ne vaikeudet alkoivat. Vastustus oli aika-moista. Moni ihminen hyökkäsi voimakkaasti minua vastaan. Täytyi PH:llä, sain armolahjoja ja kutsun ”evankelistan” työhön. Se oli jo liikaa. Minua ei enää hyväksytty, ei tervehditty ja käännettiin katseet pois. Puhuttiin pahaa selän takana. Sitten Jumala kutsui minut opiskelemaan Raamattukouluun... Sekin oli asia, joka ei seurakunnan johtoa miellyttänyt. Aloin olla pastorille ja vanhemmistolle ”uhka” ja minua alettiin savustaa ulos... Minä en kelvannut enää mihinkään tehtävään... johdon kanssa käytiin keskustelua asiasta ja minun vainosta, joka ei johtanut mihinkään ja niin lopputulos oli tämä. Se oli minulle raskas kokemus, kuin avioero. Oli lähdettävä omasta kodista, kun ei terveys kestänyt.” (Kertomus 22)

Yhteisöön liittymistä seuraa jonkinlainen kuherruskuukausi, jolloin yhteisö ja siellä toimiminen koetaan erityisen positiiviseksi. Seija Ronimus (2011, 92) on tuonut esille, että uskonnolliseen yhteisöön liittymisen vaiheessa voi esiintyä jopa avioliiton solmimiseen liittyviä toiveita luottamuksesta, toivosta ja elämänpituisesta sitoutumisesta. Yhteisöllisyys korostuu erityisesti alkuvaiheessa, varsinkin jos taustalla on kokemuksia vaikeasta elämäntilanteesta tai yksinäisyydestä, jotka liittymisen myötä helpottuvat (myös Timonen 2013, 315). Ihminen on perusolemukseltaan sosiaalinen ja haluaa kuulua ryhmään. Meredith McGuire (2002, 81) on tuonut esille sitä, kuinka yhteisöön liittyjää pyritään sosiaalistamaan yhteisöönsä ja sen ajatteluun vähitellen, ja tässä ryhmän jäsenten antama tuki on oleellista. Uudelle jäsenelle voidaan osoittaa paljon huomiota ja kiintymystä, jotta uusi minä ja yhteisön tarjoama merkitysjärjestelmä vahvistuisivat.

Etsivän uskon käsikirjoituksen toistuva juonen käänne on jonkinlainen pettymys ja väsyminen yhteisössä toimimiseen. Yhteisön eettisen opetuksen ja moraalisen

toiminnan välisen ristiriidan huomaaminen tuottaa pettymyksen. Jäsenellä on voinut olla suuret odotukset yhteisön toiminnan suhteen. Nämä odotukset kumpuavat halusta toteuttaa henkilökohtaista uskoa yhteisön jäsenenä ja kokea yhteisön tarjoama yhteenkuuluvuutta.

”Koin joitakin henkilöristiriitoja, ei siis niinkään opillisia tai peruskysymyksiin liittyviä. Olin myös jollakin tavalla väsynyt enkä kokenut seurakuntaelämää tyydyttäväksi. Koin myös jotenkin rasittavana yhteisöllisen valvonnan toisten jäsenten kannalta. Pienen seurakunnan eräänlainen ahtaus ja sisäänlämpiävä olemus rasitti ja kaipasin avaralle. Seurakunnan keskellä esiintuodut profetalliset sanomat ja hengen ilmiöt alkoivat tuntua osaltaan kovin epäluotettavilta.” (Kertomus 5)

”Itse olen ollut aina rehellinen idealisti ja helluntailaiseksi liikaa järjellä ajatteleva, siksi minua vähän seurakunnissa vieroksuttiin, en päässyt täysin mukaan siihen hurmoksellisuuteen, mitä seurakunnissa harrastettiin.” (Kertomus 13)

Yhteisön uskontokulttuurin rajojen kanssa törmäävät kokevat uskon hyvin omakohtaisena. Yhteisössä ilmenevät ristiriidat ja yksilön uskonkäsityksen vastaiset tapahtumat aiheuttavat epävarmuutta ja tunnetta, ettei seurakuntaelämä ole enää tyydyttävää. Kertoja 5 kertoo, kuinka hän koki henkilöristiriitoja, mutta ei niinkään opillisia tai peruskysymyksiin liittyviä ongelmia yhteisössä. Vähitellen hän väsyi yhteisössä kohtaamaansa kontrolliin ja valvontaan. Hän alkaa kaivata jotain avarampaa. Samalla kuitenkin hän kokee vieraantuneensa yhteisönsä kokemuksellisuuteen liittyvistä uskonnollisuuden puolesta (profetiat, hengen ilmiöt). Tämä kokemuksellisuus alkaa tuntua epäluotettavalta. Voisiko olla niin, että yhteisön sisäisen dynamiikan tulkinta ja kokemus vaikuttavat myös uskonnollisten kokemusten merkityksellisyyden tulkintaan ja ymmärtämiseen? Kun yhteisön sisäistä ilmapiiriä ei koeta tyydyttäväksi, yhteisön vaalimien uskonnollisten kokemusten merkitys omassa elämässä vähenee. Jälkeenpäin irtaantunut kokee, ettei ollutkaan sellainen kuin yhteisössä odotettiin jäsenen olevan, eikä siksi oikeastaan koskaan päässyt täysin sisälle yhteisönsä uskontokulttuuriin, vaan oli jollakin tavalla ulkopuolinen uskossaan koko ajan. Timonen (2013, 317–19) puhuu tutkimuksessaan siitä, miten sosiaalistumisen ihanteesta poikkeava persoona ei enää sopeudu yhteisön määrittämään ajatteluun ja käyttäytymiseen, ja vähitellen yhteisön uskottavuus jäsenen silmissä haurastuu.

Etsivän uskon käsikirjoitukseen liittyvä liittymisen ja irtaantumisen sarja tulee hyvin esille aluksi vapaakirkkoon liittyneen ja siitä eronneen kertojan kertomuksessa. Kertoja 5 kirjoittaa, kuinka hän ensimmäisen yhteisöstä eroamisen jälkeen haluaa tutustua laajasti kristilliseen yhteisölliseen kenttään. Hän osallistuu muun muassa luterilaisen kirkon, helluntaiseurakunnan, adventtikirkon ja Pelastusarmeijan toimintaan. Sen lisäksi hän tutkii herätysten ja herätysliikkeiden historiaa.

Tämä siksi, että hän haluaa saada käsityksen monesta eri suunnasta ja yhteisöstä. Kertoja pitää myöhemmin tätä vaihetta hyvänä, koska ”näin ja opin, miten avara Jumalan valtakunta on. Vakuutuin siitä, että sydämen kristittyjä, uudestisyntyneitä uskovia, on monissa yhteisöissä ja niiden ulkopuolellakin. Huolimatta kirkkokuntien ja yhteisöjen puutteista ja opillisista virheistä, niiden keskellä voi olla armosta osallisia, pelastettuja sieluja, jotka uskovat Jeesukseen, samalla perustuvalla tavalla kuin itsekin”.

Kertojalle 5 olennaista on löytää yhteisö, jonka hän kokee olevan oikea yhteisö, ja jossa hän voi toteuttaa hengellisyyttään haluamallaan tavalla. Hän kuitenkin joutuu pettymään kerta toisensa jälkeen siihen, että jokaisesta yhteisöstä löytyy uskovien lisäksi samanlaisia negatiivisia piirteitä kuin lähtöyhteisöstä. Etsintää ohjaa koko ajan ajatus Jumalan johdatuksesta: kertoja on mukana aktiivisesti helluntaiseurakunnan toiminnassa, mutta ei koe ”varmaa johdatusta siihen, että ”minun pitäisi liittyä helluntaiseurakuntaan, vaikkakin hengellisen linjan puolesta se olisi ollut mahdollista”. Sen sijaan kertoja saa eräässä tilaisuudessa ”hengen sanoman, jossa minulle sanottiin Jumalan ilmoituksena: ”Minä johdatan sinut niiden tykö, joita sinä et tunne”. Tämän jälkeen kertoja tutustuu Pelastusarmeijaan, jonka työhön mukaan lähtemisen hän kokee Jumalan johdatuksena. Pelastusarmeijassa ”avautui toiminnan ja palvelun mahdollisuuksia” ja kertoja huomaa, että ”siellä oli nöyrää ja ystävällistä väkeä... ja siellä tuntui olevan tilaa minun kaltaiselleni aktiiviselle toimijalle.” Mutta jälleen iloon alkaa vähitellen tulla tummiakin sävyjä: ”täysin ristiriidoilta ei kuitenkaan välttytty, ja koin eräänkin upseerin taholta kateutta minua ja toimintaani kohtaan”. Lopulta toiminta Pelastusarmeijassakin loppuu ja kertoja jää pois toiminnasta: ”Ehkä olin jo tehnyt tehtävänä siellä”. Tämän jälkeen kertoja jatkoa hengellistä toimintaansa omaehtoisesti kirjoittaen ja kiertäen puhumassa.

Uskonnollinen ympäristö

Etsivän uskon päähenkilö on elänyt ei-uskonnollisen lapsuuden. Ei-uskonnollisuus määrittäytyy kertojien kokemuksena siitä, että lapsuuden perhe ei ollut erityisen uskonnollinen. Perheet eivät sinänsä olleet mitenkään uskontokielteisiä, vaan usko tai uskonnollisuus ei nouse tärkeäksi perheen elämästä tai olemista määrittäväksi tekijäksi. Uskonto tulee esille lähinnä erilaisina vuodenvuorokiertoon tai elämäntapoihin liittyvinä riitteinä tai tapoina. Kertajat kuvaavat kasvaneensa ”tavallisessa suomalaisessa perheessä”, jossa vanhemmat kuuluivat joka evankelisluterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon, ja jossa uskonto oli läsnä, mutta ei vaikuttanut erityisemmin elämään.

”Olen kasvanut ”tavallisessa luterilaisessa perheessä”...kävimme perheenä kirkossa jouluaattona. Äiti opetti iltarukouksen ja kävin kansakouluiässä pyhäkoulua, koska sitä piti ystäväni äiti, mutta muutoin uskonto ei juurikaan perheen arjessa näkynyt.” (Kertomus 23)

”Vanhempani eivät olleet erityisen uskonnollisia, sellaisia tavallisia luterilaisia.” (Kertomus 13)

Mitä tavallinen luterilaisuus tai ortodoksisuus kertojille tarkoittavat? Kertojille tavallisuus on erilaisia vuodenvuorokierroon tai elämänkulkuun liittyviä riittejä, joihin osallistutaan, ja jotka koetaan tärkeiksikin. Kertajat pitävät näiden riittien noudattamista kuitenkin enemmän tapoina, joihin ei näyttänyt liittyvän erityistä uskonnollista merkityksellisyyttä perheen arjessa. Tapoja noudatettiin, koska näin kuului tehdä ja kaikki muutkin ympärillä näin tekivät. Yksilölliseen uskonharjoitukseen liittyvänä tapana kertomuksissa mainitaan iltarukous, joka kuuluu osaksi lapsiperheen arkea. Myös radiojumalanpalveluksia kuunnellaan ja jumalanpalveluksiin osallistutaan juhlapyhinä.

”Kävimme perheenä kirkossa jouluaattona. Äiti oli opettanut iltarukouksen...” (Kertomus 23)

”Lapsuuteni ja nuoruuteni olin evankelisluterilaisen kirkon jäsen, samaan tapaan kuin useimmat suomalaiset. Minulla ei ollut henkilökohtaista uskoa, mutta tietenkin minun tavallaan kastettiin vauvana ja konfirmoitiin nuorena. Kotinikaan ei ollut erityisen uskonnollinen.” (Kertomus 5)

Miksi kertojat näkevät lapsuuden uskonnollisen ympäristön ja perheensä ei-uskonnollisena, vaikka uskonto näyttää olleen läsnä monella tavalla? Syiksi tähän nähdään niin kutsutun elävän uskon puute, se, ettei uskoa niin sanotusti tunnustettu, ja uskoon liittyvien perinteiden itsestäänselvyys lapsuudenperheessä. Usko ei ollut mitenkään henkilökohtaisesti merkityksellistetty asia lapsuuden uskonnollisessa ympäristössä. Myöhemmin kertojat sitten kääntyvätkin yhteisöihin, jotka korostavat erityisesti henkilökohtaista ja elävää uskoa oikeana uskona, joten sitä taustaa vasten lapsuuden perheen uskonnollisuus näyttäytyy ei-elävänä. Oma myöhemmin kehittyvä ja omaksuttu uskontosuhde peilautuu tyystin toisenlaisena kuin lapsuudessa koettu uskonnollisuus. Antti Räsänen (2002) jakaa tutkimuksessaan tutkittavansa lapsuuden kokemustensa perusteella neljään uskonnollisuustyyppiin: kääntymisen kokeneet, kasvukristityt, ratkaisun tehneet ja ulkopuoliset. Kääntymisen kokeneet kuvasivat lapsuutensa uskonnollista ympäristöä kristinuskolle vieraaksi, lapsuudessa saatua uskonnollista kasvatusta vähäiseksi, mutta toisaalta joitakin uskonnollisia tapoja sisältäneeksi. Myöhemmin elämässään nämä ihmiset sitten kokivat voimakkaan uskonnollisen kääntymyksen. (Räsänen 2002, 150.)

Etsivän uskon käsikirjoituksen uskonnollisessa ympäristössä korostuvat henkilökohtainen usko ja yhteisöllinen usko. Aikuisena kääntymyksen kokeneet ja yhteisöön liittyneet korostavat uskon omakohtaisuutta ja yhteisöllisyyttä. Yhteisöllinen usko on samaistumista yhteisöön, sen oppiin ja toimintaan. Henkilökohtainen jumala-

suhde koetaan kuitenkin ensisijaiseksi. Toiveena on, että parhaimmillaan henkilökohtainen usko ja yhteisöllinen usko olisi mahdollista sovittaa yhteen. Tämä toive viitoittaa etsivän uskon käsikirjoituksen päähenkilön uskonnollista elämäntapaa. Yhteisöstä toiseen siirtymistä selitetään sillä, ettei yhteisön opillista käsitystä koeta oikeaksi tai yhteisössä ei nähdä enää mahdollisuutta toteuttaa uskoaan haluamallaan tavalla.

Uskonnollinen yhteisö voidaan nähdä uskontokulttuurina, yhteisöllisenä elämäntapana ja merkitysjärjestelmän perustana, jonka vaikutus ulottuu yhteisön jäsenten kaikille elämäntilanteille, ei vain uskonnolliseen elämään. Uskontokulttuuri ei rajoitu vain opilliseen puoleen, vaan sisältää koko elämän kirjjon. Kulttuurina uskonnollisella yhteisöllä on rajansa, joiden sisällä ne toimivat ja joita ne määrittävät, puolustavat ja ylläpitävät. Kulttuurisesti uskonto rakentuu jäsentensä tavoitteesta jäsentää maailmansa ja elää kokemansa todellisuuden mukaisesti. Jäsenet jakavat yhteisiä uskomuksia ja toimivat niiden ehdoilla. (Mantsinen 2014, 23–28; Berger & Luckmann 1994, 120–133.) Yksilön suhde yhteisön uskontokulttuuriin ilmenee myös rajojen ylittämisenä tai rajojen kokeiluna: toisin toimimisen mahdollisuutena tai mahdottomuutena. Yhteisön opetus ja opetuksen tapainen elämäntapa luovat kehykset yksilölle yhteisön jäsenenä. Kyse voi olla toisaalta yksilön odotuksista yhteisöä kohtaan, mutta myös yhteisön vaatimuksista ja odotuksista jäsentä kohtaan. Uskontosuhde muuttuu, kun nämä odotukset ja vaatimukset törmäävät toisiinsa, ja syntyy kokemus toiseudesta: en ole sopiva tähän uskontokulttuuriin.

Kokemus toiseudesta, sopimattomuudesta uskontokulttuuriin, mutta toisaalta halu toteuttaa uskonnollisuuttaan yhteisöllisesti näyttää ajavan etsivän uskon käsikirjoituksen päähenkilön jonkinlaiseen liittymisen ja irtaantumisen kierteeseen, jonkinlaiselle kääntymisuralle. Hengellistä häpeää tutkinut Paavo Kettunen (2011, 221–224) nimittää yhteisöistä toiseen siirtymistä hengelliseksi vaeltamiseksi. Hän liittää hengellisen vaeltamisen merkiksi hengellisen häpeän kokemisesta. Hengellinen häpeä voi ilmetä vastavuoroisuuden puutteena siten, että ihminen kiertää yhteisöstä toiseen tuntematta tulevana vastaanotetuksi tai pääsevänsä osaksi yhteisöä. Ihmisellä on vahva toive tulla vastaanotetuksi tai hyväksytyksi, mutta hän joutuukin kokemaan toistuvasti vuorovaikutusettomuutta, kelpaamattomuutta ja osattomuutta. Seurauksena onkin jatkuva kipeä torjutuksi tuleminen tunne. Yhteisöstä irtaantuminen tai uskosta luopuminen voikin olla yritystä selvitä ajatuksesta, miten tulla Jumalalle kelpaavaksi. Ihmisen hengellinen riittämättömyyden tunne ja uskovaisuuden vaatimukset voidaan asettaa niin korkealle, ettei päivittäinen jumalayhteydessä olemista koeta riittäväksi, vaan uskomisen kriteeriksi voikin tulla olemisen sijasta tekeminen. (Kettunen 2011, 312–313.)

Nykyisen uskontosuhteen ja uskonnollisen ympäristön rakentumisen kannalta olennaista on tapa, jolla etsivän uskon käsikirjoituksen päähenkilö asettaa itsensä

uskovan rooliin yhteisön ulkopuolella. Yhteisöstä irtaantumisen jälkeen voi olla kokemus, että eronnutta pidetään luopiona, uskosta luopuneena. Irtantunut ei kuitenkaan itse miellä itseään luopioksi, koska hän kokee säilyttäneensä uskonsa yhteisöstä irtaantumisesta huolimatta. Kyse on yhteisön ja irtaantuneen erilaisesta tavasta määritellä uskovan ja ei-uskovan roolia. Kyse on siitä, miten yhteisö määrittää käsitteen luopio ja miten yksilö itse ymmärtää käsitteen itsensä kohdalla. Yhteisön näkökulmasta yhteisön jäsen määrittyy uskovaksi, yhteisön ulkopuolinen puolestaan ei-uskovaksi ja luopioksi. Yhteisöstä irtaantumisen myötä irtaantujan suhde käsitteisiin näyttää muuttuvan: yhteisön jäsenenä uskovan voi nähdä ei-yhteisöön kuuluvaa määrittävänä käsitteenä, yhteisöstä irtaantumisen myötä omaa uskontilaa määrittävänä käsitteenä siinä tapauksessa, jos uskosta luovuttaisiin kokonaan. Kun henkilökohtaisen jumalasuhteen muutosta tai muutosta uskonnonharjoittamisessa ei koeta sinänsä tapahtuneen yhteisöllisen sitoutumisen muutoksesta huolimatta, käsite luopio tai ei-uskova koetaan epätotena tai vääränä.

”Arvelen, että seurakunnasta irtaantumisen myötä jotkut ovat pitäneet minua luopiona, mutta en mielestäni ole luopio. Sydämessäni on edelleen usko Jumalaan. Luin Raamattua ja rukoilin. Lähdin vain etsimään avaraa tilaa ja uutta hengellistä kotia.”
(Kertomus 5)

Hintsala ja Kejonen (2016, 36–37) ovat pohtineet, että irtaantuva määrittelee uskon kieltämisen merkityksen toisin kuin yhteisö tai perhe. Yhteisö voi odottaa uskonnollisen muutoksen tarkoittavan yhteisön uskontulkinnasta ja toiminnasta luopumista, mutta irtaantuvalla kyse voi olla sosiaalisesta ratkaisusta, joka mahdollistaa uudenlaisen tavan määritellä suhdetta uskonyhteisöön. Henkilökohtainen uskonnollinen toimijuus säilyy. Yhteisön jäsenenä uskonnollinen toimijuus rakentuu yhteisön odotusten mukaan. Irtantumisen myötä uskonyhteisön auktoriteettiasema uskonnollisuuden suhteen muuttuu, jolloin irtaantuja kokee vapautta rakentaa omaa uskonnollisuutta omista lähtökohdista käsin. (Hintsala & Kejonen 2016, 36–37.)

Ebaugh (1988) on tutkinut ihmisiä, jotka ovat poistuneet jostakin roolista. Hän määrittelee roolista poistumisen irrottautumisiksi roolista, joka oli aikaisemmin tärkeä osa omaa identiteettiä. Roolista poistuminen edellyttää uuden roolin määrittelyä. Määrittelemällä roolinsa uudelleen ihminen myös muotoilee identiteettiään uudelleen. Uuden roolin ja identiteetin määrittely ei tapahdu tyhjästä, vaan siinä on mukana myös vanha rooli-identiteetti. (Ebaugh 1988, 23.) Irtantuva määrittelee uutta uskovan rooliaan tai ei-uskovan roolia suhteessa aikaisempaan rooliinsa yhteisössä mukana olleena uskovana. Toisilla ihmisillä (esimerkiksi yhteisön jäsenten reaktioilla) on tässä määrittelyssä oma roolinsa. Roolin uudelleenmäärittely on tärkeää, koska uusi rooli auttaa ihmistä löytämään paikkansa muuttuneessa tilanteessa (Rothbaum 1988, 213–14; 227). Tavallaan uusi uskovan rooli tai ei-uskovan rooli

pyrkii huomioimaan menneisyyden yhteisön jäsenenä, mutta toisaalta viestittämään muuttuneesta asemoitumisesta (Vrt. Ebaugh 1988, 149–150).

Etsivän uskon käsikirjoituksen päähenkilön henkilökohtainen uskonkokemus ja suhde Jumalaan säilyvät läpi uskonnollisen elämäntarinan. Suhde yhteisöllisyyteen muodostuu kuitenkin ristiriitaiseksi. Henkilökohtainen usko ja yksilöllinen uskonharjoittaminen näyttävät säilyvän, mutta suhde yhteisöllisyyteen näyttäytyy ambivalenttina. Etsivän uskon käsikirjoituksen päähenkilö voi nykyisessä uskonnollisuudessaan olla yhteisöjen ulkopuolinen, ja kokea uskonnollisuutensa hiipuneena aiempaan verrattuna (kertomus 5): ”Pidän kristilliseen uskon nähden matalaa profilia. Rukoilen ja luen Raamattua päivittäin. En kuitenkaan voi sanoa olevani enää aktiivinen kristittyinä. Ehkä olen jo eläkkeellä tai hyllytettynä”, mutta toisaalta jättää oven toiveikkaasti auki toisenlaiselle uskonnollisuudelle tulevaisuudessa: ”Ellei Jumala sitten avaa minulle ovea johonkin työhön”.

Vapaakirkosta luterilaisen kirkon kautta metodistiseurakuntaan siirtynyt kertoja tulkitsee uskonnollista tietään Jumalan johdatuksena elämässään. Hän kokee, että usko on pysyvää, mutta yhteisössä toimiminen ja uskon todeksi eläminen tapahtuu Jumalan johdattamana. Kertoja on jo kokenut ristiriitoja uudessa yhteisössään, ja hän kertomuksessaan on nähtävissä epävarmuus siitä, onko nykyinenkään yhteisöllisyys vielä lopullista. Kertoja kuitenkin näyttää ajattelevan, että mahdolliset yhteisölliset muutokset ovat osa Jumalan suunnitelmaa: hänen elämänsä menee Jumalan viitoittamaa tietä.

”Se on pieni yhteisö ja jää nähtäväksi miten Jumala siinä johdattaa. Sielläkin on monia ristiriitoja ja olen kyllä jo kokenut kateuden siemenen olevan ilmassa. Se on kumma kun on Jumalan kutsu johonkin työhön, mitä ei jollakin toisella ole, se on heti uhka... Siitäkin olen saanut profetian, että siirryn uusille peltosaroille.” (Kertomus 22)

Kuvailisin etsivän uskon käsikirjoituksen päähenkilön siirtymistä uskonnollisella kentällä uskonnonvaihtajaksi (Streib ym.2009, Streib 2014). Päähenkilö siirtyy suomalaisen uskonnollisen kentän sisällä ryhmästä (kristillisestä yhteisöstä) toiseen ilman, että muutokset sinänsä ovat kovinkaan suuria. Toisaalta kyseessä voisi olla myös syrjäytyneestä seuraajasta, sillä päähenkilö ei sinänsä kyseenalaista yhteisönsä uskonkäsityksiä, vaan yhteisössä vallitsevia tapoja. Irtaantumiset näyttäytyvät kertojille myös omina valintoina, joita seuraa reflektiivinen uudelleenarvioinnin prosessi. (Jamieson 2003.)

Paavo Kettunen (2011, 217–224) on esittänyt, että jos ihminen ei koe tulevansa kelpaavaksi ja arvostetuksi yhteisössään, se tarkoittaa usein myös yhteisön arvostuksen laskua yksilön kohdalla ja silloin ihminen voi päätyä etsimään paikkaansa monen eri yhteisön piiristä. Näin näyttää käyvän etsivän uskon käsikirjoituksen päähenkilölle, koska hänellä on kokemus, ettei hänen tarvettaan toteuttaa uskoaan yhteisössä arvosteta tarpeeksi. Hänelle nykyinenkin yhteisö voi olla väliaikainen: tärkeintä

on jatkaa elämäänsä Jumalan johdatuksen mukaisesti. Yhteisöllistä menneisyyttä ei kuitenkaan ole tarve mitätöidä, vaan irtaantumiset nähdään merkityksellisinä tapahtumina omassa uskonnollisessa elämänsäkulussa.

Imagot

Etsivän uskon käsikirjoituksen päähenkilöä hallitsee etsijän imago. Etsijän imagossa korostuvat sekä läheisyys että toimijuus. Läheisyys tulee esille toisaalta voimakkaana kokemuksena Jumalan läheisyydestä ja henkilökohtaisen uskon merkityksellisyydestä omassa elämässä, mutta myös voimakkaana sitoutumisena ja haluna toimia yhteisössä, ja sitä kautta yhteisöllisyyden merkityksen korostumisena uskonnollisessa elämäntarinassa. Toimijuus tulee esille oman toiminnan vahvana ohjaamisena ja haluna toimia aktiivisesti yhteisön piirissä, elää todeksi uskonkokemusta. Etsijä etsii mahdollisuuksia, joissa voisi toteuttaa aktiivisuutta korostavaa henkilökohtaista uskonnäkemystään. Yhteisö muodostaa keskeisen väylän toteuttaa ja elää todeksi uskoa, ja toisaalta yhteisössä toimimisen rajoittaminen tai negatiiviset kokemukset nousevat keskeiseksi uskontosuhteesta muokkaavaksi tapahtumiksi tarinan edetessä. Etsijä ei kuitenkaan lamaannu muutostilanteissa, vaan suuntautuu aktiivisesti toisaalle, jos yhteisö tai tapahtumat yhteisössä eivät häntä miellytä. Etsijän toimintaa ohjaa vahva käsitys siitä, että hänen elämänsä tapahtumat ovat Jumalan ohjaamia, tapahtuvat Jumalan tahdosta. Irtantumisen myötä etsijän imagoon jää epäilyn sävyttämä kaipuu yhteisöllisyyteen, ja toisaalta irtantumisen myötä jäljelle jää uskonvaalijan imago: henkilökohtaisen läheisyyden kokemus Jumalasta säilyy vahvana, vaikka yhteisön jättämisen myötä toimijuus yhteisössä hiipuu tai loppuu kokonaan. Etsivän uskon käsikirjoituksen päähenkilön tarinassa voi nähdä myös viitteitä selviytyjän imagosta ja älykön imagosta. Etsijä voi osin katsoa yhteisössä tapahtuneita ongelmia selvinneen uhrin näkökulmasta, ja toisaalta etsiä tukea omalle uskonnäkemykselleen tutustumalla eri yhteisöihin ja pohtimalla asioita kriittisesti.

Etsijä on elänyt lapsuutensa ja nuoruutensa ei-uskonnollisessa ympäristössä, mutta lapsuudessa etsijällä on voinut olla kokemuksia läheisyyden tunteesta Jumalan kanssa. Kertoja 22 kirjoittaa, että ”kun ei ollut vanhempia, oli vain yksi isä, jonka lapsi halusin olla. Tiesin, että juuri siksi minulla ei ollut hätää”. Kirjoittaja kokee tulleen ensimmäistä kertaa jo rippikoulussa, mutta menneensä sitten takaisin ”maailmaan”. Myöhemmin hän kokee uskoontulon aikuisena. Etsijälle kokemus Jumalan läheisyydestä ja uskonnollinen kääntymys ovat merkityksellisiä oman elämänsäkulun kannalta. Ja toisaalta kääntymyksen jälkeen herää halu toteuttaa uskonnollisuuttaan yhteisöllisesti. Kertoja 22 etsii yhteisöä, jossa voisi toteuttaa uskoaan. Hän alkaa kääntymyksen jälkeen toteuttaa uskoaan tekemällä vankilatyötä, toimimalla evankelistana, hakeutumalla opiskelemaan yhteisön koulutuksiin. Uskonnollisuudessa painottuu henkilökohtaisen uskonkokemuksen lisäksi yhteisöllinen toimijuus, jonka kertoja kokee Jumalan hänelle antamana tehtävänä: hän käyttää ilmauksia ”sain kutsun vankilatyöhön”, ”sitten Jumala kutsui

minut opiskelemaan”. Suuntautumista ja toimijuutta yhteisössä ohjaa siis kokemus Jumalan johdatuksesta.

Läheisyydestä ja yhteisön merkityksellisyydestä etsijän imagoissa kertoo myös se, että suhde yhteisöllisyyteen alkaa muuttua yhteisössä elämiseen liittyvien tapahtumien myötä. Kertojalla 22 (kts myös s.93) on halu toimia aktiivisesti yhteisössä, mutta aktiivista toimintaa ei hyväksytä, vaan kirjoittajalle syntyy kokemus, että hän on yhteisölleen aktiivisuudessaan uhka. Kertojan kokemus on, ettei hän kelpaa enää mihinkään tehtävään, eikä hänellä ole mahdollisuutta toteuttaa kutsumustaan ja uskoaan enää haluamallaan tavalla. Kertoja myös pyrkii ratkomaan tilannettaan yhteisössään aktiivisesti: ”johdon kanssa käytiin keskustelua asiasta ja minun vainosta, joka ei johtanut mihinkään”. Keskustelun lopputulos on, että kertoja eroaa yhteisöstä. Yhteisöllisen toiminnan merkityksellisyydestä kertoo se, että kertoja kokee eron yhteisöstä todella raskaana, rinnastaa sen avioeroon ja oman kodin jättämiseen. Yhteisöllisyyden merkityksellisyydestä kertoo myös se, että melko pian eron jälkeen kertoja suuntautuu uuteen yhteisöön, liittyy evankelisluterilaiseen kirkkoon. Kertoja hakeutuu toiseen yhteisöön, mutta ei koe toimintaa siellä tyydyttäväksi, koska yhteisössä ei ole samanlaisia toiminnan mahdollisuuksia kuin aiemmin oli ollut. Kun aktiivisuutta korostavaa uskonnäkemyttä ei voi toteuttaa haluamallaan tavalla evankelisluterilaisessa kirkossa, kertoja hakeutuu muutaman vuoden päästä uuteen yhteisöön. Kertojan kokemus kuitenkin on, että uudessakin yhteisössä on havaittavissa samantapaisia ristiriitoja kuin aiemmissa: aktiivista toimijuutta pidetään yhteisössä uhkana, eikä kertoja saa etsimäänsä tukea toiminnalleen.

”Sitten istuin ev.lut kirkossa 13 vuotta. Siellä ei vainottu, mutta ei tehtykään mitään. Ja sehän ei tyydytä pitemmässä juoksussa, kun on kutsu evenkelistaksi -- Noin kolme vuotta sitten siirryin metodistiseurakuntaan. Se on pieni yhteisö ja jää nähtäväksi miten Jumala siinä johdattaa. (Kertomus 22)

Etsijän imagoon voi liittyä jonkinlaista kokemusta oman toimijuuden rajoittamisesta yhteisössä: etsijä kokee, että haluaisi saada tukea aktiivisuudelleen, mutta yhteisössä aktiivisuus tulkitaan negatiivisesti. Tästä syystä etsijä saattaa rakentaa itselleen selviytyjälle tyypillisen uhrikokemuksen: halusin toimia aktiivisesti ja toteuttaa uskoani, mutta yhteisö ei hyväksynyt minua, vaan pakotti toimimaan toisin. Etsijä ei kuitenkaan pyri kokonaan irti yhteisöllisyydestä, koska kokee sen uskonelämälleen merkityksellisenä. Etsijän etsintää ja yhteisöstä toiseen siirtymistä ohjaa kuitenkin vahva henkilökohtainen uskonkokemus.

Kertomuksen 5 kertoja kirjoittaa eläneensä ei-uskonnollisen lapsuuden, ja hänellä on kokemus, että hän oli lapsuudessa ja nuoruudessa vailla henkilökohtaista uskoa. Hän jopa eroaa nuorena aikuisena kirkosta, koska kokee, ettei kirkolla ollut mitään merkitystä hänelle. Uskossa olevan puolison myötä uskonnollinen etsintä aktivoituu. Kertoja alkaa hakeutua erilaisiin uskonnollisiin tilaisuuksiin ja kokee lopulta

uskonnollisen kääntymyksen ja uskoontulon. Kertojan tarinassa merkittävää on, että siinä esiintyy paljon hahmoja, jotka nousevat merkitykselliseksi uskontosuhteen muovautumisen kannalta: oma puoliso, hengellisessä mielessä puhutteleva kadulla tavattu saarnaaja, uskonnollisessa kääntymykseen liittyvä julistaja ja erilaiset yhteisöt, joiden piirissä kertoja uskonnollisen elämäntarinansa aikana toimii. Toisin kuin kanssamatkaaja, etsijä ohjaa kuitenkin uskontosuhteensa rakentumista hakeutumalla itse aktiivisesti tilanteisiin tai henkilöiden luo, joilla on merkitystä uskontosuhteelle. Kyse ei ole siis kanssamatkaajalle ominaisesta ajautumisesta.

Etsijän imagon rinnalla esiintyy uskonvaalijan imago. Yhteisöön liittymisen ja oman uskontosuhteen kannalta olennaista tarinoissa on voimakas henkilökohtainen uskonkokemus, jonka kirjoittajat kokevat olevan riippumaton mistään yhteisöistä. Vaikka yhteisöt ja toiminta niissä matkan varrella muuttuvatkin, suhde ja läheisyys Jumalaan pysyvät: etsijän imagossa tuntuu säilyvän jonkinlainen uskonvaalijan imago. Läheisyys Jumalaan ja uskon merkityksellisyys säilyvät, vaikka toimijuus ja toiminta yhteisössä hiipuisi.

Aktiivisesta toimijuudesta oman uskontosuhteen rakentumisesta kertoo myös jonkinlaisen älykkö-imagon omaksuminen irtaantumisen yhteydessä. Kertoja 5 kirjoittaa, kuinka hän ensimmäisen irtaantumisen jälkeen tutustuu moneen yhteisöön aktiivisesti ja tutkii yhteisöjen ja herätysliikkeiden historiaa. Kertoja haluaa rauhassa itse tutkia kriittisesti erilaisia yhteisöjä ja ajattelumalleja ennen kuin mahdollisesti tekee ratkaisunsa tulevaisuuden uskontosuhteesta. Etsijä kuitenkin peilaa yhteisöjä omaan henkilökohtaiseen vakaumukseensa: on halu löytää sellainen yhteisö, jossa voi elää henkilökohtaista uskoa todeksi. Esimerkiksi kertomuksen 5 kertoja toimii jonkin aikaa adventtikirkon piirissä, mutta kokee, ettei ”kotiutunut tuohon kirkkokuntaan”, koska ”opillisesti en voinut hyväksyä heidän yleiskristillisestä linjasta poikkeavia erityisiä oppejaan ja Raamatun tulkintojaan”. Kertoja myös kohtaa yhteisön toiminnassa asioita, joita ei voi hyväksyä omaan uskonkäsitykseen: ”kävi myös ilmi kuinka he tarkkailivat ja kohtelivat jopa hieman loukkaavasti heihin kuulumattomia osallistujia. Itseriittoinen ja ylpeä lahkohenki tuntui olevan adventtikirkollisten keskellä melko vahvana”. Kertoja tekeekin itse ratkaisun siirtyä uskonnollisella matkallaan eteenpäin: ”Vetäydymme heidän keskuudestaan pois”. Etsintä jatkuu uskonnollisessa elämäntarinassa hakeutumalla tämän jälkeen uusiin yhteisöihin.

4.4 Petetyn uskon käsikirjoitus

Petetyn uskon käsikirjoitusta hallitsevat monet yhteisöllisessä elämässä koetut vaikeudet ja pettymykset. Nämä vaikeudet ja pettymykset johtavat päähenkilön pohtimaan elämänvalintojaan ja uskoa. Uskontosuhteen rakentumista ohjaavat toisaalta ristiriitaiset lapsuuden kokemukset, toisaalta henkilökohtainen usko ja mo-

net yhteisöllisiin odotuksiin ja toimintaan liittyvät pettymykset. Seuraava taulukko kiteyttää petetyn uskon käsikirjoituksen keskeiset elementit ja käsikirjoituksen taustalla vaikuttavat kertomukset.

Taulukko 9 Petetyn uskon tarinatyyppi

Tarinatyyppi	Ydintapahtumat	Uskonnollinen ympäristö	Imago(t)
petetty usko K17, K25, K30, K8, K2, K9, K31	uskonnon sävyttämä lapsuus tietoinen uskonratkaisu yhteisössä eläminen elämänsä eläminen elämänsä eläminen käänteet	turvallinen/vaativa usko kysymys oikeasta ja väärästä uskosta uskovan rooli henkilökohtainen usko	selviytyjä/uhri kanssamatkaaja uskonvaalija perinteenvaalija

Toisin kuin etsivän uskon käsikirjoituksen päähenkilö, petetyn uskon käsikirjoituksen päähenkilö ei ohjaa omaa uskonnollista elämänsä elämäänsä itse. Petetyn uskon päähenkilö omaksuu kanssamatkaajan imagon. Uskonnollista matkaa tehdään reagoitena ympäristön ihmisten toimintaan. Päähenkilöllä on halu ja tarve saada ymmärrystä ja tukea yhteisöltään, mutta hän ei sitä koe saavansa. Päähenkilö kokee olevansa yhteisönsä uhri, joka ponnistelee selviytyäkseen kokemastaan. Samalla hän suuntaa katseensa menneisyyteen osin idealisoiden menetettyä yhteisöllisyyttä, ja omaksuu näin perinteenvaalijan imagon.

Pettymys yhteisöllisyyteen johtaa tarinassa yhteisöllisyyden välttelyyn jäsenyyden osalta. Uskonnonharjoittamisesta päähenkilö ajautuu valikoimaan tilaisuuksia, jotka hän kokee itselleen sopiviksi ja joissa on mahdollista välttää sitoutumista. Tarinan loppua kohden voi nähdä toimijuuden vahvistumista oman uskonnollisen elämän ohjaamisen suhteen. Päähenkilölle on tärkeintä nykyisyydessä oman uskonnollisen ympäristön ja elämän hallinta niin, ettei enää kokisi hyväksikäyttöä ja pettymyksiä. Jonkinlainen kaipuu yhteisöllisyyteen kuitenkin näyttää säilyvän, vaikka nykyisessä uskonnollisuudessa koetaan tärkeimmäksi henkilökohtaisen jumalasuhteen hoitaminen.

Ydintapahtumat

Petetyn uskon käsikirjoituksen uskontosuhteen muotoutumisen kannalta keskeisiä ydintapahtumia ovat uskonnon sävyttämä lapsuus ja aikuisena tapahtuva uskonnollinen kääntymisen. Alkuperäistä uskontosuhdetta muuttavina tapahtumia puolestaan ovat yhteisössä olemiseen ja elämiseen liittyvät pettymykset sekä elämänsä eläminen liittyvät tapahtumat. Petetyn uskon käsikirjoituksen päähenkilö kokee, että usko on ollut hänellä lapsuudesta saakka. Kuitenkin uskonnollisen elämän kannalta

merkittäväksi käännekohtaksi koetaan uskonnollinen kääntyminen ja tietoinen uskonratkaisu aikuisuudessa.

Tietoista uskonratkaisua kuvataan Jumalan johdatuksena omassa elämässä, äkillisenä tapahtumana, jossa Jumala ikään kuin puuttuu peliin, ja muuttaa elämän suuntaa. Kertoja 25 kertoo, että hänellä oli uskonnollista etsintää jo rippikoulun jälkeen, mutta varsinaisesti avioliiton, lasten ja avioeron jälkeen uskonnollinen etsintä toden teolla aktivoituu ja kertojan omin sanoin ”Jumala otti minut kiinni”. Kertoja 25 lukee hengellistä kirjallisuutta, jonka seurauksena hän kokee, kuinka hyvä ja paha alkavat taistella hänessä. Tämä kokemus saa aikaan ahdistuksen, joka hellittää vasta, kun kertoja menee uskonnolliseen tilaisuuteen, jossa rukoillaan hänen puolestaan. Tapahtuman jälkeen kertoja alkaa käydä tilaisuuksissa ja ottaa myöhemmin kasteen ja liittyy virallisesti yhteisöön. Uskontosuhde rakentuu siis omakohtaisen hengellisen etsinnän ja sen synnyttämän kokemuksen kautta, toisaalta kokemuksesta, että yhteisön esirukous auttaa ahdistuksesta vapautumisessa. Merkittävä henkilö tapahtumasarjassa on tuttava, joka suosittelee yhteisön tilaisuuteen menemistä ratkaisuna.

”Mutta sitten tuli avioliitto, lapset, avioero ja vuonna 2003 Jumala otti minut kiinni. Luin Martti Simojoen kirjaa, jossa on teksti joka päivälle. Luin sitä yhtä kyytiä ja eräällä kohti hyvä ja paha alkoi taistella minusta. Välillä toinen oli voitolla, välillä toinen. Kun taistelu oli kestänyt muutaman päivän, en kestänyt enää, vaan soitin eräälle tuttavalle, joka kuului helluntaiseurakuntaan. Hän sanoi, että huomenna meillä on kokous, tule sinne. Minä menin... Hän (evankelista, tekijän huomautus) rukoili puolestani ja heti vapauduin tästä ahdistavasta tilasta ja tuli lepo ja rauha. Hän rukoili puolestani vielä ja sen jälkeen aloin käymään helluntaiseurakunnassa.” (Kertomus 25)

Kertomuksissa on nähtävissä uskonnollisen kääntymyksen kaava: aluksi elämä on epätydyttävää, sitten Jumala puuttuu peliin ja elämään syntyy rauhaa (vrt. James 1981, 151–153). Uskoontulo voi olla täysin yksinäisyydessä tapahtunut, dramaattinen kokemus. Kertomuksessa 8 on löydettävissä tällainen dramaattinen Jumalan kohtaamisen kuvaus, josta tulee käännekohta kertojan uskonnollisessa elämässä. Kertoja ei kerro minkäänlaisesta uskonnollisesta etsinnästä ennen tapahtumaa, jonka seurauksena elämä saa uuden suunnan ja syntyy halu Jumalan sanan tutkimiseen. Uskoontulo saa kertojan tutustumaan uskon kysymyksiin tarkemmin Raamatun avulla, mutta Jumalalle tämä ei kertojan mukaan ollut riittävää, vaan Jumala puhuttelee häntä uudelleen ja kehottaa antamaan elämänsä Jumalalle, liittymään yhteisöön. Kertoja lupaa tämän Jumalalle, menee kasteelle ja liittyy seurakuntaan. Ensin on siis omakohtaisesti koettu yhteys Jumalaan ja sitten kokemus, että Jumala johdattaa (tai jopa vaatii) yhteisöön liittymistä. Kertojan myöhemmissä vaiheissa yhteisö sitten kuitenkin osoittautuu Raamatun vastaiseksi, mutta oma henkilökohtainen uskonkokemus säilyy vahvana.

”Ensimmäisen kerran kohtasin Jumalan v. 1979 talvella eräänä aamuna kovassa krapulassa. En ollut nukkunut, kävelin vaan. Oli klo 04.00 aamuyöstä. En ollut arvellutkaan Jumalaan turvautumista. Sen tajusin, että olen polvillani sänkyä vieressä rukoilemassa. Se hetki ei kestänyt montaa minuuttia, mutta oli tehokas. Menin peiton alle ja nukuin. Enää ei tullut petoja silmille, uni oli tosi hyvää... Nyt oli jo kova halu Jumalan sanaa tutkimaan. Ostin Raamatun, se oli töissäkin mukana, kun oli taukoa linja-autokuskilla, niin luin sitä.” (Kertomus 8)

”Tuli kesä 1982. Eräänä päivänä töistä tultua syötyäni ja kahvit juotuani Herra sanoi minulle: ”tämä on se päivä, sinun on tehtävä ratkaisu annatko elämäsi Herralle vai et. Se oli helppo ratkaisu. Menin kylppäriin, ammeeseen nojaten itkin siinä Jumalani edessä ja lupasin rukoillen elämäni Jumalan käsiin. Syksyllä samana vuonna tuli ajatus kasteelle menosta ja seurakuntaan liittymisestä. Olin jo käynyt Helsingin saalemissa kokouksissa joten sinne sitten.” (Kertomus 8)

Tiiviissä uskonnollisessa yhteisössä voidaan odottaa myös jäseneltä tiivistä osallistumista yhteisön toimintaan. Yksilön uskon perusta on henkilökohtainen jumalasuhte, joka osaltaan ilmenee myös seurakuntayhteyden kautta eli osallistumalla yhteisön toimintaan. Kertojat kokevat aluksi osallistumisen tyydyttäväksi, mutta vähitellen heillä alkaa syntyä kokemus, että vaatimukset vain kasvavat ja osallistuminen alkaa viedä liikaa aikaa muulta elämältä. Osassa kertomuksissa tulee esille suoranaista väsymistä jatkuvaan osallistumiseen. Kertojat kokevat, että vahvaa uskonnollista kokemusta jollakin tavalla käytetään hyväksi yhteisössä. Palvelutyöt lisääntyvät voimakkaasti, kun uskonnollinen vakaumus vahvistuu uskonnollisen kokemusten myötä. Kertojilta tavallaan tunnutaan vaativan yhä enemmän, kun henkilökohtainen vakaumus vahvistuu. Palvelustyön lisääntyminen vähitellen uuvuttaa kertojat.

”Vasta v.2007 täytyi Pyhällä Hengellä ja sain kielet, mutta sen jälkeen minun palvelutyöni seurakunnassa totaalisesti lisääntyivät. Yhdessä vaiheessa minulla oli kuusi eri tehtävähommaa seurakunnassa. Se oli liikaa, ja paloin loppuun. Olin diakoniatyössä ja se on suuri työsarka. Minua soitettiin vaikka minne tekemään merkittäviä asioita. Sellaisia, jotka eivät diakoniatyöhön kuuluneet, vaan olisivat kuuluneet kotipalvelun ihmisille... Nämä kaikki asiat alkoivat pikkuhiljaa kaiherataa sisälläni.” (Kertomus 25)

Päähenkilölle tuntuu syntyvän kokemus, ettei yhteisöissä välttämättä ymmärretä, että uskonnollisen toiminnan lisäksi on myös muuta elämää, kun yhteisön opetuksen mukaisesti uskon pitäisi näkyä kaikessa elämässä. Yhteisön jäsen voi kokea kelpaamattomuutta ja riittämättömyyttä uskossaan, kun ei jaksakaan täyttää kaikkia yhteisön odotuksia. Väsyminen yhteisön toimintaa herättää lopulta kysymyksen, onko oma usko riittävää tai onko yhteisö sittenkään se oikea.

”...miun itsetunto oli lytätty kokonaan aivan maanrakoon, et riitä kenellekään, saatika Jumalallekaan, kun et edes osallistu ydintoimintoihin. Kaiken aikaa eli 24/7 olisi pitänyt palvella... rukoilla ja tehdä ydintoimintoja, mie kapinoin heti, et meillä on muutakin elämää olemassa kuin... usko.” (Kertomus 17)

Näyttää siltä, että jäsenyyden ehdot ja vaatimukset paljastuvat kertojille vähitellen. Yhteisöön kääntymisen ja sitoutumisen vaiheessa ihminen ei välttämättä tiedosta jäsenyyden kaikkia vivahteita ennen kuin hän on jo syvällä yhteisön käytänteissä. Yhteisöön liittymisen ja olemisen ehdoksi voidaan määritellä asioita, joiden katsotaan kertovan oikeasta uskosta ja oikeasta jumalasuhteesta. Yhteisön odotukset ja vaatimukset rajaavat yksilön toimijuutta sekä yhteisön sisällä että ulkopuolella. Yhteisöön asettuminen voi jo sinänsä vaatia paljon aikaa, ja vähentää kontakteja ja toimintoja yhteisön ulkopuolella. Yhteisö voi myös edellyttää ulkopuolisen toiminnan vähentämistä vedoten sen häiritsevän hengellistä kehittymistä. Alun myönteinen kokemus yhteisöllisyydestä voikin vähitellen kääntyä väsymiseksi tai tunteeksi, ettei vanhaa ja uutta elämää pysty sovittamaan mielekkäästi yhteen. Tämän ristiriidan tai jännitteen olemassaolo luo pohjaa hengellisen väkivallan mahdollisuudelle. (Linjakumpu 2015, 96–99.)

Uskontosuhdetta muuttavina ydintapahtumina koetaan kokemukset yhteisön harjoittamasta kontrollista ja elämänvalintoihin puuttumisesta. Yhteisön jäsen voi kokea, että yhteisössä arvostetaan vain tietynlaista elämäntapaa, eikä esimerkiksi jo aiemmin tapahtuneita elämänvalintoja hyväksytä. Kertoja 25 kokee, ettei häntä eronneena hyväksytä täysin yhteisössä, vaikka avioero oli tapahtunut ennen uskonnollista kääntymistä ja yhteisöön liittymistä.

”Minut olisi hyväksytty, jos en olisi koskaan ollut naimisissa. Olisin neiti-ihminen, leski ja puolisoni myös seurakunnassa. Mutta kun olen eronnut –OLEN HYLKIÖ heidän mielestään.” (Kertomus 25)

Elämänvalintoihin puuttuminen tulee esille hyvin pienissä, mutta suurissakin asioissa. Eräs kertoja kertoo, kuinka yhteisössä pakotettiin leikkaamaan pitkät hiukset lyhyeksi, ja kun kirjoittaja irtaantumisprosessinsa aikana jälleen kasvattaa hiuksiaan, hän saa kuulla jatkuvasti huomautuksia asiasta. Raadollisimmillaan elämävalintoihin puuttuminen on kertomuksessa, jossa kerrotaan, kuinka evankelista käsklee lopettamaan lääkityksensä, koska lääkkeiden syöminen on turhaa. Seurauksena on vakava komplikaatio ja sairaalareissu. Osaltaan tämä kertoo karismaattisten henkilöiden voimakkaasta auktoriteetista yhteisössä, joka äärimmillään voi johtaa hengellisen vaikutusvallan väärinkäyttöön. Toisaalta kyse on uhrautumista vaatimuksesta, jossa halu pysyä terveenä ja halu toimia hengellisesti oikein asetetaan vastakkain. Toimimalla evankelistan vaatimalla tavalla kertoja osoittaa todella sitoutuneensa liikkeen hengelliseen opetukseen. (Linjakumpu 2015, 154; 2021, 126.) Kerto-

jalle nämä tapahtumat toimivat lopullisena pontimena yhteisöstä irtaantumiseen, vaikka hänet vielä puhutaan ympäri ja hän hetkeksi palaa takaisin. Kertomuksissa kaikenlainen kontrolli ja elämänvalintojen arvostelu saavat kertojien mielessä uhmaan heräämään ja vähitellen aikaan ajatuksen, etteivät he halua olla osa yhteisön harjoittamaa kontrollia.

Sairastuminen tai läheisen ihmisen kuolema voi muutenkin toimia elämäntapahtumana, joka saa pohtimaan uskontosuhdettaan uudelleen. Kertoja 30 kirjoittaa, kuinka ”kahden lapsemme kuolemat ovat hämmäntäneet elämäämme niin voimakkaasti, että elämä on välillä aivan hukassa”. Kertoja 30 on eronnut yhteisöstään kahdesti, ja erot ovat liittyneet lasten kuolemiin ja niitä seuranneisiin tapahtumiin, joihin liittyy huonoja kokemuksia yhteisön työntekijöistä. Kertojan kokemus on, että lasten kuolemien jälkeen hän ei saanut sellaista tukea yhteisöstään kuin olisi toivonut, ja tapahtumien jälkeen hänen uskonsa on ollut ”enemmän kapinaa Jumalaa kohtaan”. Lapsen menetyksen merkitystä vanhemman spiritualiteettiin tutkinut Harri Koskelan (2011) mukaan menetyksen kokeneilla vanhemmilla ilmenee monenlaisia kielteisiä kokemuksia Jumalaa kohtaan, esimerkiksi osa kokee, että Jumala on ollut epäoikeudenmukainen heitä kohtaan. Menetys voi Koskelan (2011) tutkimuksen mukaan vaikuttaa hengelliseen elämään joko aktiivisesti tai passiivisesti, ja äärimmillään johtaa eroamiseen yhteisöstä. Myös toisessa kertomuksessa tulee esille läheisin kuoleman jälkeisen surutyön vaikutus jumalasuhteen ja yhteissuhteen muutoksessa. Kertoja 9 kertoo, kuinka isän kuoleman jälkeen hänen uskonsa Jumalaan horjuu: ”Isän hautajaiset 1976 ja sen jälkeinen surutyö (olin rukoillut liikenneonnettomuudessa loukkaantuneen isäni henkiin jäämistä luvaten hoitaa isääni.) Kun toisin kävi, horjuu uskoni jumalan tahtoon”. Isän kuolema aiheuttaa uskonkriisin, joka myöhemmin helpottaa lopullista irtaantumista yhteisöstä. Harri Koskela (2009) on havainnut tutkimuksessaan, että menetys voi johtaa jumalasuhteen kriisiin, löytymiseen tai syventymiseen, mutta myös pysymiseen samanlaisena. Toisaalta suhde Jumalaan voi näyttäytyä menetyksen jälkeen ristiriitaisena siten, että jumalasuhteen kehityskulku jää avoimeksi ja keskeneräiseksi. Näyttää kuitenkin siltä, että niillä, joilla menetys johtaa voimakkaaseen aiemman uskontosuhteen kyseenalaistamiseen, vaikutukset hengelliseen elämään ovat voimakkaampia ja saattavat johtaa hengellisyydestä luopumiseen kokonaan. Mielenkiintoista on, että osalla menetyksen myötä jumalasuhteen kriisiytymisen kokeneilla oli uskonnon sävyttämä lapsuus, ja he olivat elämänsä aikana kokeneet merkityksellisen uskonnollisen kääntymisen. (Koskela 2009, 189–214.)

Uskonnollinen ympäristö

Lapsuuden uskonnollinen ympäristö vaikuttaa kertomuksissa toisaalta turvalliselta ja positiiviselta, toisaalta vaativalta ja negatiiviselta. Lapsuuden uskonnollinen ympäristö muodostuu siis ristiriitaiseksi. Lapsuuden muistoissa voi olla positiivisia muistoja uskon merkityksellisyydestä ja uskonnolliseen osallistumiseen liittyvistä

tilanteista, toisaalta paljon kielteisiä muistoja, jopa muistoja uskonnon varjolla tapahtuvasta väkivallasta, äärimmillään seksuaalisesta väkivallasta. Kertoja 2 kuvaa eläneensä lapsuutensa hyvinkin uskonnollisessa ympäristössä: ”Olin aivan pieni lapsi -60 luvun lopulla ja vietin paljon aikaa mummolassa, maatalossa. Elämä oli säännöllistä ja uskonto läsnä, sillä kiroilua ei kuulunut ja joka sunnuntai istahdettiin kuuntelemaan jumalanpalvelus. Ja muistan mummoni tuimasti ojentaneen minua olemaan hiljaa tuolloin. Elämä kulki maatalossa säännönmukaisesti vuodenajasta toiseen ja muistikuvat pienen lapsen silmissä erittäin lämpimät.” Samoin kertoja 17 kuvailee osittain ristiriitaistakin uskonnollista lapsuuttaan näin: ”Kasvattiäitini oli hyvin uskonnollinen, mutta kasvatti-isäni ei. Lapsuuden kodissani pidettiin sleyn, suomenluterilaisen evankeliumiyhdistyksen rukous ja sanapäiviä. Niissä oli puhujina pääsihteereitä --, joka leikki miun kanssani, kun mie olin pieni, mutt sitten kun hän julisti sanaa, niin siitä imin kaikkea.” Molempien kirjoittajien kokemus on, että he ovat olleet uskonnollisia ihan lapsuudesta saakka. Usko on ollut heille merkityksellinen asia aina. Kertoja 17 toteaa, että ”miul on lapsen usko, mitä on pienenä opetettu ja lisäksi myös, ettei uskoa voi minulta pois ottaa”. Kertojien kokemus on, että usko on aina ollut mukana elämässä. Kertoja 25 kiteyttää tämän ajatuksen kirjoittamalla pyhäkoulu- ja rippikoulukokemuksistaan: ”Silloin, kun olin pikkutyttö, kävin pyhäkoulua. Sieltä on ne ensimmäiset uskonsiemenet kylvetty minuun. Kävin rippikoulua ja muistan, että kirjoitin rippikoulussa tekstiä, johon laitoin: ’Uskon, että on olemassa meitä suurempi voima.’ En vain ymmärtänyt nimetä sitä silloin kuitenkaan Jumalaksi.”

Hyviin muistoihin kietoutuu kuitenkin jo varhain ikäviä muistoja, jotka aloittavat osaltaan petetyn uskon käsikirjoitukseen liittyvän uskonnollisten pettymysten sarjan. Kertoja 17 kertoo eläneensä lapsuutensa ympäristössä, jossa esiintyi uskonnolla oikeutettua seksuaalista väkivaltaa. Kun hän myöhemmin kertoo kokemuksistaan, lapsen hätä ja ongelmat hengellistetään kehottaen etsimään apua Raamatusta, jolloin lapsi kokee jäävänsä ilman todellista apua tilanteessa. Lapsen kokema väkivalta oikeutetaan selittämällä sen olevan tavallista uskovaisissa perheissä. Johanna Hurtig (2013, 171–177) on kirjoittanut siitä, kuinka uskonnollinen ympäristö voi tuottaa tilanteita, joissa lapsen voi olla vaikea hakea apua tai käsitellä tapahtumia. Näin näyttää käyvän petetyn uskon käsikirjoituksen päähenkilölle. Lapsen avunpyyntö ja hätä ohitetaan vetoamalla siihen, että usko auttaa tilanteessa selviämässä.

”Kasvatti-isäni käytti minua hyväkseen 7 vuotta ja kertoi: näin muillekin lapsille tehdään uskon varjolla. Meillä kotona saattoi olla tilanne se, että kasvattiäitini oli lähtenyt ompeluseuralle kylälle ja mie ja kasvatti-isäni olimme kahdestaan kotona, mikäpä sen helpompi paikka tehdä inesttiä uskonnon varjolla ja miulle uskoteltiin pitkään, näin muillekin lapsille tehdään kylälläni -- Kun aloin kertoa kasvattiäidilleni, että miul on ongelma, niin äitini sanoi, et lue raamattua, et sieltä löytyy apu.” (Kertomus 17)

Myöhemmin kertoja 17 kokee yhteisössään samantapaista ongelmiansa ja avun tarpeen ohittamista. Uskonnollista yhteisöltä voidaan odottaa tukea ja turvaa elämän vaikeina hetkinä. Päähenkilö pettyy, kun yhteisö ei pystykään vastaamaan odotuksiin. Seksuaalista väkivaltaa lapsuudessa kokenut kertoja yrittää kertoa kokemuksistaan seurakuntansa papille, mutta joutuu pettymään, kun pappi ei haluakaan tai kykene kuuntelemaan. Tämä aiheuttaa pettymystä seurakuntaan ja uskontoa kohtaan.

”Yritin kertoa papille... että kuinka vaikeaa miul on elämässä, et voisiko hän kuunnella ja olla läsnä, mut ei uskaltanut. Silloin taas tunsin kuinka pettynyt olin pettynyt seurakuntaan ja uskontoon, kun en saanut mitään vastakaikua, kun pappikaan ei uskaltanut kuunnella miun kertomusta...” (Kertomus 17).

Johanna Hurtig (2013, 197–199) on kirjoittanut siitä, kuinka seksuaalista väkivaltaa kokeneilla voi olla odotuksia siitä, että yhteisö tai perhe tunnistavat koetut kärsimykset. Kun näin ei tapahdukaan, syntyy kokemus myötätunnon puutteesta, joka osaltaan rikkoo uhrin kokemaa turvaa, suhdetta uskoon ja yhteisöllisyyteen. Laajemminkin koettu hengellinen väkivalta vahingoittaa ihmisen uskonnonvapautta ja käsitystä itsestä uskovana. Ihminen voi kokea, ettei voi ilmaista itseään vapaasti ja rajaa siten uskonnollista toimijuuttaan seurausten pelossa. Yhteisöstä irtaantuminen voi tarkoittaa kokemusta siitä, että kaikki itselle arvokas katoaa niin yhteys Jumalaan kuin toisiin ihmisiin tai itseensä uskovana. (Hurtig & Linjakumpu 2020, 7–8.)

Petetyksen uskon käsikirjoituksen uskonnolliseen ympäristöön liittyy syviä odotuksia yhteisöjä ja niiden toimijoita kohtaan. Erityisesti tämä tulee esille kertomuksissa pettymyksenä seurakuntia ja niiden työntekijöitä kohtaan. Evankelisluterilaisesta kirkosta eronnut kertoja kirjoittaa, kuinka hänen uskontosuhteitaan on muuttanut erityisesti sen ymmärtäminen, ettei seurakunnan työntekijöiden toimintaa ohjaa usko, vaan monelle työ seurakunnassa on ammatti muiden joukossa. Kertoja kertoo, kuinka oman kotiseurakunnan pappi osoittautuu kertojan kokemuksen mukaan moraaliltaan arveluttavaksi, jolloin hän kokee, ettei tällainen sielunpaimen voi johtaa häntä henkisellä tiellä.

”Eräänlainen henkinen kollapsi tapahtui, kun eräs piispa pahoitellen totesi, että vain harva pappi uskoo siihen, mistä saarnaa seurakuntalaisille. Eli papin tehtävästä on tullut ammatti siinä missä mikä tahansa ammatti. Ajattelevana olentona tunnen, ettei tällainen paimen voi johtaa minua henkisellä tielläni.” (Kertomus 2)

”Uuden kunnan sielunpaimen ei täyttänyt minkään mittapuun mukaan sitä kuvaa, mitä oletan papin kantavan niin pyhässä toimituksessa kuin arkisissa askareissakaan, niin työssä kuin siviilissä. Papin tehtävä on erityinen. Papinkuvatus oli irstas, enkä halunnut enää kuulua sellaiseen yhteisöön, jota hän edusti.” (Kertomus 2)

Kertojan kritiikin taustalta paljastuu kokemus laajemmastakin yhteiskunnallisen uskontokulttuurin maallistumisesta. Kertoja kokee, ettei nykyinen kirkko ole enää sama, johon hän on lapsuudessa kasvanut, vaan kirkko on lähtenyt mukaan yhteiskunnan maallistumiseen ja muutokseen. Kirkko on muuttunut niin paljon, ettei kertoja enää koe sitä omakseen, vaan uskonnolliseen osallistumiseen liittyy vahva vierauden tunne. Kertojan on vaikea tunnistaa yhteisöä sellaiseksi, johon hän kasvoi. Erityisesti juuri uskonnollisten perinteiden muutoksen kertoja nimeää omaa uskontosuhdetta horjuttaneeksi asiaksi. Laajemmin tässäkin on kyse pettymyksestä siihen, ettei yhteisö olekaan sellainen, johon päähenkilö aiemmin koki kuuluvansa ja sitoutuneensa. Yhteisön tarjoamat uskonnon kulttuuriset mallit (esimerkiksi arvot, opit, rituaalit, organisaatio, maailmankuva) eivät enää tyydytä. Samoilla linjoilla tuntuu olevan myös kertoja 25, joko on tutustunut yhteisönsä vanhoihin saarnoihin ja tullut niiden pohjalta lopputulokseen, että ”ennen vanhaan ne olivat aivan toisenlaisia seurakuntia, kun olen kuunnellut vanhoja saarnoja Patmokselta ja itseltäni”.

”Myös kirkko on lähtenyt, tai paremminkin, ehkä ajautunut toimimaan valtavirran matkassa. Kirkon rooli yhteisön peruskivenä on horjahtanut pahasti... Jopa perus-sakramentit horjuvat ja niitä pyritään kaikin keinoin muokkaamaan sopiviksi, jotta ”asiakkaita” tulisi enemmän. Virsikirja on muokattu uuteen uskoon, eikä niitä vanhoja kauniita sävelmiä/sanoja enää kaikuna kuulu kirkonmäellä. Harvoin kirkossa käydessäni tunnen itseni näistä syistä aivan pakanaksi... Surumieltä aiheuttavat monet asiat, muiden muassa se, että poisnukkuneiden seurakuntalaisten nimet luetaan kirkossa kerran vuodessa, mutta heille, jotka ovat tulleet haudatuksi muualle, heille ei kynttilää sytytetä. Tämä tuntui pahalta äidin poismenon jälkeen. Kirkon ei tulisi noudattaa järjestäytymisessään maallisen vallan järjestämiseksi muotoutuneita kunnan rajoja, vaan ylläpitää sitä luottamusta herättävää ja ohjaavaa käytäntöä yllä, kuin se on satoja vuosia tehnyt. Kirkon tulisi huolehtia omista seurakuntalaisistaan samalla tavalla saivatpa he viimeisen leposijansa mistä hyvänsä. Osa perinteistä, kun ei noudata nykyisiä kuntarajoja ja perinteet usein ovat huomattavasti vanhempia kuin nykyisten kuntien rajat.” (Kertomus 2)

Pettymys yhteisöön ja sen kykyyn vastata jäsenten odotuksiin johtaa kertojat epäilemään toisaalta yhteisöllisyyttä, mutta myös omaa uskoaan. Kertojat käyttävät käsitettä uskontila, joka kuvaa toisaalta sisäistä uskonkokemusta, mutta myös suhdetta yhteisön vaalimaan uskonkäsitykseen. Kertoja 25 kuvaa, kuinka hän ei sairastumisen myötä päässyt osallistumaan yhteisönsä tilaisuuksiin pitkään aikaan. Seurakunnasta kukaan ei ole yhteydessä häneen sairastelunsa aikana, kunnes hän sattumalta tapaa yhteisön jäsenen kaupungilla. Tämä jäsen alkaa heti kysellä kertojan uskontilasta, koska häntä ei ole pitkään aikaan näkynyt tilaisuuksissa. Kertoja kokee uskontilansa kyselyn hyvin loukkaavana, koska hänen käsityksensä mukaan vain Jumala voi tietää ihmisen uskontilan. Uskon arviointia pidetään Jumalan ja ihmisen välisenä asiana,

ei yhteisöllisenä asiana. Kertojat kokevat, että yhteisön jäsenenä heidän odotetaan asettavansa uskonsa yhteisön määrittämiin kehyksiin. Loitontuva jäsen alkaa nähdä tämän toisin: irtaantuvan mielestä yhteisöllä ei ole oikeutta määrittää uskoa, vaan kyse on ennen kaikkea ihmisen sisäisestä kokemuksesta. Lähtöyhteisö puolestaan voi korostaa seurakuntayhteyden merkitystä uskossa. Irtantuva on kuitenkin monin tavoin pettynyt seurakuntayhteyteen ja yhteisön vaalimaan uskonkäsitykseen, ei koe sitä enää merkitykselliseksi uskonsa kannalta. Petetyn uskon käsikirjoituksen päähenkilön on vaikea uskonnollisen mielenmaiseman muuttuessa hyväksyä sitä, että hänen uskontilaansa arvioitaisiin osallistumisen kautta.

”Sairastuin... enkä päässyt kuukauteen seurakuntaan... tuli eräs vanhemmistoveli vaimoineen vastaan ja sanoi: ”Oot kylmällä paikalla”. Eli heti teiltiin minun uskoni lopahtaneeksi, kun ei ollut seurakunnassa näkynyt. Ei se niin mene. Ei kenelläkään ole oikeutta sanoa kenestäkään, minkä verran hänellä on uskoa, vai onko sitä ollenkaan. Jumala tietää yksin sen asian.” (Kertomus 25)

Sisäisen uskonkokemuksen muutoksen lisäksi irtaantumista voidaan perustella vetoamalla Raamattuun. Aineistoni vähemmistöyhteisöjä yhdistävä piirre on Raamatun korostaminen opin perustana. Tämä näkyy joidenkin petetyn uskon käsikirjoitukseen liittyvien kertomuksien kertojien tavassa pohtia käsitystään oikeasta ja väärästä uskosta viitaten Raamattuun. Lähtöyhteisö oikeuttaa näkemyksensä tulkitsemalla Raamattua, irtaantuva jäsen perustelee myös irtaantumistaan ja toisenlaista uskonkäsitystään nojaten Raamattuun. Kertoja 8 kirjoittaa, kuinka hän vuosien myötä alkaa verrata yhteisönsä toimintaa ja opetusta Raamatun kirjoituksiin. Hänellä syntyy kokemus, että hänen yhteisönsä opetus onkin monin tavoin ristiriidassa Raamatun opetuksen kanssa. Hän ei löydä Raamatusta perusteita kristinuskon jakaantumiseen useiksi yhteisöiksi, ja aiemmin ainutlaatuiselta vaikuttanut oma yhteisö alkaakin näyttää väärältä ja Raamatun vastaiselta. Kertoja lukee myös kirkon historiasta ja jakaantumisista, ja vakuuttuu siitä, ettei yhteisöihin sidottu usko olekaan raamatunmukaista. Irtantumisen onkin kertojalle mahdollisuus löytää oikea uskoa, sellainen usko, josta Raamattu kertoo: ”niin pääsi Pyhä Henki opastamaan, kun ei enää ollut lahkohenki taakkana. Nyt olin oikeassa uskossa”. Kirjoittaja käyttää käsitteitä ”uskonnollinen” ja ”eriseurainen” kuvaamaan väärää uskoa, viitaten sillä lähtöyhteisönsä jäseniin. Termillä ”uskonnollinen” kuvataan useimmiten yhteisön ulkopuolista uskoa, uskoa, joka on enemmänkin tapauskonnollisuutta kuin niin sanottua sydämen uskoa tai elävää uskoa, omakohtaista uskoa. Kertoja 8 puolestaan kokee, että yhteisö tekee uskosta ”uskonnollista” ja yhteisön ulkopuolelle asettuminen antaa hänelle lopulta aidon omakohtaisen uskon.

Irtantuvaan jäsenen suhtautuminen heijastaa myös käsitystä oikeasta uskosta. Aineistossani tulee esille tilanteita, joissa yhteisön ulkokehälle ajautunutta (tai ajettua) jäsentä pyritään käännyttämään takaisin yhteisöön. Yhteisön näkökulmas-

ta käännyttämisen voi nähdä huolen ilmauksena irtaantuvan uskontilasta, mutta myös tapana osoittaa irtaantuvan paikka yhteisön ulkopuolisena. Kertoja 25 kirjoittaa, kuinka ”eräs sisar sai käännettyä minun pääni”, kun hän ensimmäistä kertaa haluaa erota seurakunnasta sairastuttuaan ja uskontilan jouduttua kyseenalaiseksi osallistumattomuuden takia. Kun ero sitten muutaman vuoden jälkeen lopullisesti toteutuu, kertoja saa edelleen puhelinoitoja, joissa ihmetellään hänen katoamistaan seurakunnasta. Kun käännytysryitykset eivät johda haluttuun lopputulokseen, kertoja kokee ”karttamista” yhteisöön kuuluvien taholta: ”kun entisiä seurakuntalaisia tulee kaupungilla vastaan, kukaan ei tervehdi”. Toisaalta myös irtaantunut jäsen voi kokea, että hän ei saisi enää olla yhteydessä ”epäuskoisina” irtaantumisen myötä pitämiinsä lähtöyhteisön jäseniin. Kertoja 8 kuvaa yhteisöstä lähtemistään helppona, eikä koe yhteisön jäsenten suhtautumisen häneen muuttuneen sinänsä: ”eivät ole kyselleet takaisin. On tavattaessa juteltu ja tervehditty. Vaikka ei saisi. Raamatun mukaan olen osallinen heidän Jumalattomaan menoonsa tervehtiessäni heitä”. Kertojan muuttuneessa uskonkäsityksessä juuri yhteisöön kuuluvat edustavat ”epäuskoisia”.

Irtaantumisen jälkeisessä uskonnollisessa ympäristössä korostuu yhteisöistä riippumaton henkilökohtainen usko. Uskonnolliset opit ja painotukset näyttävät myötäilevän lähtöyhteisössä omaksuttuja uskonkäsityksiä. Irtaantumisen jälkeisessä uskonkäsityksessä on viitteitä vapaiden suuntien opillisista painotuksista. Kertojat korostavat uudestisyntymistään ja elävää uskoa, painottavat Raamatun merkitystä uskossaan ja jokapäiväisessä elämässään, Jumalan johdatusta elämässään ja Jumalan antamia armolahjoja ja jokaisen ihmisen tarvetta olla henkilökohtaisessa jumalayhteisössä. Samalla kuitenkin painotetaan, ettei jumalayhteys vaadi erityistä tietämystä tai erityistä yhteisöllisyyttä. Kertomuksissa halutaan tehdä selkeä ero eksklusiivisen uskonkäsitykseen, jossa korostetaan yhteisön merkitystä jumalayhteisössä siten, että vain tietty uskonto tai yhteisö voisi omistaa mahdollisuuden pelastukseen. Kertojat näkevät, että pelastuksen kannalta ei ole merkitystä yhteisöllä, vaan yksilön omakohtaisella suhteella Jumalaan.

Opillisista käsityksistä juuri pelastukseen liittyvät pohdinnat korostuvat kertomuksissa. Pelastusta pohditaan juuri lähtöyhteisön opetuksen pohjalta. Helluntai-seurakunnasta irtaantunut kertoja kertoo mieltävänsä usein, ”onko minun morsiuspukuni tahraton, kun Jeesus saapuu noutamaan omiaan taivaaseen. Silloin ei saisi olla puvussa tahraa, ei ryppyä”. Hän on kuitenkin päätenyt pohdinnoissaan siihen, ettei pelastuksen kannalta ole merkityksellistä, mihin yhteisöön kuuluu: ”Tiedän, että kun Jeesus tulee toisen kerran maan päälle hakemaan omiaan taivaaseen, hän ei kysy meiltä, mihin seurakuntaan kuulut. Hän kysyy: Uskotko Jeesukseen ja uskotko Hänen ristintyöhönsä”. Kertojat näyttävät siis sisäistäneen uskonkäsitykseensä lähtöyhteisönsä opetuksen, toisaalta osasta yhteisön tulkinnoista halutaan sanoutua irti. Voi sanoa, että irtaantuvan uskonkäsityksessä oma pelastus ja yhteisöön kuuluminen halutaan erottaa toisistaan.

Suhde uskonnolliseen yhteisöllisyyteen muodostuu petetyn uskon käsikirjoituksessa kriittiseksi ja osin kielteiseksi. Kertojat ovat vakuuttuneita, etteivät enää koskaan halua olla mukana missään uskonnollisessa yhteisöllisessä toiminnassa jäsenenä. Osa on ehkä harkinnut uskontokuntaan liittymistä uudelleen, mutta liittymisen estää pelko yksityisyyden menettämisestä tai ajatus siitä, että yhteisö sittenkään ei tyydytä, ole itselle sopiva, ja seurauksena olisi vain uusi petetyksi tuleminen tunne. Huonojen kokemusten ei haluta enää koskaan toistuvan.

”Mutta olen päättänyt, etten mihinkään seurakuntaan enää liity jäseneksi. Oli siitä niin ikävät ja karvaat kokemukset.” (Kertomus 25)

”Uskonnollisiin yhteisöihin en enää uskalla mennä...” (Kertomus 17)

”Olen harkinnut uskontokuntaan liittymistä, mutta asuinpaikkani ev.lut seurakuntaa en tunne oikeaksi. Kyseessä on pienehkö yhteisö, missä menettäisin yksityisyyteni.” (Kertomus 9)

Uskonnonharjoittamisessakin näyttää korostuvan yksilöllisyys ja jonkinlainen valinnanvapaus. Kertojat kertovat lukevansa Raamattua ja muuta hengellistä kirjallisuutta, kuuntelevansa ja katselevansa jumalanpalveluksia televisiosta, radiosta, internetistä. Rukous kuuluu monella tärkeänä osana jokapäiväistä uskonelämää. Yksilöllinen uskonharjoitus näyttää olevan hyvin samanlaista kuin aiemmin yhteisön jäsenenä.

”Hengelliset kirjat, joita luen, siis uudet, tilaan pääsääntöisesti Kuvalta ja Sanalta. Joitakin vanhoja hengellisiä kirjoja metsästään koko ajan ja niitä on löytynytkin antikvariaateista. Luen säännöllisesti Raamattua. Se on elämän leipä.” (Kertomus 25)

”Katselen tv:stä erilaisia hartausohjelmia, kun saan olla ihan yksin ja luen hengellistä kirjallisuutta, milloin jaksan.” (Kertomus 17)

Yhteisölliseen toimintaan osallistumista kertojat kuvaavat vähäisenä. He, jotka osallistuvat, näyttävät valikoivan tilaisuuksia, joiden sanoman he kokevat oikeaksi. Tärkeänä pidetään tunnetta, ettei ole pakko osallistua, vaan on vapaus valita minkälaisiin tilaisuuksiin ja milloin osallistuu. Monet käyvätkin eri yhteisöjen tilaisuuksissa ja tietoisesti välttelevät äärimmäisyyksiä. Lähtöyhteisön tilaisuuksiin ei haluta välttämättä osallistua enää ollenkaan tai sitten vain tilaisuuksia seurataan etäältä, esimerkiksi internetin välityksellä.

”Vapaakirkkoon en mene muulloin kun Leo Mellerin ollessa Pasi Turusen kanssa puhumassa... Muutoin sen tilaisuudet eivät kiinnosta, ovat verrattavissa... helluntai-

seurakuntaan... Helluntaisrk:ssa en ole käynyt v. 2016 jälkeen, enkä mene... Kun olen nyt parannuttuani ollut useammin Raamattu puhuu -seurakunnan tilaisuuksissa, heidän saarnansa pysyvät Raamattukeskeisinä, totuudenmukaisina, vahvoina ope-tussessioina. Siihen minä olen tykästynyt.” (Kertomus 25)

”On tietynlainen rauha kun on saanut lähteä irti uskonnollisesta yhteisöstä ja luteri-laisuudesta. Mie saan vapaasti mennä tilaisuuksiin jos haluan... (Kertomus 17)

”I still sometimes livestream that American church or go in some religious events in Estonia or in Finland but in general I try keep balanced religious life without going any extreme.” (Kertomus 31)

Pettymys yhteisöllisyyteen ja yhteisöjen kykyyn vastata jäsenensä tarpeisiin johtaa siis yhteisöllisyyden välttelyyn, ainakin jäsenyydeltä osalta. Uskonharjoittaminen on valikoivaa: käydään vain sellaisissa tilaisuuksissa, jotka koetaan omaan uskonnollisuu-teen sopiviksi, ja vältetään liian sitovaa tai väärähenkiseksi koettua uskonnollisuutta. Tarinassa on nähtävissä toimijuuden vahvistumista oman uskonnollisen ympäristön rakentamisessa. Irtaantumisen jälkeisessä uskonnollisessa ympäristössä keskeistä on oman uskon ja elämän haltuunotto niin, ettei enää tulisi hyväksikäytetyksi ja pe-tetyksi. Tarinassa heijastuu kuitenkin jonkinlainen kaipuu yhteisöllisyyteen, mutta omilla ehdoilla. Uskonnollinen tulevaisuus näyttäytyy tämän takia osin epävarmalta, vaikka uskontosuhteessa sinänsä tärkeintä on henkilökohtainen jumalasuhte ja sen hoitaminen. Petetyn uskon käsikirjoituksen päähenkilön uskontosuhdetta irtaantu-misen jälkeen voisi kuvata yksityistäväksi siirtymäksi, jossa uskonnonharjoittaminen jatkuu samantapaisena kuin aiemmin, mutta yksityisesti (Streib ym. 2009, Streib 2014). Päähenkilö ei sinänsä kyseenalaista jätetyn yhteisönsä oppia, vaan yhteisössä vallitsevia tapoja, vaikkakin suhde lähtöyhteisöön ja yhteisöllisyyteen yleisesti säilyy epäilevänä (Vrt. Jamieson 2003; refleктоiva maanpakolainen).

Imagot

Petetyn uskon käsikirjoituksen päähenkilön tarinassa esiintyy monia, toisiinsa kietoutuvia imagoja: kanssamatkaaja, selviytyjä, uskonvaalija ja perinteenvaalija. Kanssamatkaaja-imago tulee esille siinä, että uskonnollista matkaa tehdään reagoin-tina ympäristön ihmisten toimintaan. Selviytyjänä päähenkilö näkee itsensä siinä, että hän on selviytynyt uskontoon liittyvistä henkisen ja fyysisen väkivallan koke-muksistaan. Läpi tarinan kertoja säilyttää uskonsa, vaalii jo lapsuudessa syntynyt ja kääntymiskokemuksessa vahvistunut uskoaan. Kuitenkin toisaalta uskonkäsitystä ja toisaalta käsitystä itsestä uskovanakin ohjaa jonkinlaisen perinteenvaalijan imago. Päähenkilöllä on halu säilyttää menneisyydestä hyväksi koettu, osin ehkä romanti-soitunut kuva uskon ja yhteisöjen hyvydestä, joka muutoksissa ja pettymyksissä on ryvettynyt, mutta johon kuitenkin edelleen kaivataan.

Petetyn uskon käsikirjoituksessa esiintyy monia henkilöitä, jotka koetaan merkityksellisiksi oman uskontosuhteen muotoutumisessa (esimerkiksi vanhemmat, yhteisön työntekijät, muut seurakuntalaiset, ystävät). Päähenkilöllä on halu saada apua ja ymmärrystä yhteisöltä, hän pyrkii läheisyyteen ja yhteyteen yhteisönsä kanssa, mutta kokee toistuvasti, että hänen pyrkimystään hyväksikäytetään tai vähätellään. Läheisyys kohdistuu toisaalta merkittäviin ihmissuhteisiin elämän varrella, mutta myös yhteisöllisyyteen. Tärkeäksi koetun yhteisön tapahtumat ja ristiriidat heijastuvat kanssamatkaajan uskontokäsitykseen. Uskonkäsitys voi muodostua epävarmaksi ja epäileväksi, jollakin tavalla jopa hauraaksi. Toisaalta kanssamatkaajalla voi olla toivetta jonkinlaisesta harmoniasta ja halua kokea positiivista yhteisyyttä.

Uskonvaalijana petetyn uskon käsikirjoituksen päähenkilö kokee suojaavansa lapsuudessa koettua lapsen uskoa ja uskonnollisessa kääntymisessä vahvistunutta omakohtaista uskonkokemusta. Nämä säilyvät läpi uskonnollisen elämäntarinan. Petetty uskonvaalija kokee, että vaikka yhteisöltä ei saa apua ja tukea ongelmis- saan, Jumalalta tätä turvaa kuitenkin saa. Myös petetylle uskonvaalijalle usko on peruskokemuksena elämään turvaa antavaa. Yhteisössä koetut pettymykset eivät pysty rikkomaan tätä turvallisuutta antavaa uskonkokemusta, vaan käsitys itses- tä uskovana säilyy, ja henkilökohtainen usko muodostuu yhteisöön verrattuna ensisijaiseksi.

Irtaantuminen yhteisöstä koetaan selviytymisenä. Selviytyjän imagoon liittyy ajatus itsestä uskonnon uhrina, joka on kuitenkin selviytynyt kokemastaan henki- sestä ja fyysisestä väkivallasta. Kokemukset ovat rikkoneet mahdollisuutta kokea yhteisyyttä ja läheisyyttä Jumalaan tai yhteisöön, toisaalta heikentäneet toimijuuden kokemusta oman elämänsä suhteen. Yhteisöllinen elämä näyttäytyy sarjana pakkoja ja kontrollia. Kertoja 25 kertoo, kuinka hänet pakotetaan leikkaamaan hiuksensa, lopettamaan lääkkeensä tai ensimmäisen irtaantumisen jälkeen puhutaan ympäri palaamaan takaisin yhteisöön. Uskonnollista ja muuta elämää kontrolloidaan yhteis- össä monilla eri tavoin: painostetaan kasteelle; uskontilaa kysellään, jos toiminta yhteisössä ei ole tarpeeksi ahkeraa; jätetään tervehtimättä, kun kirjoittaja eroaa yhteisöstä lopullisesti. Pakottaminen ja kontrolli koetaan vääränä, koska ajatellaan, ettei kenelläkään ole oikeutta arvioida toisen uskoa. Petetyn selviytyjän imago rakentuu pakottamisen, syrjinnän ja ulosjäämisen kokemusten kautta, mutta myös ajatukselle, että selvisi ja pääsi irti väkivaltaisista kokemuksista. Tämä selviytymisen kokemus vahvistaa toimijuutta oman uskonnollisen elämän rakentumisen suhteen. Tosin ratkaisu on jättäytyä virallisen yhteisöllisyyden laitamille, jolloin ei ehkä ole samalla tavalla vaarassa joutua kontrollin kohteeksi.

Päähenkilö peilaa tarinassaan yhteisöllisyyttä ja uskoaan menneisyyden yhteisöi- hin, jotka jollakin tavalla näyttäytyvät idealisoituina. McAdamsin (1993, 158–161) imagon tyypittelyissä esiintyy yhtenä läheisyyttä korostavana imagona perinteenvaa- lijän (ritualist) rooli. Perinteenvaalijan rooliin liittyy menneisyyden romantisointia ja uudistusten vastustamista. Perinteenvaalija voi suhtautua uudistukseen säilyttä-

västi: hän haluaisi pitää kiinni siitä, minkä on kokenut hyväksi. Lapsuuden uskonnollisuus tai menneisyyden yhteisöt näyttävät petetyn uskon käsikirjoituksessa ongelmista huolimatta harmonisina, osin romanttisina. Pohja omalle uskonnollisuudelle on syntynyt lapsuudessa. Perinteenvaalija haluaisi säilyttää perinteiset arvot ja perinteet, siirtää ne seuraavallekin sukupolvelle. Pettymystä aiheuttaa kokemus, että usko tai uskonnollinen yhteisö ovat muuttuneet toisenlaisiksi ja perinteisiä arvoja polkeviksi. Tämä muutos nousee jollakin tavalla selitykseksi myös sille, miksi nykyiset yhteisöt eivät pysty vastaamaan odotuksiin samalla tavalla kuin aiemmin. Perinteenvaalijan on vaikea tunnistaa nykyisistä yhteisöistä sitä lapsuuden uskonnollisuutta, johon on samaistunut. Odotukset yhteisöllisyyttä kohtaan ovat suuret. Yhteisöltä odotetaan perinteisiä arvoja, moraalialia ja jäseniensä kohtaamista elämän kaikissa haasteissa. Yhteisöllä nähdään tai yhteisöllä odotetaan oleva erityinen rooli uskonelämän ylläpidossa ja ohjauksessa, mutta perinteenvaalija kokee syvää pettymystä, kun hänen kohtaamansa yhteisöt eivät vastaa näitä rooli-odotuksia tai hän kokee, ettei itse ehkä sovi nykyisiin yhteisöihin.

Perinteenvaalijan uskontosuhde on säilyttävää. Perinteenvaalijan taustalla vaikuttavat uskonvaalija ja selviytyjä, minkä vuoksi perinteenvaalija näyttää omaksuvan ajatuksen, ettei perinteistä kumpuavaa, idealisoitua uskonkäsitystä oikein voi toteuttaa nykyisenkaltaisessa yhteisöllisyydessä. Lapsuuden usko ja kääntymyksessä koettu usko säilyvät. Perinteenvaalija voi kokea halua kuulua yhteisöön, mutta kokee toisaalta sen mahdottomaksi, koska voimakkaana on kokemus yhteisöjen kohtaamattomuudesta. Läheisyyttä yhteisöihin koetaan nyt omilla ehdoilla. Perinteenvaalija ei kuitenkaan pyri aktiivisesti rakentamaan uutta yhteisösuhdetta, vaan jollakin tavalla asettuu passiivisen tarkkailijan rooliin, jossa tutkailee nykyisyyttä, haaveilee menneisyydestä tai osallistuu valikoiden oikeana kokemaansa toimintaan. Yhteisöstä irtaantuminen näyttää toimijuutta osoittavana tekona, mutta myös jollakin tavalla pettymyksenä, tekona, joka vain tapahtui, koska muutakaan ei tilanteessa voinut.

4.5 Uudelleen suunnatun uskon käsikirjoitus

Uudelleen suunnatun uskon käsikirjoituksen päähenkilö on elänyt ei-uskonnollisen lapsuuden, mutta kohdannut uskonnollisia virikkeitä kodin ulkopuolella. Päähenkilön elämässä on havaittavissa maailmankatsomuksellista, uskonnollista etsintää jo varhain. Ympäristön virikkeet ohjaavat etsintää aluksi sivuraiteille, mutta myöhemmin elämässä uskonnollinen etsintä suuntautuu uudelleen, ja päähenkilö löytää oman, uskonnollisesti tyydyttävän ympäristönsä. Seuraava taulukko kiteyttää uudelleen suunnatun uskon käsikirjoituksen keskeiset elementit ja käsikirjoituksen taustalla vaikuttavat kertomukset.

Taulukko 10 Uudelleen suunnatun uskon tarinatyyppi

Tarinatyyppi	Ydintapahtumat	Uskonnollinen ympäristö	Imagot
uudelleen suunnattu usko K18, K14, K19, K24, K4	ei-uskonnollinen lapsuus kodin ulkopuoliset vaikutteet uskonnollinen etsintä tietoinen uskonratkaisu	henkilökohtainen usko pienyhteisössä henkisyys	paikkansa löytänyt etsijä älykkö

Päähenkilö ohjaa uskonnollista etsintäänsä hyvin itsenäisesti, sillä tarinassa ei juurikaan esiinny vaikuttavia henkilöitä. Päähenkilö omaksuu elämäkatsomuksensa etsijänä älykön imagot. Asioista pyritään ottamaan selvää itse ja omat pohdinnat ohjaavat sitä, minkä suunnan uskonnollinen etsintä saa. Uudelleen suunnatun uskon käsikirjoituksen lopussa päähenkilö saavuttaa ja löytää oman paikkansa: henkilökohtaisen vakaumuksensa ja itselle sopivan yhteisöllisyyden.

Tarinan sävy on positiivinen ja tarinassa edetään progressiivisesti kohti päämäärää. Nykyisen uskon ja yhteisöllisyyden myötä on löydetty elämälle tarkoitus ja vakaumus, jossa on mahdollista uskoa ja elää uskonmukaista elämää, toteuttaa omaa katsomustaan haluamallaan tavalla. Uskonnollinen tulevaisuus löydettyssä uskossa avautuu myönteisenä.

Ydintapahtumat

Uudelleen suunnatun uskon käsikirjoituksessa uskontosuhdetta rakentava ydintapahtumia ovat muistot kasvamisesta ei-uskonnollisessa ilmapiirissä, jossa kuitenkin on uskonnollisia virikkeitä ja jonkinlaista uskonnollista etsintää jo varhain. Ympäristö kuitenkin ohjaa uskonnollista etsintää aluksi väärälle raiteelle, ja siksi päähenkilö kokee ajautuvansa epätydyttävään uskonnolliseen tilanteeseen. Omaksuttu maailmankatsomus ei vastaakaan tarpeita tai tuo tyytyväisyyttä elämään. Päähenkilö alkaakin pohtia tilannettaan itse uudelleen ja hakeutuu kohti toisenlaista uskonnollisuutta. Lopulta päähenkilö kokee uskoontulon ja sen myötä kokee pääsevänsä todellisten uskovien joukkoon. Lopputuloksena on juuri itselle oikean uskon ja yhteisön löytyminen.

Lapsuuden ei-uskonnolliseksi kokeneilla kodin ulkopuolinen uskontokasvatuksen merkitys nousee tärkeäksi uskontosuhdetta muovaavaksi tekijäksi. Uudelleen suunnatun uskon käsikirjoituksessa merkittävänä mainitaan rippikoulu ja koulun uskonnonopetus. (Vrt. Tervo-Niemelä 2020.) Rippikoulu voi merkitä nuorelle uskoon liittyvien pohdintojen heräämistä. Rippikoulu voi osaltaan vähentää etäännyttämistä uskosta ja toisaalta aktivoida nuorta uskonnollisesti. Rippikoululla näyttäisi olevan sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia nuoren uskonnollisuudelle. Erityi-

sen tärkeäksi tutkimuksissa on havaittu rippikoulukokemuksen myönteisyys. Myönteiset kokemukset heijastuvat asenteisiin uskoa kohtaan. (Niemelä 2009, 289–290.) Rippikoulua voi pitää keskeisenä nuoren aikuisen uskonnollisuutta muokkaavana ympäristönä. Rippikoulu voi muodostua oman uskontosuhteen kannalta käänteentekeväksi ajanjaksoksi, jonka merkitys heijastuu vielä vuosienkin päähän. (Murtonen 2009, 334; 340–349.)

Uudelleen suunnatun uskon käsikirjoituksen päähenkilölle rippikoulu merkitsee uskonnollista heräämistä, ainakin väliaikaisesti (vrt. Tervo-Niemelä 2020). Kertoja 19 kirjoittaa, että ”menin muiden tavoin rippikouluun, joka oli herätyshenkinen. Kuulin siellä, että pelastukseen ihmisen tulee uskoa Jeesukseen omana vapahtajanaan. Tulin ns. herätyksen tilaan, mutta jo lukioaikana halusin unohtaa asian”. Kertoja 18 puolestaan näkee rippikoulun herättäneen ja vahvistaneen hänen silloista uskoa: ”Kristillinen uskoni oli vahvimmillaan rippikoulun käymisen jälkeen. Olin silloin sanonut, että tunnen Jumalan ja Jeesuksen läsnäolon”. Kertojan 19 uskonnollinen etsintä päättyy irtaantumiseen evankelisluterilaisesta kirkosta ja uuden hengellisen kodin löytymiseen helluntaiseurakunnasta nuorena aikuisena. Kertoja 18 päättyy myös eroamaan evankelisluterilaisesta kirkosta, koska alkaa kokea kristinuskon vääränä ja epätydyttävänä oppirakennelmana, ja kiinnostuu enemmän tieteellisestä maailmankuvasta ja vapaa-ajattelijoiden ajattelusta.

Koulun uskonnonopetuksen merkitys oman uskontosuhteen muotoutumiselle koetaan uskonnonopetuksen välittämän tietopohjan ja erilaisten vaihtoehtoisten maailmankatsomusten esittelyn kautta (Vrt. Tervo-Niemelä 2020). Kertoja 18, joka myöhemmin uskonnollisessa elämänsäkulussa päättyy buddhalaisuuteen, kertoo, että ”lukion tunneillani kuulin Buddhan elämäntarinan. Pidin tarinasta ja sen sanomasta. Muistan ajatelleeni, että voisin olla buddhalainen, jos en olisi kristitty”. Kertojalle 18 usko on hyvin henkilökohtaisesti koettu ja pohdittu asia jo nuoruudessa. Hän ei koe yhteisöllistä toimintaa merkityksellisenä itselleen. Hän ei osallistu juurikaan yhteisölliseen toimintaan, mutta tutkii Raamattua, rukoilee ja kokee tuntevansa Jumalan läsnäoloa elämässään. Hänen uskontosuhteitaan määrittää epäilyn herääminen vähitellen. Epäilyn herääminen lähtee uskon kognitiivisesta puntaroinnista. Kertoja pyrkii älyllisesti puntaroimaan kristillisen uskon oppeja suhteessa muihin selityksiin. Keskeistä on pohtiva ote ympäristön tarjoamiin uskonnollisiin malleihin, oppien puntarointi älyllisesti ja monipuolisesti. Pohdintaa ohjaa tunne, että uskon pitää puhutella nuorta henkilökohtaisesti.

Uskonnollinen etsintä ja pohdinta koetaan kuitenkin jonkinlaisena nuoruuteen kuuluvana välivaiheena, joka ei vielä silloin johda sitoutumiseen. Kertoja 19 kirjoittaa, kuinka hänen rippikoulussa kokemansa uskonnollinen heräämisensä hiipuu lukioaikana, mutta jonkinlainen katsomuksellinen etsintä kuitenkin jatkuu. Kertoja hakeutuu opiskelemaan teologiaa ajatellen ”hengellisyiden löytyvän ammatin ja koulutuksen kautta, mutta eihän se niin mene”. Myöhemmin kertoja kokee uskonnollisen kääntymyksen helluntaiseurakunnan piirissä. Kertoja 19 painottaa,

että hän ”teki tietoisien uskonratkaisun”. Helluntaiseurakunnan piirissä tapahtuneen uskonratkaisusta huolimatta kertoja opiskelee evankelisluterilaisen kirkon työhön ja menee töihin evankelisluterilaiseen seurakuntaan. Aktiivinen oman uskonelämän ohjaaminen ja etsintä jatkuvat: ”Luin Raamattua, kuinka uskoon tulleet ihmiset antoivat kastaan itsensä ja seurakunta muodostui uskoa tunnustavista henkilöistä. En hyväksynyt ns. muotojumalaisuutta, joka muodostui opituista tavoista. Tajusin, että uskonelämäni joko menee eteenpäin tai hiipuu, joten aloin tiiviimmin hakeutua uskovien seuraan. Kävin helluntaiseurakunnan tilaisuuksissa ja viihdyin ilmapiiirissä. Tuli ilta, jolloin otin uskovien kasteen ja liityin – helluntaiseurakuntaan”.

Kertoja 19 kuvaa, kuinka nuoruudessa omaksuttu uskonnollisuuden malli osoitautuu vähitellen vääräksi, ja kuinka hän vähitellen löytää itselle tyydyttävämmän uskonnollisuuden ja yhteisöllisyyden etsinnän kautta. Nuoruudessa omaksuttu uskonnollisuuden tila ei jää pysyväksi, vaan alkaa vähitellen muuttua toisenlaiseksi. Nuoruudessa kirkosta eronnut ja vapaa-ajattelijoiden ajatuksia omaksunut kertoja 18 kuvaa, kuinka vuosien myötä hänen jyrkkyytensä uskontoja kohtaan alkaa vähitellen lieventyä ja hän alkaa kiinnostua uudelleen uskonnollista tai henkisistä asioista. Prosessi näyttäytyy samantapaisena kuin aiempi uskosta luopumisen prosessi. Vapaa-ajattelijoiden ajatukset alkavat näyttää epäluotettavilta, ja kertojan varmuus niiden oikeellisuudesta vähenee. Kirjoittajaa alkaa suorastaan häiritä liiallinen varmuus asioissa, oikeellisuuden korostaminen samoin kuin aiemmin kristinuskon oppien kohdalla. Uskon uudelleen suuntautuminen näyttäytyy hitaana prosessina, jossa vähitellen oman oivalluksen myötä omaksutaan toisenlainen uskontosuhde, joka koetaan tyydyttäväksi.

”Aluksi asenteeni olivat kovin jyrkkiä. Vapaa-ajattelijat rinnastivat uskonnollisuuden mielisairauteen. Tuolloin minä ajattelin samoin. Ajatukseni uskonnoista muuttuivat hitaasti. Aluksi uskoin, että uskonnot ovat haitallisia yksilöille, sekä koko maailmalle. Sitten aloin hyväksyä, että uskonnollisuutta on olemassa, eikä se haittaa minua. Lopulta ajattelin, että uskonnosta voisi olla hyötyä yhteisölle ja ihmisille, vaikka en itse usko yliluonnolliseen. Luin monia vapaa-ajattelijoiden kirjoja. Aloin epäillä tiettyjen tieteen popularisoiden sekä vapaa-ajattelijoiden koppavia väitteitä ihmiselämän merkityksestä ja todellisuuden luonteesta. Koppavuus kuulosti samanlaiselta kuin fundamentalististen uskonnollisten ihmisten väitteet joita olin kuullut. Varmuuteni vapaa-ajattelijaaatetta kohtaan väheni.” (Kertomus 18)

Uskonnollisen muutoksen taustalla näyttää olevan tyytymättömyys omaan elämään. Kertoja 18 kertoo saavuttaneensa elämässään paljon, mutta siitä huolimatta hän koki elämänsä epätydyttäväksi ja ei-onnelliseksi. Mielessä pyörivät negatiiviset ajatukset itsestä ja toisista ihmisistä. Kertoja selittää negatiivisten ajatusten kumpuavan siitä, että hän näkee läheisten ihmisten ikääntymisen ja kuoleman. Ihmiselämän haurauden kohtaaminen herättää hänessä pelkoa. Elämäntilanne

siis herättää kertojassa eksistentiaalisia kysymyksiä, joihin hän näyttää lähtevän etsimään vastauksia.

”Vastoin odotuksiani, saavutuksistani ja ansioista huolimatta, onnellisuuteni ja tyytyväisyyteni elämää kohtaan ei lisääntynyt. Koko yhdeksän vuoden uskonnottomuuden ajan uskoin, että elämä ja olemassaolo ovat luonteeltaan julmia. Ajattelin negatiivisia ajatuksia itsestäni ja toisista ihmisistä. Tunsin oloni yksinäiseksi. Luulen, että negatiivisten ajatusten syntyyn vaikutti se, että näin omaisieni vanhenevan ja joitakin omaisiani kuoli. Ihmiselämän hauraus herätti minussa pelkoa. Hyväksyin, että tilanteeni johtui omista asenteistani, eikä minun itseni ulkoisista syistä. Totesin että olen valmis aloittamaan hengellisen elämän, jos sellaisella elämäntavalla voisin muuttaa itseäni.” (Kertomus 18)

Kertoja tulee siihen lopputulokseen, että hänen tilanteensa johtuu hänen omista asenteistaan, ja kokee siksi olevansa valmis ”aloittamaan hengellisen elämän, jos sellaisella elämäntavalla voisin muuttaa itseäni”. Kertojan odotus siis on, että hengellisyyden avulla hän voisi saada parempaa ja tyydyttävämpää elämää. Kertoja alkaa vähitellen suuntautua meditaatioon ja sitä kautta myöhemmin buddhalaisuuteen. Lopputuloksena on itseä tyydyttävän, merkityksellisen yhteisöllisyyden löytyminen.

Uskonnollinen ympäristö

Kertojat kertovat eläneensä lapsuutensa ympäristössä, jossa uskonto on läsnä, mutta ei mitenkään merkityksellinen asia. Oma myöhemmin kehittynyt ja omaksuttu uskontosuhde peilautuu toisenlaisena kuin lapsuudessa koettu uskonnollisuus. Kertoja 19 kuvaa lapsuutensa uskonnollista ympäristö seuraavasti: ”Vartuin lapsuuteni ja nuoruuteni tavallisessa suomalaisessa kodissa, jossa uskontoa arvostettiin, mutta jossa ei varsinaisesti tunnustettu uskoa.” Koetun ei-uskonnollisen lapsuuden ja myöhemmän uskonnollisuuden välille piiryy jatkumo. Ei-uskonnolliseksi koettu lapsuus näyttää johtavan uskonnolliseen etsintään sekä uskonnollisten tai elämäntarkoituksellisten vaikutteiden etsintään ja saamiseen kodin ulkopuolelta nuoruudessa ja varhaisessa aikuisuudessa. Lapsuuden uskonnollisesta ympäristöstä irtaannutaan varhaisaikuisuudessa, koska yhteisö ei tyydytä tai sen opetukset tuntuvat vääriltä ja kyseenalaisilta. Lapsuuden yhteisöllä ei koeta olevan merkitystä omassa elämässä ja omassa uskossa.

Nuoruuteen liittyy kehitystehtävänä oman maailmankatsomuksen muotoutuminen ja irtaantuminen lapsuudessa omaksutuista ajattelumalleista. Kertoja 18 kertoo kiinnostuneensa luonnontieteistä ja tähtitieteestä sekä sitä kautta tieteellisistä maailmansyntyteorioista. Näistä syntyy vähitellen nuoruudessa ikään kuin kilpaileva usko, jonka herättämiä ajatuksia on vaikea sovittaa yhteen ympäristön kristillisten vaikutteiden kanssa. Erilaiset uskonnolliset vaikutteet voivat herättää nuoressa hämmennystä ja uskonnolliset ajatukset muuttua nopeastikin. Nuoruuden usko

voi näyttäytyä häilyvänä ja muuttuvaisena. Aiemmin ehkä tärkeältäkin vaikuttanut uskonnollinen malli voidaan kokea nyt epäuskottavaksi ja toiveajatteluksi. Marcia (1980) pitää tällaista etsivää asennetta omaa identiteettiään kohtaan tyypillisenä nuoruuden kehityksessä, koska silloin ihminen hakee ja kokeilee aktiivisesti erilaisia vaihtoehtoja. Vaiheeseen liittyy epätietoisuutta ja valintojen pohdintaa, joskus jopa ahdistusta. Etsivän identiteetin tila voi toistua myöhemmin aikuisuudessa elämänmuutosten yhteydessä, kuten näyttää käyvän uudelleen suunnatun uskon käsikirjoituksen päähenkilölle, kun hän myöhemmin suuntaa uskonnollista etsintäänsä uudelleen.

”Aloin jo nuorena uskomaan vilpittömästi siihen, ettei maapallo voi olla ainoa planeetta, jossa on elämää, että ihmiskunta ei voi olla ainoa älykäs sivilisaatio maailmankaikkeudessa, eikä meidän maailmankaikkeutemme voi olla ainoa. Näistä asioista ei ole todisteita, mutta ajattelin, että on olemassa tieteellisiä todisteita, jotka tukevat uskomuksia. Nämä ajatukset alkoivat vaikuttaa uskonnollisuuteeni. Kristillinen usko alkoi murentua murrosiässä. Ajattelin, että on olemassa paljon tieteellisiä todisteita, jotka tukevat uskomuksia... Ennen aikuisikää maailmankatsomukseni ja uskoni oli hämmentynyt. Arvelin uskomuksiani paljon, ja muutin mieltäni nopeaan tahtiin. Epäilin monia kristinuskon opetuksia. Kaikkivaltias Jumala tuntui olevan epämielkäs ja epäuskottava minulle. Ennen tuntemani Jumalan läsnäolo alkoi vaikuttaa toiveikkaalta ajattelulta.” (Kertomus 18)

Uudelleen suunnatun uskon käsikirjoituksen päähenkilölle aiemmasta uskonnollisuudesta tai elämänskatsomuksesta irtaantuminen merkitsee mahdollisuutta kokea niin kutsuttujen oikein uskovien yhteyttä. Nykyinen uskonnollinen tila koetaan saavutettuna (Marcia 1980), joka on rakennettu itse aktiivisesti pohtimalla ja kyseenalaistamalla aiempia näkemyksiään. Kertoja 19 kuvailee, kuinka hän ei voinut hyväksyä aiemman yhteisönsä ”muotojumalaisuutta, joka muodostui opituista tavoista”. Kirjoittaja kokeekin uskonelämänsä kannalta olennaiseksi siirtymisen yhteisöön, jonka kokee muodostuvan ”uskoa tunnustavista henkilöistä”. Uudenlainen yhteisöllisyys nähdään oman uskonnollisuuden kannalta olennaisena ja siihen halutaan sitoutua. Päähenkilön uskonnollista asemaa voisi kuvata henkilökohtaisena uskona pienyhteisössä. Nykyinen yhteisö muodostaa keskeisen uskonnollisen viiteryhmän, oman hengellisen kodin. Yhteisön uskonkäsitys koetaan oikeaksi ja sopivaksi, omaan hengellistä elämää vahvistavaksi ja toteuttavaksi. Kertoja 24 kuvaa, kuinka tärkeää hänellä on, että oma usko on sellainen, että Jumala sen hyväksyy ja usko pohjautuu Raamattuun. Kertoja 24 korostaa voimakkaasti sitä, että hänelle on olemassa vain yksi oikea usko ja väärä usko, ja hän on henkilökohtaisesti kokenut juuri yhteisönsä uskonkäsityksen omakseen. Monelle autoritaariselle uskonyhteisölle on ominaista totuuden omistaminen, johon jäsenen odotetaan sopeutuvan. Osalle sopeutuminen voi tarkoittaa alistetuksi tai nöyryytetyksi tulemistä, mutta osalle selkeä toiminta-

malli antaa turvaa ja mahdollisuuden löytää elämänperusta ja omakohtainen usko. (Kettunen 2011, 191.)

”Jehovan todistajat tarjosivat ilmaista R:tun tutkistelua ja 2 vuotta tutkittuani tulin ymmärtämään, että on vain yksi totuus ja uskonto, jonka Jumala hyväksyy. Tämä on ainoa oikea uskonto, joka voidaan R:tusta tunnistaa... On siin vain oikea ja väärä uskonto...” (Kertomus 24)

Osalle uudelleen suunnatun uskon käsikirjoituksen kertomusten päähenkilölle uutta uskonnollista ympäristö voisi kuvata enemmänkin henkisyysnä kuin perinteisenä hengellisyytenä. Vaikutteita omaan ajatteluun on saatu itämaisesta uskonnollisuudesta (buddhalaisuus), uusista uskonnollisista liikkeistä (Urantia-liike) ja psykologiasta (humanistinen psykologia, luovuus, taide, läsnäoloa korostavat suuntauokset). Keskeistä on, että henkinen etsintä ja elämäkatsomuksen rakentuminen nojaavat voimakkaasti omaan etsintään ja pohdiskeluun: elämäkatsomusta on haluttu rakentaa omista lähtökohdista ja tarpeista käsin sekä oman kriittisen pohdinnan kautta. Etsintä voi näyttäytyä jatkuvana ja muuttuvana. Halutaan edelleen pitää mieli avoimena, eikä sitoutua välttämättä yhteen ajattelumalliin. Yhteistä on, että henkistä elämää pitää ohjata itse, aatteista ja ylliluonnollisesta riippumattomasti. Samalla kuitenkin oma uskonkäsitys ja henkinen ajattelu voi saada synkretistisiäkin piirteitä.

Buddhalaisuudesta uskonnottomuuden ja vapaa-ajattelun myötä uuden hengellisen kodin löytänyt kertoja 18 kertoo, kuinka Buddhan opetukset puhuttelevat häntä syvästi, ja kuinka hän tuntee ”käsittämätöntä liikuttuneisuutta lukiessani niitä”. Vaikka kertoja kokee Buddhan opetukset omakseen, hän haluaa säilyttää kriittisyyden lukemaansa kohtaan: ”Useimpiin buddhalaisiin myytteihin ja legendoihin suhtaudun mielenkiintoisina tarinoina. En usko niihin ehdottomasti, mutta pidän myyttien toiveikkaan positiivisesta sanomasta”. Kirjoittaja kokee säilyttäneensä skeptisyyden, jonka näkee olevan perua uskonnottomasta ajanjaksosta elämässään, mutta pitää epäilevää asennettaan erityisenä voimavarana henkisemmässä elämässään: ”Yhdeksän vuoden uskonnottomuuden jälkeen skeptiset ajatukset ovat minulle tuttuja. Tämä voi olla minulle suuri etu buddhalaisella polulla ja se voi antaa harjoitukselleni vahvan pohjan”. Oma uskonnollista menneisyyttä ei halua mitätöidä, vaan se halutaan sovittaa yhteen nykyisen uskonnollisuuden kanssa.

Henkisydestä paikkansa löytäneiden suhde yhteisöllisyyteen vaihtelee. Osa ei kuulu mihinkään yhteisöön, osa kokee olevansa passiivisia evankelisluterilaisen kirkon jäseniä. Buddhalaisuuteen päätyneet kertoja 18 on mukana buddhalaisissa ryhmissä ja on osallistunut erilaisiin harjoitusretriitteihin ja luentoihin. Hän tekee myös erilaisia harjoituksia kotonaan ja korostaa, että buddhalaisissa ryhmissä häntä viehättää niiden avoin ilmapiiri, joissa harjoituksista ja uskosta voi puhua avoimesti. Uudelleen suunnatun uskon käsikirjoituksen päähenkilölle yhteisöllisyys näyttäytyy

uskonnollisena ympäristönä, jossa on mahdollista itsensä jatkuvaan kehittymiseen kriittisyyden hengessä. Yhteisö ei muodostu kontrolloivaksi, vaan omaa uskonelämää tukevaksi.

Osassa uudelleen suunnatun uskon kertomuksena tulkitsemistani kertomuksissa tulee esille synkretismiä, erilaisten uskonnollisten ja muiden näkemysten sekoitumista ja kietoutumista toisiinsa. Kertoja 4 näkee nykyisen elämäkatsomuksen kehittymisen kannalta merkittävänä törmäämisen Urantia-kirjaan. Kertoja peilaa kirjan antia itselleen vertaamalla kirjan antamaa kuvaa uskontojen, erityisesti kristinuskon, käsityksiin. Kertoja esimerkiksi toteaa, että ”Jeesuksen kuolema on ymmärretty uskonnoissa virheellisesti ja nämä monet väärinkäsitykset ja niihin johtaneet syyt selostetaan Kirjassa tarkasti ja selkeästi”. Kertojaa tuntuu viehättävän erityisesti se, että ihmisen asema määritellään toisella tavalla kuin perinteisten uskontojen kertomuksessa: ”se antaa ihmisurheudelle kautta historian ansaitun huomion -toisin kuin uskontojen kertomukset, mitkä jatkuvasti parjaavat ja haukkuvat ihmispoloista hänen virheistään ja epäonnistumisistaan ja tekee synnin kaikesta risahduksesta”. Kertoja on löytänyt oman elämäkatsomuksensa oman kriittisen pohdinnan ja tulkinnan kautta, ja on vakuuttunut, että juuri tämä uskonnollisuus on hänelle tällä hetkellä se oikea.

Streibin ym. (2009, myös Streib 2014) termein uudelleen suunnatun käsikirjoituksen päähenkilön uskonnollista siirtymää voisi kuvata sopeutuvaksi siirtymäksi. Elämäkulun aikana omaksutaan uudenlaiset uskomukset ja tavat sekä siirrytään samalla ryhmästä toiseen. Buddhalaisuuteen tai Jehovan todistajiin siirtymistä voi pitää oppositionalisena siirtymänä, koska silloin omaksutaan suomalaisessa uskonnollisessa kontekstissa harvinaisempaa uskonnollisuutta. Selkeästi kyse on myös tiensä löytäneistä (Jamieson 2003). Omaa uskonnäkemyksiä on muokattu vanhan pohjalta, kunnes se on lopulta tuntunut omalta. Tiensä löytäneelle on myös ominaista uskon yhdistyminen luontevasti eri elämän osa-alueille.

Imagot

Uudelleen suunnatun uskon käsikirjoituksen päähenkilön käsityksessä itsessään on löydettävissä viitteitä useammasta toisiinsa kietoutuvasta imagosta. Nuoruudessa päähenkilö näyttäytyy etsijänä, joka omaksuu vähitellen älykön imagon ohjaamaan uskonnollista etsintäänsä. Uskonnollinen etsintä päättyy itselle sopivan ja oikean elämäkatsomuksen ja yhteisöllisyyden löytämiseen, jolloin nykyisenä imagona korostuu paikkansa löytäneen imago.

Älykkö on imago tyyppi, joka korostaa tietoa, viisautta ja tieteellisyttä. Älykkö ajattelee, että tiedolla voi hallita ja kontrolloida sekä omaa ulkoista että sisäistä maailmansa. Älykön toimijuus voi tulla esille itsenäisenä tiedon arvostamisena ja etsimisenä. Oman uskontosuhteen rakentumista pyritään hallitsemaan ja ohjaamaan omaksamalla tiedollinen tai tutkiva asenne, osin epäileväkin asenne ympäristön uskonnollisiin virikkeisiin. Älykölle on mahdollista saada tietoa sekä henkilökohtai-

sen kokemuksen että tiedollisen etsinnän tai koulutuksen kautta. (McAdams 1993, 141–144.)

Älykköä hallitsee itsenäinen toimijuus. Tarinassa ei juurikaan esiinny muita henkilöitä, eikä esimerkiksi lapsuuden uskonnollisuudesta juurikaan kerrota tai sitä eri erityisemmin korosteta. Toisaalta älykkö on voinut jo hyvin varhain lapsuudessa orientoitua maailmaan tieteellisesti. Kertoja 18 kertoo: ”Päiväkoti-iästä lähtien olen ollut kiinnostunut luonnontieteistä. Myöhemmin kiinnostuin tähtitieteestä ja muista tieteenaloista. Osasin jo kouluikässä selittää, mistä maailmankaikkeus, tähdet ja planeetat olivat peräisin.” Myös kertoja 4 kirjoittaa, kuinka hän on jo nuoresta saakka rakentanut maailmankuvaansa lukemalla ja pohtimalla: ”Olen aina ollut avarakatseinen ja yrittänyt ottaa selvää yhtä lailla uskonnoista kuin tieteellisyyksistä. Erityisesti kosmologia on viehättänyt minua nuoresta alkaen, kirjastosta luin tähtitiedettä ja myöhemmin laajasti eri kirjoja maan ulkopuolisista mahdollisuuksista”.

Älykön omaksumalle imagolle on tyypillistä, että asioista pyritään ottamaan selvää itse. Tämä tulee esille myöhemmin, kun rakennetaan uutta uskontosuhdetta. Kun kertoja 18 kiinnostuu varhaisessa aikuisuudessa vapaa-ajattelijoiden ajatuksista ja päättyy eroamaan kirkosta ja luopumaan kokonaan uskonnollisista selityksistä elämässään, kaikki tapahtuu oman kriittisen pohdinnan kautta. Kun hän sitten uskonnottoman ajanjakson jälkeen jälleen alkaa etsiä henkisyttä elämäänsä, tämäkin prosessi tapahtuu älyllisen puntaroinnin kautta. Kun kertoja 18 lukee vapaa-ajattelijoiden ajatuksista, hän pitää ”heidän ajattelutavastaan, jossa elämälle voi antaa merkityksen tieteellisen ajattelutavan haalimisella.” Kertoja 18 jatkaa: ”Pidin myös heidän ihanteestaan vaalia järjenmukaisia ajatuksia, että järjenmukaisuus lisää ihmisen onnellisuutta.” Myöhemmin kun kertoja alkaa epäillä vapaa-ajattelijoiden ajatusten mielekkyyttä, oma epäilevä asenne ohjaa irtaantumista vapaa-ajattelijoiden ajatuksista: ”Luin monia vapaa-ajattelijoiden kirjoja. Aloin epäillä tiettyjen tieteen popularisoijien sekä vapaa-ajattelijoiden koppavia väitteitä ihmiselämän merkityksestä ja todellisuuden luonteesta.” Oma kokemus siitä, ettei uskonnottomuus lisännyt onnellisuutta elämässä, riittää todisteeksi siitä, ettei uskonnottomuus olekaan itselle oikea elämänkatsomus. Kertoja kokee olevansa valmis luopumaan omaksumastaan uskonnottomuudesta, jos se olisi tie tyydyttävämpään elämään. Hän kiinnostuu meditaatiosta ja hakeutuu buddhalaisiin ryhmien toimintaan mukaan. Keskeistä uudenlaisen uskonnollisen suhteen rakentamisessa on edelleen epäilevän ja kriittisen asenteen säilyttäminen sekä itsenäinen asioihin perehtyminen ja puntaroiminen. Älykkönä etsintää pyritään ohjaamaan älyllisesti: ”useimpiin buddhalaisiin myytteihin ja legendoihin suhtaudun mielenkiintoisina tarinoina. En usko niihin ehdottomasti, mutta pidän myyttien toiveikkaan positiivisesti sävyistä. Tunnen skeptisyyttä --olen silti sujut skeptisyyteni kanssa”.

Toimijuutta korostavan älykön imagon lisäksi uudelleen suunnatun uskon käsikirjoituksessa päähenkilön käsitystä itsestään luonnehtii paikkansa löytäneen

imago. Paikkansa löytäneen imagossa toteutuvat toimijuus ja läheisyys. Paikkansa löytäneen tarinassa on viitteitä etsijän imagosta siten, että paikkansa löytänyt on etsinyt uskoaan ja yhteisöään, mutta etsintä on päättynyt kääntymyksen ja itselle oikean uskon tai elämäkatsomuksen ja yhteisöllisyyden löytymiseen. Paikkansa löytänyt ohjaa aktiivisesti omaa uskonnollista etsintäänsä ja yhteisöön liittymistä, ja yhteisössä toimintaa ohjaa vahva henkilökohtaisesti koettu usko. Paikkansa löytäneellä on halu sitoutua ja toimia juuri siinä yhteisössä ja siinä uskonkäsityksessä, joka hänellä on. Toimijuus ja läheisyys suuntautuvat yhteisöllisesti. Paikkansa löytäneen imagossa voi nähdä sisäistynyttä uskonnollisuutta (vrt. Batson ym. 1993).

Paikkansa löytäneen uskonkäsityksessä on keskeistä henkilökohtainen uskonkokeemus, jota voi toteuttaa parhaiten yhdessä saman uskonkäsityksen jakavien kanssa. Paikkansa löytänyt haluaa hakeutua ja toimia yhteisössä, joka muodostuu samaa uskoa tunnustavista. Usko on paikkansa löytäneelle elävää, ei vain opittuja tapoja. Uskonelämän kannalta yhteisöllisyys koetaan merkityksellisenä: ilman yhteisöä oma usko ei välttämättä pysy elävänä. Paikkansa löytänyt korostaa, että oma yhteisöllisyys on hänelle se oikea, eikä sitä olisi ollut mahdollista löytää ilman irtaantumista vanhasta ja uuteen yhteisöön liittymistä. Helluntaiseurakunnasta hengellisen kodin löytänyt kertoja 19 tuo esille, että ”toivoisin ihmisten olevan enemmän kuuliaisia omantuntonsa äänelle kuin ajatukselle siitä, mitä toiset ajattelevat. Pienemmistä yhteisöistä esiin nostetaan usein negatiiviset asiat. On kuitenkin paljon niitä, jotka ovat löytäneet niistä hyvän hengellisen kodin”. Paikkansa löytäneen imagoon tuntuu liittyvän jonkinlainen taistelu siitä, että liittyi valtayhteisöistä poikkeavaan uskonnollisuuteen. Paikkansa löytäneen tarinasta löytyy kohtia, joissa hänen irtaantumistaan on tuomittu ja hänen uskonkäsitystään ja uutta yhteisöllisyyttään kyseenalaistettu. Helluntaiseurakuntaan liittynyt kertoja 19 kertoo, kuinka hänen suvulleen hänen ratkaisunsa oli outo ja hän koki olevansa pitkään suvun musta lammas, ja kuinka toiseen yhteisöön kuulunut tuttava käänsi hänelle selkäänsä bussipysäkillä ja lähetti hänelle myöhemmin kastetta käsittelevän kirjan luettavaksi. Myös Jehovan todistajiin liittynyt kertoja mainitsee, kuinka ”Jehovan todistajista levitetään valheellista tietoa eronneiden ja erotettujen toimesta”, eikä muisteta, että osalle yhteisö on juuri se oikea”.

Paikkansa löytäneen toimijuus tulee esille vahvana itseohjautuvuutena uskonnollisessa etsinnässä. Uskonnollinen etsintä loppuu, kun henkilökohtaisen ratkaisun myötä löytyy oma usko ja oma yhteisö. Paikkansa löytäneen uskonnollista imagoa ohjaa ajatus omakohtaisesta uskosta tai elämäkatsomuksesta, läheisyydestä Jumalaan ja omaa katsomusta parhaiten toteuttavasta yhteisöllisyydestä. Kuuluessaan yhteisöön paikkansa löytänyt ei koe yhteisöllisyyttä sitovana ja kontrolloivana, vaan on vahvasti sitoutunut yhteisöönsä, sen uskonkäsitykseen ja toimintaan. Paikkansa löytäneelle on olemassa oikea usko tai katsomus, jonka hän kokee elämässään irtaantumisen myötä löytäneensä.

4.6 Epävarman uskon käsikirjoitus

Epävarman uskon käsikirjoituksen päähenkilö ajautuu varsin nuorena mukaan uskonnolliseen yhteisöön. Kyse on enemmänkin nuoren halusta olla osa jotakin ryhmää kuin uskon omakohtaisesta kokemuksesta. Yhteisössä toimiminen imaisee nuoren mukaan huomaamatta. Aluksi yhteisön oppiin ja toimintaan sitoudutaan voimakkaasti, mutta toisaalta päähenkilöllä on koko ajan kokemus, ettei aitoa uskoa koskaan ollutkaan. Uskonnolliseen elämäntilanteeseen liittyy jatkuva epävarmuus. Seuraava taulukko kiteyttää epävarman uskon käsikirjoituksen keskeiset elementit ja käsikirjoituksen taustalla vaikuttavat kertomukset.

Taulukko 11 Epävarman uskon tarinatyyppi

Tarinatyyppi	Ydintapahtumat	Uskonnollinen ympäristö	Imagot
epävarma usko K27, K13, K23, K1, K3, K20, K21, K12, K2,	uskonnon säilyttäminen lapsuus/nuoruus elämäntilanteen käänteet hidas irtautuminen uskonnollinen etsintä	vaativa usko kysymys oikeasta ja väärästä uskosta uskovan rooli epävarma usko	selviytyjä/uhri kanssamatkaaja

Elämäntilanteeseen liittyvät odottamattomat tapahtumat ohjaavat uskontosuhteen rakentumista ja muuttumista. Elämäntilanteen kriisitilanteista tulee kertomuksessa uskonnollisia käännekohtia, koska päähenkilö ei pysty kriisin herättämiä kysymyksiä sovittamaan yhteisön opetuksiin. Sidokset yhteisöön osoittautuvat kuitenkin niin vahvaksi, ettei helppo irtautuminen onnistu, vaan yhteisössä olemisesta tulee jokapäiväistä sinnittelyä ja irtautumisesta pitkä prosessi, joka näyttää osin olevan vielä kesken.

Päähenkilö näyttää kertomuksessa passiivisena kanssamatkaajana ja uhrina. Läheiset ihmiset vaikuttavat merkittävästi uskontosuhteen rakentumiseen ja päähenkilö näyttää antautuvan tilanteessa. Kriisi syvenee tarinan edetessä. Tarinaa hallitsee päähenkilön sisäinen kamppailu eri tilanteissa, joita hän ei pysty eksistentiaalisesti tyydyttävästi ratkaisemaan. Sisäisesti päähenkilö on luopunut yhteisöstään uskonnollisuudesta, mutta ulkoisesti hän ei näytä pääsevän yhteisöstään irti. Tarinaa hallitsee jatkuva epävarmuuden kokemus ja jatkuvat negatiiviset tuntemukset. Suhde uskonnolliseen menneisyyteen on ristiriitainen ja pessimistinen. Oman uskontosuhteen uudelleen rakentuminen on tarinan lopussa kesken ja avoinna, tarina näyttää regressiivisenä. Päähenkilöllä on toive mahdollisuudesta rakentaa uutta, syvempää tai eheämpää uskontosuhdetta tulevaisuudessa, mutta suunta on

vielä hukassa. Generatiivisesti päähenkilöllä tuntuu olevan huoli siitä, ettei pystynyt suojelemaan lapsiaan yhteisönsä vaikutukselta.

Ydintapahtumat

Epävarman uskon käsikirjoituksen päähenkilö on elänyt lapsuuden perheessä, jossa ei juurikaan ollut uskonnollisia vaikutteita. Ei-uskonnollinen lapsuus johtaa uskonnollisten vaikutteiden etsimiseen ja saamiseen perheen ulkopuolelta varhain nuoruudessa. Kertomuksen 23 kertoja tutustuu serkkunsa kautta helluntailaisuuteen 14-vuotiaana ja alkaa myöhemmin toimia aktiivisesti vapaaseurakunnassa. Kertomuksen 27 kertoja puolestaan tutustuu Jehovan todistaja -perheen tyttöön koulun hyppytunneilla, kun hänen ei kirkkoon kuulumattomana tarvitse osallistua uskontotunneille. Oppilastoverin myötä kiinnostus herää, ja kertoja lähtee mukaan Jehovan todistajien toimintaan.

Ajautumisen taustalla voi nähdä lapsuuden perheen rikkonaisuuden, jota vasten uskonnollisuus näyttää positiivisena mahdollisuutena. Ei-uskonnollisessa perheessä lapsuutensa viettänyt kertoja 12 kuvaa, kuinka oman perheen rikkonaisuutta vasten pyhäkouluopettajan perhe vaikutti turvalliselta ja rakastavalta. Kertoja osallistuu lapsena naapurin perheen äidin pitämään pyhäkouluun ja löytää sen myötä hengellisen kodin vapaakirkon piiristä murrosikäisenä. Pyhäkoulun opettajan perhe edustaa rikkonaisesta perheestä tulleelle kirjoittajalle tämän etsimää turvallisuutta ja vakautta, jonka hän kokee myöhemmin löytävänsä uskonnollisesta yhteisöstä. Lapsi ymmärtää pyhäkouluperheen turvallisen ilmapiirin ja rakkautellisuuden johtuvan perheen uskosta, ja samastumalla uskoon ja hakeutumalla perheen edustaman yhteisön piiriin lapsi kokee saavansa mahdollisuuden samanlaiseen turvaan.

”Oleellinen asia pienenä pyhäkoululaisena oli oman perheemme rikkonaisuus, jota vasten pyhäkouluperheen sisäinen turvallisuus ja rakkautellisuus puhuttelivat voimakkaasti... Pelkäsin kovasti hylkäämistä ja koinkin sellaisen kotona, joten Taivaan Isän huolenpito ja Jeesuksen rakkaus olivat minulle suurena lohtuna... Murrosiässä löysin vapaakirkosta hengellisen kodin pyhäkoulun opettajan perheen ja leirikavereiden kautta.” (Kertomus 12)

Samantapainen kehityskulku on nähtävissä kertomuksessa 27. Ei-uskonnollisessa perheessä kasvanut lapsi joutuu jäämään pois uskontotunneilta, koska perhe haluaa säästää oppikoulun kirjamaksuista. Poisjääminen on mahdollista, koska lapsi ei kuulu kirkkoon perheen isän erottua kirkosta. Uskontotunneista tulee siis hyppytunteja, joiden aikana lapsi tutustuu Jehovan todistajiin kuuluvaan oppilaaseen. Tämä oppilas alkaa kertoa uskostaan toverilleen ja saa tämän lähtemään mukaan toimintaan vanhempien vastustuksesta huolimatta. Kertoja ihastuu nopeasti toimintaan: ”siellä oli kaunista, hyvin käyttäytyviä ihmisiä, niin ajauduin heidän joukkoonsa vanhempien vastustuksesta huolimatta”.

Epävarman uskon käsikirjoituksessa erilaiset elämänkulun yllättävät muutoskohdat nousevat uskontosuhdetta muokkaaviksi ydintapahtumiksi. Elämänkulun muutokset ja käännekohdat liittyvät omaan tai läheisen sairastumiseen, parisuhteen solmimiseen tai kriisiytymiseen tai ammatinvalintaan. Elämänkulun muutokset ajavat pohtimaan omaa uskontosuhdetta, erityisesti yhteisön opetuksen mielekkyyttä omassa elämässä. Kriisitilanteessa yhteisön opetus ei välttämättä tarjoakaan mielekästä selitystä elämäntapahtumalle. Elämäntilanne voi toisaalta pakottaa muutokseen, mutta myös hidastaa muutoksen etenemistä. Tiivis yhteisö ulottaa vaikutuksensa kaikille elämänalueille, joten irtaantuminen ja muutos näyttäytyy pitkällisenä prosessina. Sekä Fowler (1981) että Oser (1991, myös Oser & Gmünder 1991) ovat uskonnollisen ajattelun kehitysteorioissaan tuoneet esille elämänkulkuun liittyvien muutosten ja kriisien merkitystä uskontosuhteen muutoksessa. Fowlerin (1981) mukaan erilaiset elämäkriisit voivat tehdä ihmisen avoimeksi erilaisille totuuksille ja uskomuksille. Elämänhaasteet tavallaan pakottavat uudelleen tulkitsemaan uskoa. Jos elämänhaasteet joutuvat konfliktiin vallitsevan uskonnollisen kehitysvaiheen kanssa, on mahdollista, että uskonnollinen ajattelu alkaa muuttua. Oserin (1991, myös Oser & Gmünder 1991) mukaan uskonnollinen muutos ja kehitys liittyvät uskonnolliseen arviointiin, joka aktivoituu erityisesti elämän käännekohtissa. Uskonnollisen kääntymisen lähtökohtana on usein kriisi, joka liittyy niin sanottuihin perimmäisiin kysymyksiin tai tilanteisiin, jotka pakottavat ihmisen pohtimaan elämäänsä uudella tavalla. Ihminen kokee tyytymättömyyttä elämäänsä sellaisena kuin se on ja helpottaakseen tyytymättömyyttä suuntautuu etsimään toisenlaista uskonnollisuutta. (Rambo 1993, 44–50.) Tutkittaessa aikuisiän identiteettikehitystä on myös huomattu yhteys elämäntilanteen ja identiteettitatuksen välillä (Fadjukoff ym. 2020). Uskontosuhteen muutos näyttäisi olevan yhteydessä elämäntilanteisiin, joita ei pystytä sen hetkiselä katsomuksella tyydyttävästi ratkaisemaan, vaan ratkaisun edellytyksenä on etsivän asenteen omaksuminen suhteessa omaan uskonnolliseen identiteettiin.

Oma tai läheisen vakava sairastuminen nousevat kertomuksissa esille elämäntapahtumana, joka saa pohtimaan omaan uskontosuhdetta uudella tavalla. Jehovaan todistajiin kuulunut kertoja kirjoittaa, kuinka hän vaikean synnytyksen jälkeen on kuolla verenhukkaan. Tapahtuman aikana hän huomaa, ettei saakaan turvaa uskotaan, vaan ”pikkuhiljaa tuntui aivan kauhealta ajatella, että olin niin lähellä kuolemaa vain sen vuoksi että tuo uskonto kieltää verensiirron”. Vähitellen kertoja alkaa tarkastella yhteisönsä opetusta pelastuksesta kriittisemmin ja kokee, ettei halua enää jatkaa yhteisössä ja sen uskossa. Elämänkulun äkillinen kriisi saa siis kirjoittajan arvioimaan uskon opin oikeellisuutta.

Irtautumisesta tulee kuitenkin pitkä prosessi, koska kertojan yllätykseksi puoliso ei haluaakaan lähteä yhteisöstä. Aiemmin epäaktiivinen puoliso haluaakin jatkaa yhteisössä, ja alkaa osallistua aiempaa pontevammin yhteisön toimintaan saaden myös perheen lapset mukaan. Kertoja 27 kokee, että ”elämä oli selviytymistä ja odotta-

mista, että milloin mies väsyä uskuntoon”. Samalla kun kertoja etäänny ja etsiyty elämään yhteisön ulkopuolella, puolison aktiivisuus vain lisääntyy. Ristiriita kotona haittaa perhe-elämää, ja johtaa kirjoittajan kohdalla vähitellen totaaliseen uupumiseen ja avioliiton ongelmiin: ”mittani tuli täyteen, siihen että uskonto vei perheeni täysin mukanaan ja myös avioliittoni”.

Joissakin kertomuksissa tulee esille, miten parisuhteen solmiminen tai parisuhteen kriisiytyminen, jopa avioero, liittyvät uskontosuhteen muutokseen ja irtaantumiseen yhteisöstä. Kyse voi olla siitä, ettei yhteisössä hyväksytä uutta parisuhdetta tai avioliiton hajoamista, jolloin elämäntilanne ikään kuin pakottaa yhteisöstä irtaantumiseen.

”Samoihin aikoihin tapasin uuden naisen ja sen johti lopulta avioeroon ja eroon seurakunnasta.” (Kertomus 13)

”Avioliiton aikana alkoi uskonnollinen alamäkeni ja uskottomuuteni astui kuvaan. ’Sopivasti’ appiukkonni kuoli ja uskalsimme erota. Samalla me molemmat erosimme seurakunnasta.” (Kertomus 3)

Toisaalta parisuhde voi myös tarjota mahdollisuuden ajatella uskonnosta toisella tavalla. Puolison suhde uskuntoon voi antaa mallin toisenlaiseen maailmankuvaan tai samalla tavalla ajattelevalta puolisolta voidaan saada tukea uskontosuhteen muutoksessa tai yhteisössä irtaantumisessa.

”Olin mennyt naimisiin... Jehovan todistajatyön kanssa ja olimme näissä asioissa samalla aaltopituudella. Jättäydyimme pois seurakunnan toiminnasta yhdessä, toisiamme tukien. (Kertomus 1)

”Seurustelin tuolloin ev.lut-seurakuntaan kuuluvan naisen kanssa ja hän antoi armollisesta Jumalasta jo aivan toisenlaisen kuvan kuin helluntai-srk:ssa oli. Liityin luterilaiseen kirkkoon, jossa olen vieläkin.” (Kertomus 3)

Elämäkulun käänneet nousevat kertomuksessa tapahtumiksi, jotka lopullisesti sysäävät liikkeelle uuden uskonnollisen etsinnän ja lopullisen irtaantumisen. Irtantumisen prosessin aikana tai sen jälkeen voidaan kuitenkin kohdata elämäntapahtumia, jotka haastavat pohtimaan perimmäisiä kysymyksiä uudestaan. Tällöin yhteisöstä ja sen uskosta etäännyvä voikin joutua tilanteeseen, jossa hänellä ei ole vastauksia näihin kysymyksiin, ja tämä voi sysätä liikkeelle uuden uskonnollisen etsinnän. Sairaalassa työskentelevä irtaantuva joutui työssään tilanteisiin, jotka haastoivat häntä miettimään elämän päättymiseen liittyviä kysymyksiä. Mietinnän taustalla vaikuttivat aikaisemman yhteisön opetukset kuoleman jälkeisestä, ja vaikeus sovittaa näitä opetuksia nykyisiin pohdintoihin.

”Sairaalassa hoidin kuolevia. Monet ihmiskohtalot koskettivat kovasti, heidän erilaiset suhtautumistavat elämän päättymiseen antoi miettimisen aihetta minullekin. Asuimme hautausmaan vieressä, ei ollut omia sukulaisia siellä, eikä omaa kulttuuria käydä haudoilla. Kynttilänpoltto haudalla, sehän on vainajan palvontaa. Kävelin usein siellä, katselin hautakiviä, löysin osastolla kuolleiden hautoja. Kuinka mahtava tunnelma pimeällä kun koko hautausmaa kylpi kynttilämeressä. Jotain rauhaa, surua, kysymyksiä, mitä ja miksi. Korkealla ihana tähtitaivas, mitä me teemme täällä? Onko jollakin vastauksia? Rupesin varovasti mielessäni huokailemaan näitä ajatuksia.” (Kertomus 27)

Yhteisöstä ja sen opetuksesta irtaantuminen jättää kertojan tyhjän päälle, kun vanhat vastaukset perimmäisiin kysymyksiin eivät enää tunnu tyydyttäviltä, mutta toisaalta sisällä elää kaipuu saada vastauksia näihin kysymyksiin. Kertoja kirjoittaa, kuinka hän tapaa käydä hautausmaalla ja pohtia siellä perimmäisiä kysymyksiä. Samoihin aikoihin kertojan isä kuolee, ja lähiomaisen kuoleman aiheuttama suru syventää kertojan kokemaa ahdistusta, ja hän päätyy sairauslomalle ja psykologian vastaanotolle. Psykologi esittää kysymyksen, miten kertoja itse uskoo, kun kertoja on kertonut siitä, kuinka perheen elämää raamittaa muun perheen usko ja yhteisössä eläminen. Kysymys tuntuu kirjoittajasta ihan uskomattomalta: hän on syvästi sisäistänyt ajatuksen, että kaikki muut uskonnot ovat väärinä, eikä muulla tavalla voisi uskoa. Psykologin kysymys kuitenkin sysää liikkeelle prosessin, jonka myötä kirjoittaja alkaa pohtia omaa uskoaan ja jumalasuhdettaan. Elämänkriisit ja heräävät eksistentiaaliset pohdinnat sysäivät kirjoittajan lopullisesti loitommalle yhteisöstä ja yhteisön uskonnollisuudesta, vaikkakin vastaukset kysymyksiin jäivät edelleen avoimiksi.

Uskonnollinen ympäristö

Lapsen kasvaessa perheen merkitys sosiaalistajana vähenee. Nuoren identiteetin kehitykseen voi liittyä perheen uskonnollisuuden kyseenalaistamista ja jopa uskonnollista kapinointia. Nuori saattaa kiinnostua jostakin vanhempien uskonnollisuudesta poikkeavasta uskonnollisuuden muodosta tai omaksua vaikutteita perheen ulkopuolelta. (McGuire 2002, 54–62.) Sosialisatioprosessikaan ei koskaan ole täydellistä: kaikki eivät omaksu ympäristön vaikutteita yhtä lailla tai sisäistä samalla tavalla. Siksikin toisenlainen ajattelumalli voi alkaa tuntua kiinnostavammalta kuin oma. Toisenlainen ajattelumalli voi näyttää uhkaavalta, koska nuori voi ymmärtää, ettei valmiina tullut ajattelumalli olekaan väistämätön. Vaihtoehtoinen maailma voi kuitenkin tuntua myös vetovoimaiselta ja houkuttelevalta. (Berger & Luckmann 2002, 112–146.) Keller ym. (2013, 121) kuvailee tutkimuksessaan, kuinka nuori voi alkaa etsiä vastauksia elämän suuriin kysymyksiin perheen ulkopuolelta, jos perheessä ei tyydyttäviä vastauksia saa. Tämä etsintä voi sitten johtaa etsiytymään toisenlaisen uskonnollisuuden pariin. Tällainen kehityskulku oli jossakin määrin

nähtävissä ei-uskonnollisen lapsuuden eläneiden kirjoittajien kohdalla: he etsivät varhaisessa nuoruudessa uskonnollisia vaikutteita perheen ulkopuolelta.

Nuoruuden itsenäistymiskehitykseen nähdään liittyvän voimakas samaistuminen ja tuen etsiminen vertaisilta. Vertaisryhmät on nähty myös uskonnollisen sosiaalistumisen kannalta merkittävinä (Kühle 2012, 123). Tämä tulee esille voimakkaana samaistumisena uskonnolliseen ryhmään: nuori etsii samalla tavalla ajattelevien seuraa, tukea ja ymmärrystä. Yhdessä toimiminen ja yhdessä oleminen nousevat tärkeäksi nuoren uskontosuhteessa. Yhteisössä toimimiseen voi kuitenkin liittyä nuoren uskossa heräävää kriittisyyttä, epäilystä yhteisön oppeja ja samalla myös omaa uskoa kohtaan. Vanhoillislestadiolaisuuteen nuorena liittynyt kertoja kirjoittaa, kuinka hänelle nuoruuden uskossa oli tärkeintä kuulua joukkoon ja saada olla samalla tavalla ajattelevien kanssa. Vasta myöhemmin tuli uskon opillinen omaksuminen. Tavallaan yhteenkuuluvuuden tunne herättää halun omaksua uskoa myös omakohtaisella tasolla.

”Lähdin käymään seuroissa ja koska siellä sai lähes heti huomiota ja tuttavuuksia, niin olihan se murrosikäiselle hyvää tekevää huomiota: ’jengityä’. Vasta hieman myöhemmin aloin tarkastella [uskoa] lestadiolaiseen oppiin, heidän puhujiensa ja seuratoiminnan ja sekä muun sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta. Toisaalta, nyt ajattelen, olisi varmaan ollut ihan sama minkä uskonnollisen yhteisön kohdalle olisin sattunut tupsahtamaan. Nuorena ei ajattele niinkään sitä, minkä lipun alla seisoo, vaan sitä, että tulee hyväksytyksi joukkoon. (Kertomus 20)

Nuoren uskossa nousevat esille myös uskonnolliset kokemukset ja rituaalit uskontosuhteen rakentamisessa. Isänsä mukana helluntailaisuuteen jo lapsena tutustunut kertoja kertoo, kuinka hän varhasteininä menee kasteelle. Kaste ja myöhemmin kielillä puhuminen ovat tärkeitä askelia yhteisön uskonnollisessa kulttuurissa ja kiinnittävät myös kertojaa yhteisöön ja sen tapaan ilmentää uskonnollisuutta. Kasteen jälkeen kertoja alkaa osallistua tiiviisti yhteisön toimintaan, erityisesti nuorten toimintaan ja julistustyöhön. Tosin tiiviin yhteisöllisen toiminnan lomassa on nähtävissä epäilyn heräämistä: kertoja kertoo jo epäilleensä kielillä puhumista, koska ”siinä ei ollut minkäänlaista tolkkua”. Kertoja toteuttaa henkilökohtaista uskoa yhteisön antaman mallin mukaisesti, mutta samalla hänellä herää jo epäily siitä, onko tämä yhteisöllinen oppi ja kokemus oikeasti omaa. Kertoja kokee jollakin tavalla ristiriitaa henkilökohtaisen kokemuksen ja yhteisön opin yhteensovittamisessa. Yhteisössä mukana oleminen on kuitenkin vahvaa epäilyistä huolimatta: kirjoittaja pitää pyhäkoulua, on mukana kuorossa, pitää hartaushetkiä, osallistuu nuorisotapaamisiin.

”Jossain vaiheessa (10-12) vuotiaana minäkin tunnustin syntini ja menin kasteelle... Olin kuin irti maasta kun sain todistuksestani halleluja-huutoja. Muistaakseni jol-

lakin kesäleirillä puhuin ”kielillä”, joka oli tärkeä askel. Tosin olin silloin jo vähän epävarma, kun siinä ei ollut mitään tolkkua... Noin 13-14-vuotiaana aloin pitää pyhäkoulua, liityin myös kitarakuoroon soittaen ja laulaen muiden mukana. Teini-iässä pidimme erään vapaakirkollisen pojan kanssa hartaushetkiä ammattikoulussa, jossa opiskelimme. Kävin kavereiden kanssa nuorisouhullissa eri paikkakunnilla.” (Kertomus 3)

Nuori voi lähestyä uskonnollista yhteisöä etsiessään turvaa rikkinaiseen elämään (Vrt. Ronimus 2011, 97–98). Yhteisön ilmapiiri näyttää turvaa hakevan nuoren silmissä rakastavana ja huolehtivana. Yhteisöön liittyminen ja sitoutuminen on helppoa, kun yhteisön ulkopuolinen elämä koetaan epätydyttävää. Nuori kuitenkin punnitsee omaa henkilökohtaista uskoa ja arvomaailmansa suhteessa yhteisön tarjoamaan arvomaailmaan. Keskeistä voikin olla huomio, että yhteisön arvomaailma on se omalta tuntuva: toisenlainen kuin esimerkiksi perheen tarjoama arvomaailma. Yhteisöllistä uskoa arvioidaan sen tarjoaman yhteenkuuluvuuden tunteen, mutta myös sen tarjoaman arvomaailman kautta. Kertoja 12 kirjoittaa, kuinka ”yksi elämäni tärkeimmistä päätöksistä oli antaa elämä Jeesukselle noin neljätoistavuotiaana. Olin hyvin rikkonainen ja ahdistunut tuolloin, jälkepäin masentunutkin. Olin kokenut kuusi vuotta koulukiusaamista ja parhaimmista kavereista pari kuului vapaakirkkoon, joten irtaantuminen muista kavereista ja sitoutuminen vapaakirkkoon sujui kivuttomasti. Minun ei tarvinnut luopua mistään, sillä en harrastanut mitään vapaakirkkoon sopimatonta tuolloin. Löysin kirkon parista huolenpitoa ja rakkautta sekä arvoja, jotka koin omakseni”. Tyytymättömyys lapsuuden ympäristöön, uskonnollisesti tai muuten, voi olla yksi työntävä tekijä uskonnollisessa muutoksessa (Jindra 2011, myös Keller ym. 2013).

Fowlerin (1981, 182–183) mukaan nuoruuden synteettis-sovinnaiselle uskonkehityksen vaiheella on tyypillistä etsiä elämäntarkoitusta ja omaa elämäntarkoitusta. Tällöin muiden mielipiteillä, esimerkiksi vertaisilla, voi olla erityinen merkitys. Usko ja uskonnollinen yhteisö voi tarjota perustaa nuoren kehittyvälle identiteetille. Varhaisessa aikuisuudessa yksilöllis-reflektiivisen uskon kehityksen vaiheeseen liittyy puolestaan irrottautuminen lapsuuden perheen uskonnollisuudesta. Vaiheessa aletaan kyseenalaistaa aikaisempia uskonnollisia perinteitä ja koetaan tarvetta oman uskonnollisen ajattelun kehittämiseen. Vaihe voi sisältää älyllistä pohdintaa ja kriittisyyttä auktoriteetteja kohtaan. Räsänen (2006, 144) esittää, että varhaisessa aikuisuudessa on halu ymmärtää uskon perusteita paremmin, ja tämä voi näkyä siten, että uskonnon oppeja omaksutaan valikoiden ja muokataan tukemaan omaa yksilöllistä suuntautumista paremmin. Aina tämä ei onnistu yhteisön sisällä, vaan seurauksena saattaa olla irtaantuminen yhteisöstä.

Aina yhteisöllinen toiminta ja usko ei näydy nuorelle myönteisessä valossa. Henkilökohtaista uskon tasolla voi olla vakuuttunut yhteisön opin oikeellisuudesta, mutta se toiminta, johon yhteisön opin toteuttaminen ikään kuin pakottaa, voidaan

kokea vaikeana. Kun on kokemus, että uskon toteuttaminen elämässä vaatii liikaa, voi olla vaikea kokea iloa uskosta tai kokea olevansa uskossa. Yhteisön toimintaan osallistumiseen liitetään velvollisuuden tunne, ja toisaalta voi olla vaikea hyväksyä kaikkia yhteisössä kokemaansa. Kertoja 27 kirjoittaa, ettei hän pitänyt itseään ”uskovaisena”, vaikka hän kokikin yhteisön opin henkilökohtaisena totuutena. Tunne, ettei ole uskovainen tuli siitä, että hän koki vaikeaksi osallistua yhteisön vaatimaan toimintaan.

”Oppirakennelmia opiskeltiin ja heti nuoresta piti lähteä ovelta ovelle työhön, eihän sinne pakotettu, mutta opetus sai sen tunteen että on mentävä. Ja se oli ihan kamalaa. Nuorena en pitänyt itseäni uskovana vaikka pidin heidän oppiaan ainoana totuutena kuten he sen opettavat.” (Kertomus 27)

Epävarman uskon käsikirjoituksen päähenkilön uskonnollista ympäristöä nuoruudessa määrittää jonkinlainen epävarmuus henkilökohtaisen uskon ja yhteisöllisyyden yhteensovittamisessa. Nuoruudessa yhteisössä mukana oleminen tarjoaa tärkeän viiteryhmän ja mahdollisuuden osallistua. Nuori kokee vahvaa samaistumista ja halua toimia ryhmässä, toisaalta samalla myös kriittisyys ja epäily yhteisössä koettua kohtaan herää. Yhteisön oppia ja toimintaa ei koeta samalla tavalla valmiiksi annettuna kuin lapsuudessa, mutta toisaalta vahva samaistuminen ja yhteisön tarjoamat uskonnollisuuden mallit voidaan kokea pakottavina ja sitovina. Yhteisöön liittyminen ja yhteisössä oleminen on olennainen osa uskoa. Tähän liittyy olennaisesti yhteisön toimintaan osallistuminen. Nuorella tai aikuisella ei välttämättä olekaan voimakasta hengellistä kutsumusta, vaan yhteisössä mukana olo voikin olla yhteisön elämäntavan noudattamista ja siihen sitoutumista ilman varsinaista uskoa. Näin on erityisesti nuorilla, jotka olivat mukana yhteisössä lapsesta saakka, ja kasvoivat yhteisön vaalimaan elämäntapaan, mutta myös nuoruudessa yhteisöönsä liittyneillä. Toisaalta virallinen kiinnittyminen yhteisöön (esimerkiksi kasteen kautta) tarkoittaa myös yhteisön opin ja käytäntöjen hyväksymistä. Nuori ei ole välttämättä pohtinut kasteen merkitystä kiinnittymisen kannalta kovinkaan syvällisesti, jolloin yhteisöllisen toiminnan vaatavuus voikin tulla yllätyksenä. (Mm. Linjakumpu 2015, 107–110, Timonen 2013, 310–311.)

Kun yhteisön opetusta on vaikea sovittaa yhteen oman kokemuksen kanssa, irtaantuva alkaa pohtia, onko todella olemassa vain yksi ja ainoa oikea uskonto, ja kaikki muut ajattelumallit ovat siten vääriä. Tässä pohdinnassa erityisesti pelastukseen liittyvät opinkohdat nousevat keskiöön. Yhteisö opettaa, että vain yhteisöön kuuluvat pelastuvat ja muut ovat matkalla kadotukseen. Tämä opetus voi tuntua ristiriitaiselta ja pelottavalta: irtaantuja mieltii, onko todella näin ja voiko yhdellä yhteisöllä olla hallussaan pelastus. Kertoja 23 kuvaa, kuinka tuomiopäivän kuvaukset alkavat vähitellen tuntua pelottavilta ja uskottomien jatkuva käännäyttäminen ahdistavalta. Kertoja kokee, että on vaikea iloita omasta pelastuksestaan, jos kaikki

muut ympärillä ovat matkalla helvettiin. Kaikki tämä alkaa tuntua kirjoittajasta käsittämättömältä ja hänelle on tunne, että hän on uskossaan kelpaamaton. Tunne näyttää tulevan oman uskontilan vertaamisesta yhteisön Raamatun tulkintaan ja opetukseen: kirjoittaja kokee, ettei hän uskossaan pysty täyttämään tätä opetusta.

”Erityisen pelottavia olivat tuomiopäivän kuvaukset, jolloin Jeesus tulisi viemään omansa maan päältä -jätetäänkö minut? Kaikkein ahdistavinta oli Raamatun kohta jostakin Vanhasta testamentista: ”Jos sinä et varoita jumalatonta hänen tiestään, sinä pelastut, mutta hänen verensä minä vaadin kädestäsi”. Tämä aiheutti sietämätöntä ahdistusta kaikkialla muiden ihmisten parissa ollessani. Minunhan pitäisi käyttää kaikki aikani uskottomien käännättämiseen. -- Vähitellen tämä kokonaisuus alkoi ahdistaa minua suunnattomasti. Vaatimukset tuntuivat pohjattomilta, en kelvannut missään suhteessa... Minusta oli käsittämätöntä, että minun pitäisi olla iloinen pelastuksestani, jos valtaosa muusta maailmasta oli matkalla helvettiin.” (Kertomus 23)

Kirjoittaja käyttää sanaa ”käsittämätön” kuvatessaan suhdettaan yhteisön opetukseen. Samantapainen kokemus on myös toisessa kertomuksessa, jossa kertoja kuvaa heräämistään yhteisön uskon kyseenalaistamiseen vakavan sairastumisensa jälkeen. Myös tämä kertoja alkaa pohtia yhteisönsä opetusta pelastuksesta ja yrittää ymmärtää opetusta tutkimalla Raamattua. Raamatun tutkiminen tapahtuu itsenäisesti ja salaa, toisin kuin yhteisössä opetetaan. Kertojan on vaikea hyväksyä ajatusta, että yhdellä uskonnolla olisi hallussaan ”oikeus oikeaan Jumalaan”.

”Uskonnon oppi että kaikki ympärillä; ei Jehovan todistajat, tuhotaan Harmagenisissä, tuntui tosi pahalta. Sitten taas saarnattiin kuolleista herätetyille, ilmestyskirjaa on todella vaikea tajuta. Yritin vielä 80 luvun lopussa kovasti tutkia ilmestyskirjaa, mutta en halunnut pyytää keneltäkään apua niin kuin olisi pitänyt...Silloin koin etten halua jatkaa tätä uskontoa, en uskonut enkä halunnut uskoa että vain yhdellä uskonnolla olisi oikeus oikeaan Jumalaan.” (Kertomus 27)

Linjakumpu (2015, 213; myös Timonen 2013, 338) pohtii, kuinka yhteisön jäsenen voi olla vaikea päästää irti ajatuksesta, että yhteisö edustaa oikeaa totuutta ja pelastusvarmuutta. Siksi liikkeen tapaa määrittää lähtijä niin sanotusti väärässä uskossa olevaksi voi olla vaikea ohittaa, jos irtaantuva pitää liikkeen hengellistä ajattelua edes osittain oikeana. Irtaantuvan usko voi olla yhteisön näkökulmasta jopa vakavampi epäuskon merkki kuin uskon menettäminen kokonaan (Timonen 2013, 338). Timonen (2013, 338–339) näkee siksi opillisen ulottuvuuden esiin nousemisen irtaantujan kertomuksissa merkitykselliseksi, koska opillisen pohdinnan tai Raamattuun vetoamisen avulla nykyisyyttä ja menneisyyttä pyritään selittämään ja sovittamaan yhteen. Uskonnollisista opeista tulee vasta irtaantumisen myötä merkityksellisiä, koska niiden avulla esitetään perusteluja sille, miksi uskomisen ei

yhteisössä onnistunut tai miksi uskosta luopuminen oli oikeutettua. Samalla entisen uskon opillisiin ongelmiin voidaan löytää nykyisen uskonnon oppien mukaiset vastaukset. Irtaantuva myös erottaa uskon ja jäsenyyden yhteisössä toisistaan. Kun lähdetään pois yhteisöstä, ei ole myöskään yleensä tarpeellista osoittaa kenellekään, että on löytänyt oikeanlaisen uskon. Toisaalta voi olla tarpeellista tuoda esille, että mitään kääntymystä sinänsä ei uskon suhteen tapahtunut, vaan usko oli kyllä olemassa, mutta yhteisö sen ympärillä oli väärä. (Timonen 2013, 338–339, 345.)

Perheen ja läheisten ihmisen suhtautumisella irtaantumiseen on merkitystä siihen, miten irtaantuva asettuu uskovan ja ei-uskovan rooliin ja miten irtaantuminen yhteisöstä ja uskosta etenee. Perheeltä ja lähipiiriltä voidaan saada tai odottaa tukea irtaantumisprosessissa, mutta perhe ja ystävät voivat kohdistaa lähteneeseen painostamista ja tuomitsemista sekä tuntea surua tai huolta, jos perheenjäsen on loitontumassa uskosta. Yhteisöstä irtaantuminen voi tarkoittaa entisten ystävien katoamista irtaantuneen elämästä, mutta osa vanhoista suhteista voi säilyäkin ja kestää uskon kriisiin läpikäymisen. Kertomuksista heijastuu irtaantuvan odotus, että suhteet säilyisivät, eikä uskonnollisuuden muutos muuttaisi läheisten suhtautumista. Irtaantuneen voi olla vaikea ymmärtää, ettei läheinen säilyneessä uskovan roolissaan voikaan toimia tukevasti, vaan irtaantuneen ei-uskovan ulkopuolisuuden roolia jotenkin vahvistavasti. Irtaantujan käsitykseen uskovan roolista näyttää liittyvän jonkinlainen odotus kaiken mahdollistavasta hyväksynnän tunteesta.

”Uskonyhteisön ja osin ystävienkin selänkäännön koin vaikeana käsittää: en saanutkaan heikolla hetkellä inhimillistä rakkautta ja tukea. Ainoastaan parannuksenteon kautta minut olisi hyväksytty takaisin. Missä on näin ollen sen rakkauden sanoma, jota uskonnoissa paljon peräänkuulutetaan? Oli ja on edelleen yksi ainoa ystävä. Hän on vieläkin lestadiolaisuudessa, hän jakoi kanssani kaiken sen inhimillisen välittämisen. Puolisoni kanssa jaoimme myöskin, sillä hän irtaantui lestadiolaisuudesta sitten hieman myöhemmin.” (Kertomus 20)

Epävarman uskon käsikirjoituksen päähenkilö voi kokea häpeää kuulumisesta yhteisöön. Häpeän tunne mukanaolosta aiheuttaa sen, että ei-uskovan roolissa menneisyys yhteisöön kuulumisesta pyritään salaamaan. Irtaantuja pelkää menneisyytensä paljastuvan. Tämä vaikuttaa irtaantumisen jälkeisiin ihmissuhteisiin. Häpeän tunne kumpuaa kokemuksesta, että on ollut mukana toiminnassa, joka ei sopinutkaan omaan arvomaailmaan ja jossa koki altistuneensa väkivallalle. Paavo Kettunen (2011, 186) on kirjoittanut siitä, kuinka irtaantuva voi jäädä ikään kuin oman aikaisemman hengellisyytensä vangiksi. Ajattelun tasolla on jo irtaannuttu yhteisön opeista, mutta ei kuitenkaan ole vielä otettu tarpeeksi etäisyyttä liikkeeseen. Tällöin ihminen voi hävetä ja pyrkiä salaamaan kuulumistaan yhteisöön, eikä välttämättä uskalla elämässään toimia haluamallaan tavalla.

”Aloitin opiskelun uudessa kaupungissa. Uusiin ihmisiin tutustuessa koin vapaakirkollisen menneisyyden häpeänä, josta vain harvoille kerroin. Koin olleeni mukana toiminnassa, joka oli vastoin arvojani ja teki minulle väkivaltaa.” (Kertomus 23)

”Paljon puhuttiin yövuorossa työkavereiden kanssa, mutta kenellekään en uskaltanut tunnustaa että perheeni on Jehovan todistaja. Pelkäsini että joku sen keksii, häpesin tuota uskontoa.” (Kertomus 27)

Yhteisön ulkopuolisen rooliin asettumista rakennetaan kertomuksissa myös luomalla toisenlaista elämää kuin yhteisössä eläessä. Kertoja kokee irtaantuneensa sisäisesti yhteisöstä ja sen uskosta, alkaa muun perheen vielä ollessa yhteisön piirissä rakentaa omaa maailmankuvaansa uusien harrastusten ja työn myötä. Tilanteessa, että muu perhe on mukana yhteisössä, kertoja kokee ristiriitaisia tunteita ja tilanteita, koska uskonto kaikesta huolimatta raamittaa myös hänen elämäänsä. Uusi ammatti ja työpaikka antavat hänelle elämänpiirin, jossa hän voi alkaa rakentaa ja tehdä asioita, jotka eivät aiemmin olleet perheen piirissä sallittuja.

”Uskonto raamitti edelleen arkea, en voinut sanoa mielipidettäni. Ei koulutusta tai harrastuksia. Ei joulua, syntymäpäiviä, ei maallisia kavereita, paitsi joitain lähimpiä sukulaisia (kummankaan suku ei ollut jt) ... aloitin lähihoitajaopinnot...” (Kertomus 27)

”Aloin urheilemaan ja ottamaan omaa aikaa, kansalaisopiston tunteja, työkavereiden kanssa vapaa-aikaakin. Uskalsin irrotella entisen uskoni ehdottomuuksista. Olin jo useiden vuosien ajan osastolla laitellut ihania joulukoristeita yövuorossa, ollut mukana työkavereiden 50-vuotisjuhliissa ja opetellut onnittelemaan heitä.” (Kertomus 27)

Kertomuksissa tulee hyvin esille se tyhjän päälle jäämisen kokemus, johon uskonyhteisön opetuksesta irtaantuminen voi ihmisen jättää. Syvästi sisäistetystä uskonkäsityksestä voi olla vaikea irrottautua. Sisäistetty uskonkäsitys ohjaa ja jollakin tasolla jopa haittaa uuden etsintää. Lähtijä kokee, että usko ja käsitys Jumalasta ovat edelleen olemassa, mutta ei osaa sanoittaa, millainen tuo käsitys on. Uudenlaisen jumalasuhteen rakentuminen on yksi keskeinen osa toisenlaisen uskontosuhteen rakentumisesta. Lähtijän kokemus on, että hän on tässä rakentumisprosessissa omillaan: mielessä on paljon kysymyksiä, mutta valmiita vastauksia ei tunnu olevan tai löytyvän.

Epävarman uskon käsikirjoituksen päähenkilön uskonnollista ympäristöä nykyisellään voisi kuvata keskeneräiseksi ja epävarmaksi. Irttaantumisen jälkeinen uskontosuhte näyttäytyy ulkopuolisena, etääntyneenä, häilyvänä ja epäilevänä. Päähenkilö voi kuulua johonkin yhteisöön, mutta kokea ettei yhteisöön kuuluminen sinänsä ole luontevaa, vaan jotenkin tapauskonnollista. Yhteisöön kuuluminen nykyisellään voi

jäää kertomuksessa avoimeksi tai sitten ei olla missään yhteisössä. Kertomuksissa kuitenkin heijastuu jonkinlainen toive syvemmästä henkilökohtaisesta uskonto-suhteesta, mutta toisaalta suuri epävarmuus siitä, onko se enää mahdollista. Voi sanoa, että päähenkilö elää jonkinlaista siirtymävaihetta, jota luonnehtii reflektoida ja osin epäileväkin asenne uskonnollisia kysymyksiä kohtaan (vrt. Jamieson 2003). Mahdollista on, että itseä tyydyttävää uskonnollisuutta tai yhteisöä ei koskaan löydy, vaan uskonnollinen tulevaisuus on ikuista etsintää (Streib ym. 2009).

Vapaaseurakunnasta eronnut ja myöhemmin ortodoksiseen kirkkoon liittynyt kertoja 23 kuvailee suhdettaan nykyiseen kirkkoon ulkopuoliseksi. Irtaantumiseen liittyneiden tapahtumien jälkeen kirjoittajan on ollut vaikea hyväksyä ”yhdenkään kirkon tai yhteisön ajatuksia kokonaan, en myöskään ortodoksisen kirkon”. Hän kokee pienen seurakunnan tutuksi ja läheiseksi, mutta pyrkii kuitenkin pysymään etäällä, eikä pidä seurakuntalaisiin yhteyttä kirkon toiminnan ulkopuolella. Hän kokee, että vanhemmiten kirkon opetukset (”kolminaisuoppi, neitseestä syntyminen, Kristuksen toinen tuleminen, taivas ja helvetti”) tuntuvat vieraammilta, mutta ”silti luen uskontunnustuksen muiden mukana joka kerta”. Hän toteaaakin, että ”en oikein osaa enää uskoa ja kuitenkin haluan”. Kertoja tuntuu etsivän ja kaipaavan syvempää uskoa: ”Kaipaen jotain ihmistä suurempaa, ikuista, joka kannattelee elämässä. Jotain joka antaa voimia arkeen, syvempiä arvoja, jatkuvuutta, turvaa.” Kirjoittajalla on kuitenkin arjessaan mukana uskonnollisia rituaaleja jumalanpalveluksiin osallistumisen lisäksi: hän rukoilee ”aamuin ja illoin sekä usein pelon, ahdistuksen tai kiitollisuuden hetkinä”, mutta kuvailee kuitenkin rukoiluaan rutiininomaisena, osin elävämpänä. Rukoilu on kirjoittajalle tärkeää, mutta siihenkin liittyy epävarmuus: ”en tiedä kuuleeko kukaan”. Uskonnollista tulevaisuuttaan kirjoittaja kuvaileekin ”hennoksi hapuiluksi kohti jotain suurempaa, joka kannattelisi nyt ja kuoleman taakse”. Tässä tulee esille kirjoittajan halu uskoa, mutta uskoon liittyvä epävarmuus ja vierauden tunne nykyisen yhteisön vaalimia käsityksiä kohtaan: ”haluan uskoa elämän jossain muodossa jatkuvan, mutta taivaskuvat tuntuvat vierailta enkä ole varma edes edesmenneiden kohtaamisesta”.

Irtaantumisen jälkeistä uskonnollista ympäristöä tuntuu leimaavan jonkinlainen epäilevyys, häilyvyys ja etsivyyt. Kertoja 13 kuvailee nykyistä uskoaan häilyväksi: ”joskus uskon ja joskus en”. Hän tuntuu pohtivan uskonnollisten selitysten mielekkyyttä ja osin mielivaltaisuutta. Hän kokee kyllä uskovansa johonkin, mutta ei oikein tiedä, miten tätä uskon kohdetta nimittäisi. Samalla hän tuntuu pitävän mielivaltaisena ajatusta uskonnoista, jotka sulkevat eri tavalla ajattelevat ulkopuolelleen, kertoja 13 kysyykin: ”Miksi pelastaja on Jeesus, miksei Allah?” Kaikista uskonnoista löytyy kirjoittajan mielestä kriittisiä puolia ja erilaisia palvonnan kohteita, mutta paljon samaakin: ”kaikkien uskontojen perimmäinen tarkoitus lienee moraalien ylläpito ja tuoda toivoa elämään”. Ongelmana on kirjoittajan mukaan se, että ”jotkut tekevät uskonnosta itsetarkoituksen ja se antaa oikeuden vaikka mihin”. Kertojan uskonnollisessa asemoitumisessa on nähtävissä luopuminen aiemmin omaksutusta

ehdottomasta uskonkäsityksestä. Kertoja toteaa tämän itsekin kirjoittaessaan, että ”se entinen ehdoton uskonni on kypsynyt, sana on muuttunut lihaksi omassa elämässä”. Ehdottomuudesta luopuminen näkyy siinäkin, että irtaantumisen myötä kertoja kertoo luopuneensa hetkeksi kaikenlaisesta uskonnollisuuteen liittyvästä, mutta nyttemmin ”olen hyväksynyt jumalat elämäni, mutta en todista enkä saarnaa, voin keskustella vapaasti”.

Kertojan 1 kirjoituksessa tulee esille epäily siitä, onko uskominen ylipäänsä enää mahdollista ja kelpaako enää uskossaan edes Jumalalle. Kirjoittaja kertoo lukevansa ”paljon hengellistä kirjallisuutta ja ajattelevansa Jumalaa, kuolemaa ja oikeanlaista elämää” sekä rukoilevansa usein. Rukoiluun liittyy erityinen ristiriita nykyisen hengellisyyden ja entisen hengellisyyden välillä: kirjoittaja kertoo aluksi tunteen ”kummalliselta kun ei enää halunnut rukoilla Jehovaa niin kuin lapsesta saakka oli opetettu. Rukoilen Jeesusta”. Tästä ristiriidasta tuntuu kumpuavan kysymys: ”en tiedä uskonko, mutta ainakin haluaisin uskoa”. Mukana pohdinnoissa on oman sukupuoli-identiteetin sovittaminen yhteen Raamatun kirjoitusten kanssa: ”olen tainnut päätyä siihen tulokseen, että Raamatun mukaan seksuaalivähemmistöt tekevät syntiä eli esimerkiksi minun sukupuoli-identiteettini häiriön täytyy olla minun oma valintani, josta olen moraalisesti vastuussa. Tämä taas johtaa minut ajattelemaan sitä synkkää mahdollisuutta, että pelastuvat on valittu jo ennalta ja minunkaltaiseni seksuaalisyydentiset ovat joka tapauksessa menossa helvettiin... joten voin hyvinkin olla, ettei pelastus ole meikäläiselle mahdollinen. Miten minä voisin parantua...? Millä tavalla minun pitäisi nyt toimia, että pääsisin takaisin Jumalan yhteyteen ja välttäisin helvetin...Tämä ristiriita ei vaivaa minua polttavasti mutta määrittää suhdettani uskontoon ylipäänsä. Haluaisin hengaila pelastuksen lähetyksillä mutta minun on vaikea uskoa siihen, että todella voisin pelastua”.

Vaikka yhteisöstä ja sen opetuksesta on käytännössä irtaannuttu, irtaantuneen pohdinnoissa yhteisön opetukset vaikuttavat ja elävät edelleen. Paavo Kettunen (2011, 248–251) on pohtinut sukupuoli-identiteetin häiriön vaikutusta uskontosuhteeseen. Hän toteaa, että hengellinen yhteisö voi omalla opetuksellaan tehdä ”Jumalasta omien rajallisten näkemystensä takuumiehen”, ja siksi ihminen voi kokea jumalayhteydessään tulevansa hylätyksi ja tuomituksi. Sukupuolensa takia kelpaamattomuutta kokeva voi hakea sovitusta tullakseen hyväksytyksi ja kelpaavaksi. Yksi tapa hakea sovitusta on oman toiminnan arvioiminen moraalisesti. Tätä sitaatin kertoja tuntuu tekevän: hän näkee sukupuoli-identiteettinsä moraalisenä asiana edelleen, ja siksi epäilee mahdollisuuttaan tulla pelastetuksi.

Imagot

Epävarman uskon käsikirjoituksen päähenkilö näyttäytyy passiivisena. Hänen käsitystään itsestään ohjaa kanssamatkaajan ja uhrin ja selviytyjän imago. Läheisten ihmisten reaktiot vaikuttavat voimakkaasti uskontosuhteen rakentumiseen ja päähenkilö ikään kuin ajautuu tilanteesta toiseen. Toisaalta päähenkilön tilanne

näyttäytyy uhrin asemaan joutumisena, ajoittain jopa jonkinlaisena antautumisena tilanteessa.

Kanssamatkaaja kokee useiden henkilöiden ohjaavan ja vaikuttavan elämäänsä. Tarinan eri vaiheissa nämä henkilöt vaikuttavat tapahtumien etenemiseen, eikä tehdyt päätökset näyttäydy itsenäisinä päätöksinä. Kanssamatkaajan rooli ei korosta itsenäistä toimijuutta, vaan enemmänkin läheisten ihmisten tai yhteisössä mukanaolon vääjäämätöntä seurausta elämässä. Kanssamatkaajan kokemus on, että hän ajautuu tilanteesta toiseen vääjäämättä. Matkanteossa on keskeistä läheisyyden kokemus. Läheiset, merkitykselliset ihmissuhteet nousevat keskiöön, ja uskonnollista matkaa eletään reaktioina näihin ihmissuhteisiin. Läheisyys kohdistuu ihmissuhteiden lisäksi yhteisöllisyyteen. Elämäntapahtumien herättämät ristiriidat suhteessa yhteisöön heijastuvat kanssamatkaajan uskontosuhteeseen, joka muodostuu epävarmaksi, epäileväksi ja osin hauraaksi. Toisaalta kanssamatkaajalla voi olla toivetta jonkinlaisesta harmoniasta ja halua vielä joskus kokea positiivista yhteisyyttä.

Epävarman uskon käsikirjoituksessa kanssamatkaaja ei koe uskonratkaisuaan henkilökohtaisena ratkaisuna, vaan jonkinlaisen painostamisen ja tärkeisiin ihmisiin samaistumisen myötä tapahtuneena. Halu miellyttää tärkeää ihmistä ja halu kokea yhteisyyttä, ajaa kanssamatkaajaa uskomaan. Käsitys itsestä uskovana muodostuu alun alkaenkin hauraaksi ja ristiriitaiseksi: ”edessä aukeava uskovan elämä tuntui vaativalta, pelon ja ahdistuksen raskauttamalta” (kertomus 23). Suhde uskoon ja yhteisöllisyyteen tuntuu tästä syystä muodostuvan jonkinlaiseksi suorittamiseksi ja kelpaamattomuudeksi: kirjoittaja on kyllä tiiviisti mukana yhteisönsä toiminnassa, mutta samalla häntä ”vaivasi krooninen syyllisyys ja vahva riittämättömyyden tunne ja jouduin toistuvasti kysymään, olenko oikeasti uskossa”. Vähitellen yhteisössä oleminen ja sen opit alkavat ahdistaa kertojaa yhä enemmän: ”en kestänyt enää nuorten iltoja ja herätyskokouksia. Minusta oli käsittämätöntä, että minun pitäisi olla iloinen pelastuksestani, jos valtaosa maailman ihmisistä oli matkalla helvettiin”. Kertoja jää vähitellen pois tilaisuuksista ja irtaantuu sitten kokonaan. Irttaantumisprosessissa kanssamatkaaja turvautuu jälleen toisiin ihmisiin: kirjoittaja käy keskusteluja diakonissan ja kirkkoherran kanssa sekä myöhemmin hengellistä kotia etsiessään menee sisarensa kehotuksesta ortodoksisen kirkon jumalanpalvelukseen. Myöhemmin kirjoittaja sitten liittyy ortodoksisen kirkkoon, mutta kuvailee suhdettaan uskoon ulkopuoliseksi, epävarmaksi ja epäileväksi. Kanssamatkaaja haluaisi uskoa, mutta on epävarma mihin ja miten.

Kanssamatkaajalle tyypillistä ajautumista kuvaa myös kertomuksen 27 kertoja. Kertoja tutustuu koululaisena Jehovan todistajiin kuuluneeseen tyttöön, jonka vaikutuksesta hän lähtee mukaan toimintaan. Toiminta on heti alusta asti aktiivista: oppeja opiskellaan ja kirjoittaja osallistuu ovelta ovelle lähetystyöhön. Kirjoittajaa kuitenkin kalvaa epävarmuus omasta uskosta: ”nuorena en pitänyt itseäni uskovana vaikka pidin heidän oppiaan totuutena kuten he sen opettavat”. Kanssamatkaajan imagoon näyttää liittyvä ajatus, että olenko kuitenkin uskova,

vaikka olen mukana tässä yhteisössä ja koen opin oikeana. Epävarmuus omasta uskosta on läsnä kanssamatkaajan roolissa. Myöhemmin kertoja 27 ihastuu yhteisön ulkopuoliseen ja voidakseen seurustella kertojan kanssa ihastuksen kohde kääntyy myös Jehovan todistajaksi. Pari solmii avioliiton ja uskonto on vahvasti läsnä jokapäiväisessä elämässä. Vahvasta yhteisöllisyydestä huolimatta kertoja jatkuvasti pohtii omaa uskoaan ja sen olemassaoloa: ”näihin aikoihin olin vielä ihan tosissani siinä uskonnossa mukana vaikka edelleenkin en pitänyt itseäni enkä uskonveljiäni tai sisaria ’uskovaisina’”. Sairastumisen myötä kirjoittaja alkaa yhä enemmän epäillä yhteisönsä opetuksia ja kokee menettävänsä uskonsa kokonaan ja haluaa irtaantua yhteisöstä. Yllätyksenä tuleekin, ettei puoliso jaa kertojan kokemusta, vaan haluaa lasten kanssa jatkaa yhteisössä. Kertoja ajautuu tilanteeseen, jossa hän joutuu olemaan perheen mukana yhteisössä, vaikka kokee kadottaneensa uskonsa. Hänellä on kokemus, ettei voi tai saa uskoa haluamallaan tavalla tai etsiä omaa uskoaan, koska muu perhe on sitoutunut yhteisön opetukseen ja hänen pitää vain mennä perheen mukana, eikä hänellä ole mahdollisuutta tehdä omia ratkaisujaan. Tässä tulee esille kanssamatkaajan rooliin liittyvä epävarmuus rakentaa omaa uskonnollista ajattelua: usko on tullut annettuna, valmiina pakettina, mutta jos sitä ei koeta oikeana, voi olla vaikea kuitenkään ajatella tai löytää vaihtoehtoisia malleja. Myös yhteisön sitovuus voidaan kokea niin tiukaksi, että toisella tavalla ajattelu voi tuntua melkein mahdottomalta. Kanssamatkaajan kokemus on, että hän ei voi tai hänellä ei ole mahdollisuutta ajatella toisin.

Epävarman uskon käsikirjoituksessa kanssamatkaajan imagoon kietoutuu selviytyjälle tyypillistä uhriajattelua: kanssamatkaajalla voi olla tunne, että tapahtumat vain etenevät ilman, että itse voi vaikuttaa tapahtumien suuntaan. Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen näyttäytyy pitkänä prosessina, jossa muilla ihmisillä on merkitystä prosessin etenemisestä. Epävarman uskon käsikirjoituksen päähenkilön selviytyjän roolissa hallitsevina voimina esiintyvät niin perhe, yhteisö kuin uskonkäsitteetkin. Päähenkilö kokee olevansa yhteisönsä uhri, ja selviytyminen näyttäytyy pitkällisenä henkilökohtaisena taisteluna, jossa irrottaudutaan siitä yhteisöllisyydestä ja uskonnollisuudesta, johon nuoruudessa vahvasti sosaalistuttiin ja jossa jollakin tavalla oli pakotettu elämään. Väliin tarinassa esiintyy jopa jonkinlainen selviytyjän anti-imago, antautuja, joka joutuu alistumaan ulkopuoliselle kontrollille. Epävarman uskon käsikirjoituksen päähenkilön tarinassa selviytyminen on vielä osin kesken: toisenlaisen uskontosuhteen rakentaminen jatkuu edelleen.

4.7 Uskon kyseenalaistamisen käsikirjoitus

Uskon kyseenalaistamisen käsikirjoituksen päähenkilöä hallitsee älykön imago. Uskonnollista elämää ohjataan tiedon avulla heti lapsuudesta saakka. Tarina etenee hyvin progressiivisesti ei-uskonnollisesta lapsuuden ympäristöstä kohti nykyistä

uskonnottomuutta. Tarinan ydintapahtumat liittyvät muistoihin, joissa kertoja huomaa uskonnollisten selitysten järjettömyyden. Tarinaa voisi luonnehtia ironiaksi: käsikirjoituksen päähenkilölle on tyypillistä älyllisyys ja halu rikkoa rajoja tai herättää hämmennystä kyseenalaistamalla vallitsevia tapoja nähdä uskonnollisuuden merkityksellisyys (vrt. Tolska 2002, 106). Seuraava taulukko kiteyttää uskon kyseenalaistamisen käsikirjoituksen keskeiset elementit ja käsikirjoituksen taustalla vaikuttavat kertomukset.

Taulukko 12 Uskon kyseenalaistamisen tarinatyyppi

Tarinatyyppi	Ydintapahtumat	Uskonnollinen ympäristö	Imagot
uskon kyseenalaistaminen K10, K32,	ei-uskonnollinen lapsuus kodin ulkopuoliset vaikutteet	uskonnottomuus ateismi	älykkö

Kirkosta eroamista ja uskonnottomuutta ei nähdä kuitenkaan läpihuutojutuna, vaan olennaisesti elämään vaikuttaneena tapahtumana, jonka myötä elämä on mennyt parempaan suuntaan. Toiveena olisi, että muutkin voisivat kokea uskonnottomuuden myönteisyyden. Generatiivisesti voi ajatella, että päähenkilöllä on tarve jakaa omaksumaansa maailmankatsomusta laajemmalle ryhmälle, koska hän näkee uskonnottomuuden merkityksellisenä kaikkien hyvinvoinnin kannalta tulevaisuudessa.

Ydintapahtumat

Uskon kyseenalaistumisen käsikirjoituksessa lapsuuden uskonnollinen ympäristö nähdään ei-uskonnollisena, ympäristönä, jossa uskonnolla ei nähdä olleen juurikaan merkitystä. Käsikirjoituksen päähenkilöllä on jo varhaisia muistoja tilanteista, joissa hän pitänyt uskonnollisia selityksiä ei-järkevinä. Kertomuksissa pyritään pitkien matkaa osoittamaan uskonnollisten selitysten epäloogisuus. Toisaalta uskon kyseenalaistaminen nähdään maailmankatsomuksellisenä valintana, jossa uskoa ja uskonnollista yhteisöllisyyttä pidetään mahdollisena sovittaa yhteen oman maailmankatsomuksen kanssa. Myös tiedollinen kasvu ja kehitys nähdään johtavan uskonnollisista selityksistä pois. Ydintapahtumat kertomuksissa liittyvät tapahtumiin, joissa päähenkilö huomaa uskon järjettömyydet. Tarinassa menneisyyden tapahtumat heijastuvat siihen, mikä todellisuus on nyt. Tarinassa on nähtävissä koherenssi ei-uskonnollisen lapsuuden ja ei-uskonnollisen nykyisyyden välillä. Niemelän (2011, 51–52) tutkimuksessa tulee esille, että ne, jotka kokevat, ettei heitä ole kasvatettu minkään uskonnon mukaisesti, kuvaavat itseään ei-uskonnolliseksi aikuisena.

Uskon kyseenalaistamisen käsikirjoituksen päähenkilö kyseenalaistaa uskonnolliset selitykset elämässään jo varhain. Usko näyttäytyy hänelle järjettömänä, koska se ei sovi yhteen tieteen ja omien kokemusten kanssa. Kertoja 32 kertoo, kuinka hänen oli jo lapsena vaikea uskoa Raamatun kehyskertomuksen todenperäisyyteen, koska hänen omat kokemuksensa kertomuksen sisällöistä oli kovin toisenlaisia.

”Luottamukseni Raamatussa kerrotun kristinuskon kehyskertomuksen todenperäisyyteen oli alkanut horjua jo vuosia ennen eroani. Saarella ... rannalla kasvaneena en uskonut Raamatun kertomukseen vetten päällä kävelemisestä. Kertomukset veden muuttumisesta viiniksi ja Jeesuksen ihmeperannuksesta tuntuivat epäuskottavilta. Kertomus yli 900-vuotiaasta Methusalemista tuntui epäuskottavalta, koska vanhimmat tapaamani ihmiset olivat eläneet vajaat kymmenesosan Methusaleminkin elinajasta.” (Kertomus 32)

Sitaatti ei kerro kirjoittajan konkreettisesta ajattelusta, vaan enemmänkin kirjoittajan suhteesta Raamattuun. Kirjoittaja kokee Raamatun merkityksettömäksi kirjaksi itselleen, ja sitä kautta sen kertomukset satuihin verrattaviksi tarinoiksi. Oma usko määritellään suhteessa Raamattuun. On väärin pohjata elämänkatsomus johonkin, joka ei sovi yhteen omaksutun tieteellisen maailmankuvan tai realististen kokemusten kanssa.

Jo lapsuudessa omaksuttu kriittinen asenne uskonnollisia selityksiä kohtaan, vahvistuu kodin ulkopuolisten uskonnollisten vaikutteiden myötä. Uskon kyseenalaistumisen käsikirjoituksessa kokemukset kodin ulkopuolisista vaikutteista ovat negatiiviset. Evankelisluterilaisesta kirkosta eroava kertoja kirjoittaa uskonnosta irtaantumiseen vaikuttaneen olennaisesti koulun rippikoulutuntien tapahtumat, joiden kirjoittaja koki olleen epäoikeudenmukaisia ja ahdistavia.

”Suurin osa luokkatovereistani sai päättötodistuksen yhdeksikön rippikoulutuneilla tapahtuneen häiriköinnin takia. Luokkamme paras urheilija sai käytöksestä kahdeksikön sen jälkeen, kun rehtori oli tyrmännyt hänet toimistonsa edustalla käytävällä kovalla korvapuustilla. Me vajaat 10 oppilasta, jotka emme tunnustaneet häiriköineemme, saimme kympin. Häiriköintiä todella tapahtui. Jotkut heittelivät rippikoulua pitäneen eläkeikää lähestyvän rovastin takinselkämykseen hernekeitosta ottamiaan läskinpaloja” (kertomus 32).

Näiden tapahtumien jälkeen ripille pääsy ehtoollisineen on ahdistava kokemus, eikä kertoja sen jälkeen ole käynyt ehtoollisella. Lukioikäisenä kertoja sitten eroaa kirkosta kertoen syyksi edellä mainittujen tapahtumien lisäksi sen, ettei luterilainen kirkko tehnyt eroa militarismiin. Voi sanoa, että kertoja liittyy evankelisluterilaiseen kirkkoon eettisiä odotuksia, jotka eivät hänen mukaan toteudu tai vastaa hänen maailmankuvaansa.

Erotessaan kirkosta kertoja pettyy siihen, ettei hän voi keskustella näkemyksistään ja eron syistä papin kanssa. Keskustelu tapahtuu jonkun toisen kirkon työntekijän kanssa, ja työntekijän kohdatessaan kertoja kokee, ettei kirkon työntekijällä oikeastaan ollut välineitä kohdata eroavaa, joka perusteli eroaan maailmankatsomuksellisilla syillä.

”Toivoin, että olisin voinut keskustella kirkosta eroamisesta jonkun papin kanssa. Kanssani kuitenkin keskusteli keski-ikäinen naispuolinen työntekijä. Hän purskahti melkein itkemään, kun sanoin, että en eroa välttyäkseni kirkollisveron maksamiselta, vaan siksi, että koska teillä ei ole minulle mitään tarjottavaa”. (Kertomus 32)

”Kirkosta eroaminen ei ollut protesti vanhempiani, ... seurakunnan pappeja tai meille iltaoppikoulussa uskontoa opettanutta nuorta miespappia kohtaan. Tärkein yksittäinen syy eroamiseen kirkosta oli se, että evankelisluterilainen kirkko ei ollut tehnyt selkeää irtiottoa militarismista...” (Kertomus 32)

Tässä tapahtumassa tulee esille, kuinka kirkosta eroaminen nähdään maailmankatsomuksellisenä tekona, eikä käytännöllisenä ratkaisuna, esimerkiksi haluna välttää kirkollisveron maksaminen. Kertoja korostaa myös, ettei kyseessä ollut mikään nuoren ihmisen protesti esimerkiksi vanhempia tai rippikoulun pappia kohtaan, vaan selkeä, pohdittu maailmankatsomuksellinen valinta, jonkinlainen vääjäämätön lopputulema kaikesta koetusta. Tutkittaessa kirkosta eronneita on huomattu, että uskonnolliset ja maailmankatsomukselliset syyt korostuvat eron perusteluissa. Kirkosta eroava ei usko kirkon opetuksiin tai kokee ristiriitaa kirkon opetuksen ja oman maailmankatsomuksen välillä. Hän voi olla myös monin tavoin pettynyt kirkon toimintaan. Tällöin ihminen ei koe voivansa sitoutua kirkon sanomaan ja kokee, ettei kirkon jäsenyydellä tai uskolla yleensä ole hänelle merkitystä. (Niemelä 2011, 216–219; 221–223; Sohlberg & Ketola 2020, 58–60.)

Uskonnollinen ympäristö

Nuorella on kyky kriittiseen ajatteluun ja tätä kykyä käytetään hyväksi uskonnollisen ajattelun muotoutumisessa ja muutoksessa. Nuori etsii ja saa vaikutteita eri lähteistä, myös yhteisön tai perheen ulkopuolelta. Kertoja 32 kirjoittaa, kuinka hänelle tuli nuorena lukiolaisena Vapaa-ajattelijalehti, jonka kirjoitukset voimistuttivat kriittistä suhtautumista uskontoihin ja uskonnollisiin ihmisiin.

”Minulle tuli jo nuorena lukiolaisena vapaa-ajattelijalehti, jonka kirjoitukset voimistuttivat kriittistä suhtautumista uskontoon. Tajusin jo nuorena, etten pysty käymään järkevää keskustelua sellaisten fundamentalistiuskovaisten kanssa, jotka toistelevat ulkoa opettelemiaan valikoituja Raamatun lauseita.” (Kertomus 32)

Usko ja tiede asettuvat päähenkilön uskonnollisessa elämäkulussa vastakkaisiksi, toisensa poissulkeviksi. Tiede astuu ikään kuin uskon syrjäyttäväksi ajattelumaliksi. Uskonto koetaan haitalliseksi, tiede ei. Kertoja 10 kirjoittaa, kuinka kokee henkisen kehityksen ja tiedollisen kasvun erottaneen hänet kirkosta ja uskosta. Hän näkee uskonnot vajavaisen ihmismielen tuotteena: usko on tarpeetonta, kun tieto lisääntyy.

”Tulkitsen henkisen kehityksen ja tiedollisen kasvun erottaneen minut uskosta ja evl-seurakunnasta... Uskonnot ovat vajavaisen ihmismielen tuotetta ja sekä ovat sitä vähenevässä määrin edelleen.” (Kertomus 10)

Uskon kyseenalaistumisen käsikirjoituksen päähenkilön uskonnollista ympäristöä irtaantumisen jälkeen voisi kuvata uskonnottomuudeksi tai ateismiksi. Ateismia ja uskonnottomuuden määrittely ei ole yksiselitteistä. Ateismia on määritelty ainakin neljästä näkökulmasta: ateismia on uskon puuttuminen jumalan olemassaoloon tai suora epäusko jumalan olemassaoloon, mutta myös naturalistista maailmankuvaa tai välinpitämättömyyttä jumalia ja uskontoja kohtaan voidaan pitää ateistisena ajatteluna. Uskonnottomana voi pitää ihmistä, joka ei kuulu mihinkään organisoituun uskontoon tai pitää itseään uskonnottomana. Länsimaissa ateismiin liitetään usein uskonnottomuus. (Sillfors 2014, 2–3.) Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että ateismi ei välttämättä sulje pois uskonnollisuutta, vaan ateistina itseään pitävä voikin uskoa esimerkiksi sielun olemassaoloon tai jälleensyntymään tai jonkinlaisiin henkiolentoihin (Mahlamäki 2013, 448–452; Taira 2014, 254). Mielenkiintoista on Niemelän (2011, 52) huomio, että uskonnoton kasvatus voi jättää tilaa kirjaville uskomuksille.

Tairan (2014, 255) mukaan suoranaiseksi ateistiksi identifioituminen ei ole Suomessa kovin tavallista ja uskonnottomuuskaan ei usein ole täysin uskonnotonta: ihminen voi esimerkiksi kertoa, ettei usko jumalaan, mutta samalla kuulua johonkin uskonnolliseen yhteisöön. Mieluummin suomalainen näyttäisi kokevan itsensä ei-uskonnolliseksi kuin ateistiksi. Ateismi tai uskonnottomuus näyttäisi tarkoittavan suomalaisessa kontekstissa irtaantumista kristinuskon käsityksistä, mutta samalla myönteistä, mutta passiivista osallistumista kirkon toimintaan sekä jyrkkien käsitysten ja kannanottojen välttämistä. (Taira 2014, 250–257.)

Uskon kyseenalaistumisen käsikirjoituksen päähenkilö identifioi uskonnollista asemoitumistaan irtaantumisen jälkeen jollakin tavalla uskonnottomaksi: joko ateistiseksi, agnostikoksi tai ei-uskonnolliseksi. Uskonnottomuuden määrittelyssä tulee esille uskon puuttumista ja epäuskoa jumalan olemassaoloon, uskontokriittisyyttä ja välinpitämättömyyttä uskontoja kohtaan. Toisin kuin riippumattoman käsikirjoituksen päähenkilö, uskon kyseenalaistamisen käsikirjoituksessa korostuu yhteisöön kuulumattomuus ja uskonnon näkeminen vahingollisena. Uskontoja kohtaan esitetään yleistä kritiikkiä ja uskonto nähdään negatiivisena ja haitallisena. Kertoja 10 näkee

uskonnosta luopumisen olevan ratkaisevaa koko ihmiskunnan tulevaisuuden kannalta: jos ihmiset luopuvat uskonnollisista selityksistään, he ottavat kirjoittajan mukaan myös paremmin vastuuta omista tekemisistään, eivätkä piiloudu uskontojen taakse. Kirjoittajan toive onkin, että tulevaisuudessa uskonnollisuus vähitellen katoaa.

”Näkemykseni antavat toivoa ihmiskunnalle. Ääriuskonnollisten hirmuteot tulevat kriminalisoiduksi jo lähivuosien aikana. Osin pelätty esim. äärimuslimien uskon varjolla toteuttama terrorismi vähenee uskovaisten luopuessa uskostaan. Kaikki ihmiset ottavat vastuuta elämästään ja tekemisistään kaikkivaltiaaseen vetoamisen tai turvautumisen sijaan...Näen uskonnollisuuden pirstaloituvan tulevaisuudessa ja sen harjoittaminen muuttuu kansallisista laajoista laikoista ikään kuin pienryhmien harrastustoiminnaksi. Ja muutaman sukupolven aikana jumalien olemassaolo ja merkitys muuttuu vähäiseksi.” (Kertomus 10).

Kritiikistä huolimatta näytetään kuitenkin suhtautuvan myönteisesti tai neutraalisti siihen, että jotkut uskovat tai haluavat turvautua uskoon. Kertoja 32 tosin toteaa, että ”joka puolella päälle tunkeva uskonnon pakkosyöttö on tuntunut ahdistavalta”. Hänellä on kokemuksia siitä, että hänen ratkaisunsa erota kirkosta on vaikuttanut monin tavoin elämässä, esimerkiksi työpaikan saamisessa tai lähisukulaisten suhtautumisessa häneen:

”Tajusin jo nuorena, että kirkosta eroaminen on merkittävämpi maailmankatsomuksellinen valinta kuin esimerkiksi johonkin puolueeseen tai yhdistykseen liittyminen. Minua on aikoinani yritetty syrjiä työpaikkaa hakiessani siksi, että en kuulunut kirkkoon. Minua ei ole pyydetty kantamaan lähisukulaisen arkkua hautajaisissa siksi, että en kuulu kirkkoon.” (Kertomus 10)

Kertomuksissa kuitenkin tulee esille näkemyksiä, joiden mukaan uskomisen tai yhteisöön kuuluminen sinänsä on oma valinta, jota halutaan kunnioittaa ja olla väheksymättä. Kirjoittajat painottavat uskonnonvapautta, joka nähdään vapautena uskoa mihin haluaa tai vapautena olla uskomatta. Uskonnollinen valinnanvapaus toteutuu, jos uskon tai ei-uskon voi valita vapaasti ja uskonnoista luopumisen uskotaan tapahtuvan vähitellen itsestään. Uskonnottomuuden nähdään lisänneen hyvinvointia ja tyytyväisyyttä omassa elämässä.

”Tällä hetkellä en pyri väheksymään kenenkään uskoa, se aiheuttaisi vain ongelmia. Uskon omaehtoisen uskonnoista luopumisen lisääntyvän luonnostaan huimaa vauhtia.” (Kertomus 10)

”Olen siis uskonnoton ja tasapainoisempi elämässäni kuin uskonnolliseen yhteisöön kuuluessani.” (Kertomus 10)

Uskonnottomista tai ateistisista ajatuksista huolimatta osallistutaan jonkin veran uskonnollisten yhteisöjen toimintaan, ja esimerkiksi kirkon toimintaan sinänsä suhtaudutaan myönteisesti. Kertoja 10 toteaa, että ”näen seurakunnan työssä hyvää ja pidän uskontoja oleellisena osana kulttuurihistoriaa”. Teemu Taira (2014, 256) tuo esille suomalaisen ateismin tarkastelussaan sen, että siirtymäriitit ja juhlaperinne sekä kirkon työ yhteiseksi hyväksi koetaan yleensä tärkeäksi, ja siksi niihin suhtaudutaan myönteisesti, vaikka muuten ei identifioituttaisi uskonnolliseksi. Vaikka ihminen olisi kasvatettu tai kasvanut uskonnottomaksi, hän voi tiedostaa uskonnon myönteiset puolet, vaikka ei kokisi uskoa merkitykselliseksi omassa elämässään (Niemelä 2011, 51).

Tarinassa halutaan tuoda esille, että kirkosta eroaminen ei sinänsä ollut ”läpihuutojuttu”, vaan se vaikutti olennaisesti myöhempään elämään, esimerkiksi työpaikan saamiseen tai ihmissuhteisiin. Uskonnollinen asemoituminen on uskonoton tai ateistinen. Kyse on selkeästi maallistumisesta, jossa luovutaan uskosta ja uskonnollisesta organisaatiosta kokonaan (vrt. Streib ym. 2009, Streib 2014). Toisaalta uskuntoon kulttuurisesti voidaan suhtautua myönteisesti, mutta toisaalta toivotaan uskonnoista luopumisen lisääntyvän luontaisesti tulevaisuudessa. Päähenkilö korostaa uskonnottomuuden omaan elämään tuomia myönteisiä puolia ja toivoisi myös toisten pääsevän kokemaan saamaa myönteisyyttä. Generatiivisesti voisi ajatella, että päähenkilö haluaisi tarjota omaksumaansa maailmankatsomusta laajemmalle ryhmälle, koska näkee sen merkityksellisenä kaikkien hyvinvoinnin kannalta.

Imagot

Uskon kyseenlaistamisen käsikirjoituksen päähenkilöä hallitsee älykön imago. Kerromuksissa ei juurikaan esiinny henkilöitä, jotka erityisemmin olisivat vaikuttaneet päähenkilön uskontosuhteen muotoutumiseen. Imagotyyppinä älykkö korostaa tietoa, viisautta ja tieteellisyyttä. Älykön toimijuus tulee esille itsenäisenä tiedon arvostamisena ja etsimisena: oman uskontosuhteen rakentamista hallitaan ja ohjataan omaksumalla tiedollinen ja tutkiva, kriittinen asenne ympäristön uskonnollisiin virikkeisiin. Kyseenalaistavan uskon käsikirjoituksen päähenkilö kokee, että juuri tiedollinen kehitys erkaannuttaa hänet kirkosta ja uskosta.

Älykkö ajattelee, että asioihin pitää perehtyä itse ja itsenäisen perehtymisen myötä voi tehdä ratkaisuja. Älykkö omaksuu jo varhain kriittisen ja epäilevän asenteen ympäristön uskonnollisiin malleihin: älykkö pyrkii perustelevaan kriittisyyttään ja epäilyään nojaamalla auktoriteetteihin. Auktoriteetteina voi toimia omat kokemukset, mutta myös omakohtainen Raamattuun perehtyminen tai muun kirjallisuuden tulkinta (esimerkiksi vapaa-ajattelijalehti). Älykön toimintaa ohjaa ihanne tieteellisestä asennoitumisesta uskonnollisiin tai muihin käsityksiin.

Uskon kyseenlaistamisen käsikirjoituksessa on pieniä viitteitä uhrin tai selviytyjän imagosta ja paikkansa löytäneen imagosta. Elämäntarinassa esiintyy tapahtumia,

joissa kertoja kokee, että hänen tekemänsä ratkaisu on vaikuttanut hänen elämäänsä vaikeuttavasti (esimerkiksi työpaikan saaminen tai sukulaisten suhtautuminen). Toisaalta tarinan lopussa kertoja kokee tehneensä oikean ratkaisun ja kokee löytäneensä oman paikkansa uskonnottomuudesta tai ateismista.

5 POHDINTA

5.1 Tutkimuksen tulosten tarkastelu

Tutkimuksen tehtävä oli selvittää, miten uskonnollisesta yhteisöstä irtaantunut rakentaa uskontosuhdettaan uskonnollisen elämänkulun narratiivissaan. Esitin, että uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen uskontosuhteessa ei ole kyse vain muutoksesta ennen ja jälkeen irtaantumisen, vaan kyseessä on elämänmittainen muotoutuminen ja muutoksen prosessi, jota irtaantuneen uskonnollinen elämäntarina ilmentää. Lähestyin uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneiden uskonnollisia elämäntarinoita Dan McAdamsin narratiivisen identiteetin teorian tarjoaman viitekehyksen avulla esittäen aineistolleni pääkysymyksen lisäksi kolme tarkentavaa kysymystä: 1. Mitkä ovat uskontosuhteen muotoutumisen ydintapahtumat? 2. Millainen uskonnollinen ympäristö kertomuksissa hahmottuu? 3. Millaisia uskontosuhteen imagoja kertomuksissa esiintyy?

Vastaukset ensimmäiseen kysymykseen toivat esille, mitkä elämäntapahtumat muovaavat ja muokkaavat irtaantuneen uskontosuhdetta. Toinen kysymys hahmotti, millainen uskonnollinen ympäristö kertomuksissa esiintyy ja miten tämä ympäristö muuttuu elämänkulussa. Kolmas kysymys pyrki tuomaan esille irtaantuneen uskontosuhdetta ohjaavat mallit, roolit, jotka kiteyttävät kertojan käsitystä itsestään ja toimijuudestaan suhteessa oman uskonnollisen elämänsä rakentumisessa. Vastaukset näihin kolmeen kysymykseen yhdistyivät generatiiviseksi käsikirjoitukseksi, kerrotuksi uskontosuhteeksi, joka ilmentää uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen uskontosuhdetta menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden jatkumona.

Identiteetin muotoutuminen nähdään läpi elämän kestävässä prosessina. Tällöin uskontosuhte identiteetin osana ei ole myöskään jotain aikuistumisen myötä saavutettua ja pysyvää, vaan läpi elämän muotoutuvaa. McAdams näkee identiteetin elämäntarinana, jota ihminen alkaa työstää erityisesti nuoruudessa, mutta jonka pohja luodaan jo lapsuudessa. Tutkimukseni osoittaa, että uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneet antavat elämänkulussaan erityisen merkityksen lapsuuden ja nuoruuden kokemuksilleen. Näistä kokemuksista tulee myöhempää uskontosuhdetta ohjaavia kokemuksia. Lapsuuden uskonnollinen ympäristö muodostuu myöhempää uskontosuhdetta peilaavaksi ja muovaavaksi tekijäksi, vaikka myöhemmin elämässä koettaisiinkin irtaantuminen lapsuuden uskosta tai kääntyminen toisenlaiseen uskonnollisuuteen. Lapsuuden ja nuoruuden uskonnollinen ympäristö muotoutuu yhdeksi työntäväksi tekijäksi (Jindra 2011, myös Keller ym. 2013) selitettäessä uskonnollista muutosta. Tulkinta lapsuuden ympäristöstä (uskonnollisesti tai muuten)

vaikuttaa siihen, miten ihminen suuntautuu uskonnollisessa etsinnässään myöhemmin. Kaikkienensa lapsuuden uskonnollisen ympäristön merkityksen ja vaikutuksen ymmärtäminen syvällisemmin voisi olla hedelmällinen jatkotutkimuksen kohde irtaantumistutkimuksessa ja muussa uskonnollisiin liikkeisiin liittyvissä tutkimuksissa (myös Linjakumpu 2021, 130). Suomalainen tutkimus on antanut viitteitä siitä, että erityisesti kodin merkitys uskonnollisena vaikuttajana on vahvistumassa, samalla kun muun sosiaalisen ympäristön vaikutus uskonnollisuuteen jatkuvasti ohenee (Salomäki 2022, 247, 250). Myös uskonnonopetuksessa peräänkuulutetaan sitä, että opettajan olisi hyvä ymmärtää paremmin lapsen tai nuoren uskonnolliseen kasvu-ympäristöön liittyviä tekijöitä ja niiden vaikutuksia uskonnolliseen ajatteluun (Räsänen 2017, 76–78).

Uskonnon asemaan ja merkitykseen yksilön elämässä vaikuttaa se, millaisia henkilökohtaisia kokemuksia ja kehityspolkuja elämänkulussa ilmenee. Elämänkulkututkimuksessa on ajateltu, ettei ihmisen kokemuksia voi ymmärtää, jos tarkastelee vain nykyistä elämänvaihetta. Elämänkulussa on nähtävissä erityisiä käännekohtia, jotka voivat suunnata elämänkulkua tai muuttaa identiteettimäärittelyä. Tutkimukseni osoittaa, että uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen on yksi käännekohta uskonnollisessa elämänkulussa. Uskontosuhteen kannalta se voi olla mullistava käännekohta, mutta myös jonkinlainen päätepiste jo aiemmin alkaneelle muutokselle. Irtaantumista kohti kuljettu matka tai irtaantumisen jälkeinen voidaan kokea varsinaista irtaantumista merkityksellisemmäksi. Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen uskontosuhte näyttääytyy laajempaan biografisena jatkumona, jossa uskonnollinen menneisyys, nykyhetki ja mahdollinen tulevaisuus kohtaavat. Kohtaamisessa ihminen joutuu reflektoimaan elettyä ja koettua, perustelevaan ratkaisunsa itselle ja muille. Tutkimukseni tuo esille tämän reflektoinnin moninaisuuden ja monensuuntaisuuden. Irtaantuminen ei merkitse vain selviytymistä, vaan myös voimaantumista tai koetun asettamista osaksi nykyistä uskontosuhdetta. Kyse ei ole välttämättä aiemman hylkäämisestä kokonaan, vaan myös sovittamisesta osaksi nykyistä ja tulevaa uskontosuhdetta. Uskontosuhteen elämänkulullinen muutos voidaan kokea avartumisena, riippumattomuutena, etsimisenä ja uudelleensuuntautumisena, mutta myös pettymyksenä, lisääntyvänä epävarmuutena ja uskomisen mielekkyyden kyseenalaistamisena.

Lapsuuden uskonnollinen sosiaalistuminen, nuoruudessa tai aikuisuudessa koettu uskonnollinen kääntyminen, yhteisössä vietetty aika tapahtumiseen, yhteisön toimintaan osallistuminen ja yhteisöllisyyden vaatimukset sekä pettymys yhteisön kykyyn kohdata jäsen odotuksineen tai antaa vastauksia elämänkulun kriisitilanteissa, koetaan uskontosuhdetta, erityisesti yhteisösuhdetta, muuttavina. Irtaantuva kokee odotusten ja vaatimusten ristiriitaa, joka kilpistyy kokemukseen toiseudesta, kelpaamattomuudesta ja kohtaamattomuudesta. Irtaantuva alkaa esittää kysymyksiä ja neuvotella oikeasta uskosta ja väärästä uskosta sekä uskovan roolista ja ei-uskovan roolista. Yhteisöstä loitontuva alkaa korostaa omaa sisäistä uskonkokemustaan

ja määritellä rooliaan uskovana toisin kuin yhteisön jäsenenä. Suhde käsitteisiin uskova ja ei-uskova muuttuu. (Vrt. Kutuniva 2007, 22–23, 32–33.) Ei-uskova tarkoittaisi yhteisöstä irtaantuvalla uskosta luopumista kokonaan, ja sitä yhteisöstä irtaantuminen ei useimmiten tässä aineistossa tarkoittanut. Kyse on enemmänkin sosiaalisesta ratkaisusta, joka mahdollistaa uudenlaisen tavan määritellä suhdetta uskonyhteisöön ja sen opetukseen, luoda toisenlaista uskonnollista identiteettiä (vrt. Hintsala & Kejonen 2016, 36–37).

Tutkittaessa aikuisiän identiteettikehitystä on huomattu yhteys elämäntilanteen ja identiteettistatuksen välillä (Fadjukoff, Pulkkinen & Kokko 2020). Monet elämäntilanteen muutokset nousivatkin uskontosuhdetta muuttaviksi. Tällaisia käännekohtia olivat oma tai läheisen sairastuminen, läheisen kuolema, parisuhteen solminen tai kriisiytyminen, ammatinvalintaan liittyvät kysymykset tai muutto toiselle paikkakunnalle. Nämä elämäntilanteet haastoivat pohtimaan omaa uskoa tai yhteisön oppia uudella tavalla tai kyseenalaistaen. Myös irtaantumisen jälkeen saatettiin kohdata elämäntilanteita, jotka sysäsivät etsimään vastauksia hengellisiin kysymyksiin. Yhteisöstä irtaantunut saattoikin joutua tilanteeseen, jossa hän huomasi, ettei hänellä olekaan vastauksia näihin kysymyksiin, ja tämä laukaisee uuden uskonnollisen etsinnän. Näyttää siltä, että uskontosuhteen muutos elämäntilanteissa on yhteydessä elämäntilanteisiin, joita ei pystytä katsomuksellisesti tyydyttävästi ratkaisemaan, vaan ratkaisun edellytyksenä on etsivän asenteen omaksuminen suhteessa omaan uskonnolliseen identiteettiin. Tässä etsinnässä uusi identiteetti rakentuu koko aiemman uskonnollisen elämänhistorian perustalle.

Irtantumisen yhteisöstä ja toisenlaisen uskontosuhteen rakentaminen merkitsevät uskonnollisen toimijuuden säilyttämistä ja muuntumista elämäntilanteissa. Hahmotin tutkimuksessani neljänlaisia imagotyyppisiä, ja niitä ilmaisevia rooleja. Toimijuutta ja läheisyyttä yhdistävät etsijän ja paikkansa löytäneen imagot, toimijuutta korostavan älykön imagon, läheisyyttä korostavat uskonvaalijan, perintevaalijan sekä kansamatkaajan imagot ja vähän toimijuutta ja läheisyyttä ilmentävän selviytyjän imagon. Nämä erilaiset imagot ilmaisevat uskonnollisen elämäntarinoitten kertojan piirteitä ja käsitystä itsestään sekä tuovat esille toistuvaa käyttäytymistä tarinan eri tilanteissa. Osaltaan ne myös kertovat siitä, miksi uskontosuhte muuttuu ja kehittyy tarinan edetessä. Imagojen muutos ja erilaisten imagojen esiintulo tarinan edetessä kertoo myös identiteettiristiriidoista, joiden eteen irtaantunut joutuu uskonnollisen elämänsä aikana. Vaikeus yhdistää erilaisia ja eriaikaisia imagoja toisiinsa voi olla asia, joka selittää uskonnollisesta yhteisöstä loitontumistakin ja uskontosuhteen muutosta. (Vrt. McAdams 1993, 130–132.)

Marjatta Vanhalakka-Ruoho (2014, 192) esittää, että ”elämäntilanteen rakentaminen, muotouttaminen ja suunnanotto ovat tai edellyttävät toimijuutta elämäntilanteissa”. Näin ollen uskonnollisen elämäntilanteen rakentamisen edellytys olisi toimijuus omassa uskonnollisessa elämäntilanteissa. Sosiaalipsykologisessa kääntymistutkimuksessa kääntyjää on usein pidetty aktiivisena, merkityksiä etsivänä subjektina. Ihmi-

nen näyttäisi tällöin päättävän itse omasta kääntymisestään ollen etsijä, valitsija ja päättäjä suhteessa oman elämänsä merkitysten rakentamiseen. (Hovi 2007, 14.) Toimijuudessa keskeinen kysymys usein on, missä määrin ihmiset pystyvät ohjaamaan toimintaansa omilla valinnoillaan ja missä määrin erilaiset sosiaaliset rakenteet ohjaavat yksilöiden toimintaa (Eteläpelto, Heiskanen & Collin 2011). Näen, että uskonnollinen yhteisö on eräs tällainen sosiaalinen rakenne, joka vaikuttaa tai määrittää toimijuuden mahdollisuutta. Sen lisäksi henkilökohtainen vakaumus, usko, muodostuu toimijuutta ohjaavaksi asiaksi. Ihminen toimii ikään kuin kahteen suuntaan pohtiessaan toimijuutensa mahdollisuutta: toimii yhteisön rakenteiden ja sisäisen uskonkokemuksensa kehyksessä.

Hitlin ja Elder (2007) ovat hahmotelleet neljä heuristista kehystä, joiden avulla inhimillistä toimijuutta voidaan lähestyä. Nämä kehykset ovat eksistentiaalinen kehys, identiteettikehys, pragmaattinen kehys ja elämäntieteen kehys. Eksistentiaalinen liittyy ihmisenä olemisen peruskysymyksiin, joihin myös uskontosuhteen voi ajatella olennaisesti kuuluvan. Uskonnolliselle toimijalle uskonto on elävää ja läsnä olevaa todellisuutta. Tässä todellisuudessa itseä hahmotetaan myös suhteessa Jumalaan ja muihin pyhinä pidettyihin asioihin (Orsi 2010, xxi; Orsi 2004, 22). Hitlinin ja Elderin (2007) mukaan eksistentiaalinen ulottuvuus on mukana kaikessa toimijuudessa ohjaten ihmisten vapautta, valintoja ja vastuuta. Irtaantuneiden uskonnollisissa elämäntarinoissa henkilökohtainen usko ja sen säilyminen ovat monin tavoin mukana kertojien valinnoissa ja tekemisissä ja niiden perusteissa. Etsijälle henkilökohtainen suhde Jumalaan ja tuon suhteen jakaminen tyydyttävästi ohjaa etsimään aktiivista yhteisöllisyyttä, jossa uskon toteuttaminen on mahdollista. Paikansa löytänyt etsii ja löytää yhteisön, jossa elää yhteydessä samalla tavalla uskovien kanssa. Uskonvaalijalle ja perinteenvaalijalle oman uskon ”suojelu” on tärkeä toimijuutta ohjaava tekijä. Selviytyjä kokee olleensa yhteisönsä uhri, jonka pitää pyrkiä irti sitovasta uskosta ja yhteisöllisyydestä.

Pragmaattinen toimijuus on arjen toimijuutta: tässä ja nyt tehtyjä tekoja ja valintoja. Se tulee näkyväksi tilanteissa, joissa ihmisellä vaaditaan kykyä luoda toimintamalleja. (Hitlin & Elder 2007; Vanhalakka-Ruoho 2014, 193.) Kun etsijä ei koe voivansa toteuttaa uskonnollisuuttaan toivomallaan tavalla, hän valitsee irrottautua yhteisöstään ja suuntautua toisaalle. Kun uskonvaalija kokee uskonsa uhatuksi, hän valitsee irtaantumisen voidakseen elää uskonsa mukaan. Älykkö pyrkii ohjailemaan uskontosuhtettaan nojaamalla auktoriteetteihin ja omaan tulkintaansa niistä. Uhrin imagon omaksuva ei halua antautua, vaan pyrkii luomaan selviytymisstrategian, jonka avulla pyrkii pois kontrolloivasta uskonnollisuudesta.

Ajattelen kertomuksista hahmottuvia imagoja myös jonkinlaisina identiteettisitoumuksina, jotka motivoivat toimintaa ja suuntautumista omassa uskonnollisessa elämäntieteen elämässä. Identiteettitoimijuus merkitsee ihmisen kykyä ylläpitää identiteettinsä mukaista toimintaa ja toimia sosiaalisten odotusten mukaisesti tai niiden vastaisesti. Elämäntieteen toimijuus ilmenee kolmella tavalla: identiteet-

tisitoumusten voimaan perustuvana kapasiteettina, vastarintana ja kykynä tehdä valintoja elämänkulun käännekohtissa eli muutoksena. (Hitlin & Elder 2007.) Eteläpellon ym. (2011, 22) mukaan elämänkaaritoimijuus näkyy yksilön mahdollisuutena muodostaa ja tavoitella elämänsä suunnitelmia, toimia pitkällä tähtäimellä. Yksilön identiteetti liittyy olennaisesti elämänkaaritoimijuuteen, koska yksilön kuvittelemat mahdolliset minuudet motivoivat nykyhetken valintoja ja tekoja. Elämän muutoskohtissa tehdyt päätökset kertovat, millaisia aktiivisia toimijoita yksilöt ovat muokatessaan elämäänsä rajoitteiden puitteissa. Esimerkiksi selviytyjän imagon sisäistänyt pyrkii pois uhrin imagosta ja pyrkii välttämään anti-imagonsa eli antautujan roolin toteutumista. Tarinan edetessä hän voi omaksua älykön roolin voidakseen oikeuttaa tekemänsä ratkaisut. Uskonvaalijan imago pyrkii ylläpitämään alkuperäistä uskonkokemusta, ja häntä ohjaa käsitys mahdollisuudesta ylläpitää tuota kokemusta myös tulevaisuudessa.

Tämä tutkimus osin kyseenalaistaa käsityksen aktiivisesta ja merkityksiä etsivästä subjektista, joka päättäväisesti ohjaa omaa uskonnollista elämäntietoaan. Näkisin, että aina uskonnollinen toimijuus ei näyttäytyä aktiivisuutena. Toimijuus ei aina ole ulospäin näkyvää aktiivisuutta, vaan se voi olla toimijuuden tuntoa (Gordon 2005, 119), jossa ihminen arvioi omia mahdollisuuksiaan. Tällaisen pienen toimijuuden on nähty ilmenevän tekemättömyytenä, sietämisenä tai odottamisena (Honkasalo 2013, 43–47). Erityisesti läheisyyttä korostavat imagot (uskonvaalija, perinteenvaalija, kanssamatkaaja) sekä vähäistä toimijuutta ja läheisyyttä ilmentävä selviytyjä kuvastavat tällaista pientä toimijuutta. Uskonnollisissa elämäntarinoissa tulee esille, että aina omaa uskonnollista elämäntietoa tai yhteisöstä irtaantumista sen osana ei ohjata itse, vaan kyse on enemmänkin ajautumisesta tilanteesta toiseen. Näkisin tämänkin uskonnollisena toimijuutena, jossa pyritään säilyttämään oma toimijuus uskonnon harjoittajana, ohjaamaan oma tila sellaiseksi kuin sen haluttaisiin arjessa olevan. Joskus tämä oman tilan uudelleen määrittely voi onnistua yhteisön sisällä (Leming 2007, 73; Hintsala & Kejonen 2016, 35–36), mutta ei aina. Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneelle tämä oman tilan uudelleen määrittely näyttää myös olevan sitä, että aiemmin sisäistettyä uskon harjoittamista jatketaan alkuperäisen yhteisön ulkopuolella. Yhteisö voi odottaa yhteisöstä irtaantumisen merkitsevän yhteisön uskontulkinnasta ja toiminnasta luopumista, mutta irtaantuneelle itselleen kyse voi olla vain sosiaalisesta ratkaisusta, joka mahdollistaa uudenlaisen tavan määrittellä suhdettaan yhteisöllisyyteen tai uskoon. Voi sanoa, että henkilökohtainen uskonnollinen toimijuus säilyy. Yhteisön jäsenenä uskonnollista toimijuutta rakennetaan yhteisön odotusten mukaan. Irtantumisen myötä uskonyhteisön auktoriteettiasema uskonnollisuuden suhteen jossakin määrin murtuu ja irtaantuja kokee vapautta rakentaa omaa uskontosuhdettaan omista lähtökohdistaan käsin. (Hintsala & Kejonen 2016, 36–37.)

Yhteisöstä irtaantuminen ei näytä merkitsevän henkilökohtaisesta uskosta ja jumalasuhteesta luopumista, vaan juuri henkilökohtainen kokemus uskosta säilyy

ja jopa vahvistuu yhteisöstä irtaantumisen myötä. Omakohtainen usko asetetaan kertomuksissa yhteisöllistä sitoutumista merkityksellisemmäksi, yhteisöllisestä sitoutumisesta erilliseksi kokemukseksi. Yhteisenä linjana voisi pitää pyrkimystä hallita omaa uskonnollista nykyisyyttä menneisyyttä paremmin. Seija Ronimus (2011, 227) havaitsi tutkimuksessaan, että yhteisöllistä sitoutumista merkityksellisempää eron jälkeisessä uskontosuhteessa on kysymys, sopiiko uusi uskonnollisuus henkilölle itselleen. Uskontoihin ja omaan uskonnollisuuteen näytetään suhtautuvan eron jälkeen entistä joustavammin ja kriittisemmin. Jukka Timosen (2013, 367–373) mukaan irtaantunut pyrkii rakentamaan itselleen ”toimivan todellisuuden”, jossa ”yksilö uskaltaa viimein luottaa omaan subjektiivisuuteensa”.

Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneet haluavat usein määritellä itseään enemmän spirituaalisina kuin uskonnollisina (Streib 2014). Tämä näyttäisi liittyvän siihen, miten käsitteet spirituaalisuus ja uskonnollisuus ymmärretään. Spiritualiteetti käsitteenä ymmärretään useimmiten laajemmin kuin uskonnollisuus (esim. McCarthy 2000, 196–197), joka usein ymmärretään perinteisiin uskomusjärjestelmiin sitoutumisena. Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen elämäkulullista uskontosuhdetta pohdittaessa on tarpeen pitää mielessä uskonnollisuutta laajempi käsite eli ymmärtää muutosta enemmän inhimillisen spiritualiteetin muutoksen kautta. Yhteisön jäsenen voi ajatella olevan sitoutunut yhteisön edustamaan spiritualiteettiin tai uskonnollisuuteen. Irttaantuminen myötä tämä sidos katkeaa tai löystyy, ja ihminen rakentaa uutta uskonnollisuuttaan tai spiritualiteettiaan sidoksesta vapaana. Yhteisön jäsenenä uskonto rakentuu ehkä enemmänkin substanssin kautta, irtaantumisen jälkeen enemmän funktionaalisesti, jolloin ajattelussa korostuvat uskon henkilökohtaiset merkitykset. Spirituaalisuuden kehittymisen kohdalla on puhuttu itsensä toteuttamisesta, omaksi itseksi tulemisesta, oman ihmisyyden löytämisestä ja toteuttamisesta (Tirri 2004, 123–124). Näen hengellisestä yhteisöstä irtaantuneen uskontosuhteen muutosten elämäkulussa olevan juuri pyrkimystä tähän. Omakohtaisen ja sisäistetyn uskonnollisuuden on nähty vaikuttavan positiivisesti ihmisen hyvinvointiin (esim. Räsänen 2011). Irttaantumistutkimuksessa voitaisiin jatkossa kysyä, millainen merkitys irtaantumisella ja uskontosuhteen elämäkulullisilla muutoksilla on aikuisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta. Aineistoni antaa viitteitä siitä, kuinka uskonnollisen elämäkulun tapahtumilla koetaan olevan vaikutusta koettuun psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin.

5.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen eettisyys korostuu elämäkerrallisessa ja narratiivisessa tutkimuksessa, jossa usein tutkimuksen kohteena ovat erilaiset henkilökohtaiset, vaikeat ja ehkä kielteisetkin elämänmuutokset. Silloin on erityisen tärkeää, ettei tutkimuksella hankaloiteta tutkittavien elämää ollenkaan lisää. (Hänninen 2008, 123.) Yleisestikin

tutkimuksessa on pyrittävä kunnioittamaan ihmisarvoa siten, että tutkittaville ei aiheutuisi tutkimukseen osallistumisesta fyysisistä, psyykkistä tai sosiaalista haittaa tai muuta vahinkoa, esimerkiksi taloudellista haittaa. Lisäksi tutkittaville on annettava tietoa tutkimuksen luonteesta ja korostettava tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 7–8). Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty uskonnollisista yhteisöistä irtaantuneilta ihmisiltä. Tutkimuspyyntö julkaistiin sanomalehtien yleisöosastoilla sekä yhteisöistä irtaantuneiden vertaistukipalstoilla. Tutkimukseen osallistuminen oli näin ollen täysin vapaaehtoista. Voi ajatella, että kaikki osallistujat päättivät itse osallistumisestaan, eikä heillä ollut suoraa kontaktia tutkijaan, mikä olisi voinut herättää tunteen osallistumispakosta (Eskola & Suoranta 2003, 55). Tutkimuspyynnössä kuvattiin tutkimuksen tavoite ja toteuttamistapa, ja siitä kävi myös ilmi, että kyseessä on väitöstutkimus. Tutkittavien tiedossa siis oli, että tutkimuksen tulokset julkaistaan.

Elämäkerrallinen ja narratiivinen tutkimusote tuottaa hyvin henkilökohtaista ja yksityiskohtaistakin tietoa. Tällöin tutkimuksen eettisyydessä korostuu, miten tutkittavien yksityisyys ja tutkimuksen luottamuksellisuus turvataan (Eskola & Suoranta 2003, 56–57, myös Kuula 2006a, 64–65; Kuula 2006b, 124–140). Tutkimuspyynnössä tarjottiin mahdollisuutta kirjoittaa nimettömänä ja korostettiin, että kirjoituksia käsittelee vain tutkimuksen tekijä. Luottamuksellisuudesta pyrittiin pitämään kiinni koko tutkimusprosessin ajan. Vain tutkimuksen tekijä on käsitellyt alkuperäisiä kirjoituksia ja tutkimusaineisto on pyritty säilyttämään niin, että vain tutkijalla on ollut pääsy alkuperäiseen aineistoon. Elektronisessa muodossa oleva aineisto on suojattu salasanalla, ja tulostettuja kertomuksia on säilytetty lukitussa kaapissa. Kertomukset on numeroitu juoksevasti numeroin 1–32, ja tulosluvuissa viitataan yksittäisiin kertomuksiin numeroilla. Kertojien nimet eivät siis ole olleet nähtävissä tutkimuksen myöhemmissä vaiheissa kirjoitetuissa tai tulostetuissa dokumenteissa. Kertojien kotipaikkakuntia ei mainita raportissa. Muutenkin on pyritty jättämään pois sellaiset kohdat, joista kirjoittajan voisi mahdollisesti tunnistaa, esimerkiksi tarinassa esiintyvien muiden henkilöiden nimet, paikkakunnat tai ammattitiedot. (Vrt. Kuula 2006a, 112–113, 218–219; Kuula 2006b, 129, 132–137.) Esimerkiksi Hänninen (2008, 134) tuo esille, että narratiivisessa tutkimuksessa haasteena voi olla tutkittavien anonymiteetin lisäksi läheisten yksityisyyden suojaaminen. Tarinat tapahtuvat aina jossakin ympäristössä, ja jos tutkittava itse on tunnistettavissa, ovat myös hänen lähipiirinsä jäsenet. Sikes (2010, 16–17) on tuonut esille, että elämäkertatutkimuksessa anonymiteetti on mahdollista vain laajan yleisön osalta. Samassa elinpiirissä tai yhteisössä elänyt tunnistaa kyllä elämästään kertoneen tutkittavan, vaikka tunnistetietoja olisi pyritty häivyttämään. Täydellinen anonymiteetti näyttäisi siis olevan elämäkertatutkimuksessa saavuttamaton ihanne, mutta siitä huolimatta merkityksellinen eettisyyden kannalta.

Toisaalta koko tutkimusprosessin ajan on pyritty pitämään mielessä kokemusten kontekstisidonnaisuus. Ihmisten kokemukset ovat tulkittavissa vain koetun

maailman kontekstissa. Tämä on vaatinut yksilökohtaisuuden huomioimista tutkimusprosessissa mahdollisimman pitkään. (Virtanen 2006, 202.) Tulkinnoissa on pyritty ainakin jossakin määrin kuitenkin huomioimaan se uskonnollinen yhteisö, jonka vaikutuspiiriin tapahtumat sijoittuvat, koska lähtöyhteisön maailmankuva ja toimintatapa vaikuttavat yksilön kokemukseen. Toisaalta tässä tutkimuksessa on ennen kaikkea kysymys yksilön kokemuksesta, eikä tulkinnaissa ja selittämässä voi yksinomaan osoitella lähtöyhteisöä selittävänä tekijänä. Jokainen kuitenkin kokee samassakin kontekstissa asiat omakohtaisesti ja ainutlaatuisesti.

Raportoinnissa olen pyrkinyt kertomaan tutkimuksen tulokset huolellisesti, rehellisesti, avoimesti ja tutkimukseen osallistuneita ihmisiä kunnioittaen. Olen pyrkinyt välttämään tutkimushenkilöiden loukkaamista tai leimaamista. Ihmisten yliluonnollisia kokemuksia tutkinut Jeena Rancken (2017, 166) toteaa, että tutkimusaiheen arkaluontoisuus korostaa tutkimuksen luottamuksellisuuden ja hienovaraisuuden huomioimista. Etiikan kannalta voi olla ratkaisevaa, millaiseen sävyyn tutkittavista ja heille tärkeistä asioista kirjoitetaan tutkimuksen edetessä. Tässä tutkimuksessa tutkimustulokset perustuvat tutkittavien kokemusten pohjalta rekonstruoituihin kertomuksiin. Tyypikertomuksissa ja generatiivisissa käsikirjoituksissa yhdistelin monesta kertomuksesta yhden yhtenäisen tarina. Olisi ollut myös mahdollista valita yksi autenttinen kertomus malliksi kustakin tyyppistä (Eskola & Suoranta 2003, 182), mutta luottamuksellisuuden säilyttämisen kannalta koin sen eettisesti arveluttavaksi. Tunnistamista helpottavien yksityiskohtien poisjättäminen tai muuttaminen ei välttämättä olisi riittänyt anonymiteetin säilyttämiseen. Raportoinnissa olen kuitenkin pyrkinyt kattavuuteen siten, ettei mitään olennaista tietoa jäisi pois (vrt. Kuula 2006b, 129, 132–137). Toisaalta olen myös pyrkinyt pitämään mielessä, että jokainen minulle tutkimukseen lähetetty tarina on arvokas, eikä rekonstruktion tarkoituksena ole ollut yhdenkään tarinan mitätöinti tai kyseenalaistaminen (vrt. Hänninen 2008, 131). Toisaalta Hänninen (2008, 134) tuo esille, että alkuperäisiä tarinoita yhdistelevät tyypikertomukset saattavat heikentää tutkimuksen empiiristä vakuuttavuutta tai analyysin herkkyyttä.

Syrjälä, Estola, Uitto ja Kaunisto (2006) ovat tarkastelleet artikkelissaan narratiiviseen tutkimukseen liittyviä eettisiä haasteita. He nostavat yhdeksi tarkasteltavaksi asiaksi tutkijaan liittyvät eettiset kysymykset. Yhtenä kysymyksenä he pohtivat tutkijan omien motiivien merkitystä tutkimukselle: sitä, miten ”tutkija asemoi itsensä ja kertoo itsensä tarinaan” (Syrjälä ym. 2006, 185–186). Narratiivisessa ja elämäkerrallisessa tutkimuksessa tieto muodostuu vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa, ja tutkija tulee valikoineeksi ja jäsentäneeksi aineistoa valitsemansa viitekehyksen kautta, jolloin tulkinnaissa ja tutkimustuloksissa esiintyy myös tutkijan ääni (Heikkinen 2000, 53). Tutkijan omat henkilökohtaiset motiivit, tunteet ja moraali ovat läsnä läpi tutkimusprosessin. Tutkija voi viehättyä toisista kertomuksista enemmän kuin toisista, ja tutkijan tekemät valinnat vaikuttavat tutkimuksen etenemisessä (Estola 2003, 35). Leskelä-Kärki (2017, 15) on kirjoittanut siitä, kuinka elämäkerta on tapa

katsoa ihmistä katseella, joka sisältää valtaa. Tutkijan on pohdittava sitä, miten hän voi ymmärtää ja tulkita itselle vieraan ihmisen elämää. Narratiivisessa tutkimuksessa onkin tärkeää, että myös tutkija määrittelee oman paikkansa tutkimuksen valinnoissa (Estola 2003, 35; Syrjälä ym. 2006, 185–186). Tutkijana on siis syytä avata henkilökohtaista suhdettani tutkimusaiheeseeni. En itse kuulu mihinkään tarkkarajaiseen uskonnolliseen yhteisöön, eikä minulla itselläni tai lähipiirissäni ole kokemusta uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisesta. Olen elänyt lapsuuden ja nuoruuden ympäristössä, jossa vanhoillislestadiolaisuus on ollut vahvasti läsnä, mutta perheeni ei ole ollut mukana liikkeessä. Koulutustaustani on aikuiskasvatuksessa, psykologiassa ja teologiassa, ja olen toiminut uskonnonopettajana liki 20 vuotta. Työssäni olen tavannut yhteisöistä irtaantuneita ja seurannut sitä kautta heidän kipuiluaan uuden elämän rakentumisessa. Tutkimuksellinen mielenkiintoni on kuitenkin enemmänkin herännyt kiinnostuksesta uskontopsykologiaan ja yksilön uskonnollisuuteen. Toisaalta myös aiheen yhteiskunnallinen näkyvyys ja eri medioissa aiheesta käyty keskustelu on herättänyt mielenkiintoa ja halua perehtyä aiheeseen tarkemmin. Suhteessa tutkittaviini sijoitan itseni useimmiten liikkeen ulkopuoliseksi (lukuun ottamatta evankelisluterilaista kirkkoa, jonka jäsen olen), kirjoitan siis tässä mielessä aina ”toisesta”. Minulta puuttuu siis kokemus eletystä uskosta liikkeissä, jolloin tietysti jään ulkopuoliseksi sellaisesta kokemuksellisesta tiedosta, joka liikkeen sisältä tulevalle tutkijalla mahdollisesti olisi. Toisaalta siteen puuttuminen ja etäisyys voivat auttaa katsomaan asioita eri tavoin. (Vrt. Wallenius-Korkalo 2018, 52.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa keskeiseksi nousee tutkijan työn pätevyden arviointi. Silloin pyritään tarkastelemaan sitä, onko tutkimus tehty perusteellisesti ja huolellisesti sekä vastaako tutkimus todellisuutta. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2009, 23–30) esittävät, että laadullisen tutkimuksen pätevyys on ennen kaikkea uskottavuutta tai vakuuttavuutta. Luotettavuus on myös toisaalta kytköksissä tutkijan käsitykseen kielestä ja siihen, millaisena sosiaalinen todellisuus tutkijalle hahmottuu. Tutkijan käsityksen todellisuudesta ohjaavat tutkimusongelman asettamista, suhdetta aineistoon ja teoriaan sekä aineistonkeruuta ja -analyysiä. Laadullisessa tutkimuksessa on hyväksyttävä, ettei tutkimus koskaan onnistu tuottamaan täydellistä ymmärrystä tutkimuskohteesta. Heikkinen (2000, 55–56) onkin tuonut esille narratiivisen tutkimuksen luotettavuuden kriteerinä Brunerin (1986) ajatuksen todentunnusta (verisimilitude). Narratiivinen tutkimus pyrkii vakuuttamaan lukijan todentunnusta, ei niinkään totuudesta (Bruner 1986, 11). Todentunnun perustana on lukijan eläytyminen tarinaan ja kokemus tarinasta todellisuuden simulaationa. Lukija kokee pystyvänsä eläytymään tarinaan ja ymmärtämään tarinan henkilöiden kokemusta niin, että tarinan myötä lukijalle avautuu tarinan kuvaamien henkilöiden kokemuksen myötä uudenlainen käsitys maailmasta. (Heikkinen 2000, 55–56.) Blumenfeld-Jones (1995, 33) puolestaan käyttää käsitteitä totuudenmukaisuus ja tarkkuus käsitellessään narratiivisen tutkimuksen luotettavuutta. Uudelleenrakennetut kertomukset tarvitsevat hänen mukaansa us-

kottavuutta ja välillisyyttä. Kertomusten pitäisi saada vastakaikua sekä alkuperäisen kontekstin että lukijan elämänkokemuksen kanssa. Tyypittarinoiden ja generatiivisten käsikirjoitusten rakentamisessa ja tulkinnassa olen valitsemallani tyyllillä pyrkinyt todentuntuisuuteen, totuudenmukaisuuteen ja tarkkuuteen. Pyrkimys on myös, että tyyli välittää myös uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneiden kokemuksen kokonaisvaltaisesti lukijalle.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin pitää kohdistua koko tutkimusprosessiin, ei vain lopputulokseen. Luotettavuuden arvioinnissa pitää tarkastella tutkimusaineistoa ja sen keräämistä, aineiston analyysia ja tulkintaa sekä tutkimusraporttia. Olen tarkastellut tutkimusaineistoon liittyvää luotettavuutta aineiston keräämistä ja analyysia käsittelevissä luvuissa. Laadullisen aineiston analyysi vaatii tutkijalta luovuutta sekä kykyä abstraktiin ja käsitteelliseen ajatteluun (Nieminen 1997, 215–216). Tutkimusraportissa pitäisi esittää riittävästi suoria lainauksia tutkimusaineistosta, koska analyysin luotettavuus on tulosta empiiristen havaintojen ja käsitteellisten luokittelujen yhteensopivuudesta (Nieminen 1997, 219). Lainausten perusteella lukijalla on mahdollisuus arvioida tulkintaa, ja tällöin lukijalla on mahdollisuus joko hylätä tai hyväksyä tutkijan tekemä tulkinta (Eskola & Suoranta 2003, 215–217). Tutkimusprosessin kulku pitää tehdä näkyväksi (esim. Blumenfeld-Jones 1995, 33, Tynjälä 1991, 395). Tähän olen pyrkinyt kuvaamalla tutkimusprosessia ja analysointia mahdollisimman hyvin. Mäkelän (1990, 53) mukaan tämä edistää tutkimuksen toistettavuutta, sitä, että toinen tutkijan päätyisi analyysia aineistoon soveltamalla samoihin tuloksiin. Tutkimusraportissa olen myös pyrkinyt vertaamaan havaintojani toisiin tutkimuksiin ja alan kirjallisuuteen. Eskolan ja Suorannan (2003, 212) mukaan tällöin on kyse vahvistuvuudesta, jota voi pitää myös yhtenä tutkimuksen luotettavuuden kriteerinä. Narratiivisen tutkimuksen kohdalla luotettavuuden kriteerinä nähdään myös tutkimuksen johdonmukaisuus tai koherenssi (Lieblich ym. 1998). Koherenssi voidaan arvioida joko arvioimalla, miten tutkimuksen osat sopivat yhteen tai vertaamalla tutkimustuloksia teoriaan ja aikaisempiin tutkimuksiin. Pyrkimys kuvata analyysiprosessia mahdollisimman hyvin, palvelee myös koherenssin arviointia. Lukijalla on mahdollisuus nähdä, miksi ja miten olen päätenyt seitsemään tyypittarinaaan. Tyypittarinoiden välittämää kuvaa uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneen uskontosuhteen rakentumisesta syvemmän tarkastelemalla tarinoita McAdamsin elämäntarinan elementtien kautta ja peilaamalla havaitsemani kirjallisuuteen. Teoreettisen tarkastelun kautta rakentuvat generatiiviset käsikirjoitukset syventävät tyypikertomusten näkökulmaa irtaantuneen elämäkerralliseen uskontosuhteeseen ja avaa niissä ilmeneviä teemoja tarkemmin.

Aineiston kattavuuden ja koherenssin lisäksi Lieblich ym. (1998) nostavat narratiivisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa esille oivalluksellisuuden ja tiiviyden tai pelkistämisen. Oivalluksellisuus tarkoittaa narratiivien esittämiseen liittyvää innovatiivisuutta ja omaperäisyyttä. Valitsemani minämuoto tyypikertomuksissa

ja sisällön rakentumisen avaaminen tuloslukuissa eivät sinänsä ole kovinkaan mielikuvituksellinen valinta narratiivisessa tutkimuksessa. Sisällöltään tyyppitarinat ja generatiiviset käsikirjoitukset ovat tietysti ainutlaatuisia ja pyrkivät valottamaan ja ymmärtämään uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuneiden erilaisia uskonnollisia polkuja. Generatiivisten käsikirjoitusten määrää voidaan tarkastella pelkistämisen näkökulmasta. Olisi ehkä ollut mahdollista rakentaa tyyppitarinat tiiviimmin, esimerkiksi viideksi kertomukseksi (avartuvan uskon käsikirjoitus, riippumattoman uskon käsikirjoitus, etsivän uskon käsikirjoitus, uudelleen suunnatun uskon käsikirjoitus, kyseenalaistavan uskon käsikirjoitus), mutta silloin olisi mielestäni menetetty jotain tarinoiden ainutlaatuisuudesta ja todentuntuisuudesta. Tavoitteena on koko tutkimusprosessin ajan ollut, että tutkittavien ääni pääsisi mahdollisimman kattavasti kuuluviin ja ilmiön monimuotoisuus esille. Kokemuksen tutkimuksessa olennaista on nostaa esiin tutkittavien ääni, heidän tunteensa ja kokemuksensa. Tarinat ovat ennen kaikkea kertojien yksilöllisten merkitysten ilmauksia. (Syrjälä 2001, 203, 214.) Vaikka tutkimus huomioikin yksilökohtaisuuden, on ihmisten kokemuksista löydettävissä samankaltaisuuksia (Virtanen 2006, 202). Tutkimuksessani olen pyrkinyt kuvaamaan sekä ainutlaatuisuutta että samankaltaisuutta. Aineiston pelkistämisen tavoitteena on ollut, ettei mitään merkityksellistä asia jätetä huomioimatta, vaan mahdollisimman monet kokemukset pääsevät esille. Viime kädessä kuitenkin lukija ratkaisee, kuinka todentuntuinen esittämäni uusi tarina on.

LÄHTEET

- Alheit, Peter.** 1997. Theoretically Fouded Applied Biographical research. Universität Bremen. Werkstattberichte des IBL 6.
- Alheit, Peter & Dausien, Bettina.** 2002. The "Double Face" of Lifelong learning: two analytical Perspectives on a "Silent revolution". *Studies in the Education of Adults* 34 (1), 3-22.
- Anttonen, Veikko.** 1999. Uskonto ihmisen ajattelussa ja kulttuurissa. Teoksessa Hyry, Katja & Pentikäinen, Juha (toim.) *Uskonnot maailmassa*. Porvoo: WSOY, 32-42.
- Antikainen, Ari & Komonen, Katja.** 2003. Elämäkerta ja elämänkulku kasvatuksen ja aikuiskasvatuksen sosiologiassa. Teoksessa Sallila, P. (toim.) *Elämänlaajuinen oppiminen ja aikuiskasvatus*. Aikuiskasvatuksen 44. vuosikirja. Kansanvalistusseura ja aikuiskasvatuksen tutkimusseura. Vantaa: Dark Oy, 84 – 121.
- Argyle, Michael.** 2000. *Psychology and Religion: An Introduction*. London and New York: Routledge.
- Alasuutari, Pertti.** 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs, uudistettu painos*. Tampere: Vastapaino.
- Batson, Daniel, Schoenrade, Patricia & Ventis, Larry.** 1993. *Religion and the Individual. A Social-Psychological Perspective*. New York: Oxford University Press.
- Batson, Daniel & Ventis, Larry.** 1982. *The Religious Experience: A Social Psychological Perspectives*. New York: Oxford University Press.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas.** 1994. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Helsinki: Kirjapaino Oy Like.
- Blumenfeld-Jones Donald.** 1995. Fidelity as a Criterion for practicing and evaluating narrative inquiry. Teoksessa Hatch, Amos J & Wisniewski, Richard (toim.) *Life history and Narrative*. London: Falmer, 24 – 35.
- Bradley, R.E. Wright, Giovanelli, Gina, Dolan, Emily & Edwards, Mark Ewan.** 2007. *Explaining Deconversion from Christianity: Evidence from on-line Narratives*.
- Bromley, David G.** 1988. *Religious Disaffiliation: A Neglected Special Process*. Teoksessa Bromley, David (toim.) *Falling from the Faith. Causes and Consequences for Religious Apostacy*. Newbury Park: Sage, 9-25.
- Bruner, Jerome.** 1986. *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner, Jerome.** 1987. *Life as Narrative*. *Social Research* 54 (1): 11-32.
- Bühler, Charlotte.** 1933. *Der menschliche Lebenslauf als psychologisches Problem*. Leipzig: Hirzel.
- Coates, Dominick D.** 2013a. *Disaffiliation from New Religious Movement: The Importance of Self and Others in Exit*. *Symbolic Interaction*, 36 (3), 314-334.
- Coates, Dominick D.** 2013b. *The Effect of New Religious Movement Affiliation and Disaffiliation of Reflexivity and Sense of Self*. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 52 (4), 793-809.
- Dausien, Bettina.** 1998. *Education as Biographical Construction? Narration, Gender and Learning -a case study*. Teoksessa Alheit, P. & Kammmler, E. (eds.) *Lifelong Learning and its impact on Social and regional development*. Bremen: Donat, 507- 526.
- Dunderfelt, Tony.** 2011. *Elämäntutkimus*. 14. uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

- Ebaugh, Helen R.F. 1988.** *Becoming an Ex: The Process of Role exit.* Chicago: University of Chicago Press.
- Elder, Glen H., Johnson, Monica & Crosnoe, Robert. 2003.** *The Emergence and Development of Life Course Theory.* Teoksessa Mortimer, Jeylan T. & Shanahan, Michael (ed.) *Handbook of the Life Course.* New York: Kluwer Academy/Plenum Publishers, 3 -19.
- Elder, Glen Jr. & Giele, Janet. 2009.** *The craft of life course research.* New York: Guilford Press.
- Elo, Satu & Kyngäs, Hannele. 2008.** *The Qualitative content analysis process.* *Journal of Advanced Nursing* 62 (1), 107 – 115.
- Enstedt, Daniel, Larsson, Göran & Mantsinen, Teemu T. 2020.** *Leaving religion. Introducing the field.* Teoksessa Enstedt, Daniel, Larsson, Göran & Mantsinen, Teemu T. (toim.) *Handbook of leaving religion.* Brill Handbooks on contemporary religion 18. Leiden: Brill, 1 – 9.
- Erikson, Erik. H. 1963.** *Childhood and Society.* New York: W.w. Norton & Company.
- Erikson, Erik. H. 1980.** *Identity and the Life Cycle.* New York London: W.W. Norton & Company.
- Erkkilä, Raija. 2015.** *Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus.* Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen.* Tampere: Juvenes Print, 195 – 226.
- Eteläpelto, Anneli, Heiskanen, Tuula & Collin, Kaija. 2011.** *Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys.* Teoksessa Eteläpelto, Anneli, Heiskanen Tuula & Collin, Kaija (toim.) *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen vuosikirja,* 11- 32.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 2003.** *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* 6.painos. Tampere: Vastapaino.
- Estola, Eila. 1999.** *Varhaiskasvatus lastentarhanopettajan silmin -narratiivis-elämäkerrallinen tutkimus varhaiskasvatuksessa.* Teoksessa Ruoppila, Isto, Hujala, Eeve, Karila, Kirsti, Kinos, Jarmo, Niiranen, Pirkko & Ojala, Mikko (toim.) *Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä.* Jyväskylä: Atena, 131 – 148.
- Estola, Eila. 2003.** *In the Language of Mother – Re-storying the Relational Moral in Teachers' Stories.* Oulu: University Press.
- Fadjukoff, Päivi & Kroger, Jane. 2016.** *Identity development in adulthood: Introduction.* *Identity: An International Journal of Theory and Research,* 16 (1), 1 -7.
- Fadjukoff, Päivi, Pulkkinen Lea & Kokko, Katja. 2005.** *Identity process in adulthood: Diverging Domains.* *Identity: An International Journal of Theory and Research,* 5(1), 1 -20.
- Fadjukoff, Päivi, Pulkkinen, Lea & Kokko, Katja. 2016.** *Identity formation in adulthood: A Longitudinal study from age 27 to 50.* *Identity: An International Journal of Theory and Research,* 16(1), 8 – 23.
- Fadjukoff, Päivi, Pulkkinen, Lea & Kokko, Katja. 2020.** *Identiteetin kehitys aikuisuudessa työn ja perheen elämäntilanteilla.* *Psykologia* 55 (04), 212 – 226.
- Flick, Uwe. 1998.** *An Introduction to Qualitative Research.* London: Sage Publication.
- Fowler, James. 1981.** *Stages of Faith. The Psychology of Human development and Quest for Meaning.* San Francisco.
- Frye, Northrop. 1957.** *Anatomy of Criticism.* Princeton: Princeton University Press.
- Geels, Antoon & Wikström, Owe. 2009.** *Uskonnollinen ihminen.* Johdatus uskontopsykologiaan. Suomentanut Kai Takkula. Helsinki: Kirjapaja.
- Gergen, Kenneth & Gergen, Mary. 1986.** *Narrative Form and the Construction of Psychological Science.* Teoksessa Sarbin, Theodore R. (toim.) *Narrative Psychology. The Storied Nature of Human Conduct.* New York: Praeger Publishers.
- Goodson, Ivor & Sikes, Peter. 2001.** *Life History Research in Educational Settings. Learning from lives.* Buckingham and Philadelphia: Open University Press.

- Gooren, Henri. 2010.** Religious Conversion ja Disaffiliation: Tracing Patterns of Change in Faith Practices. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Gordon, Tuula. 2005.** Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa Meurman-Solin, Anneli & Pyysiäinen, Ilkka (toim.) Ihmistieteet tänään. Tampere: Tammer-Paino Oy, 114 – 130.
- Granquist, Pehr. 1998.** Religiousness and perceived Childhood attachment: on the Question of Compensation or Correspondence. *Journal for the Scientific Study of Religion* 38, 254 – 273.
- Halme, Lasse. 2008.** Uskonto ja kasvatusta vuorovaikutuksena. Helsinki: LK-kirjat.
- Hay, David. 1998.** Spirit of the child. Lontoo: Fount.
- Heikkinen, Hannu L.T. 2000.** Tarinan mahti - Narratiivisuuden teemoja ja muunnelmia. *Tiedepolitiikka* 4/2000, 47 – 58.
- Heikkinen, Hannu L.T. 2001.** Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tuleminen taito. Narratiivisen identiteettityön kehittäminen opettajankoulutuksessa toimintatutkimuksen avulla. *Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social Research* 175. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Heikkinen, Hannu L.T. 2015.** Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: Bookwell Oy, 149 – 167.
- Hervieu-Léger, Danièle. 2000.** Religion as a Chain of Memory. New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press.
- Hiltunen, Aino-Maija. 2000.** Konversio, kertomus, nainen –kääntyminen ja sukupuolen kohtaamisia. Teoksessa Hovi, Tuija; Nenola, Aili; Sakaranaho, Tuula & Vuola, Elina (toim.) Uskonto ja sukupuoli. Helsinki: Yliopistopaino, 134-145.
- Hintsala, Meri-Anna & Kejonen, Eetu. 2016.** Vanhoillislestadiolaista HLB-toimijuutta verkkokeskusteluissa. *Kulttuurintutkimus* 33 (2016) 3 –4, 29 – 41.
- Hitlin, Steven & Elder, Glen H. Jr. 2007.** Time, Self and the Curiously Abstract Concept of Agency. *Sociological Theory* 25 (2), 17–191.
- Holm, Nils G. 1999.** Uskonnollinen kokemus. Teoksessa Hyry, Katja & Pentikäinen, Juha (toim.) Uskonnot maailmassa. Porvoo: WSOY, 43–62.
- Honkasalo, Marja-Liisa. 2013.** Katveessa: Pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan. *Tiede & Edistys* 38 (1), 42–61.
- Hovi, Tuija. 2007.** Usko ja kerronta. Arkitodellisuuden narratiivinen rakentuminen uskonliikkeessä. Turun yliopiston julkaisuja C 254. Turku: Turun yliopisto.
- Hovi, Tuija. 2009.** Narratiivinen näkökulma uskonnolliseen kokemukseen. Teoksessa Fingerroos, Outi, Opas, Minna & Taira, Teemu. Uskonnon paikka. Kirjoituksia uskontojen ja uskontoteorioiden rajoista. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 378-410.
- Hovi, Tuija. 2018.** Jäsenyys uskonnollisessa yhteisössä. Teoksessa Ketola, Kimmo, Martikainen, Tuomas & Taira, Teemu. Uskontososiologia. *Ectos-julkaisuja* 20. Turku: Painosalama Oy, 207 – 220.
- Hsieh, Hsiu-Fang & Shannon, Sarah.E. 2005.** Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research* 15 (9): 1277 – 1288.
- Hurtig, Johanna. 2013.** Taivaan taimenet. Uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta. Vastapaino. Vantaa: Hansaprint Oy.
- Hurtig, Johanna & Linjakumpu, Aini. 2020.** Kirkko ja hengellisen väkivallan ratkaisut. Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja. Kirkko ja toiminta. Suositukset, ohjeet, oppaat. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Hänninen, Vilma. 2000.** Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print.

- Hänninen, Vilma. 2008.** Narratiivisen tutkimuksen eettiset haasteet. Teoksessa Pietilä, Anna-Maija & Länsimies-Antikainen, Helena (toim.). Etiikkaa monitieteisesti: Pohdintaa ja kysymyksiä. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 45. Kuopio: Kopijyvä Oy, 121-137.
- Hänninen, Vilma. 2015.** Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: Bookwell Oy, 168 – 182.
- Iannaccone, Laurence R. 1992.** Sacrifice and Stigma: Reducing Free-riding in Cults, Communes and Other Collectives. *Journal of Political Economy*, 100 (2), 271 – 291.
- Jakobs, Janet. 1989.** Divine Disenchantment. Deconverting from New Religions. Bloomington: Indiana University Press.
- Jamieson, Alan. 2003.** Churchless Faith: Trajectories of Faith beyond the Church from Evangelical, Pentecostal and Charismatic Churches to post-Churches Group. *International Review of Mission*. Vol XCII No. 365, 217-221.
- James, William. 1981.** Uskonnollinen kokemus. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto Oy.
- Jindra, Ines W. 2008.** Religious Stage Development Among Converts to Different Religious Groups. *The International Journal for the Psychology of Religion* 18:3, 195-215.
- Jindra, Ines W. 2011.** How Religious Content Matters in Conversion Narratives to Various Religious Groups. *Sociology of Religion* 72:3, 275-302.
- Kallio, Eeva. 2015.** From causal thinking to wisdom and spirituality: Some perspectives on a growing research field in adult (cognitive) development. *Approaching Religion* 5 (2), 27–41.
- Kallio, Eeva. 2016.** Aikuisuuden ajattelun kehityksen laaja kenttä -perusteita ja avoimia kysymyksiä. Teoksessa Kallio, Eeva (toim.) Ajattelun kehitys aikuisuudessa -Kohti moninäkökulmaisuutta. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 71. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 13-55.
- Karvonen, Erkki. 1997.** Imagologia. Imagon teorioiden esittelyä, analyysiä, kritiikkiä. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 742.
- Kejonen, Eetu. 2022.** Hengellisestä viitekehyksestä erkaantuminen henkilökohtaisen uskonnollisuuden muutoksena: tapauskertomuksena viides herätysliike. Teoksessa Salminen, Veli-Matti & Huttunen, Niko (toim.) *Spiritualiteetti 2020-luvun Suomessa*. Suomen ev.lut. kirkon tutkimusjulkaisuja Nro 137. Kirkon tutkimus ja koulutus, 162–185.
- Keller, Barbara, Klein Calvin, Hood, R.W. & Streib, Heinz, 2013.** Deconversion and Religious or Spiritual Transformation. Teoksessa Westerink, H. (toim.) *Construct of Meaning and Religious Transformation*. *Current Issues in the Psychology of Religion*. Göttingen, 119-140.
- Keränen-Pantsu, Raili & Heikkinen, Hannu. 2021.** Kerronnallisuus lapsen identiteettityön tukena. Teoksessa Poulter, Saila; Ubani, Martin; Laine, Markus & Kallioniemi, Arto (toim.) *Lapsenkokoinen katsomuskasvatus*. Helsinki: Lasten keskus, 89-104.
- Ketola, Kimmo. 2020.** Uskonnolliset identiteetit ja uskomusmaailma moninaistuvat. Teoksessa Salomäki, Hanna; Hytönen, Maarit; Ketola, Kimmo & Salminen, Veli-Matti & Sohlberg, Jussi (toim.) *Uskonto arjessa ja juhlassa*. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016 – 2019. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Vantaa: Grano Oy, 67 – 89.
- Kielitoimiston sanakirja. 2020.** <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/> Katsottu 25.1.2021.
- Kirkpatrick, Lee A. 2005.** Attachment, Evolution and the Psychology of Religion. New York: The Guilford Press.
- Kettunen, Paavo. 2011.** Kätkeyty ja vaiettu. Suomalainen hengellinen häpeä. Helsinki: Kirjapaja.
- Korhonen, Merja. 2003.** Omaelämäkerrat elämänkulun jäsentäjinä. Teoksessa Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (toim.) *Näkymätön näkyväksi. Elämänkulku, työura ja sukupuolitietoinen ohjaus – projektin ydinteemoja*. Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita, 1 – 19.

- Koskela, Harri. 2009.** Miksi ja mitä varten, Jumala? Lapsen menetyksen merkitys vanhemman spiritualiteetille. Käytännöllinen teologia. Lisensiaatintutkimus. Joensuun yliopisto.
- Koskela, Harri. 2011.** Lapseni elää aina sydämessäni. Lapsen menetyksen merkitys vanhemman spiritualiteetin muotoutumiseen. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 114. Porvoo: Bookwell Oy.
- Kupari, Helena. 2015.** Eletty uskonto ja ortodoksikristillisuus. Esimerkkejä siirtokarjalaistaustaisten naisten uskonnosta. Teologia.fi –verkkolehti 2015/2.
- Kutuniva, Mervi. 2007.** Keskusteluja naiseudesta, vanhoillislestadiolaisesta uskosta ja uskonnosta. Teoksessa Autti, Mervi, Keskitalo-Foley, Seija, Naskali, Päivi & Sinevaara-Niskanen, Heidi (toim.) Kuulumisia. Feministisiä tulkintoja naisten toimijuuksista. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 17–36.
- Kuula, Arja. 2006a.** Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kuula, Arja. 2006b.** Yksityisyyden suoja tutkimuksessa – Etiikkaa ihmistieteille. Teoksessa Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) Etiikka ihmistieteille. Tietolipas 2011. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 124-140
- Kuusisto, Arniika. 2011.** Growing up in Affiliation with a Religious Community. A Case Study of Seventh-day Adventist Youth in Finland. Research on Religious and Spiritual Education. Waxmann.
- Kühle, Lene. 2012.** In the Faith of Our Fathers? Religious Minority Socialication on Pluralistic Societes. Nordic Journal of Religion and Society 25 (2), 113 – 130.
- Laine, Timo. 2015.** Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: Bookwell Oy, 29-51.
- Laitinen, Arto & Kaunistama, Pekka. 1998.** Paul Ricoeur ja narratiivinen identiteetti. Teoksessa Kuhmonen, Petri & Sillman, Seppo (toim.) Jaettu jana, ääretön rajat. Filosofian julkaisuja 65. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 168-195.
- Latomaa, Timo. 2014.** Psykologinen elämäkertatutkimus. Teoksessa Koivisto, Kaisa, Kukkola, Jani, Latomaa, Timo & Sandelin, Pirkko (toim.) Kokemuksen tutkimus IV. Annan kokemuksele mahdollisuuden. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 115-146.
- Leming, Laura. 2007.** Sociological Explorations: What is Religious Agency?. The Sociological Quarterly 48, 73 – 92.
- Leskelä-Kärki, Maarit. 2017.** Toisten elämät. Kirjoituksia elämäkerroista. Avain. Vantaa: BTJ Finland Oy.
- Levinson, Daniel J., Darrow, Charlotte N., Klein, Edward B., Levinson Maria H. & McKee, Braxton. 1978.** Seasons of man's life. New York: Knopf.
- Lieblich, Amia, Tuval-Mashiach, Rivka & Zilber, Tamar. 1998.** Narrative Research. Reading, analysis and interpretation. Applied Social Research Methods Series Volume 47. California: Sage Publication.
- Linjakumpu, Aini. 2015.** Uskonnon varjot. Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä. Tampere: Vastapaino.
- Linjakumpu, Aini. 2021.** Lapsiin kohdistuva väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä. Teoksessa Itäpuisto, Marita & Pirskanen, Henna (toim.) Myrkylliset aikuiset. SoPhi 145. Jyväskylän yliopisto, 115–133. Saatavilla: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/75355/SoPhi_145_Myrkylliset%20aikuiset.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu: 3.8.2021.
- Lofland, John & Skonovd, Norman. 1981.** Conversion Motifs. Journal for the Scientific Study of Religion 20 (4), 373-385.

- Mahlamäki, Tiina.** 2013. Onko uskonnottomuudella sukupuolta. Teologinen aikakauskirja 5-6, 62 – 74.
- Mantsinen, Teemu T.** 2014. Helluntailaiset luokkakuvassa: Uskontokulttuuri ja yksilön luokka-asema Turun Helluntaiseurakunnassa. Turku: Turun yliopisto.
- Mantsinen, Teemu T.** 2015. Vastustavat uskonnolliset ja ymmärtävät ateistit: uskonnosta luopujien eri tyypit helluntailaisesta uskonnosta luopuneilla. Uskonnotutkija-verkkolehti 1-2/2015.
- Mantsinen, Teemu T. & Tervo-Niemelä, Kati.** 2020. Leaving Christianity. Teoksessa Enstedt, Daniel, Larsson, Göran & Mantsinen, Teemu T. (toim.) Handbook of leaving religion. Brill handbooks on contemporary religion 18. Leiden: Brill, 67 – 80.
- Marcia, James E.** 1980. Identity in adolescence. Teoksessa Adelson, J. (toim.) Handbook of adolescent psychology. New York: John Wiley & Sons, 159 – 187.
- Marin, Marjatta.** 2014. Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen -iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 17-48.
- McAdams, Dan P.** 1988. Power, Intimacy and the Life Story. Personological Inquiries into Identity. New York London: The Guilford Press.
- McAdams, Dan P.** 1993. The Stories We Live by. Personal Myths and the Making of the Self. New York and London: The Guilford Press.
- McAdams, Dan P.** 2009. The Person. An Introduction to the Science of Personality Psychology. Fifth edition. A John Wiley & Sons, Inc.
- McAdams, Dan P.** 2017. How Stories found a Home in Human Personality. Teoksessa Goodson, Ivor (toim.) The Routledge International Handbook of Narrative and Life Story, 34-59.
- McAdams, Dan P. & de St. Aubin, Ed.** 1992. A Theory of Generativity and Its Assessment Through Self-Report, Behavioral Acts and Narrative Themes in Autobiography. Journal of Personality and Social Psychology 1992, vol 62, No 6, 1003 – 1015.
- McAdams, Dan P. & McLean, Kate C.** 2013. Narrative Identity. Current Directions in Psychological Science 22(3), 233-238.
- McCarthy, Martha M.** 2000. Spirituality in a Postmodern Era. Teoksessa Woodward, James & Patisin, Stephen (toim.) Blackwell Reader in Pastoral and Practical Theology. Oxford: Blackwell Publishing, 192-206.
- McGuire, Meredith B.** 2002. Religion: The Social Context. Belmont: Wadsworth.
- McGuire, Meredith B.** 2008. Lived Religion. Faith and Practise in Everyday Life. Oxford University Press.
- McLean, Kate C.** 2008. The Emergency of Narrative Identity. Social and Personality Psychology Compass 2/4 (2008), 1685-1702.
- Miles, Matthew B, Huberman, Michael A. & Saldana, Johnny.** 2014. Qualitative Data Analysis. A Method Sourcebook. Thousand Oaks CA: Sage.
- Miller, Robert L.** 2000. Researching Life Stories and Family Histories. London: Sage.
- Murtonen, Sari.** 2009. Rippikoulun merkitys nuoren aikuisen uskonnollisessa elämänsäkaressa. Teoksessa Innanen, Tapani & Niemelä, Kati (toim.) Rippikoulun todellisuus. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 107. Porvoo: WS Bookwell Oy, 329 – 349.
- Mäkelä, Klaus.** 1990. Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 42-61.
- Niemelä, Kati.** 2006. Vieraantunut tai pettynyt? Kirkosta eroamisen syyt Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Niemelä, Kati.** 2007. Alienated or disappointed. Reasons for Leaving the Church in Finland. Nordic Journal of Religion and Society, 20 (2), 195-216.

- Niemelä, Kati. 2009.** Nuorten uskonnollinen tausta ja uskonnollisuuden muutos rippikoulun aikana seitsemässä Euroopan maassa. Teoksessa Innanen, Tapani & Niemelä, Kati (toim.) Rippikoulun todellisuus. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 107. Porvoo: WS Bookwell Oy, 288 – 310.
- Niemelä, Kati. 2010.** Youth and Religion in Finland. Teoksessa Giordan, Giuseppe (toim.) Annual Review of Sociology of Religion, Volume 1 Youth and Religion. Leiden/London: Brill, 193 – 218.
- Niemelä, Kati. 2011.** Heikkeneekö uskonnollisuus ikäryhmissä? Uskonnollinen kasvatusta ja sen merkitys uskonnollisuuden selittäjänä. Teoksessa Ketola, Kimmo, Niemelä, Kati, Palmu, Harri & Salomäki, Hanna. Uskonto suomalaisten elämässä. Uskonnollinen kasvatusta, moraalista, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa. Yhteiskuntatieteellisen tietoaarkiston julkaisuja 9. Tampere: Tampereen yliopistopaino, Juvenes Print, 40 – 59.
- Niemi, Hannele. 2006.** Identity Formation and Religious Education – Meeting the Challenge for a Meaningful Life. Teoksessa Tirri, Kirsi (toim.) Religion, Spirituality ja Identity. Bern: Peter Lang, 27-44.
- Nieminen, Heli. 1997.** Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Paunonen, Marita & Vehviläinen-Julkunen, Katri (toim.) Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Helsinki: WSOY, 215 – 221.
- Oikarinen, Lauri. 1993.** Ihmisen uskon kehitys. James W. Fowlerin teorian konsistenssi analyysi. Suomen teologisen seuran julkaisuja 184. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Oksanen, Antti. 1994.** Religious Conversion. A Meta-Analytical Study. Lund: Lund University Press.
- Orsi, Robert A. 2004.** Between Heaven and Earth. Princeton: Princeton University Press.
- Orsi, Robert A. 2010.** Madonna of 115th Street: Faith and Community in Italian Harlem, 1880 – 1950. Third edition. Yale: Yale University Press.
- Oser, Fritz. 1991.** The Development of Religious Judgment. Teoksessa Oser, Fritz & Scarlett W.G. (toim.) Religious Development in Childhood and Adolence. San Fransisco: Jossey-Bass.
- Oser, Fritz & Gmunder, Peter. 1991.** Religious Judgment: A developmental Perspective. Birmingham Usa: Religious Education Press.
- Paloutzian, Raymond F. 2005.** Religious Conversion and Spiritual Transformation. A meaning system Analysis. Teoksessa Paloutzian, Raymond F & Park, Clark (toim.) Handbook of Psychology of Religion and Spirituality. New York: The Guilford Press.
- Perho, Hannu & Korhonen, Merja. 1996.** Huolenpidon elämäkerrallisista tekijöistä keski-ikä alussa. Teoksessa Aittola, Tapio, Alanen, Leena & Rantamaa, Paula (toim.) Minkä ikäinen olettekaan, rouva. SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 5. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä, 71-86.
- Perttula, Juha. 2011.** Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tietenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) Kokemuksen tutkimus: Juvenes Print, 115-162.
- Polkinghorne, Donald E. 1995.** Narrative Configuration in Qualitative Analysis. Teoksessa Hatch, J.A & Wisniewski, R. (toim.) Life History and Narrative. London: Falmer, 5 – 23.
- Pyysiäinen, Ilkka. 2005.** Religious Conversion and Modes of Religiosity. Teoksessa Whitehouse, Harvey & McCavley, Robert (toim.) Mind and Religion. Psychology and Cognitive Foundation of Religiosity, 149-166.
- Rambo, Lewis. 1993.** Understanding Religious Conversion. New Haven: Yale University Press.
- Rancken, Jeena. 2017.** Yliluonnollinen kokemus. Tulkinta, merkitys ja vaikutus. Tampere: Vastapaino.

- Reimer, Kevin S. & Dueck, Alvin S. 2012.** Spiritual Identity: Personal Narratives for Faith and Spiritual Living. Religions 2012, 3, 251-265.
- Richardson, James T. 1978.** Conversion Careers: In and Out of the New religions. Beverly Hills: Sage.
- Ricoeur, Paul. 1992.** Oneself as Another. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ronimus, Seija. 2011.** Vartiossa maailmaa vastaan. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C -osa 318. Turun yliopisto.
- Roos, Jeja-Pekka. 1987.** Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Ropo, Eero. 2015.** Identiteetti tutkimuskohteena. Teoksessa Ropo, Eero, Sormunen, Eero & Heinström, Jannica (toim.) Identiteetistä informaatiolukutaitoon: tavoitteena itsenäinen ja yhteisöllinen oppija. Tampere: Juvenes Print, 26 – 47.
- Rothbaum, Susan. 1988.** Between Two Worlds: Issues of Separation and Identity after a Leaving of Religious Community. Teoksessa, Bromley, David (toim.) Falling From the Faith. Newbury Park: Sage.
- Ruokanen, Miikka. 1980.** Jumalan valtakunta ja syntien anteeksiantamus. Kirkon tutkimuslaitoksen sarja A 36. Tampere: Kirkontutkimuslaitos.
- Räsänen, Antti. 2002.** Aikuisen uskonnollisuus. Tutkimus Fritz Oserin uskonnollisen arvioinnin kehityksen teoriasta ja sen pätevydestä aikuisilla suomalaisilla koehenkilöillä. Helsingin yliopisto.
- Räsänen, Antti. 2006.** Uskon kehitys ja hengellinen ohjaus. Teoksessa Kotila, Heikki (toim.) Hengellisen ohjauksen kirja. Helsinki: Kirjapaja Oy. 132-150.
- Räsänen, Antti. 2011.** Sisäistynyt uskonnollisuus tukee mielenterveyttä. Teologia.fi 2011/3. <https://teologia.fi/2011/10/sisaeistynyt-uskonnollisuus-tukee-mielenterveyttae/> (Luettu 25.1.2021)
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2009.** Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Yhteiskuntatieteellisen tietoaraston julkaisuja 2009.
- Salminen, Veli-Matti & Huttunen, Niko. 2022.** Johdanto. Eletty uskonto, spiritualiteetti ja suomalaisten uskonnollisuus. Teoksessa Salminen, Veli-Matti & Huttunen, Niko (toim.) Spiritualiteetti 2020 -luvun Suomessa. Suomen ev.lut. kirkon julkaisuja 137. Kirkon tutkimus ja koulutus, 5 – 11.
- Salomäki, Hanna. 2022.** Suomalaisten ikä ja sukupuolierot uskonnollisuudessa 2000-luvulla. Teoksessa Salminen, Veli-Matti & Huttunen, Niko (toim.) Spiritualiteetti 2020 -luvun Suomessa. Suomen ev.lut. kirkon tutkimusjulkaisuja Nro 137. Kirkon tutkimus ja koulutus, 228 – 257.
- Seppo, Juha. 1983.** Uskovien yhteisö vai valtiokirkko: Uskonnolliset vähemmistöyhteisöt ja evankelis-luterilaisesta kirkosta eroaminen Suomessa 1923-1930. Helsinki: Kirkkohistoriallinen seura.
- Sievers, Peppi. 2016.** Uskonnollisten ja hengellisten kysymysten käsittely suomalaisissa psykoterapioissa. Publication of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities and Theology; 89. Jyväskylä: Grano Oy.
- Siipi, Jouko. 1965.** Kirkosta eroaminen sosiaalisena ilmiönä. Hämeenlinna: Karisto.
- Sikes, Pat. 2010.** The Ethics of writing life histories and narratives in educational research. Teoksessa Bathmaker, A-M & Harnett, P. (toim.) Exploring Learning, Identity and Power through life History and Narrative research. London and New York: Routledge, 11- 24.
- Sillfors, Mikko. 2014.** Ateismin lähteillä. Jumalattomuuden alkuperän ja yleistymisen tarkastelua. Uskonnontutkija 1(2014), 1-28.

- Silverman, David. 2000.** Doing Qualitative Research. A Practical Handbook. London: Sage.
- Singer, Jefferson A. 2001.** Living in the Amber Cloud: A life Story Analysis of A Heroin Addict. Teoksessa McAdams, Dan P, Josselson, Ruthellen & Lieblich, Amia (toim.) Turns on the Road. Narratives Studies of Lives in Transition. Religious Washington DC: American Psychological Association, 253-277.
- Singer, Jefferson A. 2004.** Narrative Identity and Meaning Making Across the Adult Lifespan: An Introduction. Journal of Personality 72:3, June 2004, 438-460.
- Smith, Christian. 2012.** Man the Religious Animal. First Things. April 2012. Saatavilla: <https://www.firstthings.com/article/2012/04/man-the-religious-animal> (Luettu 2.8.2021)
- Sohlberg, Jussi & Ketola, Kimmo. 2020.** Uskonnolliset yhteisöt Suomessa. Teoksessa Salomäki, Hanna; Hytönen, Maarit; Ketola, Kimmo; Salminen, Veli-Matti & Sohlberg, Jussi (toim.) Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelisluterilainen kirkko vuosina 2016–2019. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Vantaa: Grano Oy, 45–66.
- Spännäri, Jenni. 2014.** Arvostan, mutta eroan: Kirkosta eronneiden palaute 2012-2014. Helsinki: Helsingin yliopisto
- Streib, Heinz. 2001.** Faith Development Theory Revisited: The Religious Styles Perspectives. The International Journal for Psychology of Religion 11 (3), 143-158.
- Streib, Heinz. 2014.** Deconversion. Teoksessa Rambo, Lewis & Farhadian, C.E. (toim.) The Oxford Handbook of Religious Conversion. Oxford: University Press, 271-296.
- Streib, Heinz; Hood, Ralph W; Keller, Barbara; Csöff, Rosina-Martha & Silver, Christopher F. 2009.** Deconversion. Qualitative and Quantative Results from Cross-Cultura Research in Germany and the United States of America. Göttinges: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Streib, Heinz; Hood, Ralph W. Jr & Keller, Barbara. 2016.** Deconversion and “Spirituality” -Migrations in the Religious Field. Teoksessa Streib, H & Hood, R.W Jr (eds.) Semantic and Psychology of Spirituality. Springer International Publishing Switzerland, 19 – 26.
- Streib, Heinz & Keller, Barbara. 2004.** The Variety of Deconversion Experiences: Contours of a Concept on-respect to Empirical Research. Archive for the Psychology of Religion. Vol 26 (2004), 181-200.
- Sugarman, Leon. 2001.** Life-span development. Frameworks, Accounts and Strategies. East Sussex: Psychology Press Ltd.
- Syrjälä, Leena. 2001.** Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Aaltoila, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: Gummerus, 203-217.
- Syrjälä, Leena & Estola, Eila & Uitto, Minna & Kaunisto, Saara-Leena. 2006.** Kertomuksen tutkijan eettisiä haasteita. Teoksessa Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) Etiikka ihmistieteille. Tietolipas 2011. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Syrjänen, Seppo 1993.** Ihmisen kriisi ja kääntymisen ongelma. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Säntti, Janne. 2004.** Elämäntarinoiden tuottaminen ja tulkitseminen. Teoksessa Kansanen Pekka & Uusikylä, Kari (toim.) Opetuksen tutkimisen monet menetelmät. Juva: Bookwell Oy, 179-200.
- Taira, Teemu. 2014.** Väärin uskottu? Ateismin uusi näkyvyys. Ectos-julkaisuja 14. Turku: Painosalama Oy.
- Tamm, Maaret. 1988.** Lasten ja nuorten uskonnollinen maailma. Helsinki: Lasten keskus.
- Tamminen, Kalevi. 1981.** Lasten ja nuorten uskonnollinen kehitys. Helsinki: Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos.

- Tamminen, Kalevi. 1991.** Religious Development in Childhood and Youth. An Empirical Study. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae B* 259. Jyväskylä: Gummerus.
- Tervo-Niemelä, Kati. 2020.** Religious upbringing and other religious influences among young adults and changes in faith in the transition to adulthood: a 10-year longitudinal study of young people in Finland. *British Journal of Religious Education* (Epub ahead of print 17 Mar 2020), 1 -15.
- Tiilikainen, Elisa. 2016.** Yksinäisyys ja elämäntilanne: Laadullinen seuranta tutkimus ikääntyvien yksinäisyydestä. *Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja* 4 (2016). Yhteiskuntapolitiikka. Helsinki: Unigrafia.
- Timonen, Jukka. 2013.** Todellisuudesta toiseen. Identiteetin rakentuminen uskonnollisista yhteisöistä irtautuneiden elämäntilanteissa. Joensuu: Suomen Kansantietouden tutkijain Seura.
- Tirri, Kirsi. 2004.** Spiritualiteetti uskonnonpedagogisesta näkökulmasta. Teoksessa Heinonen, Leena; Luodeslampi, Juha ja Salmensaari, Leena (toim.). *Lapsityön käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja.
- Tolska, Timo. 2002.** Kertova mieli. Jerome Brunerin narratiivikäsitys. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 178. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2018.** Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Tuominen, Hans. 2005.** Elän ja hengitän –nuoren spiritualiteetti. Teoksessa Paananen, Terhi & Tuominen, Hans (toim.). *Nuorisotyön käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019.** Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja* 3/2019.
- Tynjälä, Päivi. 1991.** Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. *Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja*. Kasvatus 22 (5-6), 387-398.
- Vaattovaara, Virpi. 2015.** Elämäntilanne ja toimijuus. Lapin maaseuden nuorista aikuisiksi 1990 – 2011. *Acta electronica Universitatis Lapponiensis* 169.
- Valtonen, Minna. 2009.** Kertomuksia kirkon työntekijäksi kasvamisesta. Kirkon nuorisotyön ohjaajiksi opiskelevien spiritualiteetin ja ammatillisen identiteetin muotoutuminen. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A* Tutkimuksia 23. Tampere: Juvenes Print Oy.
- Vanhalakka-Ruoho, Marjatta. 2014.** Toimijuus elämäntilanteissa -ohjaustyön perusta. *Aikuiskasvatustutkimus* 34 (3), 192 – 201.
- Virtanen, Juha. 2006.** Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohdista. Teoksessa Metsämuuronen, Jari (toim.) *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Jyväskylä: Gummerus, 149-213.
- Väyrynen, Leo. 1975.** Uskonnollinen kääntyminen. Teoksessa Pentikäinen, Juha (toim.) *Uskonnollinen liike. Suomalaisia tapaustutkimuksia*. Pieksämäki: Sisälähetysseura Raamattutalon kirjapaino, 169-199.
- Wallenius-Korkalo, Sandra. 2018.** Esitetty lestadiolaisuus. Uskonto, ruumiillisuus ja valta populaarikulttuurissa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 373. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Wright, Stuart. 1988.** Leaving New Religious Movements: Issues, Theory and Research. Teoksessa Bromley, David (toim.) *Falling from the Faith. Causes and Consequences*. Newbury Park: Sage, 143-165.

LIITTEET

LIITE 1 TUTKIMUSPYYNTÖ

TUTKIMUS USKONNOLLISESTA YHTEISÖSTÄ IRTAANTUNEELLE

Valmistelen Lapin yliopiston kasvatustieteen tiedekunnassa väitöskirjatutkimusta uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisesta. Erityisesti olen kiinnostunut siitä, **miten uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumisen kokemus vaikuttaa aikuisen uskonnollisessa kehityksessä ja elämäntarinassa.**

Oletko irtaantunut jostakin uskonnollisesta yhteisöstä? Kerro uskonnollinen elämäntarinasi vapaamuotoisella kirjoituksella. Painota kirjoituksessasi uskoa ja uskonnollisuuttasi elämäsi eri vaiheissa. Voit ajatella uskonnollisuutta laajasti henkisytenä tai hengellisytenä. Erityisesti toivoisin, että käsitteisit kirjoituksessasi seuraavia kysymyksiä:

- Mitkä ovat uskonnollisen elämäsi tärkeimmät tapahtumat? Miten nämä tapahtumat ovat vaikuttaneet uskonnollisuuteesi? Miten suhteesi uskoon/uskontoon on muuttunut elämäsi aikana?
- Millä tavalla uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen vaikutti uskonnollisuuteesi? Millaisia muutoksia tapahtui uskossasi ja uskonnollisuudessasi irtaantumisen aikana ja sen jälkeen?
- Onko elämässäsi ollut henkilöitä tai hahmoja, jotka ovat erityisesti vaikuttaneet uskonnollisuuteesi? Keitä he ovat/ovat olleet, ja miten he ovat vaikuttaneet uskonnollisuuteesi?
- Millaista on uskonnollisuutesi nyt? Ohjaako elämääsi jokin korkeampi voima tai jumaluus? Miten harjoitat uskontoa? Mikä on suhteisi uskonnolliseen yhteisöllisyyteen? Miten uskonto näkyy arjessasi? Mitkä asiat ovat tärkeitä elämässäsi nyt? Onko uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen vaikuttanut käsitykseen em. asioista ja miten?
- Millaisena näet uskonnollisuutesi tulevaisuudessa?

Taustatietona kerro ikäsi, sukupuolesi ja halutessasi yhteisö, jonka jäsenyydestä olet irtaantunut. Kerro myös yhteystietosi, jos voit osallistua mahdolliseen jatkohaastatteluun.

Lähetä tarinasi minulle **sähköpostilla tai kirjeenä 31.1.2018 mennessä.**

Tutkimusaineistoa tulen käsittelemään niin, ettei ketään voi tunnistaa tutkimusraportista. Aineistosta voidaan ottaa sitaatteja raporttiin, mutta tunnistettavat tiedot pyrin häivyttämään mahdollisimman tarkasti. Minun lisäksi kukaan ei pysty yhdistämään tarinaasi ja sähköpostiosoitettasi/muita yhteystietoja toisiinsa. Voit siis kertoa tarinasi täysin luottamuksellisesti.

Kirjoituksen voit lähettää sähköpostitse: hekarjal@ulapland.fi tai postitse Lapin yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta/ Heli Karjalainen, PL 122, 96101 ROVANIEMI

Ystävällisin terveisin,

Heli Karjalainen

Väitöskirjatutkija, KM, TM

LIITE 2 AINEISTON ANALYYSI

SISÄLLÖNANALYYSI

Ydintapahtumien analyysi:

Esimerkki 1: aineiston pelkistämisestä avainkokemusten avulla

<i>"Lapsuuteni ja nuoruuteni olin Evankelisuterilaisen kirkon jäsen, samaan tapaan kuin useimmat suomalaiset. Minulla ei ollut henkilökohtaista uskoa, mutta tietenkin minut tavan mukaan kastettiin vauvana ja konfirmoitiin nuorena. Kotinikaan ei ollut erityisen uskonnollinen, mutta radiojumalanpalveluksia kuunneltiin."</i>	LAPSUUDEN MUISTO
<i>"Nuorena aikuisena erosin kirkosta, jonkinlaisena lapsellisena päähänpistona ja koska tuolloin kirkon jäsenyydellä ei tuntunut olevan minulle mitään merkitystä."</i>	NUORUUDEN MUISTO
<i>"Löydettyäni puolison jossain vaiheessa liityin takaisin kirkkoon. Ajatuksena oli lähinnä se, että voisimme mennä kirkollisen vihkimisen kautta naimisiin."</i>	AIKUISUUDEN MUISTO
<i>"Menimme puolison kanssa niinä aikoina käymään Vapaakirkossa... Se oli tyypillinen vapaiden suuntien herätyskokous. Olin siellä niin kosketettu, että menin kokouksen lopussa rukousalttarille. Tapio Nousiainen tuli keskustelemaan kanssani, ohjasi selvään ratkaisuun ja rukoili puolestani. Koin tuossa hetkessä ns. uudestisyntymisen, tulin uskoon... Sisäisen maailman puolesta vapauduin, pääsin aistimaan Jumalan hengen läsnäoloa ja sain kokea uudenlaista iloa-"</i>	KÄÄNNEKOHTA HUIPPUKOKEMUS
<i>Seurakunnan keskellä esiintuodut profeetalliset sanomat ja hengen ilmiöt alkoivat tuntua osaltaan kovin epäluotettavilta. Pettymyksiä tuli ja opin suhtautumaan kriittisemmin niihin. Erosin itse, sekä myös vaimoni, Vapaakirkosta ja siirryimme siviilirekisteriin. Aluksi oli jotenkin orpo olo ja irtaantuminen aiheutti jonkinlaista surua.</i>	KÄÄNNEKOHTA AALLONPOHJA

Esimerkki 2: lapsuuden ydintapahtuminen tarkempi analyysi

ALKUPERÄISILMAUS	PELKISTYS	YLÄLUOKKA
<p><i>"Ortodoksisuus oli läsnä elämässämme kulttuurina, mutta mitenkään erityisen hartaana perhettämme ei voinut pitää."</i></p> <p><i>"Kotona luettiin iltarukous, mutta mielestäni se oli vain tapa."</i></p>	<p>ortodoksisuus kulttuurina</p> <p>perhe ei erityisen harras</p> <p>iltarukous tapana</p>	<p>EI-USKONNOLLINEN</p> <p>PERHE</p>
<p><i>"Synnyin helluntailaiseen perheeseen ja vanhempani olivat toisen polven helluntalaisia. Myös isot sukuni kummankin vanhemman puolelta olivat helluntalaisia ja seurakunta ja sen toiminta määrittivät arkeamme ja elämäämme hyvin pitkälle."</i></p>	<p>syntyminen helluntailaiseen perheeseen ja sukuun</p> <p>seurakunnassa toimiminen</p> <p>määrittää arkea</p>	<p>USKONNOLLINEN PERHE</p>

<p><i>"silloin, kun olin pikkutyttö, kävin pyhäkoulua. Sieltä on jo ne ensimmäiset uskosiemenet minuun kylvetty".</i></p> <p><i>"Menin muiden nuorten tavoin rippikouluun, joka oli herätyshenkinen. Kuulin siellä, että pelastuakseen ihmisen tulee uskoa Jeesukseen omana vapahtajanaan. Tulin ns. herätyksen tilaan..."</i></p> <p><i>"Lukion tunnilla kuulin Buddhan elämäntarinan. Pidin tarinasta ja sen sanomasta. Muistan ajatelleeni että voisin olla buddhalainen, jos en olisi kristitty."</i></p>		
---	--	--

Esimerkki 3 aikuisuuden ydintapahtumat:

ALKUPERÄISILMAUS	PELKISTYS	YLÄLUOKKA
<p><i>"Uudistuin sitten 35-vuotiaana ja silloin tiesin, että tämä on minun kohdallani suuri armo ja pelastus.... Rukoilin seurakuntaa, jossa voisin toimia niillä lahjoilla, jotka Jumala minulle antaa. Ja niin liityin Vapaasrk:aan.</i></p>	<p>uskoontulo 35-vuotiaana rukoili seurakuntaa, jossa toimia liittyminen Vapaaseurakuntaan</p>	<p>AIKUISEN TIETOINEN USKONRATKAISU</p>
<p><i>"...miun itsetunto oli lyttänyt kokonaan aivan maanrakoon, et riitä kenellekään, saatikka Jumalallekaan, kun et edes osallistu ydintoimintoihin. Kaiken aikaa eli 24/7 olisi pitänyt</i></p>	<p>itsetunnon lyttäminen riittämättömyyden tunne osallistumattomuudesta kokonaisvaltaisen osallistumisen vaatimus</p>	<p>YHTEISÖSSÄ ELÄMINEN MUUTTAA USKOA</p>

<i>palvella... rukoilla ja tehdä ydintoimintoja, mie kapinoin heti, et meillä on muutakin elämää olemassa kuin... usko."</i>	kapinointi yhteisössä toimimisen ja muun elämän yhteensovittaminen	
<i>"Isän hautajaiset 1976 ja sen jälkeinen surutyö (olin rukoillut liikenneonnettomuudessa loukkaantuneen isäni henkiin jäämistä luvaten hoitaa isääni. Kun toisin kävi, horjui uskoni jumalan tahtoon)"</i>	isän kuolema surutyö rukoillut isän henkiinjäämistä usko Jumalan tahtoon horjuu	ELÄMÄNKULUN KÄÄNTEET MUUTTAVAT USKOA
<i>"En kuitenkaan halunnut menettää uskoani ja hain "hengellistä kotia". Sisareni vei minut kerran opiskeluaikana ortodoksisen kirkon pääsiäisyön liturgiaan, minkä jälkeen aloin sitten käydä ortodoksisissa palveluksissa.</i>	halu säilyttää uskoa etsii hengellistä kotia sisko vie ortodoksisen kirkkoon alkaa käydä ortodoksisissa palveluksissa	USKONNOLLINEN ETSINTÄ IRTAANTUMISEN JÄLKEEN

Uskonnollisen ympäristön analyysi

1. Uskonnollisen ympäristön "lopputila"

KERTOMUS	alaluokka	pääluokka
32, 29, 10, 30, 7, 21	ei kuulu mihinkään yhteisöön kuuluminen hyvin passiivista kannattaa ateismia kannattaa agnostisismia suhde uskontoon kielteinen tai kriittinen suhde yhteisöllisyyteen kielteinen tai kriittinen uskonnon kokeminen merkityksettömäksi	USKONNOTTOMUUS
3, 4, 18, 20	voi kuulua tai ei kuulu mihinkään yhteisöön kuuluminen passiivista ajattelussa korostuvat henkiset arvot henkinen etsintä henkinen kirjallisuus	HENKISYYDEN KOROSTAMINEN

	henkiset harjoitus synkretismi	
2,5, 8, 9, 15, 16, 17, 25, 31	ei kuulu mihinkään yhteisöön saattaa osallistua tilaisuuksiin usko koetaan vahvasti omakohtaisena ja tärkeänä lukee hengellistä kirjallisuutta rukous	HENKILÖKOHTAINEN USKO ILMAN YHTEISÖÄ
6,11, 12, 14, 26, 28	jäsen ev.lut kirkossa jäsen ortodoksisessa kirkossa sitoutunut yhteisön uskoon ja toimintaan kokemus että yhteisön uskonkäsitys avara ja vapaa	HENKILÖKOHTAINEN USKO VALTAYHTEISÖSSÄ
19,22, 24	kuuluu johonkin pienyhteisöön usko tärkeä osa elämää yhteisöön ja sen oppiin sitouduttu oma usko ja yhteisö ainoa oikea	HENKILÖKOHTAINEN USKO PIENYHTEISÖSSÄ
1, 13, 23	voi kuulua yhteisöön tai ei suhde uskoon ja uskon oppeihin epäilevä, epävarma oma usko koetaan häilyvänä halu uskoa, mutta ei varma miten ja mihin	EPÄVARMA USKO

2. Uskonnollinen ympäristö ennen irtaantumista

Esimerkki aineiston pelkistämisestä:

<i>Alkuperäisilmaus</i>	Pelkistetty ilmaus
<i>"Varhaislapsuudessa äidin ja isovanhempien turvallinen usko oli koko elämän pohja. Helvetti oli vakava, mutta ei kauhistuttava asia, koska Kristus oli voittanut sen vallat. Näin äitini turvautuvan elämän arjessa ja vaikeuksien kohdatessa Jumalaan. Kuulin hänen laulavan iloaan ja suruaan. Se antoi minullekin mallin elämässä</i>	äidin ja isovanhempien turvallinen usko elämän pohja helvetti vakava, mutta ei kauhistuttava äiti turvautui uskoon vaikeuksissa äiti antoi mallin elämässä vastaantulevan kohtaamiseen

vastaantulevan kohtaamiseen.” (kertomus 11)	
---	--

Esimerkki aineiston ryhmittelystä:

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka
äidin ja isovanhempien turvallinen usko elämän pohja äiti turvautui uskoon vaikeuksissa äiti antoi mallin elämässä vastaantulevan kohtaamiseen äiti tärkeä roolimalli lapsena	uskon positiiviset mallit

Esimerkki aineiston käsitteellistämisestä :

Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
uskon positiiviset mallit uskon omakohtaisuus uskoon turvautuminen halu osallistua uskon kokemuksellisuus	Lapsuuden turvallinen usko	Lapsen usko
uskon negatiiviset mallit yhteisön vaativat opit uskonnolliset pelot osallistumisen kontrolli osallistumisen välttely usko annettuna	Lapsuuden vaativa usko	

Esimerkki yläluokkien yhdistämisestä neljään pääluokkaan

Yläluokka	Pääloukka	Yhdistävä luokka
-----------	-----------	------------------

Lapsuuden turvallinen usko Lapsuuden vaativa usko	Lapsen usko	USKONNOLLINEN YMPÄRISTÖ ENNEN IRTAANTUMISTA
Usko henkilökohtaisena Usko yhteisöllisenä	Nuoren ja aikuisen usko	
Suhde yhteisön uskoon Suhde oppeihin Suhde Raamattuun Uskon ja tieteen suhde	Kysymys oikeasta uskosta ja väärästä uskosta	
Yhteisön suhde irtaantujaan Irttaantujan suhde yhteisöön Tunteet irtaantumisessa	Uskovan rooli ja ei- uskovan rooli	

IMAGOJEN ANALYYSI

Esimerkki aineiston pelkistämisestä

<i>Löydettyäni puolison jossakin vaiheessa liityin takaisin kirkkoon. Ajatukseni oli lähinnä se, että voisimme mennä kirkollisen vihkimisen kautta naimisiin. Päädyimme kuitenkin ensin elämään avoparina jonkun aikaa. Uskonasiat kiinnostivat jonkun verran meitä ja kuuntelimme hengellistä musiikkia ja kävimme jopa eri hengellisissä tilaisuuksissa. Puolisoni oli kyllä tullut jo aiemmin uskoon.</i>	PUOLISON LÖYTYMISEN JÄLKEEN LIITTYY TAKAISIIN KIRKKOON USKONASIA KIINNOSTAVAT KUUNTELEVAT MUSIIKKIA JA KÄYVÄT TILAISUUKSISSA PUOLISO TULLUT AIEMMIN USKON
<i>Joulun lähestyessä AD 1979 jotkut asiat puhuttelivat hengellisessä mielessä, mm. Mikkelin kaupungin kadulla rohkeasti evankeliumia julistanut mies, jonka kanssa keskustelin. (Mies oli toiselta paikkakunnalta ja käsitykseni mukaan kansanlähetyksen piirissä. Hän koki johdatusta Jumalan tehtävässään, oli siis elävässä uskossa.)</i>	TAPAA KADULLA MIEHEN, JOKA JULISTAA EVANKELIUMIA ROHKEASTI MIES KOKEE JOHDATUSTA JUMALAN TEHTÄVÄSSÄ JA ON ELÄVÄSSÄ USKOSSA
<i>Menimme puolisoni kanssa niinä aikoina käymään Vapaakirkossa. Siellä oli vierailevana julistajan Tapio Nousiainen (tunnettu vapaakirkollinen julistaja ja kirjailija). Se oli tyypillinen vapaiden suuntien herätyskokous. Olin siellä niin kosketettu, että menin kokouksen lopussa rukousalttarille. Tapio Nousiainen tuli keskustelemaan kanssani, ohjasi selvään ratkaisuun ja rukoili puolestani. Koin tuossa hetkessä ns. uudestisyntymisen, tulin uskoon.</i>	PUOLISON KANSSA VAPAAKIRKON TILASUUTEEN JULISTAJA TULEE KESKUSTELEMAAN JULISTAJA OHJAA SELVÄÄN RATKAISUUN JULISTAJA RUKOILEE KIRJOITTAN PUOLESTA KIRJOITTAJA KOKEE UUESTISYNTYMISEN, TULEE USKON
<i>Heidän kesäleirillään kävi myös ilmi kuinka he tarkkailivat ja kohtelivat jopa hieman loukkaavasti heihin vielä kuulumattomia osallistujia. Itseriittoinen ja ylpeä</i>	KESÄLEIRILLÄ TARKKAILLAAN JA KOHDELLAAN LOUKKAAVISTA YHTEISÖÖN KUULUMATTOMIA ITSERIITTOISUUS JA YLPEÄ LAHKOHENKI VAHVANA

<i>lahkohenki tuntui olevan adventtikirkollisten keskellä melko vahvana. Vetäydyimme heidän keskuudestaan pois. Tunnustan kyllä, että heidänkin keskellään on joitakin aidosti uskossa olevia yksilöitä, joiden kanssa on mahdollista kokea yhteyttä.</i>	VETÄYDYTÄÄN POIS TUNNUSTAA, ETTÄ HEIDÄNKIN KESKELLÄ AIDOSTI USKOVIA YKSILÖITÄ, JOIHIN VOI KOKEA YHTEYTTÄ
<i>Tutustuimme puolison kanssa Pelastusarmeijaan ja siellä avautui melko pian minulle toiminnan ja palvelun mahdollisuuksia. Huomasin, että siellä oli nöyrää ja ystävällistä väkeä. Sitä paitsi heidän toimintansa oli hyvin käytännöllistä. Sehän onkin järjestö, eikä uskonsuunta. Ilmapiiiri oli siellä avarampi ja siellä tuntui olevan tilaa kaltaiselleni aktiiviselle toimijalle.</i>	PELASTUSARMEIJASSA TOIMINNAN JA PALVELUN MAHDOLLISUUKSIA PELASTUSARMEIJASSA NÖYRÄÄ JA YSTÄVÄLLISTÄ VÄKEÄ PELASTUSARMEIJAN TOIMINTA KÄYTÄNNÖLLISTÄ ILMAPIIRI AVARA TILAA KIRJOITTAJAN KALTAISELLE AKTIIVISELLE TOIMIJALLE

Esimerkki aineiston ryhmittelystä toimijuuden ja läheisyyden mukaan:

PUOLISON LÖYTYMISEN JÄLKEEN LIITTYY TAKAISIIN KIRKKOON USKONASIAT KIINNOSTAVAT KUUNTELEVAT MUSIIKKIA JA KÄYVÄT TILAISUUKSISSA PUOLISO TULLUT AIEMMIN USKOON	Puoliso vaikuttaa päätöksiin ja uskonnolliseen toimintaan, antaa jonkinlaista mallia uskontosuhteesta tutustuvat aktiivisesti eri yhteisöihin	LÄHEISYYS TOIMIJUUS
TAPAA KADULLA MIEHEN, JOKA JULISTAA EVANKELIUMIA ROHKEASTI MIES KOKEE JOHDATUSTA JUMALAN TEHTÄVÄSSÄ JA ON ELÄVÄSSÄ USKOSSA	Kadulla tavattu mies uskonnollinen malli ajatus Jumalan johdatuksesta elämässä	LÄHEISYYS
PUOLISON KANSSA VAPAAKIRKON TILAISUUTEEN JULISTAJA TULEE Keskustelemaan JULISTAJA OHJAA SELVÄÄN RATKAISUUN JULISTAJA RUKOILEE KIRJOITTAN PUOLESTA KIRJOITTAJA KOKEE UDESTISYNTYMISEN, TULEE USKOON	uskonnolliseen tilaisuuteen yhdessä puolison kanssa julistajan ohjaamana tekee uskonratkaisun kirjoittaja tekee uskonratkaisun	LÄHEISYYS TOIMIJUUS
KESÄLEIRILLÄ TARKKAILLAAN JA KOHDELLAAN LOUKKAAVISTA YHTEISÖÖN KUULUMATTOMIA ITSERIIHTOISUUS JA YLPEÄ LAHKOHENKI VAHVANA VETÄYDYTÄÄN POIS TUNNUSTAA, ETTÄ HEIDÄNKIN KESKELLÄ AIDOSTI USKOVIA	Yhteisöön toimintaan osallistuminen, yhteisössä tapahtuvat asiat tekee ratkaisun vetäytyä pois	LÄHEISYYS TOIMIJUUS

YKSILOITÄ, JOIHIN VOI KOKEA YHTEYTTÄ		
PELASTUSARMEIJASSA TOIMINNAN JA PALVELUN MAHDOLLISUUKSIA PELASTUSARMEIJASSA NÖYRÄÄ JA YSTÄVÄLLISTÄ VÄKEÄ PELASTUSARMEIJAN TOIMINTA KÄYTÄNNÖLLISTÄ ILMAPIIRI AVARA TILAA KIRJOITAJAN KALTAISELLE AKTIIVISELLE TOIMIJALLE	Yhteisö tarjoaa toiminnan mahdollisuuksia aktiivinen toiminta yhteisössä	LÄHEISYYS TOIMIJUUS

Ylläolevan taulukon esimerkikertomusta voisi luonnehtia sekä läheisyyttä että toimijuutta ilmaisevaksi imagotyypiksi. Taulukosta käy myös ilmi, millaisia asioita liitin toimijuutta ilmaisevaksi: kun esimerkkihenkilö kokee epäasiallista kohtelua yhteisössään, hän tekee itse ratkaisut ja vetäytyy pois, toisaalta seuraava yhteisö tarjoaa mahdollisuutta toimia aktiivisesti, joten siinä toteutuu toimijuusmotiivi. Kirjoittaja tekee ratkaisuja yhdessä puolisonsa kanssa ja toisaalta kokee tarpeelliseksi hakeutua yhteisöihin yhä uudelleen, joten kertomuksessa toteutuu läheisyysmotiivi. Nimesin ko. kertomuksen etsijän imagoa luonnehtivaksi.

LIITE 3 TYYPPIKIRJOT

Avartuvan uskon käsikirjoitus

Synnyin uskovaiseen perheeseen. Sekä isän että äidin puolelta suvun jäsenet kuuluivat kaikki yhteisöön. Lapsuudessa vanhempien turvallinen usko oli koko elämäni perusta. Vanhempani turvautuivat elämän arjessa ja vaikeuksien kohdatessa Jumalaan. Se antoi minullekin mallin elämässä vastaantulevan kohtaamiseen.

Halusin lapsena osallistua yhteisön toimintaan ja lähteä mukaan kokoontumisiin. Lapsen kokemukseni oli, että yhteisön toiminta oli lämmintä ja turvallista. Toki uskonto oli vakava asia, mutta en kokenut sitä rajoittavana tai pelottavana. Muistan kyllä jo lapsena ihmetelleeni äitini puheita siitä, etteivät naapurit pääse taivaaseen, koska eivät ole uskomassa. Muistan vain miettineeni, mitä äiti sillä oikein tarkoitti.

Perheemme ei juurikaan käynyt kirkossa, koska siellä saarnasi ”uskoton” pappi. Seurakunta piti kuitenkin kotikylässä pyhäkoulua, jota piti yhteisöön kuuluva opettaja. Opetus oli siis yhteisön vakaumuksen mukaista. Koulussa sitten turvallinen usko avartui ihan tiedollisellakin tasolla. Olin vähän toisella kymmenellä, kun seurakuntaamme saatiin ”uskovainen” pappi ja perheemme alkoi osallistua jumalanpalveluksiin. Olin hämmästynyt siitä, kuinka ”avarasti” uusi pappi selitti Raamattua, jotenkin ihan eri tavalla kuin siihen asti kuulemani saarnamiehet. Kävinkin usein jumalanpalveluksissa. Kaikki eivät kuitenkaan yhteisössä katsoneet tällaista avaraa sananjulistusta hyvällä. Yhteisön sisällä alettiin arvostella tuollaisessa toiminnassa mukana olevia pappeja. Satuinkin kotona puolustamaan tällaista toimintaa, ja äitini ja siskoni tuomitsivat tällaiset puheet ”harhautuneeksi”. Minua syytettiin siitä, että veljeilen epäuskovien kanssa, kun olin ollut mukana seurakunnan nuorten toiminnassa. Tuosta sananvaihdesta alkoi sisäinen irtaantumiseni yhteisöstä. Irtautumista joudutti vielä se, että ihailemani pappi erotettiin yhteisöstä. Minä en voinut tätä ymmärtää.

Samoihin aikoihin sattui monta muutakin tapausta, jotka saivat minut pohtimaan yhteisöni hengellisyyden piirteitä. Perheeseemme syntyi vammaisen lapsi, ja aiemmin hurskaana pitämäni pyhäkoulunopettaja tuli katsomaan vauvaa kotiini. Hän ihmetteli suuresti ääneen, mitä äitini on oikein tehnyt, kun Jumala hänelle tuollaisen lapsen antoi. Sanat sattuivat suuresti äitiini ja minuunkin. Ajattelin, että tuosta uskon piirteestä haluan ottaa selvää, pitääkö se paikkansa. Lukiossa ollessani sattui tapaus, jossa ikätoverit asettivat uskoni kyseenalaiseksi. Olin mennyt mummoni kanssa seuroihin, ja hakeutunut tuttuun nuorten pariin. Nämä nuoret alkoivat kysellä, olenko uskossa. Vastasin tietysti, että olen, tottakai! Minähän uskoin ja olin aina uskonut. Seurauksena oli, että nuorten joukko piiritti minut ja saarnasivat minulle synnit anteeksi ja iloitsivat, kun olin tehnyt parannuksen. Minä purskahdin itkuun, koska koin oloni hyväksikäytetyksi. Myöhemminkin jouduin tilanteisiin, joissa pyrittiin osoittamaan, etten kuulunut uskovien joukkoon. Esimerkiksi äitini sairausvuoteella, saarnamies, jonka kanssa äitini olisi halunnut keskustella, alkoikin kääntää minua. Kun en hyväksynyt tätä, saarnamies vihastui ja tokaisi: ”Ei sinua teologian opiskelu pelasta”. Kun kävin äitini kanssa joskus kirkossa, saattoi käydä niin, että äitini sai ehtoollisessa toiset päästösanat kuin minä. Minua ei oikeastaan koskaan virallisesti erotettu yhteisöstä, mutta koin vähitellen tulleen uloskatetuksi uskovien seurakunnasta.

Irtaantuminen toi mukanaan vapautumisen tunteen, vaikka olin huolissani äitini jaksamisesta ratkaisuni takia. Ajattelin kuitenkin, että minun pitää kulkea oma tieni. Joskus kuitenkin oli tunne, että olen hylättynä maailmassa, ja mietin, olenko menettämässä hengellisyyteni. Rukoilin Jumalaa, ettei hän jättäisi minua. Olen sydämessäni tuntenut, ettei usko ole koskaan sisältäni kadonnut. Kysymys siitä, kuka on oikein uskova, ei mielestäni ole kysymys ollenkaan. Ajattelen, että jokainen seisoo omilla jaloillaan Jumalan edessä. En kaipaa elämäni rajoittavaa, vaan avaraa ja ihmisen vakavasti ottavaa yhteisöä. Koen että tarvitsen muita uskovia, maailman laajaa kirkkoa. Usko kuitenkin tarvitsee tuekseen yhteisöä, koska usko tulee todeksi vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Kannatan myös elävää ekumeniaa, ja haluan kunnioittaa myös muita uskontoja kuin kristittyjä. Ajattelen, että uskon suunta on avartuminen.

Olen kiitollinen eletystä elämästäni tapahtumiseen. Ajattelen, että uskon tuoma turvallisuus on vain laajentunut. On voinut luopua vähitellen hätäilystä ja uskon omin voimin todeksi tekemisestä. Tänä päivänä ajattelen, että uskon opit ovat ohjeita, mutta Jumalamme on jotain suurempaa kuin meidän rajalliset näkemyksemme.

Riippumattoman uskon käsikirjoitus

Synnyin perheeseen, jossa vanhempani ja koko lähisuku kuuluivat yhteisöön. Lähisuku oli keskeisessä asemassa yhteisössä, ja se omalta osaltaan loi paineita perheen käyttäytymiseen. Vanhempani ja isovanhempani olivat todella paljon mukana yhteisön toiminnassa, ja sitä kautta koin, että oli pakko osallistua tilaisuuksiin. Ei ollut vaihtoehtoja. Perhe-elämää elettiin yhteisön ehdoilla.

Yhteisö ja perheeni oli näennäisesti hyvin rakastava ja hyvä, mutta pinnan alle kätkeytyi monenlaista ahdistavaa ja kasvuuni negatiivisesti vaikuttavaa. Perheemme ei voinut hyvin, mutta ongelmista vaiettiin. Perheen aikuiset nauttivat suurta arvostusta yhteisössä, mutta samaan aikaan käyttivät henkistä ja fyysistäkin väkivaltaa perheenjäseniä kohtaan. Haukkumiset, valehtelu ja erilainen juonittelu olivat arkipäivää elämässäni. Tuntui ristiriitaiselta, että sama henkilö, joka oli vahvasti Jumalan käytössä, toimi lähipiirilleen julmasti ja epäoikeudenmukaisesti. Tuollainen ankaruus ja henkinen orjuuttaminen sai aikaan sen, että jo varhain aloin taistella kaikessa vastaan, myös uskonnollisuudessa.

Yhdessä tekeminen ei ollut minulle se ongelma, vaan se ilmapiiri, jonka koin seurakunnan sisällä ja perheessä. Lähdin jo alle kouluikäisenä sunnuntaikokouksiin itkien, kun saarnat tuntuivat lapsesta niin ahdistavilta ja pelottavilta. Yksinkertaisesti saatoin vain kieltäytyä lähtemästä, mutta samalla pelkäsin, mitä muut seurakuntalaiset tai perheeni siitä ajattelevat. Tällaisesta toiminnasta saattoikin olla kotona rangaistuksena selkäsauna. Rangaistuksen pelko sai aikaan tunteen, että seuroihin oli pakko lähteä.

Pelkäsin lapsena monenlaisia asioita. Perhe-elämä tai seurakunta eivät luonut minulle kuvaa rakastavasta Jumalasta tai ylipääntänsä turvallisuudesta. Yhteisössä oli paljon sääntöjä, joiden mukaan piti yrittää elää. Meille lapsille opetettiin tarkasti mikä on syntiä ja mikä ei. Minulla olikin lapsena usein paha olo, kun tein jotain kiellettyä. Pelkäsin, että jos kuolen, en pääsekään taivaaseen

vanhempien kanssa, vaan jään ihan yksin. Pelkäsin, että teen asioita, joista minut tuomitaan tai että Jumala kuulee ajatuksetkin. Usko tuli minulle annettuna, eikä sitä saanut epäillä. Epäily kertoi huonosta jumalasuhteesta. Nämä pelot ovat vaikuttaneet elämääni paljon. Ja vaikuttavat vielä nykyisinkin ajoittain.

Teini-ikäisenä minun oli yhä vaikeampi olla mukana yhteisöni toiminnassa. Peruskoulun loppupuolella minulla oli yhä enemmän kavereita yhteisön ulkopuolella ja ihastuinpa jopa yhteisön ulkopuoliseen. Vanhempani kielsivät minua ankarasti olemassa yhteydessä ihastukseeni. Olin tästä todella surullinen, mutta vanhempani sanoivat sen olevan hyväksi uskonelämälläni. En ole voinut koskaan hyväksyä tuota tapahtumaa, ja siitä alkoi hidas etääntymiseni yhteisöstä. Muutin toiselle paikkakunnalle, osallistuin harvoin mihinkään tilaisuuksiin, vietin aika epämääräistä elämää. Opiskellessani aloin tehdä tutkielmaa lähisuhdeväkivallasta. Tämä työ avasi näkemään, että minullahan on itsellä kokemusta asiasta. Siitä lähti liikkeelle eheytyminen hengellisten kokemukseni läpikäymisessä. Opinnäytetyön jälkeen ahmin kirjallisuutta hengellisestä väkivallasta ja yhteisöstä irtaantumisesta. Pelkotilat aktivoituivat voimakkaasti, ja jouduin hakeutumaan terapiaan käsittelemään lapsuuttani ja nuoruuttani. Vaikka nyt koen olevani aika tavalla irti lapsuuteni uskonnollisuudesta, valtaa minut edelleenkin joskus katkeruus ja kauna, jopa viha kaikkea kokemaani kohtaan.

Olen tuntenut syyllisyyttä ja häpeää irtaantumisestani, erityisesti siksi, että se oli vanhemmilleni kova paikka. Perheeni on painostanut minua liittymään takaisin, eivätkä he varmaan vieläkään täysin hyväksyneet ratkaisuani. Olen myös kovasti pelännyt, mitä minulle tapahtuu irtaantumisen jälkeen. Uskonto oli pitkään ahdistava, suvusta ja läheisistä erottava asia. En kuitenkaan syytä perhettäni tapahtuneesta, enemmänkin yhteisöä. Vanhempani ovat samalla tavalla yhteisön uhreja kuin minäkin.

Yhteisöstä irtaantuminen on merkinnyt minulle ennen kaikkea vapautta. On suuri asia, ettei ole pakko tehdä mitään tai pakko mennä mihinkään tilaisuuteen. Olen voinut tehdä sellaisia asioita, jotka aiemmin olivat kiellettyjä, käydä elokuvissa, konserteissa, ravintoloissa. Poisoppiminen jatkuvasta huonosta omatunnosta on ollut toki vaikeaa. Aluksi en käynyt missään uskonnollisessa tilaisuudessa, mutta sitten liityin kuitenkin toiseen yhteisöön. Jotenkin en uskaltanutkaan jäädä täysin yhteisöllisyyden ulkopuolelle. Oman hengellisyyden kannalta olikin eheyttävää keskustelut uuden yhteisön papin kanssa. Sain tuolloin käsityksen, että uskominen voikin olla helppoa ja Jumala rakastavakin. En kokenut yhteisöä painostavaksi mitenkään, mutta huomasin, että osallistuminen aiheuttaa helposti samanlaisia tuntemuksia kuin lapsena.

En oikein luota uskonnollisiin yhteisöihin. Olen aika uskontokriittinen, ainakin yhteisöllisyyden suhteen. Joillekin yhteisö voi toki antaa positiivisen tunteen johonkin kuulumisesta, mutta toisaalta jatkuvasti kuulee uutisia eri uskonyhteisöjen sisällä tapahtuvista kamaluuksista. Uskoni ei välttämättä tarvitse tuekseen yhteisöä, mutta koen että minulla on kuitenkin jonkinlainen luottamus korkeampaan voimaan. Irtantumisen myötä ymmärrykseni uskosta on kyllä laajentunut. Ystävänni kuuluu eri tavalla ajattelevia ihmisiä, eikä meidän arvomaailmamme niin kovin erilainen ole. Ei ole ihmisen tehtävä tuomita erilaisia arvoja ja uskomuksia, eikä ketään saisi manipuloida tai pakottaa uskomaan tietyllä tavalla. Tätä yritän noudattaa omien lapsieni kohdalla, vaikka joskus minun on vaikea löytää vastauksia lapsieni kysymyksiin. Nämä tilanteet aktivoivat uskonnolliset kasvukipuni. Olen joskus jopa vienyt lapsiani seurakunnan lastenkerhoihin, mutta en koe niitä paikoiksi, joihin haluan lapseni viedä. Haluan suojella heitä pelolta ja yhteisöjen teennäisyydeltä. Toivoisin kuitenkin jotenkin

voivani välittää lapsilleni kokemuksen, että elämässä voi olla korkeampi voima, joka antaa elämälle suuntaviivoja ja johdattaa. Mutta tuskin enää koskaan aktiivisesti missään yhteisössä. Voi olla, että läheisen kuolema tai oman kuolevaisuuden ymmärtäminen voivat vaikuttaa uskonnollisuuteeni hieman, mutta toivon, etten koskaan enää hurahda mihinkään radikaaliin uskonnolliseen liikkeeseen.

Etsivän uskon käsikirjoitus

Lapsuuteni ja nuoruuteni olin kirkon jäsen, samaan tapaan kuin useimmat suomalaiset. Ei minulla mitään henkilökohtaista uskoa ollut, mutta toki minut oli vauvana kastettu ja olin käynyt rippikoulun. Kotini ei ollut mitenkään erityisen uskonnollinen, mutta kyllä meillä jouluna käytiin jumalanpalveluksissa tai joskus kuunneltiin jumalanpalveluksia radiosta. Rippikoulussa koin jonkinlaisen uskonnollisen heräämisen, mutta se oli väliaikaista. Menin aika pian takaisin maailmaan. Täysi-ikäisenä sitten erosin kirkosta, koska tuolloin kirkon jäsenyydellä ei tuntunut olevan mitään merkitystä.

Uskon asiat kyllä kiinnostivat minua. Kuuntelin joskus hengellistä musiikkia ja kävin erilaisissa hengellisissä tilaisuuksissa. Olin kuitenkin vailla henkilökohtaista uskoa, mutta jotenkin etsivällä mielellä. Sitten Jumala puuttui peliin. Tapasin kaupungilla evankeliumia julistaneen miehen, jonka kanssa keskustelin. Hän kertoi olevansa elävässä uskossa, ja tuntevansa Jumalan johdatusta tehtävässään. Samoihin aikoihin menin puolisoni kanssa käymään vapaiden suuntien herätyskokouksessa. Koin siellä olevani niin kosketettu, että puheiden jälkeen menin alttarille. Saarnaaja tuli keskustelemaan kanssani, ohjasi selvään ratkaisuun ja rukoili puolestani. Koin tuossa hetkessä uudestisyntymisen, tulin uskoon. Se oli todella vapauttava kokemus sisäisesti. Aistin Jumalan läsnäolon ja koin todella suurta iloa. Tuon uudestisyntymisen kokemuksen olen ymmärtänyt silloin ja ymmärrän vieläkin, liittyvän erityisesti minun ja Jumalan väliseen suhteeseen. Se ei siis liity mihinkään kirkkoon tai yhteisöön. Rukoilin kuitenkin seurakuntaan, jossa voisin toimia niillä lahjoilla, jotka Jumala minulle antaa. Niin sitten liityin vapaaseurakuntaan. Se tuntui todella hyvältä. Ympärillä oli ihana seurakunta ja paljon uskovia. Tuli tunne, että on omiensa joukossa.

Olin todella aktiivisesti mukana seurakunnan toiminnassa. Sain luottamustehtäviä ja koin erilaisia armolahjoja. Minulla oli vahva kutsumus toimia yhteisössä ja Jumalan työssä. Ja siitä ne vaikeudet sitten alkoivatkin. Kaikki eivät yhteisössä sulattaneet aktiivista toimintaani, vaan koin monenlaista vastusta ja henkilöristiriitoja. Tuli tunne, ettei minua enää hyväksytä. Puhuttiin pahaa selän takana. Vähitellen aloin väsyä tilanteeseen, enkä kokenut seurakuntaa enää tyydyttävänä. Yhteisö alkoi ahdistaa ja aloin kaivata avarammalle. Seurakunnassa kokemani hengen ilmiötkin alkoivat tuntua epäluotettavilta. Yritin kyllä keskustella asioista yhteisössä, mutta keskustelut eivät johtaneet mihinkään. Koin etten enää oikein kelvannut mihinkään tehtävään, joten päätimme puolisoni kanssa erota yhteisöstä. Olin aika surullinen eroamisesta. Oli sellainen olo, että oli kuitenkin joutunut lähtemään kodistaan. Osa seurakuntalaisista piti minua varmaan luopiona, mitä en mielestäni ollut, koska sydämessäni oli edelleen usko Jumalaan, luin Raamattua ja rukoilin. Lähdin vain etsimään avaraa tilaa ja uutta hengellistä kotia.

Vapaaseurakunnasta lähtemisen jälkeen osallistuin ja tutkin monien yhteisöjen toimintaa ja oppia. Kävin ainakin luterilaisen kirkon, helluntaiseurakunnan, adventtikirkon ja pelastusarmeijan

tilaisuuksissa. Luterilaiseen kirkkoon en ollut ollenkaan tyytyväinen: siellä ei kyllä valvottu, mutta ei siellä oikein tehtykään mitään. Näiden vuosien aikana sain kyllä tietoa monenlaisista yhteisöistä, sillä tutustuin myös kirjallisuuden kautta eri yhteisöjen historiaan ja toimintaan. Tämä antoi minulle ymmärrystä siitä, kuinka avara Jumalan valtakunta voi olla. Huomasin myös, että sydämen kristittyjä voi olla monessa erilaisessa yhteisössä. En kuitenkaan tuntenut mitään yhteisöä vuosien myötä täysin omakseni. Adventtikirkkoon tutustuin jonkin aikaa tarkemmin. Sain välillä puhua tilaisuuksissa, soittaa kitaraa ja laulaa. Opillisesti en kuitenkaan pystynyt kaikkia sen oppeja hyväksymään, ja huomasin myös, että sielläkin tarkkailtiin ja kohdeltiin loukkaavasti, erityisesti yhteisön ulkopuolisia. Helluntaiseurakunnassakin toimin, mutta en kokenut varmaa johdatusta liittyä siihen, vaikka se opillisesti tuntuikin oikealta. Yhdessä kokouksessa kuitenkin sain Jumalan ilmoituksen, jossa minua kehoitettiin liittymään niiden joukkoon, joita en vielä tunne. Ja tämä sanoma sitten toteutui, kun löysin pelastusarmeijan. Sieltä avautui minulle toiminnan ja palvelun mahdollisuuksia. Siellä oli mielestäni nöyrää ja ystävällistä väkeä, ja toiminta oli hyvin käytännöllistä. En liittynyt pelastusarmeijaankaan virallisesti, mutta toimin hyvin aktiivisesti monta vuotta. Koin, että siellä ilmapiiri oli avara ja siellä oli tilaa kaltaiselleni aktiiviselle toimijalle. Mutta täysin ristiriidoilta ei sielläkään välttytty. Tuntuu, että jos on Jumalan kutsu johonkin tehtävään, mitä ei jollakin toisella ole, se on heti uhka. Tämäkin vaihe sitten päättyi lopulta, ja jäin pois pelastusarmeijan toiminnasta. Ehkä olin jo Jumalan antaman tehtäväni siellä tehnyt.

Yhteisöjen lisäksi olen toiminut omaehtoisesti hengellisessä kentässä. Olen kirjoittanut lehtijuttuja, kirjoja, säveltänyt ja sanoittanut lauluja, kiertänyt puhumassa ja esiintymässä eri puolilla Suomea. Tällainen itsenäinen toiminta on sopinut minulle, pitänyt jopa hengellisesti hengissä. Tällä hetkellä minulla ei ole hengellisen kodin yhteyttä. Käyn joskus toki joissakin tilaisuuksissa, mutta jotenkin pidän nyt uskoon nähden matalaa profiilia. En voi sanoa olevani aktiivinen kristittyinä. Ehkä olen vain hyllytettyinä tai eläkkeellä, ellei Jumala sitten avaa minulle ovea johonkin työhön. Olen siitä kyllä saanut jonkinlaisen profetian. Entiseen linjaani verrattuna olen kyllä jonkin verran maallistunut, ehdottomuus on karissut. Elän avoliitossa ja saatanpa joskus käyttää alkoholiakin.

Merkittävänä tapahtumana uskonnollisen elämäni kannalta näen ensimmäisen irtaantumiseni. Se oli mielestäni tarpeellinen päästäkseni avaralle ja nähdäkseni laajemmin hengellistä kenttää. Samoin muut lähtemiset ovat olleet kasvattavia. Ymmärrän, että yhteisöön kuuluminen parhaimmillaan hoitavaa ja ohjaavaa. Seurakunnassa on mahdollisuus käyttää armolahjojaan ja ottaa vastaan toisten saamien lahjojen siunaus. Vaikka olen kokenut paljon kateutta ja kiusaamistakin, uskoni on oikeastaan vain vahvistunut, kun on nähnyt, miten Jumalan siunaus on ollut elämässäni kaikesta huolimatta.

Petetyn uskon käsikirjoitus

Vartuin perheessä, jossa äiti oli uskonnollinen, mutta isä ei. Kotonani pidettiin usein uskonnollisia tilaisuuksia, ja niistä minulla on mukavia muistoja. Puhujat leikkivät usein minun kanssani, ja myöhemmin imin heidän saarnoistaan jokaisen sanan. Lapsena kävin pyhäkoulussa ja myöhemmin rippikoulun. Koen, että sieltä ensimmäiset uskonsiemenet minuun tulivat. Minulla on aina ollut lapsen usko, jota minulta ei voi viedä pois.

Lapsuuteen liittyy kuitenkin myös huonoja muistoja. Isäni käytti minua seksuaalisesti hyväksi monta vuotta, ja kertoi, että näin kaikille uskovaissille lapsille tehdään. Kun kerroin myöhemmin äidille, että minulla on ongelmia, niin äiti käski minun lukea Raamattua, sillä sieltä löytyy apu ongelmiini. Yritin todella lukea ja etsiä vastauksia Raamatusta, mutta menin vain enemmän lukkoon. Kun sitten annoin isäni ilmi, äitini tuomitsi minun sanoen, että olin pettänyt vanhempieni lisäksi myös Jumalan. Yritin myös kertoa pahasta olostani seurakuntani papille, mutta ei hän osannut tai halunnut minua kuunnella. Tuntuu, että seurakunnan työntekijätkin ovat vain leipätyöntekijöitä, eikä heiltä saa apua hädän hetkellä. Ei uskalleta olla lähimmäisiä, kuten uskonto mielestäni edellyttäisi.

Sitten tulivat avioliitto, lapset, avioerokin. Lopulta Jumala otti minusta kiinni. Olin lukenut hengellistä kirjallisuutta, kun tunsin, että hyvä ja paha alkoivat taistella minusta. Kun taistelua oli jatkunut monta päivää, en enää jaksanut, vaan soitin tuttavalleni, jonka tiesin kuuluvan uskonnolliseen yhteisöön. Hän kehotti minua menemään heidän tilaisuuteensa. Tilaisuudessa pastori rukoili puolestani ja minut valtasi ihmeellinen rauha. Aloin sitten käydä yhteisön muissakin tilaisuuksissa, ja minut valtasi kova halu tutkia ja kuulla Jumalan sanaa. Ostin Raamatun ja luin sitä. Vähän ajan päästä aloin miettiä kasteelle menemistä ja yhteisöön liittymistä virallisestikin. Moni seurakuntalainen sitä minulta jo kyseli jatkuvasti, joten lopulta hermostuin ja menin kasteelle.

Koin täytyväni Pyhällä Hengellä ja sain kielillä puhumisen armolahjan. Sen jälkeen palvelutyöni alkoivat lisääntyä seurakunnassa. Yhdessä vaiheessa minulla oli kuusikin erilaista tehtävää yhteisössä. Tuntui, että kaiken aikaa piti olla seurakunnassa tekemässä jotain. Rukoilemassa, tekemässä palvelutöitä. Yritin puhua, että meillä on muutakin elämää kuin seurakunta. Mutta ei kukaan kuunnellut. Tuli tunne, ettei oikein riitä mihinkään, ei edes Jumalalle, jos ei jatkuvasti ole osallistumassa yhteisön toimintaan. Tai jos ei täyttänyt yhteisön jäsenen roolia tarpeeksi hyvin. Jäsenien elämää valvottiin ja kontrolloitiin monella tapaa, ihan hiusten pituudesta ja sopiviin alusvaatteisiin tai sopiviin lääkkeisiin. Yritin kertoa tästä kontrollista yhteisön johdolle, mutta eihän kukaan ottanut minua tosissaan, vaan jäin kokemusteni kanssa yksin. Alkoi yhä enemmän tuntua siltä, että on pakko lähteä, jos haluaa säilyttää edes vähän järkeä päässään. Tuli tunne, että minut olisi hyväksytty, jos olisin ollut toisenlainen, vaikka sinkku tai avioliitossa, mutta olin eronnut, vaikkakin jo paljon ennen yhteisöön liittymistä.

Sitten sairastuin vakavasti, enkä päässytkään osallistumaan seurakunnan toimintaan pitkään aikaan. Kukaan ei ollut yhteydessä minuun sairastumisen aikana, minut yksinkertaisesti hylättiin. Sattumalta törmäsin toipilasaikana yhteen seurakuntalaiseen kaupungilla ja tämä tuli heti kyselemään, olenko enää uskossa, kun en ole osallistunut mihinkään toimintaan pitkään aikaan. Minä suorastaan suutuin. Ei kenellekään ole oikeutta sanoa kenestäkään, minkä verran hänellä on uskoa vai onko sitä ollenkaan. Kyllä Jumala tietää yksin sen asian. Yritin tuon tapauksen jälkeen lähteä yhteisöstä, mutta minut puhuttiin ympäri palaamaan. Jäin siis seurakuntaan, mutta tunsin oloni koko ajan ulkopuolisemmaksi. Seurakunnan pastorikaan ei tervehtinyt minua moneen kuukauteen. Paljon nielin asioita sisääni tuolloin, ja vähitellen asiat alkoivat kypsyä sisälläni. Sain paljon lohtua tuohon aikaan kuunnellessani vanhoja hengellisiä ohjelmia, ja ymmärsin niistä, etteivät seurakunnat aiemmin olleet tuollaisia. Ymmärsin, ettei yhteisöni ollut raamatunmukainen, sellainen mitä vanhat yhteisöt näyttivät olleen.

Lopulta sain voimia päästä irti seurakunnastani. Ja jo eropapereita viedessäni päätin, etten enää jalallani astuisi tuon yhteisön tilaisuuksiin. Irtaantumisen jälkeen elin hiljaiseloa. En vähään aikaan

käynyt missään uskonnollisissa tilaisuuksissa. Tuntui, ettei oikein uskaltanut mennä mihinkään uskonnolliseen yhteisöön, kun siellä uskon tekevät ihmiset ja unohtavat mikä on tärkeintä. Oloni on rauhallinen, kun ei tarvitse lähteä mihinkään, jos ei halua. Nyt saan vapaasti mennä, mihin haluan. Jumala ei vaadi jäsenkirjaa luokseen, vaan saan mennä sellaisena kuin olen. En ole sen huonompi uskovainen, vaikka en mihinkään yhteisöön kuulukaan virallisesti. Nyt vähitellen olen joskus alkanut käydä joissakin tilaisuuksissa, ja kokenut saavani lämpimän vastaanoton, vaikka en aina pystyisi käymäänkään. Minut on otettu vastaan ilolla, ja koen että tilaisuuksien puheet ovat raamattukeskeisiä ja totuudellisia, eikä mitään liirunlaarumeita, kuten aikaisemmassa yhteisössä. Mutta sen olen päättänyt, että mihinkään seurakuntaan en enää jäseneksi rupea. Oli siitä niin ikävät ja karvaat kokemukset.

Millaista on uskonnollisuuteni nyt? Luen paljon hengellistä kirjallisuutta ja säännöllisesti Raamattuakin. Se on elämäni leipä. Sieltä löytyy aina jotain uutta. Katselen paljon television ja netin hartausohjelmia. Tuntuu, että nyt Pyhä Henki ohjaa uskoani, kun ei ole lahkohenki taakkana. Uskoni ei kaipa ihmisten piirtämiä kuvia tai seiniä, vaan koen, että voin rauhassa elää omassa uskossani, joskus epäilläkin sitä. Elämäni on aina kuulunut usko Jumalaan, ja varmasti elämän kriiseissä olisi ollut paljon vaikeampi selvitä ilman uskoa. Mutta siihen olen pettynyt, etteivät uskonnolliset yhteisöt ole enää sellaisia ihmisten tukia ja turvia, mitä niiden pitäisi olla.

Uudelleen suunnatun uskon käsikirjoitus

Kasvoin lapsuuteni perheessä, jossa uskonto ei juurikaan näkynyt. Vanhemmat olivat kyllä kristittyjä, mutta heille kristillisyyks oli enemmänkin sellainen tapa. Kävin muiden nuorten tavoin tietysti rippikoulun, joka oli herätyshenkinen. Rippikoulun aikana koin jonkinlaisen uskonnollisen heräämisen ja hetken aikaa tunsin Jumalan läsnäolon elämässäni. Uskoni oli kyllä enimmäkseen vain henkilökohtaista. En juurikaan osallistunut mihinkään toimintaan ja Raamattuakin luin vain vähän. Kirkon toiminta näytti minusta jotenkin sellaiselta muotojumalaisuudelta, opituilta tavoilta, ei todelliselta kokemuksesta. Toisaalta perhetuttavissa oli yksi harras kristitty, jonka ajatukset olivat tosi jyrkkiä ja negatiivisia, tuomitseviakin. Vietin lapsena aikaa tämän perhetutun kanssa, ja hänen jyrkät mielipiteensä jotenkin herättivät kapinaa uskonnollisuutta kohtaan.

Lapsena olin aika kiinnostunut luonnontieteistä, erityisesti kosmologiasta ja tähtitieteestä. Ja melko pienenä pohdin usein, ettei tämä meidän maapallomme voi olla ainoa olemassa oleva sivilisaatio, vaan pitää olla muitakin. Löysin näille ajatuksilleni myös tieteellisiä todistuksia. Nämä todistukset alkoivat vaikuttaa uskonnollisuuteeni, ja voi sanoa, että kristillinen uskoni alkoi murentua lukioaikana. Lukion tunneilla kuulin myös muista uskonnoista, ja joskus ajattelin, että voisin ihan hyvin olla vaikka buddhalainen, jos en olisi kristitty. Aloin vähitellen epäillä monia kirkon opetuksia, vaikka ajatukseni kyllä muuttuivat monesti suuntaan, jos toiseenkin tuohon aikaan. Kuitenkin vähitellen kirkon opetukset alkoivat tuntua siinä määrin vääriltä, että lopulta päädyin eroamaan siitä kokonaan täysi-ikäisyyden myötä. Olin aika vakuuttunut siitä, että elämäni olisi parempaa ilman mitään uskontoa tai valmista oppirakennelmaa.

Läpäisin kouluja, sain ystäviä ja ensimmäisen työpaikkani. Kaikista saavutuksistani huolimatta tunsin kokoa ajan selittämätöntä tyytymättömyyttä elämässäni. Läheisiäni sairastui vakavasti ja kuoli.

Ihmiselämän hauraus herätti minussa huolta ja ehkä pelkoakin. Tuntui, ettei minulla oikein ollut vastauksia mielessäni herääviin kysymyksiin. Aloin vähitellen epäillä maailmankuvaani. Epäily sai minut lukemaan henkistä ja hengellistä kirjallisuutta ja hakeutumaan tilaisuuksiin, joissa kohtasin kaltaisiani etsijöitä. Huomasin, että viihdyin näissä tilaisuuksissa ja koin löytäneeni samanmielistä seuraa. Aluksi kaikki oli toki minulle uutta ja outoa, mutta koin löytäneeni hengellisen kotini. Pääsin hyvän opetuksen piiriin ja vähitellen hengellinen elämäni vahvistui ja olen tänä päivänä todella tyytyväinen, että uskalsin tehdä tämän ratkaisun ja liittyä yhteisöni, vaikka moni lähipiirissäni myös kummeksui ratkaisuaani. Osalle sukuakin olen osin vieläkin musta lammas, vaikka mielestäni seurasin vain omatuntoni ääntä liittyessäni yhteisöni ja tehdessäni uskonratkaisuni.

Olen aktiivisesti mukana yhteisöni toiminnassa. Koen että uskonnollisuuteni on luonnollinen osa elämääni, ja toivon näin olevan jatkossakin. Toivon, että tyytyväisyyteni ja onnellisuuteni vain lisääntyy jatkossa. Yhteisöstäni olen löytänyt merkityksellisiä ihmissuhteita ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Pienistä yhteisöistä puhutaan usein negatiivisesti, vaikka on paljon niitä, jotka ovat löytäneet sieltä oikean uskon ja hyvän hengellisen kodin. Koen, että uskonelämäni on vähitellen eheytynyt ja mennyt koko ajan parempaan suuntaan. Näin ajattelen olevan myös tulevaisuudessa. Ajattelen, että minun paikkani on tässä.

Epävarman uskon käsikirjoitus

Synnyin ihan tavalliseen suomalaiseen perheeseen. Uskontoa ei perheessä juurikaan näkynyt. Isä oli jopa eronnut kirkosta, tosin lähinnä säästääkseen rahaa, ei mitenkään uskonnollisista syistä. Elämä meillä kotona oli vaatimatonta, joskus jopa jollakin tavalla turvatonta. Kävin joskus lapsena naapurissa pyhäkoulussa, jota piti äidin uskovainen tuttava. Naapurin perheessä koin lämmintä ja turvallista perhe-elämää, jonka ajattelin johtuvan perheen uskovaisuudesta. Se oli jotenkin ihan erilainen se tunnelma kuin meillä kotona.

Tutustuin koulussa tyttöön, joka kuului uskonnolliseen yhteisöön. Tämä tyttö alkoi kertoa minulle uskostaan ja houkutteli mukaan toimintaan. Minähän menin, vaikka vanhemmat kovasti vastustivat ajatusta. Seurakunnassa oli kaunista, hyvin käyttäytyviä ihmisiä. Minut otettiin lämpimästi vastaan ja koin kuuluvani joukkoon. Yhteisön oppeja alettiin heti opiskella yhdessä ja nopeasti piti mennä mukaan muuhunkin toimintaan ja lähetystyöhön. Ei siihen kukaan suoranaisesti pakottanut, mutta tuli tunne, että pitää mennä mukaan. Kokouksia oli monta kertaa viikossa. Minua vaivasi jatkuvasti syyllisyys ja riittämättömyyden tunne, ja kyselin jatkuvasti itseltäni, olenkohan oikeasti uskossa. En pitänyt itseäni uskovaisena, vaikka pidin silloin yhteisön oppia ainoana totuutena.

Menin naimisiin yhteisöön kuuluvan kanssa. Arkea elettiin yhteisön ehdoilla ja kaikessa piti huomioida usko ja yhteisön opetukset. Kaiken piti tuoda kunnia Jumalalle. Tuohon aikaan olin ihan tosissani mukana uskonnossa, vaikka edelleenkin mielessä tuikki ajatus, olenko sittenkään oikeasti uskossa. Vaatimukset tuntuivat jotenkin niin pohjattomilta, tuntui etten kelvannut missään suhteessa.

Sitten sairastuin vakavasti ja olin vähällä kuolla. Luultavasti rukoilin tuohon aikaan paljon, mutta en kokenutkaan kiittollisuutta siitä, että jäin henkiin. Tuntui vain kauhealta ajatella, että olin ollut niin

lähellä kuolemaa. Uskoni opit, että kaikki ei-uskovat, yhteisöön kuulumattomat, joutuvat kadotukseen, alkoivat tuntua todella pahalta. Yritin lukea Raamattua löytääkseni vastauksia kysymyksiini, mutta en uskaltanut kysyä apua yhteisöni jäseniltä, vaikka niin olisi varmaan pitänyt tehdä. Minun oli yhä vaikeampi olla iloinen omasta pelastuksestani samalla, kun kaikki muut maailman ihmiset joutuisivat helvettiin. En halunnut uskoa, että yhdellä uskonnolla olisi vain oikeus Jumalaan. Yritin varovasti kertoa ajatuksistani puolisololleni, joka ei koskaan kovin aktiivinen ollut ollutkaan.

Yllätykseni puolisoni halusikin jatkaa yhteisössä. Hän alkoi toimia yhä aktiivisemmin ja sai lapsetkin mukaan. Itse ahdistuin yhä enemmän. En uskonut yhteisöni Jumalaan ja kaikki muu oli opetettu vääräksi. Elämästä tuli joka päiväistä selviämistä ja odottamista, että muukin perhe väsyisi yhteisössä olemiseen. Ristiriita painoi minua kovasti. Minulla ei ollut koulutusta, ei ammattia, ei harrastuksia yhteisön ulkopuolella. En olisi halunnut, että lapset osallistuvat toimintaan, mutta en uskaltanut vastustaa puolisoani. Olisin niin halunnut säästää lapsiani yhteisön vaikutukselta.

Vähitellen aloin rakentaa elämäni yhteisön ulkopuolella. Opiskelin uuden ammatin, sain työpaikan, uusia harrastuksia ja uusia ystäviä. Odotin vain, että puoliso väsyisi uskontoon ja meistä tulisi joskus ihan tavallinen perhe. Uusille tuttavilleni en uskaltanut kertoa perhe-elämästäni ja yhteisöllisestä menneisyydestäni. Minua niin hävetti, että kuuluin yhteisöön. Uskalsin kuitenkin vähitellen irrotella entisen uskontoni ehdottomuuksista: tehdä asioita, jotka aiemmin olivat olleet kiellettyjä. Tosin tunsin herkästi syyllisyyttä, ahdistusta ja häpeää tehdessäni jotain aiemmin kiellettyä.

Työssäni olin tekemisissä kuolevien ihmisten kanssa. Monet ihmiskohtalot koskettivat minua, ja sain seurata ihmisten erilaisia tapoja käsitellä elämän päättymistä. Kotini lähellä oli hautausmaa, jossa usein kävelin katsemassa hautoja. Hautausmaalla aloin myös pohtia kysymyksiä mitä ja miksi, onko jollain vastauksia? Isäni kuoli noihin aikoihin ja aloin oirehtia tuskaani yhä enemmän ja paloin loppuun. Terapiassa psykologi esitti kysymyksen, että mitä minä itse uskon? Kysymys tuntui ihan hullulta, kun olin tottunut siihen, ettei minulta kysytä sellaista. Olin sisäistänyt, että kaikki muut uskomukset ovat vääriä, mutta en halunnut myöskään uskoa yhteisöni oppiin. Ajatuskin tuntui ihan hirveältä. Tuosta psykologin kysymyksestä alkoi kuitenkin prosessi. En ollut kieltänyt Jumalan olemassaoloa, mutta en tiennyt mitä muuta voisi olla.

Samoihin aikoihin tapahtuivat koulusurmat. Hautausmaan kappelissa pidettiin hartaus, johon uskaltauduin kertoen miehelleni meneväni. Vähitellen mittani tuli myös täyteen siihen, että uskonto vie perheeni ja avioliittoni. Riuhtaisin itseni irti avioliitostani ja yhteisöstäni. Se tuntui todella helpottavalta. Sain ajatella ihan itse tekemättä tiliä kenellekään. Tosin minun on yhä vaikea hyväksyä yhdenkään uskonnon ajatuksia kokonaan. Tunnen itseni jotenkin ulkopuoliseksi, en kykene enää ”heittäytymään” mihinkään. Jotenkin ajattelen, etten varmaan kelpaa tällaisena Jumalalle. Luen joskus hengellistä kirjallisuutta ja ajattelen Jumalaa. En tiedä uskonko, mutta haluaisin uskoa. En oikein osaa enää uskoa. En etsi sinänsä totuutta, mutta kaipaen jotakin ihmistä suurempaa, ikuista, joka kannattelisi elämässä. Haluaisin uskon elämäni jossain muodossa jatkuvan, mutta en oikein tiedä miten.

Uskon kyseenalaistumisen käsikirjoitus

Kasvoin ympäristössä, joka ei ollut mitenkään uskonnollinen. Toki minut oli kastettu ja kävin rippikoulun. Ja myöhemmin elämässä olen osallistunut läheisten hautajaisiin tai vihkimisiin.

Aloin jo lapsena ihmetellä Raamatun kertomusten todenperäisyyttä. Minun oli hyvin vaikea uskoa, että tarinat vetten päällä kävelystä tai veden muuttumisesta viiniksi olisivat totta. Ne tuntuivat aikansa eläneiltä tarinoilta, joilla ei ollut mitään tekemistä ympärillä olevan todellisuuden kanssa. Kun vielä rippikoulussa pappi toimi hyvin epäoikeudenmukaisesti meitä rippikoululaisia kohtaan rangaisten meitä asioista, joita emme olleet tehneet, minusta alkoi yhä enemmän tuntua, ettei kirkolla ollut mitään annettavaa minulle. Lukioikäisenä kirkon opetukset alkoivat tuntuvat yhä enemmän arveluttavimmilta ja arvojeni vastaisilta, esimerkiksi ihmettelin, miksi kirkko näytti ylläpitävän sotaa ihannoivaa myyttiä, vaikka Vuorisaarnassa puhuttiin väkivallattomuudesta. Luin lukioikäisenä vapaa-ajattelijoiden lehtiä, joiden kirjoitukset yhä enemmän voimistivat kriittistä suhtautumistani uskontoihin. Minun alkoi olla yhä vaikeampi keskustella ihmisten kanssa, jotka vain toistelivat ulkoa oppimiaan Raamatun lauseita.

Kirkosta eroaminen oli minulle selkeästi maailmankatsomuksellinen valinta. Tuohon aikaan kirkosta eroaminen piti tehdä henkilökohtaisesti kirkkoherranvirastossa. Virkailija melkein itki, kun kerroin, etten eroa välttääkseni kirkollisveron maksamisen, vaan siksi, etten usko kirkon opetuksiin. Kuultuani erostani isäni kysyi, tiedätkö, että sinua ei haudata siunattuun maahan. Se ei minua kyllä huolettanut, koska luotin siihen, ettei minua sentään kuolinpaikalle jätetä. Ero kyllä vaikutti myöhemmin elämässäni siten, että koin syrjintää hakiessani työpaikkoja, kun en kuulunut kirkkoon ja olin vielä käynyt siviilipalveluksenkin. Ja joskus minua ei ole hyväksytty kantamaan lähisukulaisen arkkua, koska en kuulu kirkkoon. En ole kuitenkaan koskaan vakavasti harkinnut liittymistä takaisin kirkkoon.

Ajattelen, että henkinen ja tiedollinen kasvuni erotti minut kirkosta ja uskonnosta. Seurakuntien työssä on toki paljon hyvääkin, ja uskonnot voi nähdä olennaisena osana kulttuurihistoriaa, mutta omalla kohdallani jumalausko ei enää kuulu elämäni. Ajattelen että uskonnot ovat vajavaisen ihmismielen tuotetta. En koe tarvitsevani elämässäni uskonnon kaltaista pakotietä ja turvaa. Minusta uskonto on liian helppo tapa vapautua henkilökohtaisesta vastuusta. Itse koen olevani uskonnoton, ja siten tasapainoisempi elämässäni kuin uskonnolliseen yhteisöön kuuluessani.

Elämäni ei siis ohjaa mikään kuvitteellinen voima. En kuitenkaan väheksy kenenkään uskoa, se vain aiheuttaisi ongelmia. Luotan siihen, että omaehtoinen uskonnoista luopuminen lisääntyy vähitellen luonnostaan, kun ihmiset tajuavat, että maailmasta tulee parempi paikka, kun esimerkiksi ääriuskonnolliset hirmuteot loppuisivat. Siten ihmiset ottaisivat omaa vastuuta elämästään ja tekemisistään jumaliin vetoamisen sijaan. Lähivuosina uskonnoista tulee varmaan vain pienten ryhmien toimintaa. Ja muutaman sukupolven jälkeen jumalien olemassaolo ja merkitys muuttuvat vähäiseksi.